

**Eesti ühiskonna
lõimumismonitooring
2023**

EESTI ÜHISKONNA LÕIMUMISE MONITOORING 2023

Uuringu aruanne

Esimene Eesti ühiskonna lõimumise monitooring (EIM) viidi läbi aastal 2000. Tänapäevaks on lõimumisvaldkonna analüüsimiseks läbi viidud kaheksa monitooringut, mille tulemused on aidanud mõista Eesti ühiskonna arengut ning kujundada kohanemis- ja lõimumispoliitikat ja teisi valdkondlike poliitikaid.

Monitooringu põhieesmärk on analüüsida Eesti ühiskonna kohanemis- ja lõimumisprotsesse 2023. aasta seisuga, et parandada ja uuendada teadmisi kohanemis- ja lõimumisprotsessi edukusest Eestis ja kavandada tegevusi selle toetamiseks.

Uuringu autorid tähestiku järjekorras:

Aivar Voog
Jaanika Hämmal
Kaisa Esko
Külliki Seppel
Marju Lauristin
Marre Karu
Triin Vihalemm

Tellijä: Kultuuriministeerium
Uuringu teostajad: Kantar Emor
Keeletoimetamine: Anne Tedder
Graafiline disain ja küljendus: Maire Nõmmik
© Autoriõigused kuuluvad: Kultuuriministeerium, autorid

KANTAR EMOR

KULTUURIMINISTEERIUM

Sisukord

1	SISSEJUHATUS	5
2	LÕIMUMISPROTSESSI EDUKUS JA EESTI IDENTITEET	16
	Eduka lõimumise kriteeriumid	
	Osalemine otsuste tegemisel	
	Seotus Eesti ühiskonnaga ja riigiidentiteet	
	Seotus oma kodukoha ja Eestiga	
	Seotus Euroopa ja Venemaaga	
	Emotsionaalne ühtekuuluvus Eesti riigi sümbolite, ajaloo ning traditsioonidega	
	Kaitsetahe ja Ukraina sõda	
	Riigiidentiteedi indeks	
	Riigikaitseindeks	
3	LÕIMUMISE TÜPOLOOGIA – KLASTERANALÜÜS	28
	Klastrite moodustamise meetodika	
	Klasteranalüüsi tulemuste interpreteerimine lõimumisvälja toimejõududena	
	Muust rahvusest Eesti püsielanike lõimklastrite jagunemine	
	Lõimklastrite keele- ja meediakasutuste erisused	
	Lõimklastrite seotus erinevate maadega	
	Lõimumise erinevad dimensioonid	
	Eestlaste valmisolek lõimumisprotsessis osalemiseks – kaasamisklastrid	
	Eestlaste kaasamisklastrite iseloomustus	
	Eesti ja muust rahvusest vastajate klasteranalüüside võrdlus ning üldise lõimklastrite iseloomustus	
	Üldiste lõimklastrite iseloom ja levik eestlaste ja muust rahvusest elanike hulgas	
4	TÖÖTAMINE JA KARJÄÄRIVÕIMALUSED TÖÖTURUL	48
	Tööhõive ja töajõus osalemise määr	
	Covid-19 kriisi mõju tööpuudusele	
	Töötuse määra mõjutavad tegurid	
	Ristuvad ebavõrdsused	
	Vanemaealiste hõive	
	Osaajaga töö ja töötuse määr	
	Tööpositsioon ja tööelu kvaliteet	
	Kindlustunne tööturul	
	Ebavõrdne kohtlemine	
	Suhteline ja absoluutne vaesus	
	Hinnang majanduslikule toimetulekule	
5	VÕRDNE KOHTLEMINE JA LIGIPÄÄS TEENUSTELE	64
	Teenuste kättesaadavus	
	Võrdne kohtlemine ja võrdsed võimalused	
6	RAHVUSTEVAAHELISED KONTAKTID JA SEOTUD HOIAKUD	73
	Elanike hinnangud oma elukoha etnilisele koosseisule	
	Rahvustevaheliste kontaktide sagedus ja ulatus	
	Rahvustevahelised hoiakud	
7	KEELEOSKUS JA KEELEKASUTUS	81
	Eesti elanike emakeel ja erinevate keelte oskus	
	Keelekasutus erinevates elusfäärides	
	Eesti keele väärtustamine	

Sisukord

8	RUUMILINE KOGEMUS JA HARGMAISUS	88
	Kogemus ja kontaktid Eestist väljaspool ning huvi eri piirkondade suhtes Muust rahvusest elanike hargmaisuus	
9	MEEDIA JA INFOALLIKAD	92
	Enesehinnanguline informeeritus Hinnangud erinevate infoallikate olulisusele Hinnangud erinevate infokanalite usaldusväärsusele Sotsiaalmeedia kasutus	
10	ÜLEMINEK EESTIKEELSELE HARIDUSELE	101
	Hinnang reformi vajalikkusele Eestikeelsele haridusele ülemineku mõju lõimumisele Takistused teel eestikeelsele haridusele Lõimklastrite toimevõime haridusreformi rakendamisel	
11	KODAKONDSUS, POLIITILINE ENESEMÄÄRATLUS JA OSALUS	107
	Kodakondsuse statistika Kodakondsuse soov Poliitiline ja ühiskondlik aktiivsus Poliitiline enesemääratlus ja maailmavaade Usaldus riiklike institutsioonide vastu (Eesti)venelasest peaminister Eesti kaitsetegevus Ühiskondlikus elus ning kultuuri- ja spordiüritustel osalemine Kultuur ja keel	
12	LÕIMUMINE JA UKRAINA SÕJA MÕJUD	122
	Ukraina sõja mõju isiklikule elule Ukraina sõja mõju suhetele teiste inimestega Ukraina sõja võimalik kulgemine ja tulevik Hinnangud Eesti riigi toetusele sõdivale Ukrainale	
13	UUSSISSERÄNDAJATE KOHANEMINE	129
	Töötamine ja tööalane kindlustunne Majanduslik toimetulek Rahulolu haridussüsteemiga Keeleoskus Kontaktid ja suhtlus teiste Eesti elanikega Võrdne kohtlemine Kohanemine ja ligipääs teenustele Seotustunne Eestiga Meedia ja infoväli Kodakondsus ja institutsioonide usaldusväärsus Ühiskondlik-poliitiline ja kultuuriline osalus Eluga rahulolu ja tulevikuvaade Ukraina sõda	
14	KOKKUVÕTE MONITOORINGU TULEMUSTEST	147
15	TEOREETILINE REFLEKSIION	156
	Lõimumisprotsess kui Eesti ühiskonna morfogeneetiline transformatsioon Lõimumine läbi Eesti ühiskonna arengutsüklite Lõimumisvälja skeem Lõimumistüpoloogia ja selle rakendamine poliitikate kujundamisel	
16	METOODIKA	167

1 Sissejuhatus

1. Sissejuhatus

Lähtekohad

- Käesolev Eesti ühiskonna lõimumismonitooringu ehk teisisõnu Eesti integratsiooni monitooringu (edaspidi EIM) 2023. aasta aruanne on koostatud võttes aluseks tellija Kultuuriministeeriumi esitatud lähteseisukohti ning toetudes riiklikule strateegiale „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ ja eelnevate aastate lõimumismonitooringute traditsioonile. Esimene EIM viidi läbi 2000. aastal. Antud uuringuaruandes kasutatakse võrdlusi varasemate monitooringutega, et näidata aastatega toimunud muutusi. Eelkõige toimub võrdlus kahe eelneva monitooringuga – 2020 ning 2017 –, kuid võimalusel võrreldakse tulemusi ka varasemate andmetega.
- Uuringu lõpparuanne sisaldab EIM kvantitatiivseid uuringuid (Eesti püsielanikkonna ja uussisserändajate küsitluste tulemusi). Kvalitatiivne meediauuring on aruande Lisa 1, eraldi aruandena.

Läbiviidud uuringud

- **EIM püsielanikkonna uuringu** sihtrühmaks olid 15-aastased ja vanemad Eestis alaliselt elavad inimesed. Valimi suuruseks kujunes 1564 vastajat. Küsitlus viidi läbi 13. juunist 2. augustini 2023 kombineerides veebiküsitlust (1214 intervjuud) ja telefoniküsitlust (350 intervjuud).
- **EIM uussisserändajate uuringu** sihtrühma kuulusid 15-aastased ja vanemad Eestisse rännanud ja väljaspool seda sündinud välismaalased, kes jagunesid omakorda kaheks: 1) uussisserändajad ehk aastatel 2018–2023 sisse rännanud välismaalased, sh rahvusvahelise või ajutise kaitse saajad, ning 2) varasemalt ehk aastatel 2013–2017 sisse rännanud välismaalased. Kokku küsitleti 3810 uussisserändajat. Andmekorje toimus 3. augustist 5. septembrini 2023. aastal veebi teel.
- **EIM kvalitatiivne meediauuring** (lisa 1 ei ole käesoleva aruande osa, vaid esitatud eraldi) koosnes 10 fookusgrupist. Fookusgrupid leidsid aset ajavahemikus 13. aprill kuni 10. mai 2023. Fookusgrupe viidi läbi nii eesti- kui ka vene keeles.

Aruande struktuur ja autorid

- Aruandes käsitletud teemad jagunevad 15 peatükiks, milles käsitleme lõimumisprotsessi analüüsi teoreetilisi ja metodoloogilisi küsimusi (ptk 2, 3 ja 14, 15); lõimumise edukuse hinnanguid, kriteeriume ja dimensioone lõimumisklastrite lõikes (ptk 2 ja 3); sotsiaalmajanduslikku lõimumist (ptk 4 ja 5); keelelist ja kommunikatiivset lõimumist (ptk 6, 7, 8 ja 9); hariduse rolli ja üleminekut eestikeelsele haridusele (ptk 10); õiguslikku ja ühiskondlik-poliitilist lõimumist (ptk 11); Ukraina

sõja mõjusid lõimumisele (ptk 12); uussisserändajate lõimumist (ptk 13); lõimumisuuringutest tulenevaid järeldusi ja soovitusi ning vajadust lõimumiskäsitluse uuendamise järele (ptk 15). Aruande viimases peatükis on põhjalikumalt lahti kirjutatud uuringute metoodika ja küsitlustöö kulg.

Käesoleva aruande koostasid seitse eksperti:

Aivar Voog, Kantar Emor

- Peatükk 11 – kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Jaanika Hämmal, Kantar Emor

- Peatükk 5 – võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele
- Peatükk 13 – uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Kaisa Esko, Kantar Emor

- Peatükk 11 – kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus
- Peatükk 12 – lõimumine ja Ukraina sõja mõjud
- Peatükk 13 – uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Külliki Seppel, Tartu Ülikool

- Peatükk 6 – rahvastevahelised kontaktid ja seotud hoiakud
- Peatükk 7 – keeleoskus ja keelekasutus
- Peatükk 8 – ruumiline kogemus ja hargmaisuus
- Peatükk 9 – meedia ja infoallikad

Marju Lauristin, Tartu Ülikool

- Peatükk 2 – lõimumisprotsess ja eduka lõimumise kriteeriumid
- Peatükk 3 – lõimumise tüpoloogia (klasteranalüüs)
- Peatükk 10 – üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele
- Peatükk 15 – uuringu teoreetiline refleksioon

Marre Karu, Kantar Emor

- Peatükk 4 – töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Triin Vihalemm, Tartu Ülikool

- Peatükk 15 – uuringu teoreetiline refleksioon

EIM kvalitatiivse meediauuringu meeskond on välja toodud meediauuringu aruandes (lisa 1).

1. Sissejuhatus

Teoreetiline alus

- EIM 2023 teoreetilise alusena kasutatakse lõimumisprotsessi käsitlust Eesti ühiskonna sotsiaalse morfogeneesi ilminguna kui ühiskonna kompleksuse ja mitmekesisuse suurenemist (vt Archer jt 2013). Lähtekohaks on sotsiaalse morfogeneesi tsüklid (vt Kalmus, Lauristin, Masso, Opperman 2021) ja nendes avalduvad toimejõud, sotsiaalne ja kultuuriline interaktsioon.
- Arvesse võetakse eelmise tsükli edusammude ja lahendamata probleemide käsitlusi 2020. a monitooringu ning teiste uuringute alusel: süvenev segregatsioon, kasvav sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus, usaldusprobleemid suhetes Eesti riigiga, lõimumispoliitika ühekülgsus ja ebaselge motivatsioon (Vetik jt 2020).
- Käesoleva uue tsükli eripäraks on koroonakriisi, digi- ja rohepöörde, majanduslanguse ja Ukraina sõja mõjude vastastikune toime, sellest tulenevad sotsiaalse ja kultuurilise interaktsiooni muutused ning uute väljakutsete ning toimejõudude (agentsuste) esiletõus ühiskonnas seoses Ukraina sõjaga ning põgenike probleemi lahendamise. Oluline on arvestada ka lõimumisdebati muutunud sisepoliitilist konteksti pärast 2023. aasta valimisi.

EIM 2023 käsitlusviisi erinevused võrreldes eelneva monitooringuga

- EIM 2020 keskendus rohkem kuuluvuse ja hierarhiliste suhete esiletoomisele (kultuurilise mitmekesisuse tunnustamine – allasurumine, võrdsus–ebavõrdsus). Selle alusel konstrueeriti 4 suhetüüpi: vastastikune lõimimine, keelekeskne lõimimine, assimilatsioon, rahvusriikluse kehtestamine. Üksikute poliitikatena käsitleti haridust, kodakondsuspoliitikat ja regionaal-poliitikat (Ida-Virumaa).
- EIM 2023 käsitleb samuti ka lõimumise normatiivset külge, formaalsete lõimimisnõuete täitmist, riigiidentiteeti ja struktuurse ebavõrdsuse teemat tööturu ning teenuste ja hüvede kättesaadavuse aspektides. **Kuid seekord on käsitluse põhifookuses lõimimine kui sotsiaalne protsess, lõimimismustrite mitmekesisus, lõimumise vaatluses mitte hierarhiliste suhete, vaid horisontaalse mitmekesisuse rõhutamine.** Klasteranalüüsi abil loodud lõimumise empiiriline tüpoloogja võrdleb esmakordselt eestlaste ja muude rahvaste lõimumismustreid. Lõimimisprotsessi kiirendajana käsitletakse haridusreformi mõju ning Ukraina sõda kui identiteedivaliku situatsiooni.

- Lähtume eeldusest, et praegune uus olukord eeldab ka teatavaid uuendusi lõimumise käsitlustes, milleks antud monitooring peaks pakkuma omapoolse sisendi.

Uue lõimumistsükli iseloom ja muutusi käivitavad mehhanismid: mis on ühiskondlikus kontekstis teisiti võrreldes eelmise monitooringuga?

- Koroonakriisi majanduslik ja sotsiaalne mõju on toonud kaasa ebavõrdsuse üldise kasvu ning võimendanud sotsiaalset stressi. See võib omakorda negatiivselt mõjutada ka lõimumisprotsessi.
- Suurenenud on ühiskonna üldine killustumine ja maailmavaateline polariseerumine nii poliitiliste tegurite mõjul kui ka sotsiaalmeedia kaasabil.
- Ukraina sõda on teravdanud maailmavaatelisi ja kultuurikonflikte, kuid samas ka suurendanud solidaarsust, väärtustanud turvalisust ning sundinud tegema selgemaid valikuid Ida ja Lääne orientatsiooni vahel, mis võib lõimumisprotsesse ka kiirendada.
- Lõimumist toetab põlvkondade vahetus, noorema põlvkonna kasvav hargmaisuus ja rahvusülesele toimiv virtuaalkultuur.
- Üleminek eestikeelsele haridusele toimib lõimumise kiirendajana, kuid teatud määral võib võimendada ka vastuolusid ja tekitada uusi toimetulekuprobleeme.

1. Sissejuhatus

Uuringu lühiülevaade

Eesti ühiskonna 2023 aasta lõimumismonitooringu tulemuste võrdlus varasemate monitooringutega näitab pikemas perspektiivis, et lõimumisprotsess on viimase viieteistkümne aastaga saavutanud märkimisväärseid tulemusi muust rahvusest, sh vene emakeelega Eesti elanike sulandumisel Eesti ühiskonda.

2023. aastal läbi viidud küsitlus kinnitab, et **aktiivse eesti keele oskusega** (st valdab vabalt, saab aru, loeb, kirjutab) muust rahvusest inimesta osa on viimase aastakümne jooksul pidevalt tõusnud ning on tänava jõudnud 46%-ni, samas kui keelt üldse mitte valdavate inimeste osakaal on langenud 20%-lt 4%-le. 2023 aastal alustatud üleminek täielikult eestikeelsele haridusele peaks seda protsessi lähiaastatel veelgi hoogustama.

Positiivne on ka **Eesti kodanike arvu kasv ja määratlemata kodanike hulga vähenemine**. Määratlemata kodakondsusega isikute hulk on vähenemas 60 tuhandeni, kogu elanikkonnast moodustavad nad vaid 4,7%. Kodakondsusega seotud suurimaks murekohaks on **Venemaa kodanike** arvu püsimine praktiliselt muutumatuna (üle 80 000). Uuring näitas seejuures, et 50% Vene kodakondsusega Eesti püsielanikest, eriti noored, tahaksid saada Eesti kodakondsust, aga peavad selle saamiseks vajalikku asjaajamist Venemaal praeguses sõjaolukorras väga keeruliseks.

Valdav osa muust rahvusest elanikest **tunneb positiivset seost Eestiga**, peab end kuuluvaks Eesti rahva hulka ning soovib anda oma panust Eesti ühiskonna ja majanduse arengusse. Muust rahvusest vastajate seas on valdavas enamuses (83%) keskmise või tugeva Eesti identiteediga inimesed. Eestlasi ning muust rahvusest Eesti elanikke ühiseks prioriteediks on **tahe vältida rahvuste vahelistes suhetes vägivaldseid konflikte ja soov hoida ja tugevdada Eesti turvalisust**.

Märkimisväärselt on **tugevnenud demokraatlik mitmekesisus** muust rahvusest elanikkonna poliitilises enesemäärangus, mis on muutunud eestlastega sarnasemaks. Nii eestlaste kui ka muust rahvusest elanikkonna hulgas on süvenenud **lõhe eduka ja sotsiaalselt optimistliku ning vähem eduka ja sotsiaalselt pessimistliku poole vahel**, millega kaasneb sarnane maailmavaateline polariseerumine. Eesti avalikus elus, meedias, kultuurivaldkonnas ning teaduses on suurenenud muust rahvusest arvamusiidrite mõjukus ja loovisikute populaarsus; Eesti majanduse arengus on tunnustatud muust rahvusest ettevõtjate panus.

Endiselt on **murekohaks muust rahvusest elanikkonna majandusliku ja sotsiaalse heaolu taseme mahajäämus** ning ebavõrdne positsioon tööturul, mis on jätkuvalt seotud puuduliku keeleoskuse ning valdavalt venekeelse elanikkonnaga piirkondade arengu mahajäämusega, samuti nõukogude ajast kaasa tulnud rahvuslike erinevustega hõivestruktuuris.

Olulist panust ebavõrduse vähendamisesse tööturul ja venekeelse elanikkonna kultuurilisse lõimumisse **oodatakse Eesti haridussüsteemi täielikult üleminekult eestikeelsele õppele**, mida toetab valdav enamuse eestlastest ja muust rahvusest elanikest.

Suurimaks barjääriks lõimumisprotsessi edenemisele on Ukraina sõja mõjul veelgi süvenenud **usaldamatus eestlaste ja venekeelse elanikkonna vahel**, mis väljendub ühelt poolt enam kui poole eestlaste soovimatuses kaasata muust rahvusest kodanikke Eesti ühiskonna juhtimisse ning teisalt venekeelse elanikkonna jätkuvalt **madalamas usalduses Eesti riigi ja tema institutsioonide suhtes**.

Uuringus leidis kinnitust, et nii eestlaste kui muust rahvusest elanike puhul lõimumine üldisemas mõttes ning konkreetselt ka usaldus Eesti riigi vastu ja valmisolek teda kaitsta on otseselt seotud inimeste majandusliku toimetulekuga ning veendumusega, et riik kaitseb kõigi elanike õigusi ning arvestab nende huvisid oluliste otsuste tegemisel.

Venemaa agressioon Ukraina vastu mõjutas oluliselt käesoleva monitooringu konteksti, lisades senistele käsitlustele **julgeoleku perspektiivi**. Sellega seoses muutus eriti aktuaalseks Venemaa meedia mõju ning Venemaa kodanike teema, samuti lisandus küsimustikku Ukraina sõja mõjude plokk. Eesti elanikud on laialdaselt nõus väitega, et sõda on lõhkunud kogu turvalise maailma, milles me seni oleme elanud – täiesti nõus või pigem nõus on 73% Eesti püsielanikest, sh 63% muust rahvusest inimestest. Uuring näitas, et sõjaolukorras on tugevnenud venekeelsete elanike identiteedivalik Eesti (ja Lääne) kasuks. 43% muust rahvusest vastajaist tunnistas, et sõda on sundinud neid tegema selles suhtes selgemat valikut. Samuti on vähenenud Venemaa kanalite usaldusväärsus ja suurenenud Eesti meedia, sh Eesti riigi poolt toetatava venekeelse meedia roll muust rahvusest elanike informatsioonil.

Uuringust selgus, et **sõja ja riigikaitsega seotud hoiakute** poolest on venekeelne elanikkond selgesti polariseerunud: ühel poolt toetab üle 40% muust rahvusest elanikke Eesti riigi tegevust Ukraina sõjalisel abistamisel ning on vajaduse korral ise valmis osalema Eesti kaitsmises, teiselt poolt on umbes sama suur nende osa, kes on sellele vastu. Viiendik muust rahvusest elanikest jääb kõhklevale seisukohale. Seejuures ei mängi otsustavat rolli muust rahvusest elanike kodakondsus, vaid nende üldine lõimumise aste.

Lähtudes muust rahvusest elanike Eesti identiteedi tugevusest, osalusest Eesti ühiskonna elus, usaldusest Eesti riigi suhtes, suhtlusest eestikeelses keskkonnas ning kaitsepoliitilistest hoiakutest, tõi monitooringutulemuste klasteranalüüs esile **viis erinevat Eesti ühiskonnaga lõimumise tüüpi** ehk **'lõimklastrit'**.

1. Sissejuhatus

Lõimklastritest kolme (A,B,C) võib nimetada positiivselt lõimunuteks, kahte (D,E) aga lõimumise seisukohalt negatiivseteks, nõrgalt lõimunud või lõimumata klastriteks:

- Esiteks, peaaegu viiendik (18%) muust rahvusest elanikke kuulub aktiivsesse, majanduslikult ja sotsiaalselt edukasse täielikult lõimunud klastrisse, kes on sulandunud Eesti ühiskonda nii keeleliselt, majanduslikult, poliitiliselt kui kultuuriliselt, omades tugevat Eesti identiteeti ja kaitsetahet.
- Teiseks, kodukandi patriotismi poolest silma paistev positiivne lõimumistüüp, kes on tugeva Eesti identiteediga, usaldab Eesti riiki ja on selge Ukrainat toetava hoiakuga. Selles tagasihoidlikuma majandusliku ja sotsiaalse aktiivsusega Eesti patriootide lõimklastris, mis moodustab peaaegu veerandi (23%) muust rahvusest Eesti elanikest, on erineva kodakondsusega ja ka erineva keeleoskusega inimesi.
- Kolmandaks, eriti nooremast majanduslikult aktiivset elanikkonda iseloomustab pragmaatiline lõimumistüüp (17%). See lõimklaster ühendab seda osa muust rahvusest Eesti elanikke, kes omab mõõduka tugevusega Eesti identiteeti, samas on Eesti eluga hästi kohanenud, oma eluga rahul, kultuuriliselt aktiivne ja positiivse hoiakuga Eesti riigi suhtes, kuid avalikus elus vähe osalev ning poliitilistes küsimustes pigem ettevaatlik.
- Neljandaks, Eesti riigi suhtes negatiivse häälestusega, osaliselt lõimunud tüüp, kes omab Eesti kodakondsust, oskab eesti keelt, on keskmiselt kõrgema poliitilise aktiivsusega, aga ei usalda ega pea omaks Eesti riiki, ei poolda Ukraina toetamist. Seda tüüpi esindab 15% muust rahvusest elanikkonnast.
- Viiendaks, praktiliselt lõimumata või väga nõrgalt lõimunud, passiivne ja võõrdunud klaster, kes paistab silma nii kehva majandusliku ja sotsiaalse toimetuleku kui riigi suhtes negatiivse hoiaku poolest. Siia kuulub muust rahvusest elanikkonnast enam kui veerand (28%), sealhulgas suur osa on määratlemata kodakondsusega või Venemaa kodanikud.

Lõimumisklastrite analüüs tõendab, et muust rahvusest Eesti elanike **lõimumisprotsessi sisulise edukuse hindamisel ei piisa vaid formaalsetest näitajatest** (kodakondsus, keeleoskuse tase), vaid kõige olulisem on emotsionaalne suhestumine Eestiga, usaldus Eesti inimeste vahel, osalemine Eesti ühiskonnas ja kultuuriruumis ning hoiak Eesti riigi institutsioonide ja poliitiliste valikute suhtes.

Monitooringu tulemuste klasteranalüüsi põhjal saame väita, et **Eesti muust rahvusest elanikkond ei moodusta ühte terviklikku 'venekeelset kogukonda'** vaid on jagunenud kaheks polariseerunud

osaks. Suurema osa, peaaegu 60% Eesti muukeelsest elanikkonnast moodustavad Eesti riigiga positiivselt suhestunud, täielikult või suurel määral ühiskonda lõimunud ning muutustele avatud muust rahvusest elanikud. Nendest suurem osa on Eesti kodanikud, kuid siia kuulub ka ligikaudu pool Eestis alaliselt elavatest ja enamasti siin sündinud Venemaa kodanikest, lisaks muude riikide kodanikke ning määratlemata kodakondsusega inimesi. Ülejäänud vähe lõimunud ja Eesti riigi suhtes negatiivsemalt häälestunud 40% hulgas on aga nii väiksem rühm Eesti riigiga rahulolematuid ja pettunud muust rahvusest Eesti kodanikke kui ka küllalt arvukas rühm end tänapäeva Eestis võõrastena tundvaid, nõukogude minevikku takerdunud venekeelseid elanikke, suurelt jaolt mittekodanikke.

Käesolevas monitooringus esmakordselt läbi viidud lõimumishoiakute võrdlev klasteranalüüs tõi esile **analoogse lõimklastrite struktuuri eesti- ja venekeelsete vastajate seas**. Eestlaste seas oli enim levinud aktiivne, koostööle avatud ja teiste kultuuride esindajate suhtes salliv A-tüüp (32% eestikeelsetest vastajatest). Venekeelsele lokaalse patriotismi B-klastrile sekundeerib eestlaste kodukandi patriootide alalhoidlik tüüp C (21%), kes pooldab turvalist kogukonda ja sõbralikke suhteid ka teistest rahvustest naabritega. Venekeelse hästi kohanevate pragmaatikute C-klastrile vastab eestlaste seas hargmaine pragmaatiline tüüp B (16%), kes on rahvusvaheliselt liikuv ja harjunud mitmekeelse suhtlusega. Eesti suhtes negatiivsele muust rahvusest Eesti kodanike konfliktsele D-tüübile on peegelpildiks kultuurikonfliktidele häälestunud, riiki vähe usaldavate eestlaste klaster D (18%). Eestlaste üldise negatiivse häälestusega passiivne majanduslikult ja sotsiaalselt ilmajäetute tüüp on E (13%) on sarnane venekeelsele võõrdunud ilmajäetute tüübile E, kuid selle osakaal eestlaste seas on kaks korda väiksem kui venekeelses elanikkonnas. Kokku võttes on nii nagu muust rahvusest elanike seas, on ka eestlaste hulgas ülekaalus lõimumise suhtes positiivset häälestust esindavad klastrid A, B ja C, millesse kuulub 69% eestlastest.

Üldistatult võib 2023 monitooringu kokkuvõtteks väita, et **Eesti ühiskonnas on lõimumine jõudmas uude iseregulatiivsesse faasi. Nii eestlaste kui muust rahvusest elanike seas on kindlas ülekaalus lõimumist soosivad hoiakud**. Lõimumist ei tuleks enam tulevikus näha riiklikust perspektiivist ülalt alla juhitud tegevustena, mille objektiks on 'venekeelne kogukond', vaid kui **Eesti ühiskonda uuendavat kultuurilist ja sotsiaalset arengut**, milles osalevad nii eestlased kui ka muust rahvusest elanikud. Järjest suuremat rolli selles protsessis omavad Eesti ühiskonda edukalt integreerunud uue põlvkonna esindajad, kellel on võimalus anda oma panus nii kogukonna heaolu suurendamisesse kui eesti kultuuri ja keele kestmisel ja levikusse. Riik saab seda arengut poliitiliste abil toetada, arvestades lõimumise olulisust kõigi Eesti inimeste heaolu, turvalisuse, majanduse arengu kui riigi julgeoleku seisukohalt.

1. Sissejuhatus

Summary of the survey

A comparison of the results of the integration monitoring of Estonian society in 2023 with previous monitoring shows that the integration process has achieved significant results in the past fifteen years, in the integration of Estonian residents of other nationalities, including native Russian speakers, into Estonian society.

The integration monitoring survey conducted in 2023 confirms that the share of people of other nationalities with **active knowledge of Estonian language** (i.e. fluent, understands, reads, writes) has grown to 46% and the proportion of people who do not know the language at all has dropped from 20% to 4%. The transition to fully Estonian education, which began in 2023, should further accelerate this process in the coming years.

Moreover, the **increase of Estonian citizens** and the **decrease of undefined citizens** is a positive change. The number of people with undefined citizenship is decreasing to near 60 000 – of all residents of Estonia, it makes up 4,7%. The biggest concern related to citizenship is the fact that the number of **Russian citizens** remains practically unchanged (more than 80 000). That being said, 50% of Estonian residents who have Russian citizenship (especially young people) would like to get Estonian citizenship but consider going to Russia to deal with it to be difficult in current war situation.

The majority of residents of other nationalities feel a **positive connection with Estonia**, consider themselves part of the Estonian people and want to contribute to the development of Estonian society and economy. Among the respondents from other nationalities, the overwhelming majority (83%) are people with medium or strong Estonian identity. The common priority of Estonians and Estonian residents of other nationalities is the will to **avoid violent conflicts in interethnic relations** and the **desire to maintain and strengthen Estonia's security**.

The **democratic diversity** in the political self-determination of the population of other nationalities has strengthened significantly, being more similar with Estonians now. With both groups, the gap between the **successful and socially optimistic** side and the **less successful and socially pessimistic** side has deepened, accompanied by quite similar worldview polarization and the tendency of party preferences. In Estonian public life, media, culture and science, the influence of opinion leaders from other nationalities and the popularity of creative people have increased, the contribution of entrepreneurs from other nationalities has been recognized in the development of the Estonian economy.

Despite the positive progress, a continuing concern is the economic and social well-being of people of other nationalities; it is behind the well-being of Estonians. Moreover, the unequal positions in the labour market, which continue to be related to lacking language skills, as well as the regions with high share of Russian-speaking population that are behind in development.

A significant contribution to the reduction of inequality in the labour market and the cultural integration of the Russian-speaking population is expected from the complete transition of the education system to be fully Estonian, which is supported by the vast majority of Estonians and residents of other nationalities.

The biggest barrier to the progress of the integration process, worsened by the war in Ukraine, is the persistent **lack of trust between Estonians and the Russian-speaking population**, which is expressed on the one hand in the reluctance of more than half of Estonians to involve citizens of other nationalities in the management of Estonian society, and on the other hand in the continued low trust of the Russian-speaking population in the Estonian state and its institutions.

The study confirmed that, both for Estonians and residents of other nationalities, integration in a more general sense, and specifically **trust in the Estonian state** and **willingness to defend it**, are **directly related to people's economic livelihood** and the belief that the state protects the rights of all residents and takes their interests into account when making important decisions.

Russia's aggression against Ukraine significantly affected the context of the current monitoring, adding a **security and defence perspective** to the previous approaches. In this regard, the influence of the Russian media and the topic of Russian citizens became particularly relevant, as well as the block of the effects of the war in Ukraine was added to the questionnaire. Estonian residents widely agree with the statement that the war has broken the entire safe world in which we have lived so far - 73% of Estonian permanent residents, including 63% of people of other nationalities, completely agree or rather agree. The study showed that the identity choice of the Russian-speaking population in favour of Estonia (and the West) has strengthened in the war situation. 43% of respondents from other nationalities admitted that the war has forced them to make a clearer choice in this regard. Also, the credibility of Russian channels has decreased and the role of Estonian media, including Russian-language media supported by the Estonian state, in the information space of residents of other nationalities has increased.

The survey revealed that the Russian-speaking population is clearly polarized in terms of **attitudes related to war and national defence**: on the one hand, more than 40% of residents of other nationalities support the activities of the Estonian state in military assistance to Ukraine and are ready to participate in the defence of Estonia, if necessary, on the other hand, approximately the same proportion of them is opposed to it. A fifth of the population of other nationalities remain hesitant. In this case, the citizenship of the residents of other nationalities does not play a decisive role, but rather their general degree of integration.

1. Sissejuhatus

Based on the strength of the Estonian identity of Estonian residents of other nationalities, participation in the life of Estonian society, trust in the Estonian state, communication in the Estonian-speaking environment and defense policy attitudes, the cluster analysis of the monitoring results revealed **five different types of integration of people of other nationalities into Estonian society**, so called **integration clusters**. Three of them (A, B, C) can be called positively integrated, while two (D, E) can be called negative, weakly integrated or non-integrated clusters from the point of view of integration:

- First, almost a fifth (18%) of residents of other nationalities belong to an active, economically, and socially successful fully integrated cluster, which has merged into Estonian society linguistically, economically, politically, and culturally, having a strong Estonian identity and will to defend.
- Second, the positive type of integration that stands out is regional patriotism. It characterizes the part of the population who has a strong Estonian identity, trusts the Estonian state, and has a clear support for Ukraine. In this integration cluster is with a more modest economic and social activity. It makes up almost a quarter (23%) of Estonian population of people of other nationalities. In this group, there are people with different citizenships and with different language skills.
- Third, rather younger, economically active part of the population of other nationalities is characterized by a pragmatic integration type (17%). This cluster unites the residents of other nationalities living in Estonia who have a moderately strong Estonian identity, who are well adapted to Estonian life, satisfied with their lives, are culturally active and have a positive attitude towards Estonia, but who rarely participate in public life and are rather cautious in political matters.
- Fourth, a partially integrated cluster with a negative attitude towards Estonian state, who mostly has an Estonian citizenship, knows the language, has an average level of political activity, but does not trust or regard the Estonian state as their own, does not favor supporting Ukraine. This type represents 15% of the residents of Estonia, of other nationalities.
- Fifth, practically unintegrated or very weakly integrated, passive, and alienated group of people, who stand out with their poor economic and social well-being and negative attitudes towards Estonian state. This cluster makes up more than a quarter (28%) of Estonian residents of other nationalities and includes a large proportion of unspecified citizens and Russian citizens.

Analysis of the integration clusters proves, that in evaluating the substantive success of the integration process of Estonian residents of other nationalities, **only formal indicators (citizenship,**

level of language skills) are not enough, but the most important thing is the emotional relationship with Estonia, trust between Estonian residents, participation in Estonian society and cultural space, and the attitude towards Estonian state institutions and political decisions.

Based on the integration cluster analysis, it is clear that **Estonia's population of other nationalities does not form one complete 'Russian-speaking community'** but is divided into two polarized parts. Bigger part, almost 60% of the residents of other nationalities in Estonia, are completely or largely integrated into the society and who are open to changes and positively minded regarding Estonia. Many of them are Estonian citizens, but this also includes approximately half of the Russian citizens who live permanently in Estonia and are mostly born here, as well as citizens of other countries and people with undefined citizenship. However, among the remaining 40% who are poorly integrated and have a more negative attitude towards the Estonian state, there is both a smaller group of Estonian citizens of other nationalities who are dissatisfied and disappointed with the Estonian state, as well as a fairly large group of Russian-speaking residents who feel like strangers in today's Estonia, stuck in the Soviet past, mostly non-citizens.

The comparative cluster analysis of integration attitudes, carried out for the first time in this monitoring, revealed a **similar structure of integration clusters among Estonians and residents of other nationalities**. Active, open to cooperation and tolerant of representatives of other cultures, the A type was most common among Estonians (32% of Estonian-speaking respondents). Estonian's regional patriotic type C (21%) matches with other nationality's cluster type B – they advocate safe community life and friendly relations with neighbours of other nationalities. The equivalent of other nationality's cluster C, well-adjusted pragmatics, is Estonian's cluster B (16%), who is internationally mobile and is used to multilingual communication. Estonian's D cluster (18%) has low trust towards the state and is attuned to cultural conflicts. It is similar to other nationality's cluster D. A passive, economically and socially deprived cluster of Estonian's is type E (13%), similar to other nationality's type E – but among other nationalities, there are twice as many people in that group than among Estonians. To sum it up, in both nationality groups, there is a bigger share of people in the positively minded regarding integration clusters (A, B and C) – 69% of Estonians, 58% of people of other nationalities.

As a summary of the 2023 monitoring, it can be stated that **integration in Estonian society is entering a new self-regulatory phase. Among Estonians and residents of other nationalities, there is a definite preponderance of attitudes favoring integration**. In the future, integration should no longer be seen as top-down activities from a national perspective, the object of which is

1. Sissejuhatus

the 'Russian-speaking community', but as a cultural and social development of which both Estonians and people of other nationalities are a part of. An increasingly important role in this process is played by representatives of the new generation of the Russian-speaking population, who have successfully integrated into Estonian society, and who have the opportunity to contribute to both increasing the well-being of their community and the continuation and spread of Estonian culture and language. The state can support this development with the help of various policies, considering the importance of integration from the point of view of the well-being and safety of all Estonian people, economic development and national security.

1. Sissejuhatus

Резюме опроса

Сравнение результатов мониторинга интеграции эстонского общества за 2023 год с предыдущими мониторингами показывает в долгосрочной перспективе, что процесс интеграции за последние пятнадцать лет достиг заметных результатов в интеграции жителей других национальностей, в том числе русскоязычных жителей Эстонии, в эстонское общество.

Опрос, проведенный в 2023 году, подтверждает, что доля людей других национальностей с **активным знанием эстонского языка** (то есть свободно владеющих, понимающих, читающих, пишущих) в последнее десятилетие постоянно растет и на сегодняшний день выросла с трети почти до половины (46%), в то время как доля тех, кто вообще не владеет языком, снизилась с 20% до 4%. Начатый в 2023 году переход к образованию полностью на эстонском языке должен еще ускорить этот процесс в ближайшие годы.

Положительным также является **рост числа граждан Эстонии и снижение числа лиц с неопределенным гражданством**. Количество лиц с неопределенным гражданством снизилось до 60 тысяч, они составляют всего 4,7% от всего населения. Самой большой проблемой, связанной с гражданством, является **практически неизменное количество граждан России** (более 80 000). Исследование показало, что 50% постоянных жителей Эстонии с российским гражданством (особенно молодежь) хотели бы получить гражданство Эстонии, но считают бюрократические процедуры, которые необходимо для этого пройти в России, очень сложными, если не невозможными, в условиях текущей военной обстановке.

Большинство жителей других национальностей **чувствует положительную связь с Эстонией**, считает себя частью эстонского народа и хочет внести свой вклад в развитие эстонского общества и экономики. Среди респондентов из числа представителей других национальностей подавляющее большинство (83%) - люди со средней или сильной эстонской идентичностью. Общим приоритетом для эстонцев и жителей других национальностей является **стремление избежать насильственных конфликтов в межнациональных отношениях** и желание поддерживать и укреплять безопасность Эстонии.

Заметно **усилилось демократическое многообразие** в политическом самоопределении жителей других национальностей, которое стало более схожим с эстонским. Как среди эстонцев, так и среди жителей других национальностей **увеличился разрыв между успешной и социально оптимистичной стороной и менее успешной и социально пессимистичной стороной**, что также сопровождается весьма схожей мировоззренческой поляризацией и тенденцией партийных предпочтений. В общественной жизни, средствах

массовой информации, культуре и науке Эстонии возросло влияние лидеров мнений и популярность творческих людей других национальностей, признан вклад предпринимателей других национальностей в развитие экономики Эстонии.

Продолжает оставаться проблемой **отставание уровня экономического и социального благополучия населения других национальностей** и неравное положение на рынке труда, что по-прежнему связано с недостаточным владением языком и отставанием развития регионов с преимущественно русскоязычным населением, а также национальными различиями в структуре занятости, унаследованными от советского периода.

Ожидается, что полный переход системы образования в Эстонии на эстонский язык обучения, который поддерживает подавляющее большинство эстонцев и жителей других национальностей, внесет существенный вклад в сокращение неравенства на рынке труда и в культурную интеграцию русскоязычного населения.

Основным барьером для продвижения процесса интеграции является дополнительное усиление **недоверия между эстонцами и русскоязычным населением** из-за войны в Украине, что проявляется с одной стороны как отказ более половины эстонцев включать граждан других национальностей в управление обществом Эстонии, а с другой стороны - как по-прежнему низкое **доверие русскоязычного населения к эстонскому государству и его институтам**.

Исследование подтвердило, что как для эстонцев, так и для жителей других национальностей, интеграция в более широком смысле и также конкретно **доверие к эстонскому государству и готовность защищать его напрямую связаны с экономическим положением людей** и уверенностью в том, что государство защищает права всех граждан и учитывает их интересы при принятии важных решений.

Агрессия России против Украины значительно повлияла на контекст данного мониторинга, добавив **аспект безопасности** к ранее рассматривавшимся вопросам. В связи с этим особенно актуальной стала тема влияния российских СМИ и граждан России, а также в опросник был добавлен блок вопросов о влиянии войны в Украине. Жители Эстонии во многом согласны с утверждением, что война разрушила весь безопасный мир, в котором мы до сих пор жили - полностью согласны или скорее согласны 73% постоянных жителей Эстонии, включая 63% людей других национальностей. Исследование показало, что в условиях военного времени выбор идентичности русскоязычного населения усилился в

1. Sissejuhatus

пользу Эстонии (и Запада). 43% респондентов из числа представителей других национальностей признали, что война заставила их сделать более ясный выбор в этом отношении. Также снизилось доверие к российским каналам и повысилось доверие к эстонским СМИ, в том числе усилилась роль русскоязычных СМИ, поддерживаемых Эстонским государством, в информационном пространстве жителей других национальностей.

Из исследования следует, что **по отношению к войне и обороне** русскоязычное население явно поляризовано: с одной стороны более 40% жителей других национальностей поддерживают действия эстонского государства по оказанию военной помощи Украине и сами готовы при необходимости участвовать в защите Эстонии, с другой стороны примерно такая же доля выступает против этого. Пятая часть жителей других национальностей занимает колеблющуюся позицию. При этом решающую роль играет не гражданство жителей других национальностей, а их общая степень интеграции.

Исходя из силы эстонской идентичности жителей других национальностей, их участия в общественной жизни Эстонии, доверия к эстонскому государству, общения в эстоноязычной среде и отношения к оборонной политике, кластерный анализ результатов мониторинга выявил **пять различных типов интеграции в эстонское общество**, или **"интеграционных кластеров"**. Из них три (А, В, С) можно назвать положительно интегрированными, а два (D, E) - с точки зрения интеграции негативно, слабо интегрированными или неинтегрированными кластерами:

- Во-первых, почти пятая часть (18%) жителей других национальностей принадлежит активному, экономически и социально успешному полностью интегрированному кластеру, который влился в эстонское общество как в языковом, экономическом, политическом так и в культурном плане, обладая сильной эстонской идентичностью и желанием защищать.
- Во-вторых, положительный тип интеграции, отличающийся патриотизмом по отношению к родине, с сильной эстонской идентичностью, доверяющий эстонскому государству и с ясной позицией в поддержку Украины. В этом русскоязычном интеграционном кластере патриотов Эстонии с более скромной экономической и социальной активностью, который составляет почти четверть (23%) от других национальностей в Эстонии, есть люди с разным гражданством и разным уровнем владения языком.
- В-третьих, особенно более молодое экономически активное русскоязычное население характеризуется прагматичным типом интеграции (17%). Этот интеграционный кластер объединяет ту часть жителей Эстонии других национальностей, которые обладают

умеренной эстонской идентичностью, при этом будучи хорошо приспособлены к жизни в Эстонии, довольны своей жизнью, культурно активны и положительно относятся к эстонскому государству, но мало участвуют в общественной жизни и скорее осторожны в политических вопросах.

- В-четвертых, частично интегрированный, негативно настроенный в отношении эстонского государства тип, который обладает гражданством Эстонии, знает эстонский язык, характеризуется в среднем более высокой политической активностью, но не доверяет и не считает своим эстонское государство, не поддерживает Украину. Этот тип представляет 15% русскоязычного населения.
- В-пятых, практически не интегрированный или очень слабо интегрированный, пассивный и отчужденный кластер, который выделяется как низким уровнем экономического и социального благосостояния, так и негативным отношением к государству. В него входит более четверти (28%) русскоязычного населения, включая значительное количество лиц с неопределенным гражданством или граждан России.

Анализ интеграционных кластеров подтверждает, что **только формальных показателей (гражданство, уровень владения языком) недостаточно для оценки реального успеха процесса интеграции жителей Эстонии других национальностей**. Самое важное - это эмоциональная связь с Эстонией, доверие между людьми в Эстонии, участие в эстонском обществе и культурном пространстве, а также отношение к институтам и политическим выборам Эстонского государства.

На основании кластерного анализа результатов мониторинга можно констатировать, что **жители других национальностей в Эстонии не образуют единое целостное "русскоязычное сообщество"**, а разделены на две поляризованные части. Большинство, почти 60% иноязычного населения Эстонии, составляют жители других национальностей, которые имеют позитивные отношения с эстонским государством, полностью или в значительной степени интегрировались в общество и открыты для перемен. Большинство из них являются гражданами Эстонии, но сюда же входит и примерно половина граждан России, постоянно проживающих в Эстонии и в большинстве своем родившихся здесь, вдобавок к гражданам других стран и лицам с неопределенным гражданством. Среди оставшихся 40% слабо интегрированных и более негативно настроенных по отношению к Эстонии есть как небольшая группа граждан Эстонии других национальностей, недовольных Эстонией и разочарованных, так и довольно многочисленная группа тех, кто чувствует себя чужаками в

1. Sissejuhatus

современной Эстонии, застрявших в советском прошлом русскоязычных жителей, в основном не являющихся гражданами.

Впервые проведенный в этом мониторинге сравнительный анализ отношения к интеграции выявил **аналогичную структуру интеграционных кластеров среди эстонских и русскоязычных респондентов**. Среди эстонцев наиболее распространенным типом интеграции был активный, открытый к сотрудничеству и терпимый к представителям других культур тип А (32% эстоноязычных респондентов). Местному русскоязычному патриотичному кластеру В соответствует тип консервативных эстонских патриотов С (21%), который поддерживает безопасное сообщество и дружественные отношения с соседями других национальностей. Кластеру С русскоязычных прагматиков, хорошо адаптированных к жизни, среди эстонцев соответствует многогранный прагматичный тип В (16%), который мобилен в на международном уровне и привык к многоязычному общению. Конфликтному типу D, характеризующему граждан Эстонии других национальностей отрицательно относящихся к Эстонии, среди эстонцев соответствует кластер D (18%), склонный к межкультурным конфликтам, мало доверяющий государству. Тип экономически пассивных и социально отчужденных эстонцев с общей отрицательной установкой - Е (13%). Он схож с русскоязычным отчужденным, депривированным типом Е, Но его доля среди эстонцев вдвое меньше, чем среди русскоязычного населения. В целом, как и среди населения других национальностей, среди эстонцев преобладают кластеры А, В и С, представляющие позитивный настрой на интеграцию, в которые входят 69% эстонцев.

В целом, по итогам мониторинга 2023 года, можно констатировать, что **интеграция в эстонском обществе вступает в новую фазу саморегулирования. Как среди эстонцев, так и среди жителей других национальностей наблюдается уверенное преобладание позиций, поддерживающих интеграцию**. В будущем интеграцию следует рассматривать не как нисходящую деятельность с национальной точки зрения, объектом которой является "русскоязычное сообщество", а как **культурное и социальное развитие, обновляющее эстонское общество**, в котором участвуют как эстонцы, так и жители других национальностей. Все более значительную роль в этом процессе играют представители нового поколения русскоязычного населения, успешно интегрированного в эстонское общество, имеющие возможность внести вклад как в улучшение благосостояния своего сообщества, так и в сохранение и распространение эстонской культуры и языка. Государство может поддержать это развитие различными способами, учитывая важность интеграции как с точки зрения благополучия и безопасности всех жителей Эстонии, так и с точки зрения экономического развития и национальной безопасности.

2

Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Marju Lauristin
Tartu Ülikool

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Sissejuhatus

Riikliku lõimumispoliitika eesmärgina on dokumendis „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ kirja pandud lõimitud ja sidusa ühiskonna saavutamise: lõimunud ja sidus ühiskond tähendab, et kõik Eesti inimesed, sh eri emakeele ja kultuuritaustaga, aktsepteerivad vastastikku üksteist ja peavad üksteisest lugu, tunnevad ühtekuuluvustunnet, teevad koostööd ja sealhulgas saavutavad oma ühiseid eesmärke demokraatlikult, suhtlevad omavahel ja moodustavad sotsiaalseid võrgustikke.

Lõimunud ja sidusa ühiskonna alus on Eesti identiteet ning eesti keel ja kultuur. Samas on lõimunud ühiskonna osad ka kõik teised keeled, kultuurid ja rahvused. Sidusas ühiskonnas ei sõltu inimeste kohtlemine nende soost, vanusest, erivajadusest või puudest, rassilisest või etnilisest kuuluvusest, seksuaalsest sättumusest, perekonnaseisust, elukohast ning paljust muust. Sidusa ühiskonna aluseks on ka sotsiaalne kaasatus, mis tähendab inimeste võimalust osaleda ühiskonna olulistes otsustes. Arengukava elluviimisega aidatakse vähendada sotsiaalset segregatsiooni ja toetada sidusa ühiskonna jaoks erinevaid olulisi tahke.

Konkreetsete mõõdetavate eesmärkidena on nähtud ühelt poolt Eestile kui rahvusriigile oluliste sihtide saavutamist, ehk rändetaustaga elanikkonna kodakondsuse, riigikeele oskuse ja poliitilise osaluse stimuleerimist ja reguleerimist, teisalt aga vähemuste elujärje tõstmist enamusrahvaga võrdsele tasemele, vähemuse liikmete võrdväärsete osalusvõimaluste loomist osalemiseks poliitikas, majanduses ja kultuuris ning noortele võrdväärsete arenguvõimaluste tagamist kvaliteetse hariduse abil.

Iga lõimumismonitooring on pakkunud otsustajatele soovitusi nende sihtide paremaks saavutamiseks. Kuid headele püüdlustele vaatamata kordub monitooringust monitooringusse tõdemus, et lõimumispoliitika eesmärke ei ole õnnestunud täielikult saavutada, ehkki on märgata asjade arengut soovitud suunas. Lõimumist on peetud ka n-õ iseeneslikult toimuvaks seetõttu, et aeg läheb edasi, põlvkonnad vahetuvad ja väärtused muutuvad kogu ühiskonnas.

Ühelt poolt takistab lõimumist protsessi keerukus ja mitmekihilisus, teisalt aga poliitilised pinged ja ebaselgus Eesti kui rahvusriigi olemuse tõlgendamises, mis muudab rahvusvähemuste lõimimise teema poliitiliselt tundlikuks ning vastuoluliseks. Seekordse monitooringu konteksti teeb veelgi keerulisemaks Ukraina sõda, mis tõstab tähelepanu fookusesse lõimumise julgeolekuga seotud

dimensiooni ning sunnib värske ja kriitilise pilguga otsa vaatama mitmele juba rutiiniks muutunud lõimimiskäsitlustele, sealhulgas lõimumise enda sisule ja hindamiskriteeriumidele.

Samas näeme, kuidas vana Euroopa demokraatlikes ühiskondades ei suudeta ära hoida erineva kultuuritaustaga noorte vägivaldseid kokkupõrkeid ega takistada rassistlike väljaastumisi ja provokatiivset käitumist. Sellel taustal tunduvad Eesti rahumeelsed rahvusvähemused olevat väga hästi lõimunud. Hinnang sõltub alati hindaja vaatenurgast, tema kriteeriumidest ja probleemidest, mida ta lahendada tahab. Lõimumispoliitika puhul on hindajaks kindlasti mitte ainult teadlased ja poliitikud, vaid ka inimesed ise, keda see poliitika vahetult puudutab. Püüame käesolevas monitooringus selgitada, millised on need kriteeriumid, mida lõimumise edukuse hindamisel silmas peetakse.

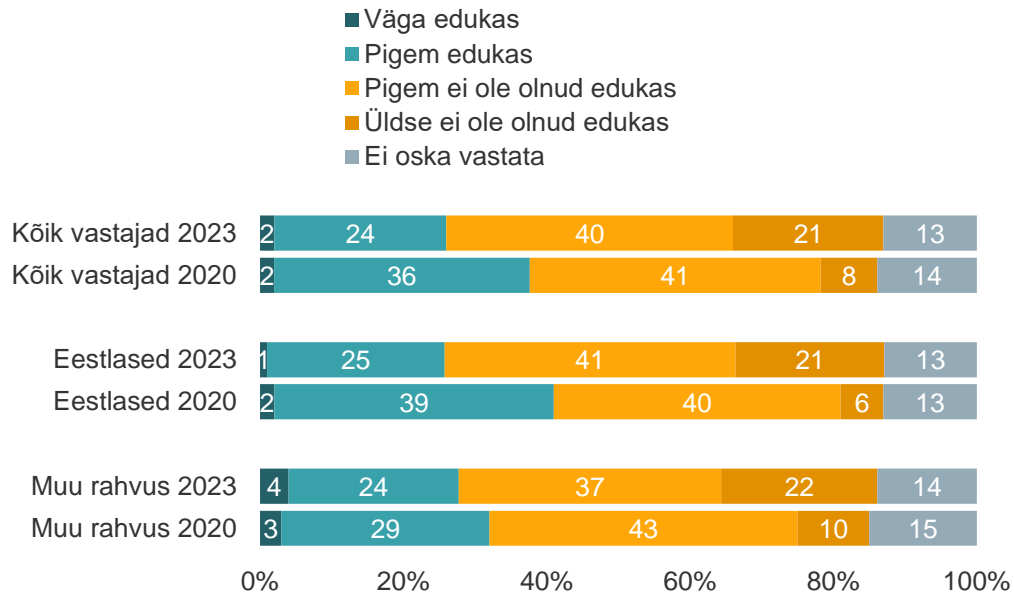
Kõige üldisemaks lõimumise tunnuseks on peetud ühise riigiidentiteedi kujunemist. Riigiidentiteedi mõiste tõlgendamisel on aga mitmeid tahke ja erisusi, mis on seotud erinevate empiiriliste mõõdikutega. 2017. ja 2020. aasta monitooringus on Raivo Vetik esitanud käsitluse, mille järgi eestlastel ja siin elavatel muust rahvustest inimestel on põhimõtteliselt erinev riigiidentiteet: eestlaste puhul on määravaks kodanikuriigi aktsepteerimine ja hindamine, muude rahvuste puhul Eesti kui rahvusriigi tunnustamine (Vetik 2017). Sellise käsitluse tugev külg on kahtlemata Eesti riigi kui rahvusriigi ja kui kodanikuriigi vastuolulise olemuse avamine ning sellest lähtuvalt riigiidentiteedi erinevatele aspektidele tähelepanu juhtimine. Soovides mõista ja kirjeldada lõimumisprotsessi tegelikku kulgu iseloomustavaid muutusi eestlaste ja siin elavate muust rahvusest (valdavalt venekeelsete) inimeste Eesti identiteedis, jääb sellisest väga üldisest lähenemisest väheks. Lisame sellele vaatele antud monitooringu toimumise kontekstist lähtudes julgeoleku aspekti ning vaatleme lähemalt identiteedi erinevaid tasandeid ja dimensioone.

Eduka lõimumise kriteeriumid

Lõimumise edukuse üldhinnang on nii eestlastel kui muu rahvuse esindajatel pigem kriitiline. Samas torkab silma vastusevariantide väga sarnane jaotus, mis viitab üksmeelele lõimumise väärtustamisel. Täiesti edukaks on lõimumise tulemust hinnanud veerand kummagi rahvusrühma esindajatest. Sama suur osa on vastupidisel arvamusel, hinnates lõimumist täiesti ebaõnnestunuks. Pigem ebaedukaks tunnistavad lõimumise 41% eestlastest ning 37% muust rahvusest elanikest. 13-14% mõlemast rahvusrühmast ei oska hinnangut anda.

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Joonis 2.1 Kuivõrd edukas on Teie arvates seni olnud muust rahvusest inimeste lõimumine ehk integratsioon Eesti ühiskonda? Püsielanikud 2023 n=1564. EIM 2020, 2023 (%)

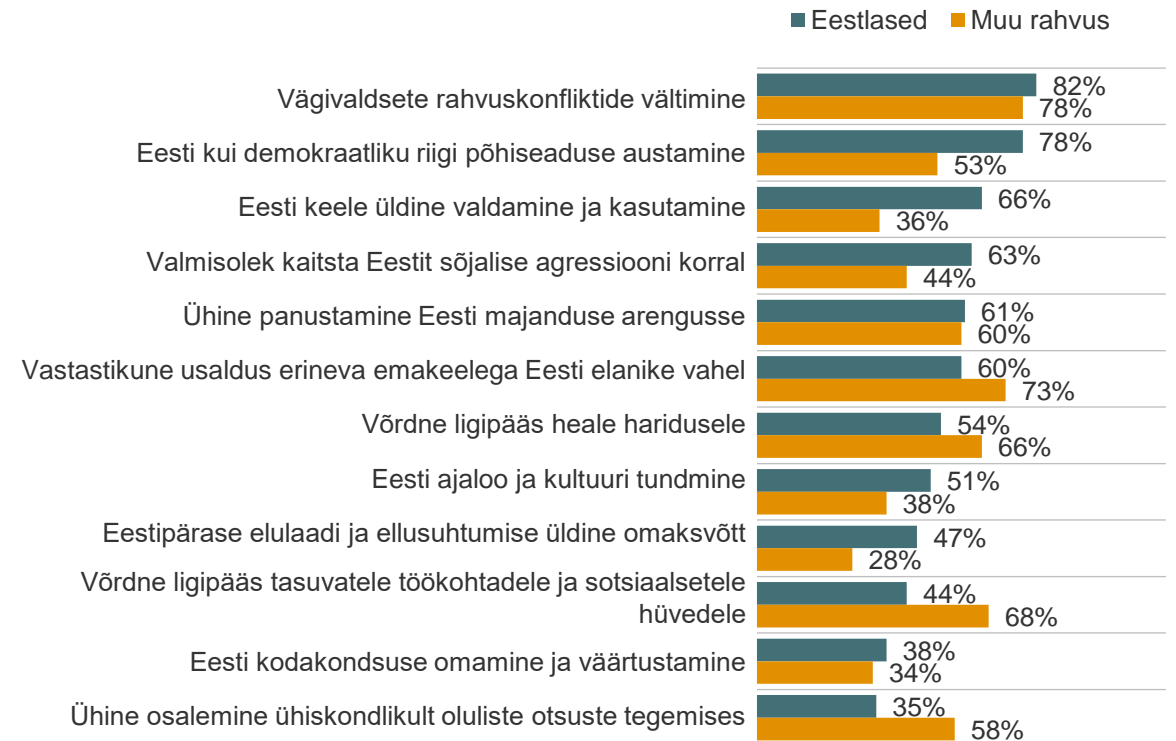

2020. aasta lõimumismonitooringu andmetel pidas lõimumisprotsessi edukaks kokku 41% ja ebaedukaks 46% eestlastest, see tähendab edukuse hinnangu muutumist negatiivsemaks 14–15 protsendipunkti võrra. **Kuna Eesti riigi lõimumispoliitikas pole selle kolme aasta jooksul toimunud järske muutusi, võib nii suure hinnangu languse taga näha Ukraina sõja tõttu pingestunud suhteid Venemaaga, mis on kajastunud ka suhtumises vene keele kasutamisesse ning suurendanud usaldamatust eestlaste ja venekeelse elanikkonna vahel.**

Järgnevas analüüsis uurime lähemalt erinevate lõimumiskriteeriumide seost muude lõimumisprotsessi objektiivsete ja subjektiivsete teguritega ja väljunditega erinevates sotsiaasetes rühmades ja keskkondades.

Kõige olulisemaks Eesti ühiskonna eduka lõimumise kriteeriumiks, nii eestlaste kui ka venekeelsete vastajate jaoks võrdselt oluliseks ühendavaks väärtuseks on **vägivaldsete rahvuskonfliktide vältimine** (Joonis 2.2). Võrreldes olukorda Eestis paljude teistes maades, sh näiteks Rootsis või Saksamaal toimivate konfliktide ja rahunustega, on vägivaldatud suhted rahvusrühmade vahel kujunenud Eesti elanike jaoks ühiskonna lõimumise alusväärtuseks.

Joonis 2.2 Kui oluline on Teie hinnangul eduka lõimumise tunnusena ...? (antud kriteeriumit väga oluliseks pidanud % rahvusrühmast). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

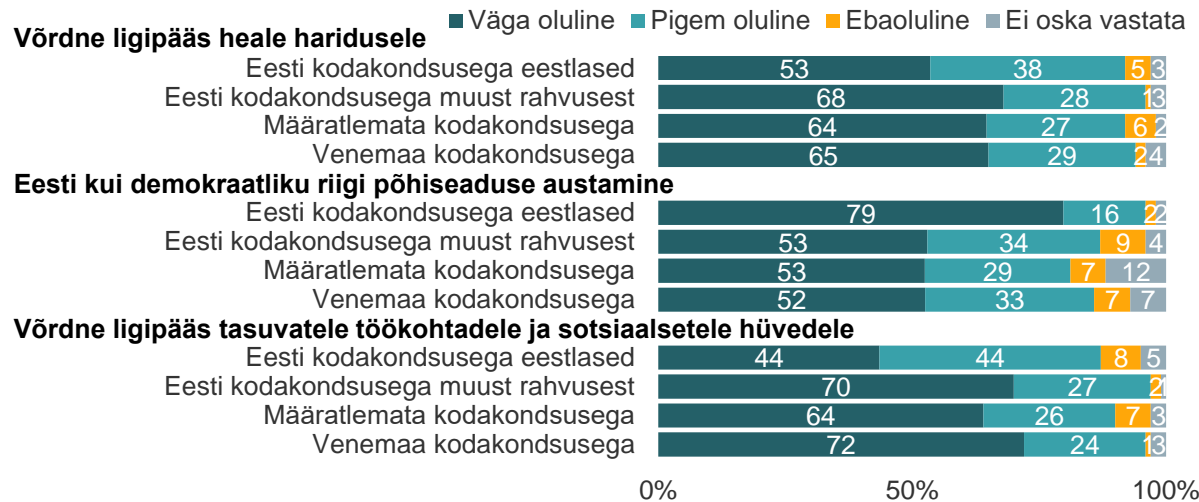
2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Teiseks ühendavaks väärtuskriteeriumiks lõimumise üle otsustamisel on huvitatus Eesti edukast majandusarengust, sellesse ühine panustamine kõigi Eesti elanike poolt, sõltumata rahvusest või kodakondsusest. Mõlemale poolele on väga oluline lõimumise kriteerium ka vastastikune usaldus erineva emakeelega inimeste vahel, mille puudumist tajuvad veidi tugevamalt venekeelsed vastajad.

Muus osas on kriteeriumide erinevuses näha selget tendentsi: ühele poole jäävad võrdse ligipääsu ja sotsiaalmajanduslike võimalustega seotud kriteeriumid, teisele poole aga keele, kultuuri ja identiteediga seotud kriteeriumid. Sotsiaalmajanduslikud kriteeriumid on olulisemad venekeelsetele vastajatele, kultuuri ja identiteedi teemad aga eestlastele.

Lõimumise kriteeriumides omistatakse tähtsust erisugustele aspektidele, mida saab vaadata kodakondsuse lõikes. Ligipääsu tasuvatele töökohtadele, sotsiaalsetele hüvedele ning heale haridusele on oluliselt enam maininud teised rühmad, ehk v.a. Eesti kodakondsusega eestlased. See on murekoht, mida määratlemata ja Venemaa kodakondsusega ning muust rahvusest Eesti kodakondsusega inimesed tunnetavad. Nende olulisus on ka eestlastele mõistetav, kuid mitte niivõrd laia osa poolt mainitud. Eesti kui demokraatliku riigi põhiseaduse austamine on eestlaste silmis äärmiselt oluline, kuid vähemal määral toovad seda välja teised sihtrühmad (Joonis 2.3).

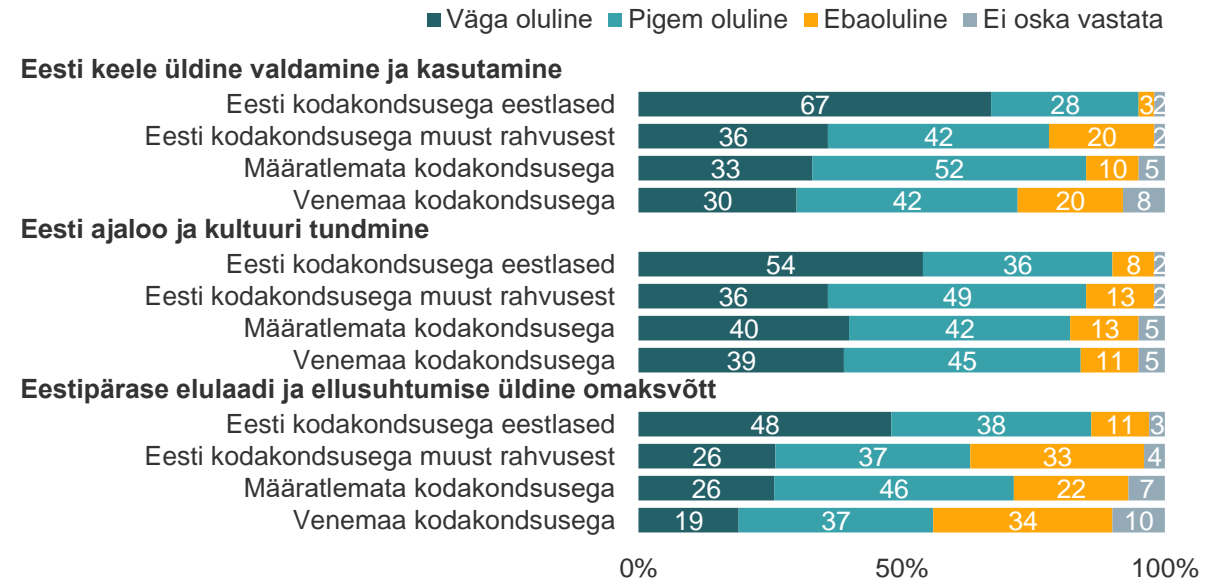
Joonis 2.3 Kodakondsuse ja rahvusega seotud erisused lõimumise kriteeriumites.
Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Eesti keele valdamist peab väga oluliseks lõimumise tunnuseks kaks kolmandikku eestlastest ja vaid kolmandik muust rahvusest Eesti elanikest, kodakondsusest olenemata. Eesti ajaloo ja kultuuri tundmist peab väga oluliseks enam kui pool eestlastest (Joonis 2.4).

Elulaadi ja ellusuhtumisega seotud kriteeriumid on väga olulised lõimumise tunnused peaaegu pooltele eestlastest, ainult veerandile muust rahvusest Eesti kodanikele ja määratlemata kodakondsusega inimestest ning vaid viiendikule Venemaa kodanikest. **Nii muust rahvusest Eesti kodanike kui ka Venemaa kodakondsusega vastajatest peab kolmandik eestipärast elulaadi ja ellusuhtumist koguni ebaoluliseks.** Määratlemata kodakondsusega inimesed väljendasid sellist ükskõikset kultuurilist hoiakut isegi vähem.

Joonis 2.4 Kodakondsuse ja rahvusega seotud erisused lõimumise kriteeriumites.
Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

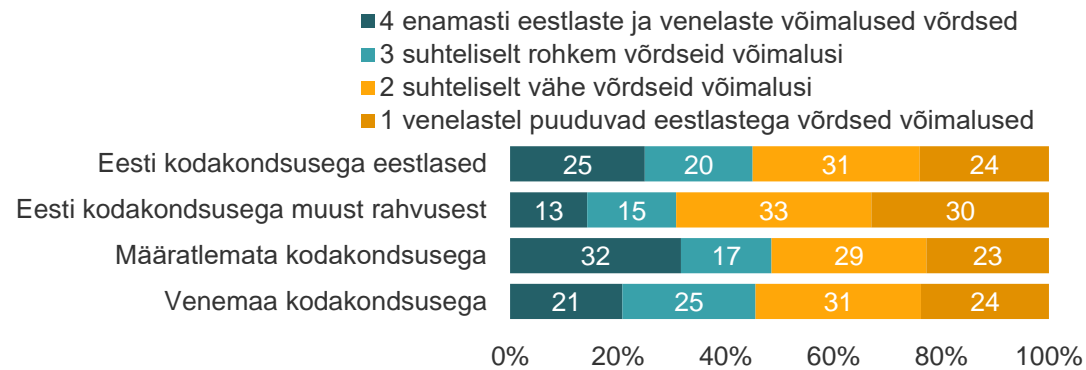

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Võimaluste võrdsust hinnatakse vastajate seas väga erinevalt. **55% eestlastest tunnistab, venekeelsel elanikkonnal ei ole suures osas eluvaldkondadest eestlastega võrdsed võimalusi**, samal ajal 45% on vastupidisel arvamusel. Eesti kodakondsusega muust rahvusest inimesed on kõige kriitilisemad, kuna neil on kõrgendatud ootused olla eestlastega võrdväärsete võimalustega. Sellest sihtrühmast 63% nendib, et venelastel puuduvad eestlastega võrdsed võimalused või neid võrdsed võimalusi on suhteliselt vähe. Teisalt, kuna määratlemata kodakondsusega inimestel on ootuseid vähem, on nemad võrdsed võimaluste suhtes positiivsemad (Joonis 2.5).

Arvestades sotsiaalmajanduslike kriteeriumide olulisust, on võimaluste ebavõrdsuse tunnetamine ilmselt üks põhjus, miks nii eestlased kui ka muu rahvuse esindajad on rahulolematud lõimumisprotsessi edukusega. Samas häirib ebavõrdsus võrdselt nii eestlasi kui ka muust rahvusest inimesi.

Joonis 2.5 Eestlaste ja venelaste võimaluste võrdsuse tunnetamine (koondindeks*).
Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

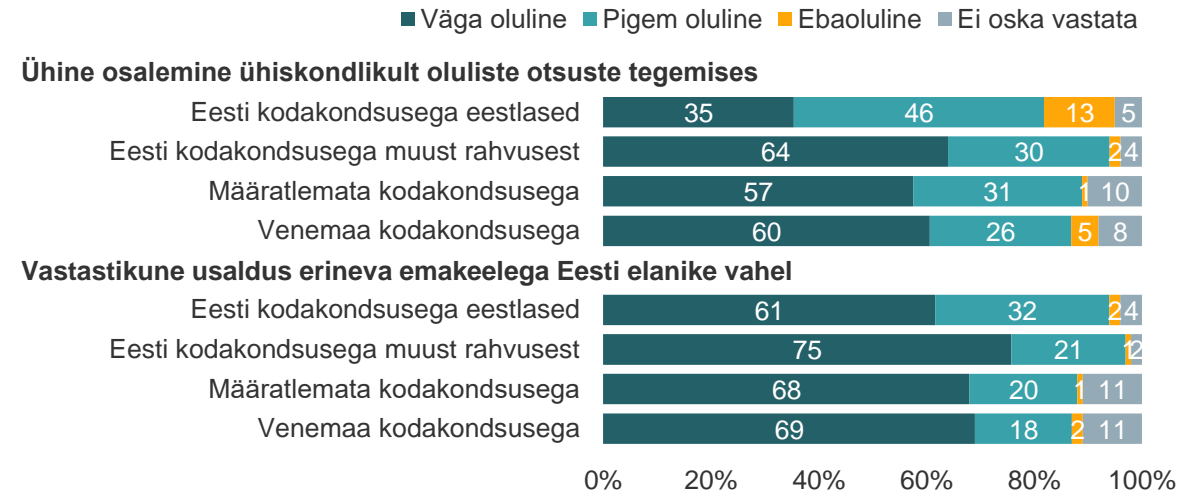
*Võimaluste võrdsuse koondindeks on saadud liites kõik vastused, mis viitavad võimaluste võrdsusele. Indeks näitab, mil määral on vastajad nõustunud võimaluste võrdsuse olemasoluga erinevate teenuste ja hüvede kättesaadavuses.

Osalemine otsuste tegemisel

[Sidusa Eesti Arengukava](#) rõhutab kaasamise olulisust, vajadust hõlvata ka muust rahvusest Eesti elanikud otsustusprotsessidesse. Samas on Eesti ühiskonnas tervikuna kasvamas kaasamise defitsiit: üha **enam kurdetakse oluliste otsuste tegemisel mööda minemist nendest, keda need otsused kõige enam puudutavad**. Pikka aega oli ka lõimumispoliitika väljatöötamisel ja rakendamisel eestlaste käes juhtiv roll, mida 2020. aasta monitooringus on käsitletud kui 'rahvusriikluse kehtestamise' poliitikat (Vetik 2020).

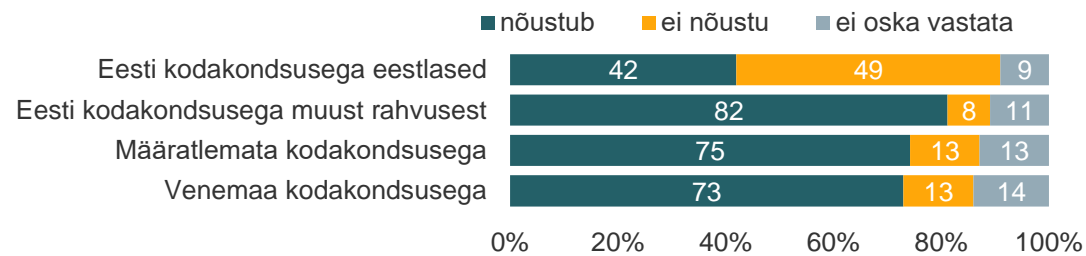
EIM 2023 andmed näitavad, et **üle poole muust rahvusest vastajatest, kodakondsusest sõltumata, peavad ühist osalemist ühiskondlike otsuste tegemisel väga oluliseks lõimumise kriteeriumiks, samas kui seda suhtumist jagab vaid kolmandik eestlastest**. Ka on 49% ehk pooled eestlastest vastanud eitavalt küsimusele, kas nad nõustuvad, et mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik (Joonis 2.7). Võrreldes eelnevate monitooringutega on selline suhtumine ilmselt Ukraina sõja mõjul isegi veidi kasvanud.

Joonis 2.6 Otsustes ühise osaluse ning vastastikuse usalduse olulisus.
Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

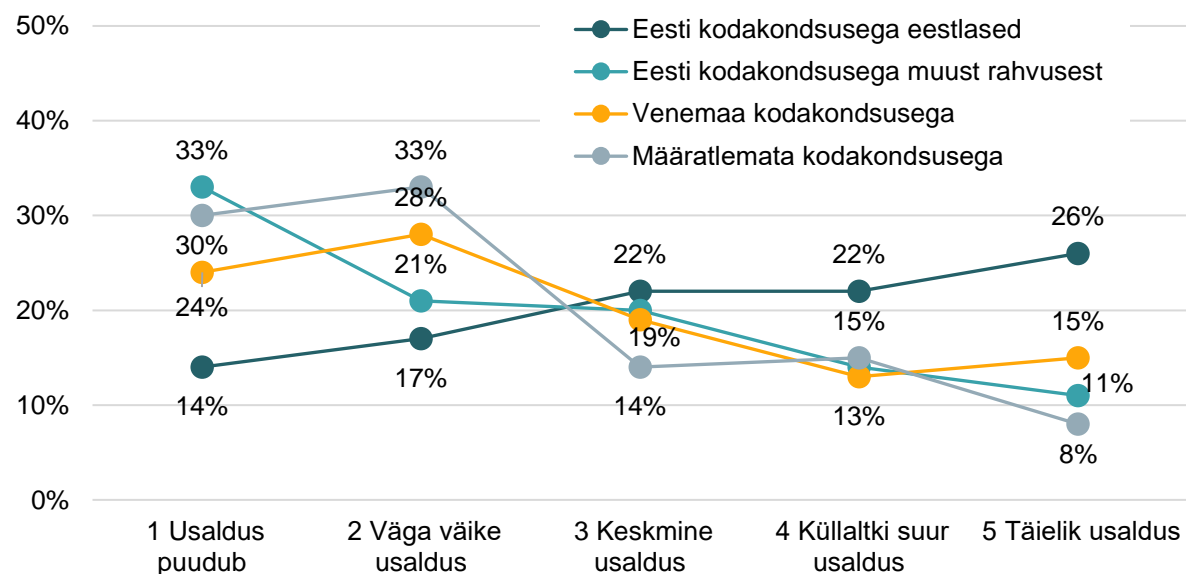

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Joonis 2.7 Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonis 2.8 Usaldus Eesti institutsioonide suhtes sõltuvalt kodakondsusest (koondindeks). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Eesti institutsioonide usaldusväarsuse koondindeks, mis on summeeritud koondnäitaja erinevatele institutsioonidele antud usaldushinnangutest (vt Joonis 11.15), näitab, et Eesti kodakondsusega muust rahvusest inimesed väljendavad väga vähest usaldust (Joonis 2.8), seda enam kui Venemaa ja määratlemata kodakondsusega inimesed. Kodakondsuse olulisus lõimumise kriteeriumina on langenud suhteliselt tagasihoidlikule kohale – kodanikud on sageli hoopis kriitilisemad kui muu kodakondsusega Eesti püsielanikud.

Seotus Eesti ühiskonnaga ja riigiidentiteet

Lähtudes Eesti identiteedi mõiste olulisusest „Sidusa Eesti arengukavas 2021–2030“, vaatleme, kuidas on eestlased ja muust rahvusest Eesti elanikud hinnanud oma seotust Eesti ühiskonna ja riigiga.

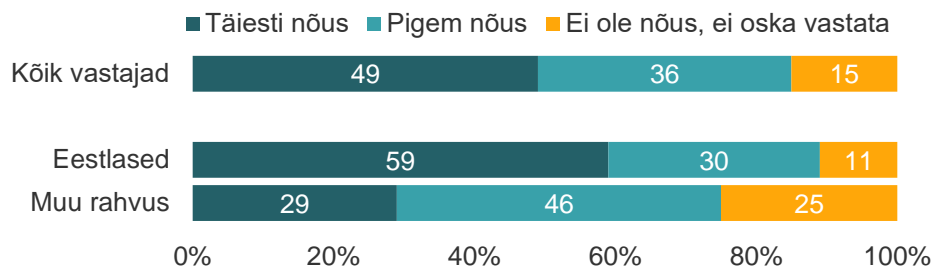
Käesoleva aruande raames vaatleme identiteedi küsimust kui ühte aspekti kultuurilisest interaktsioonist sidusa ühiskonna kujunemisel. Eesti identiteeti näeme kui teatavat suhete kimpu, mis köidab Eesti elanikke selle maaga, tema ajaloo ja tulevikuga. Selles kimbus on mõistagi ka riigi- ning kodanikuidentiteet olulisel kohal, kuid samuti on tähtis lokaalne patriotism (seotus kodukohaga), Eesti elukeskkonna ja elulaadi väärtustamine ning keele ja kultuuriga suhestumine. Seetõttu on lisaks riigiidentiteedi indeksile käesolevas monitooringus kasutatud Eesti identiteedi summaarset indeksit, mis hõlmab erinevaid seotuse aspekte nii Eesti ühiskonna ja riigiga kui ka Eesti ajaloo ja traditsioonidega.

Küsitlus kinnitas ka varasemates monitooringutes esile toodud tõsiasja, et lõimumisprotsessi senine kulg on jaganud muust rahvustest Eesti elanikud identiteedi alusel kolmeks. Esiteks – nendeks, kellel on **kindel positiivne seotus Eesti riigi ja ühiskonnaga ja tugev Eesti identiteet ning kes tunnevad end siin elades kodus ning eestlastega võrdväärse** ka siis, kui tegemist on ühiskonnas lahendamata probleemide ja raskustega või kriisiolukordadega. Teiseks – nendeks, kes **omavad küll Eesti identiteeti ja tunnevad end seotuna Eestiga kui elupaigaga, kuid ei mõtesta end osana Eesti ühiskonnast, tundes end kõrvale jäetuna ja ülekohtuselt kohelduna**. Ja kolmandaks – nendeks inimesteks, **kes ei tunne positiivset seost Eesti riigi ega ühiskonnaga, ei oma Eesti identiteeti, vaid on pigem seotud mõne teise riigiga**. Erinevalt levinud stereotüüpidest ei ole piirid nende erinevate Eestiga sidustumise viiside vahel lihtsalt määratavad selliste tunnustega nagu kodakondsus, majanduslik heaolu või eesti keele oskus, vaid nõuavad mitmekülgsemat lähenemist.

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Lõimumise seisukohalt on esmatähtis enese teadvustamine selle ühiskonna osana, milles elatakse. Küsimusele, kas nad tunnevad end osana Eesti ühiskonnast, vastas täie kindlusega positiivselt vaid 59% eestlastest ja ligi 30% muust rahvusest vastajatest, kõigist vastajatest 15% (eestlastest 11%, muust rahvusest 25%) aga tundis end sellesse ühiskonda mittekuuluvana.

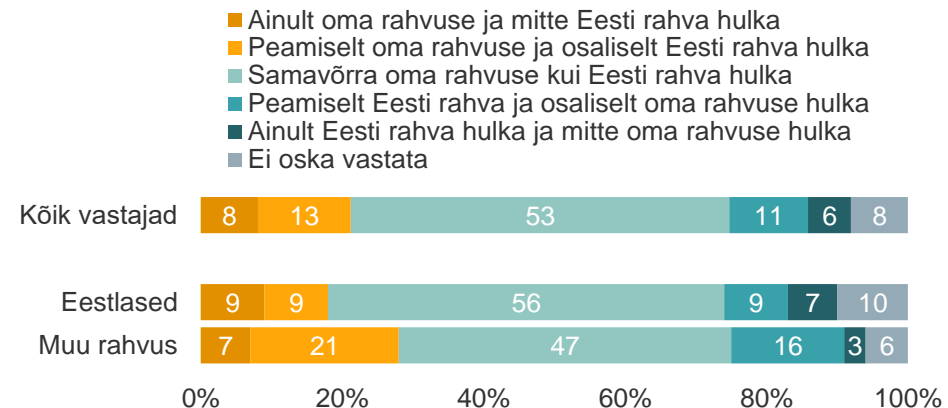
Joonis 2.9 Kas tunnete end osana Eesti ühiskonnast? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Vastates küsimusele, kas Eesti elanikud tunnevad end eeskätt oma rahvuse liikmena või ka Eesti rahva hulka kuuluvana, pidas 18% eestlastest ja 28% muust rahvusest elanikest esmatähtsaks kuulumist peamiselt oma rahvuse hulka. 56% eestlaste ja 47% muust rahvusest Eesti elanike jaoks kattub mõtteliselt Eesti rahva hulka kuulumine nende rahvusliku identiteediga, samas kui 16% eestlastest ja 19% muust rahvusest vastajatest loeb peamiseks enda kuulumist Eesti rahva hulka ja rahvuslikku kuuluvust sellega võrreldes vähem tähtsaks.

Demokraatia kui rahva võimu käsitlese järgi võib öelda, et 70% Eesti elanikkonnast, sh 72% eestlastest ja 66% muust rahvustest inimestest tunnetab end Eestis kindlalt kuuluvana demokraatliku demose, st rahva võimu teostava subjekti hulka. Kui siia lisada ka need 9% eestlastest ja 21% muust rahvusest elanikke, kes arvasid end peamiselt oma rahvuse, kuid osaliselt Eesti rahva hulka kuuluvaks, oleksid vastavad arvud 79% eestlastest ja 87% muust rahvusest elanikest. Kokku on 83% elanikkonnast, kelle puhul saame rääkida kõige üldisemas mõttes Eesti kui demokraatliku riigi kodanikuidentiteedist. Nagu näeme, ei ole see üks ühele seotud formaalse kodakondsuse tunnusega. Seejuures ei oska suur osa selliselt rahva ja rahvuse vahel vahet teha ning jättis küsimusele vastamata või valis variandi „ei oska vastata“.

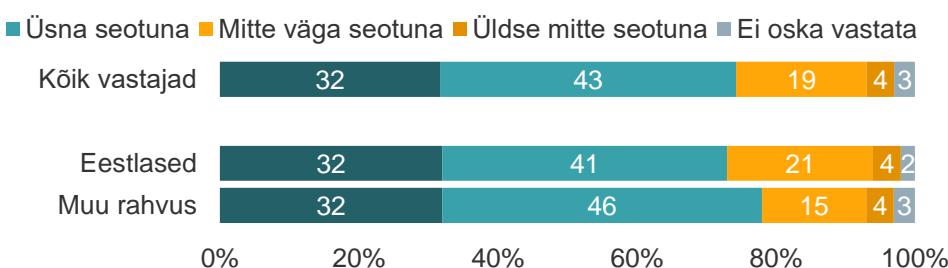
Joonis 2.10 Kui mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eesti rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Seotus oma kodukoha ja Eestiga

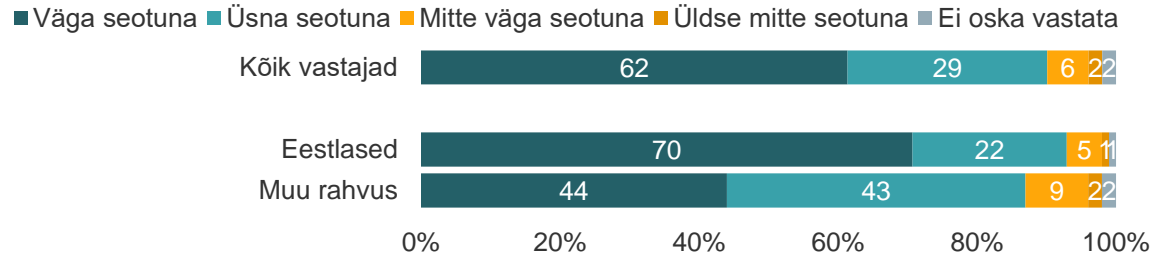
Tugev lokaalne patriotism, st seotus oma kodukohaga, kindla linna, valla või maakohaga on omane nii eestlastele kui ka muust rahvusest Eesti elanikele. Seda tunneb 73% eestlastest ning 78% muust rahvusest vastajatest. Vaid viiendik eestlastest ning 15% muust rahvusest elanikest ei tunne end oma kodukohaga eriti seotuna ning 4% väidab, et temal on see tunne puudu.

Joonis 2.11 Kui seotuna Te tunnete ennast oma linna/valla/maakohaga? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Joonis 2.12 Kui seotuna Te tunnete ennast Eestiga? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

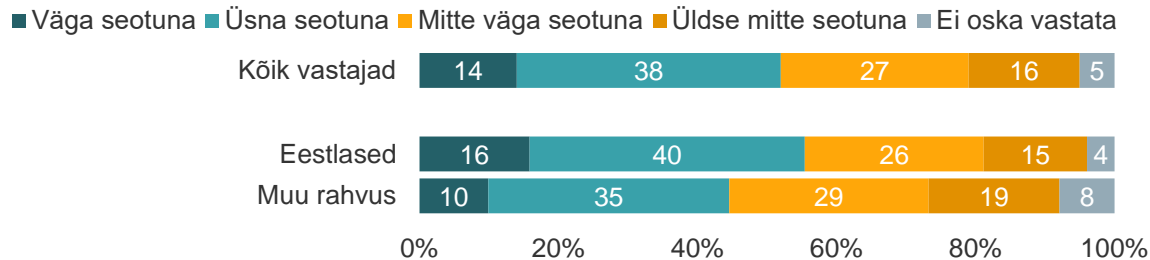

Võrreldes lokaalse patriotismiga tunneb rohkem eestlasi, tervelt 70% end väga seotuna Eesti kui tervikuga ning 22% üsna seotuna. Muust rahvusest Eesti elanikele on see omane veidi vähemal määral, Eestiga väga seotuna tunneb end 44% ja üsna seotuna 43%. Võime siiski väita, et eestlasi ja suurt osa venekeelsest elanikkonnast ühendab tugev emotsionaalne seos Eestiga.

Seotus Euroopa ja Venemaaga

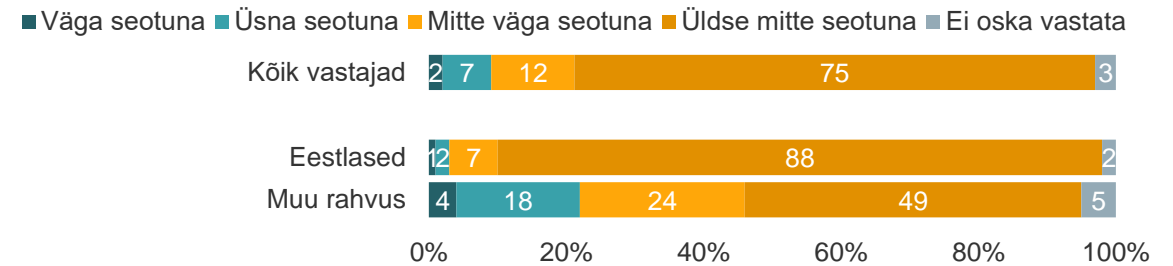
Euroopaga seotust tajuvad nii eestlased kui ka muust rahvusest Eesti elanikud üsna sarnasel tasemel, väga seotuna tunneb end alla 20% (eestlastest kuuendik, muust rahvusest kümnendik) ja üsna seotuna eestlastest 40% ja muust rahvusest 35%. Kaks viiendikku eestlastest ja pool venekeelsest elanikkonnast ei tunneta seotust Euroopaga.

Joonis 2.13 Kui seotuna Te tunnete ennast Euroopaga? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Seotus Venemaaga (Joonis 2.14) on Ukraina sõja tõttu sattunud tugeva negatiivse surve alla. Pool venekeelsetest vastajatest ning 88% eestlastest väidab, et ei tunne mingit seost Venemaaga, mitte väga seotuna tunnistab end olevat 7% eestlastest ja 24% venekeelsetest vastajatest ning mingigi seose tundmist Venemaaga mõnab vaid 22% venekeelsest elanikkonnast ja 9% eestlastest. Ka selle monitooringu sõja mõju käsitlevad peatükid näitavad Venemaaga seotuse vähenemist.

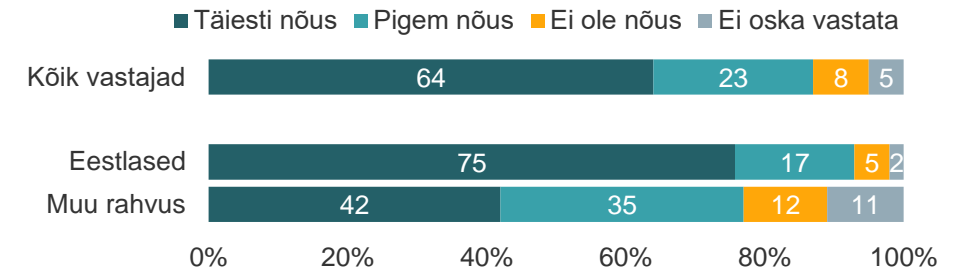
Joonis 2.14 Kui seotuna Te tunnete ennast Venemaaga? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Emotsionaalne ühtekuuluvus Eesti riigi sümbole, ajaloo ning traditsioonidega

Kaks kolmandikku siin elavatest muust rahvusest inimestest on eesti kultuuriruumiga emotsionaalselt seotud, kolmandik aga tunneb end võõrana. 75% eestlastest ja vaid 42% siin elavatest venelastest ning muust rahvusest vastajatest tunnevad uhkust, kui näevad lehvimas sinimustvalget lippu.

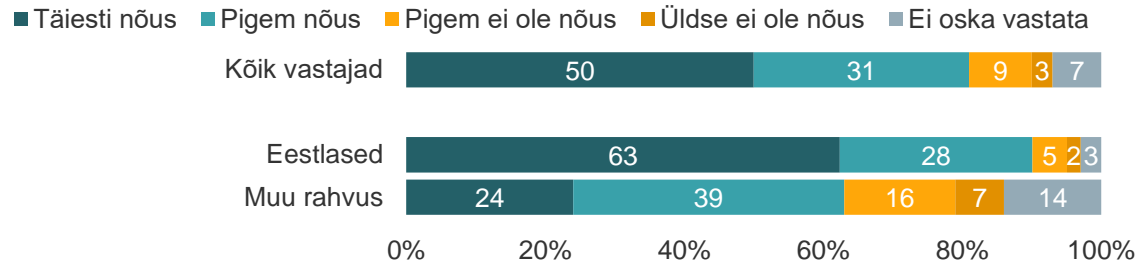
Joonis 2.15 Tunnete uhkust, nähes lehvimas Eesti lippu. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

91% eestlastest tunneb ühtekuuluvust Eesti ajaloo ja traditsioonidega (Joonis 2.16), seejuures kahe kolmandiku jaoks on see väga tugev tunne. Muust rahvusest vastajate seas jagab seda tugevat ühtekuuluvustunnet 24%, vähemal määral veel kaks viiendikku, kokku 63% muust rahvusest Eesti elanikest väidab end tundvat emotsionaalset ühtekuuluvust Eesti ajaloo ja traditsioonidega. Seda eitab 23% muust rahvusest inimestest ja 14% hoidus selgest vastusest kõrvale.

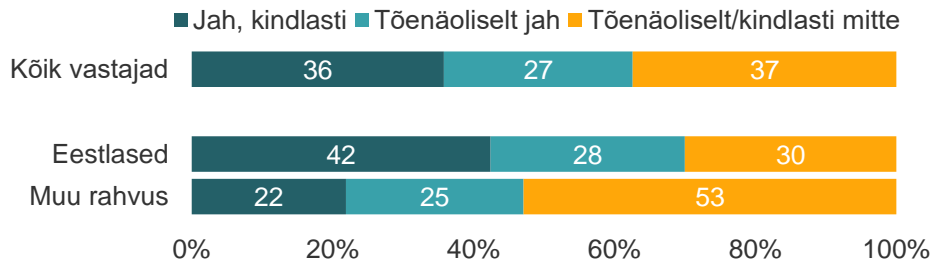
Joonis 2.16 Tunnete ühtekuuluvust Eesti ajaloo ja traditsioonidega. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Kaitsetahe ja Ukraina sõda

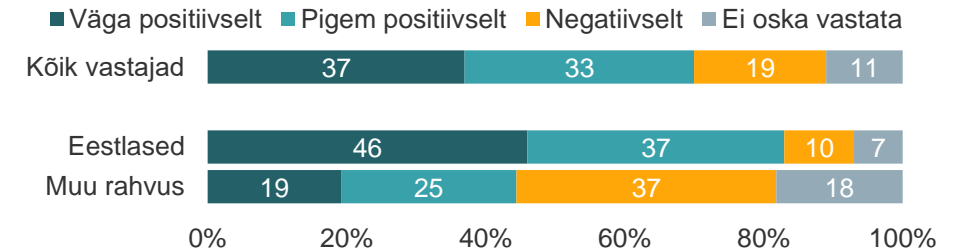
Emotsionaalne seos oma maaga pannakse proovile, kui seda tuleb kaitsta vaenlaste vastu. Selles küsimuses on venekeelne elanikkond jaotunud kahte leeri. Valmisolekut Eesti riiki sõjaohu korral kaitsta väljendas 70% küsitletud eestlastest ja peaaegu pool, 47% muust rahvusest vastanuid (Joonis 2.17).

Joonis 2.17 Kas Te oleksite valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

83% eestlastest ja **44% muust rahvusest inimestest pooldab Eesti aktiivset toetust Ukrainale** (Joonis 2.18). Võrdluseks näeme, et eestlastest 21% ja muust rahvusest 33% vastas väljakutsele relvaga Eestit kaitsta eitavalt ning 8% eestlastest ja 21% muust rahvusest elanikest ei osanud seisukohta võtta. Vrd. ka, et 25% muust rahvusest Eesti püsielanikest ei tunne end osana Eesti ühiskonnast (Joonis 2.9) ning 22% nendib emotsionaalset seotust Venemaaga (Joonis 2.14).

Joonis 2.18 Kuidas Te hindate Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Riigiidentiteedi indeks

Võimaldamaks pikema trendi jälgimist on käesoleva aruande jaoks koostatud Raivo Vetiku pakutud riigiidentiteedi indeks samade küsimuste alusel. Indeksi eesmärgiks on võrrelda eestlaste ja muude rahvuste emotsionaalset ja ratsionaalset samastumist ühise Eesti rahva ja riigiga, vastastikku tunnustades üksteise huve ja eripära (vt Raivo Vetik, EESTI RIIGIIDENTITEET: rahvusriikluse ja kodanikuriikluse ühisosa Eesti integratsiooni monitooring 2017, lk 21–23).

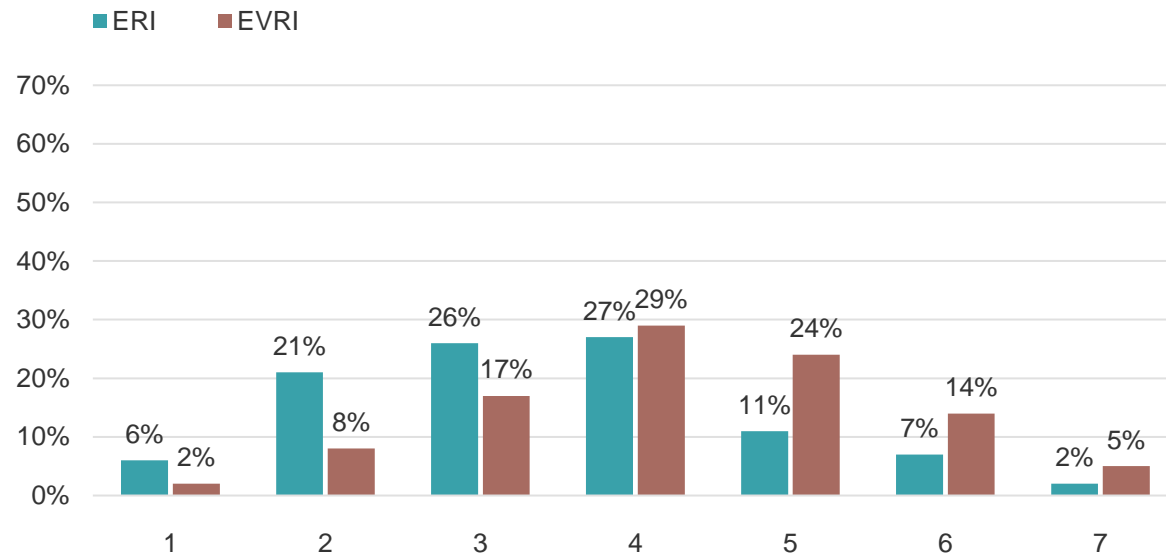
Sama meetodikat kasutades on arvatud eestivenelaste riigiidentiteedi (EVRI) summaindeks vastuste põhjal järgmisele kolmele ankeetküsimustiku väitele: 1) Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate? 2) Tunnen uhkust, nähes lehvimas Eesti lippu. 3) Eesti riik kaitseb minu õigusi ja pakub avalikke hüvesid.

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Eestlaste riigiidentiteedi indeksi (ERI) konstrueerisime samuti vastustest kolmele ankeetküsimustiku väitele, mis analoogselt eelmiste aastatega olid järgmised: 1) Kui Te mõtlete endast kui oma rahvuse esindajast ja Eestimaa rahva esindajast, siis kelle hulka kuuluvaks Te end peate? 2) Mitte-eestlaste kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik. 3) Mitte-eestlaste arvamusi tuleks paremini tunda ja nendega senisest rohkem arvestada, sest nad on tähtis osa Eesti ühiskonnast.

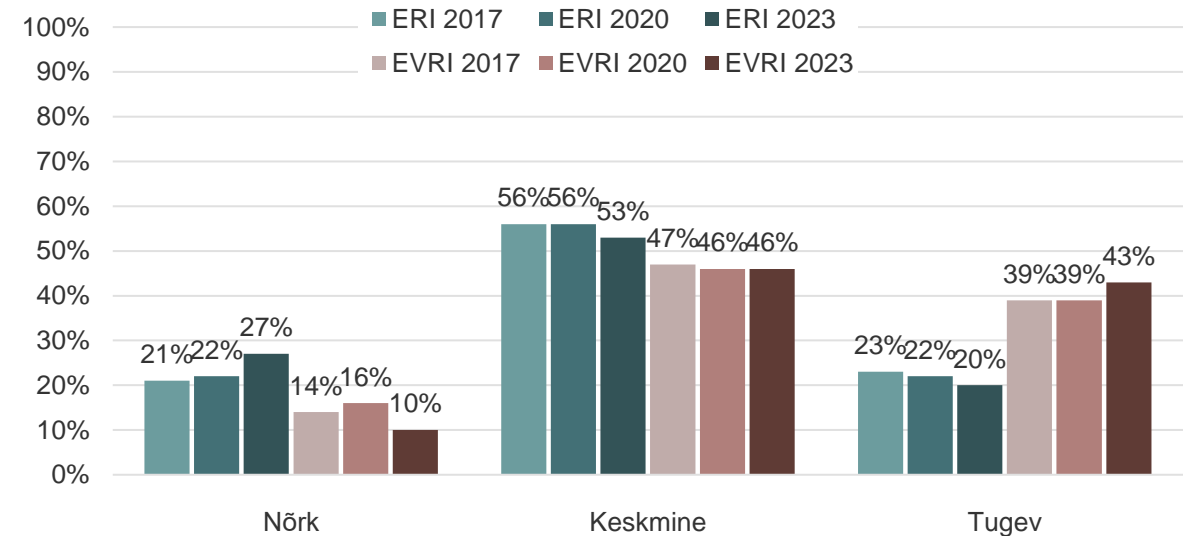
Mõlema grupi esindajate vastustest kolmele toodud küsimusele kujunes seitsme punktiga summaindeks. Väärtus 1 tähistab väga nõrka ning 7 väga tugevat riigiidentiteeti.

Joonis 2.19 Riigiidentiteedi jagunemine indeksi punktide järgi seitsmepallisel skaalal. Püsielanikud n=1563. EIM 2023 (%)

Selleks et võrrelda 2023. aasta tulemusi eelmiste lõimumismonitooringutega, on indeksi seitsmene skaala teisendatud kolmepalliseks, analoogselt eelnevate monitooringutega. Punktid 1–2 märgivad nõrka, 2–4 keskmist ning 5–7 tugevat riigiidentiteeti (vt Joonis 2.20).

Joonis 2.20 Riigiidentiteedi tugevus rahvusrühmades. EIM 2017, 2020, 2023 (%)

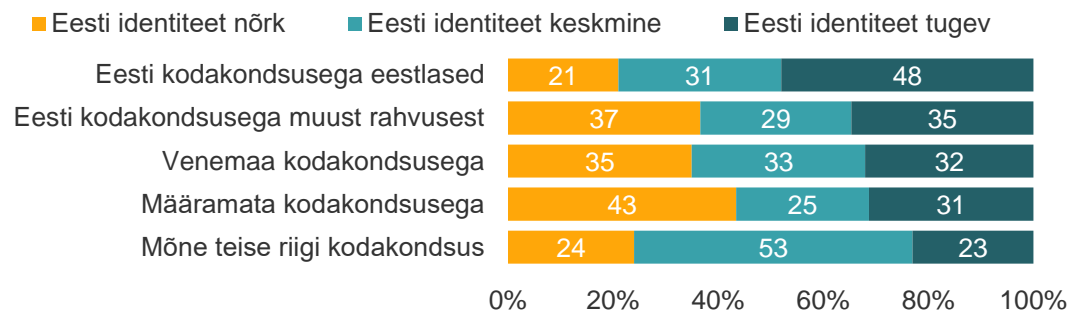

Joonisel 2.20 on näha, et võrreldes praegust olukorda aastaga 2017, on eestlaste ja muust rahvusest elanike riigiidentiteet veidi muutunud: kui eestlaste seas on tugeva identiteedi osakaal 3 protsendipunkti võrra vähenenud, siis venekeelsete vastajate hulgas 4 punkti võrra tõusnud. Muutus on küll väike, kuid tendentsina tähelepanuväärne kui tunnistus sellest, et Ukraina sõjal on lõimumisele asümmeetriline mõju, lähendades venekeelset kogukonda Eesti riigile ja samas nõrgendades eestlaste lõimumisvalmidust.

Lisaks riigiidentiteedi indeksile on moodustatud ka Eesti identiteedi üldindeks, mis iseloomustab kõigi vastajate emotsionaalset seotust ja ühtekuuluvustunnet Eestiga ning Eesti ühiskonna, ajaloo ja traditsioonidega. Võrreldes erineva kodakondsusega vastajate rühmi Eesti identiteedi alusel (vt Joonis 2.21), on selge, et eestlaste puhul on ühtekuuluvustunne oma riigi suhtes kõige tugevam ning määratlemata kodakondsusega elanikel kõige nõrgem. Samas ei erine märgatavalt muust rahvusest Eesti kodanike ning Venemaa kodanike Eesti identiteedi tase. Üldpilt näitab pigem sujuvamaid üleminekuid kui teravat vastandumist.

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Joonis 2.21. Eesti identiteedi tugevus kodakondsusrühmades. 1-2 nõrk, 3-4 keskmine, 5 tugev. Püsielanikud n=1563. EIM 2023 (%)

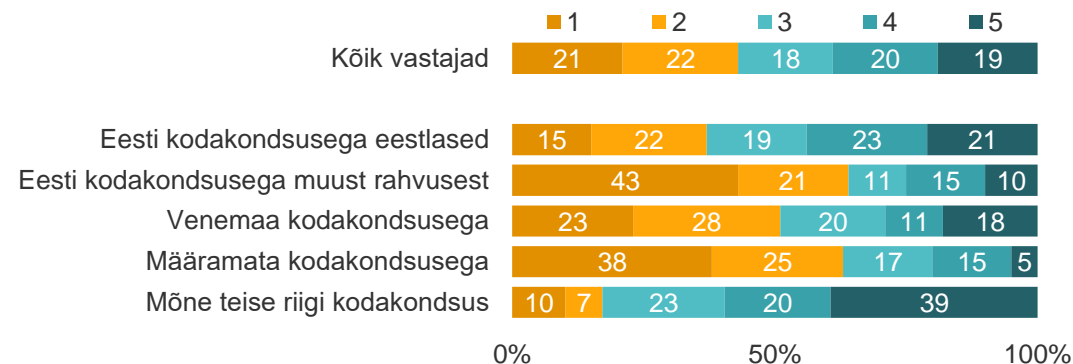

Riigikaitseindeks

Tulenevalt Ukraina sõjaga seoses kasvanud julgeoleku ohtudest ning seejuures ka ühiskonna lõhestatuse suurenemisest on oluline pöörata tähelepanu ka kombineeritud näidikutele: Joonise 2.22 tarbeks on liidetud kaitsevalmidus, usaldus Eesti riigi ja riigi jõustruktuuride vastu ning Ukraina sõjalise toetamise pooldamine ning NATO pooldamine. Antud näidiku abil on võimalik tuua mõnevõrra selgust lõimumise julgeolekuga seotud aspektidesse, mida ei ole varem välja toodud. Eriliselt oluline on erineva kodakondsusega elanike riigi turvalisust puudutavate hoiakute võrdlus (Joonis 2.22).

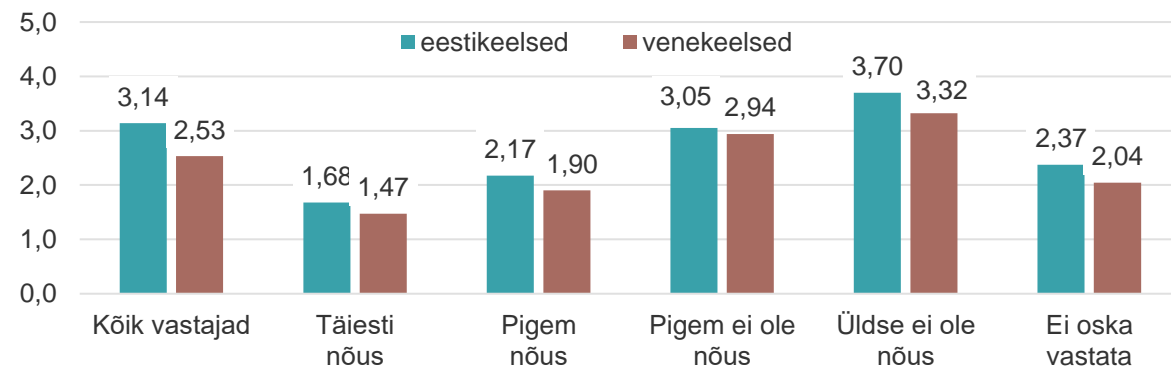
Eestlastest Eesti Vabariigi kodanike seas on kõrged (3–5) riigikaitseindeksi väärtused pea kahel kolmandikul (63%). Venemaa kodanike rühm jaguneb pooleks, tugevama riigikaitseindeksiga vastajaid on 49%. Suured osakaalud kõrge riigikaitseindeksiga inimesi on mõne teise riigi kodakondsusega vastajate seas (Ukraina, Valgevene, Soome, Läti jm) – 82%. Eesti kodakondsusega muust rahvusest (valdavalt venekeelses) rühmas on aga pilt üsna sarnane määratlemata kodakondsusega rühmale, kõrge lojaalsusindeksi väärtusega vastajaid on mõlemas alla poole (36–37%). Seega ei ilmne monitooringu andmetest selget seost kodakondsuse ja lojaalsuse vahel.

Joonis 2.22. Riigikaitseindeksi väärtuste jaotused kodakondsusrühmades. Skaalal 1 kuni 5, millel 1=madal ning 5=kõrge riigikaitseindeks. Püsielanikud n=1563. EIM 2023 (%)

Küll aga oli nii eestlaste kui ka muust rahvusest vastajate puhul riigikaitse indeksi keskmine väärtus üle kahe korra madalam nende seas, kes tunnevad end Eesti ühiskonnas teisejärgulise inimesena, kui nendel, kes end sellisena ei tunne: eestlastel 1.68 vs. 3.70, muust rahvusest vastajatel 1.47 vs. 3.32.

Joonis 2.23. Eesti- ja venekeelsete vastajate riigikaitseindeksi keskmiste väärtuste muutus sõltuvalt sellest, kas ja kuidas tuntakse end Eesti ühiskonnas teisejärgulise inimesena. Püsielanikud n=1563. EIM 2023 (%)

2. Lõimumisprotsessi edukus ja Eesti identiteet

Kokkuvõte

Käesolevas monitooringus võeti luubi alla nii eestlaste kui ka muust rahvusest Eesti elanike seotus Eestiga ning nende ootused Eesti ühiskonna ja riigi poliitika suhtes, mille alusel hinnatakse lõimumise edukust. Lähtudes Eesti identiteedi mõiste olulisusest „Sidusa Eesti arengukava 2021-2030“ riiklikus strateegias, vaatlesime, kuidas on eestlased ja siin elavad muust rahvusest inimesed hinnanud oma seotust Eesti ühiskonna ja riigiga ning millistest kriteeriumidest lähtudes nad otsustavad, kas lõimumisprotsess on kulgenud edukalt või ebaedukalt.

Meie küsitlus näitas, et senine **lõimumisprotsess on ära teeninud valdavalt kriitilise suhtumise nii eestlaste kui ka muude rahvuste poolt**. Kriteeriumid, mille alusel lõimimist hinnatakse, on paljuski erinevad: kui siinsete muust rahvustest elanike jaoks on esmatähtsad võrdsed sotsiaalmajanduslikud tingimused ning võrdsed võimalused saavutada hea sotsiaalne positsioon, siis eestlaste seisukohalt on lõimumises esiplaanil keelelised ja kultuurilised aspektid, nagu eesti keele oskus, ajaloo tõlgendamine, eesti kultuuri ja eluviisi hindamine. Samas valitseb eestlaste ja muude rahvuste esindajate vahel üksmeel selliste lõimingu põhiväärtuste suhtes nagu vägivalla puudumine rahvuste vahel, üksteise usaldamine, ühine panustamine Eesti majanduse arengusse ning Eesti põhiseaduse austamine.

Küsitlus kinnitas ka varasemates monitooringutes esile toodud tõsiasja, et lõimumisprotsessi senine kulg on jaganud muust rahvustest eesti elanikud identiteedi alusel kolmeks. Esiteks – nendeks, kellel on kindel **positiivne seotus Eesti riigi ja ühiskonnaga ja tugev Eesti identiteet ning kes tunnevad end siin elades kodus ning eestlastega võrdväärse**na ka siis, kui tegemist on ühiskonnas lahendamata probleemide ja raskustega või kriisiolukordadega. Teiseks – nendeks, kes **omavad küll Eesti identiteeti ja tunnevad end seotuna Eestiga kui elupaigaga, kuid ei mõtsta end osana Eesti ühiskonnast, tundes end kõrvale jäetuna ja ülekohtuselt kohelduna**. Ja kolmandaks – nendeks inimesteks, **kes ei tunne positiivset seost Eesti riigi ega ühiskonnaga, ei oma Eesti identiteeti, vaid on pigem seotud mõne teise riigiga**. Erinevalt levinud stereotüüpidest ei ole piirid nende erinevate Eestiga sidustumise viiside vahel lihtsalt määratavad selliste tunnustega nagu kodakondsus, majanduslik heaolu või eesti keele oskus, vaid nõuavad mitmekülgsemat lähenemist.

3

Lõimumise klasteranalüüs

Marju Lauristin
Tartu Ülikool

3. Lõimumise klasteranalüüs

Sissejuhatus

Lõimumisprotsessi iseloomustati lõimklastrite kaudu esmakordselt 2011. aasta lõimumismonitooringus (vt Lauristin, Vihalemm 2011). Selle eesmärgiks oli tookord näidata, kuidas lõimumise 'kolm alussammast' – keel, kodakondsus ja ühiskonnas osalus – võivad mitmel viisil koos avalduda, luues nõnda erineva iseloomuga lõimumistüüpe. Nii saab lõimumise dünaamikat kirjeldada kujukamalt kui ainult teatud üksiktunnuste abil (keeleoskus, kodakondsus, valimisaktiivsus jne). Ka siis, nagu ka käesolevas monitooringus, kasutatakse klastrite moodustamisel viie klastriga lahendust, mille tulemusel eristuvad viis põhitüüpi: esimene klaster kui mitmekülgne väga tugevalt lõimunud grupp; teine, kolmas ja neljas osaliselt, eri tugevusega ning erineval alusel lõimunud klastrid; viies praktiliselt mittelõimunud klaster.

2015. aasta lõimumismonitooringus arendati lõimumisklastrite analüüsi edasi, esitades kolme lõimumisindeksi, keele, kodakondsuse ja osaluse kombineerimisel põhineva mudeli, millele toetudes saaks igal perioodil sama metodoloogia abil konstrueerida võimalikult sarnase empiirilise tüpologia, nii et aktiivsemate või passiivsemate klastrite osakaalu muutumist võiks kasutada lõimumise mõõdikuna. Selle tüpologia aluseks oli lõimumisindeksite arvutamine kolme lõimumisvaldkonna, keele, kodakondsuse ja osaluse näitajate põhjal, mida kasutati klasteranalüüsil sisendtunnustena (Vt Kruusvall 2015). **Jätkates põhimõtteliselt seda traditsiooni, loobuti siiski seekordses lõimumismonitooringus taotlusest luua formaalselt võrreldavad, varasemate monitooringute suhtes sama koostisega indeksite arvutamisel põhinevad klastrid, arvestades vajadust tuua sisse uusi lõimumise kriteeriume.**

Vaatleme lõimumisprotsessi kui ühiskonnas toimuvat muutust (sotsiaalset innovatsiooni), mille puhul on määravaks uuendustele kaasa aitamine või nende vastu olemine ning teisalt selleks vajalike kapitalide (ressursside) omamine ja kasutamine või ilmajäetus ning kasutamata jätmine. **Uudseks momendiks on siin venekeelse elanikkonna ja eestlaste lõimumise käsitlemine sotsiaalse ja kultuurilise vastastikuse interaktsiooni protsessina, klasteranalüüsi rakendamine nii venekeelsele kui ka eestikeelsele valimile.**

Lõimumismonitooringutes on eestlasi ja venekeelset elanikkonda lõimumisprotsessis seni käsitletud asümmeetriliselt, nähes eestlastes domineerivat ja vastutavat poolt, kelle roll on olla lõimumispoliitika algataja ning ka selle edukuse eest vastutaja. Venekeelsele elanikkonnale aga jäetakse sellises käsitluses pigem poliitika objekti, 'kaasatava' partneri roll. Kolmekümne aastaga on venekeelse elanikkonna lõimumise üks tagajärgi olnud venekeelsete Eesti kodanike arvu kasv ning venekeelse vähemuse sisemine eristumine nii majandusliku kihistumise löikes kui ka erialase ja poliitilise aktiivsuse ja valikuterohkuse suurenemise suunas.

On loomulik, et selles uues olukorras saab rohkem esile tulla ka lõimumisvaldkonnas valitsev suhete ja rollide paljusus. Venekeelse elanikkonna esindajad on samuti poliitikat loovate aktiivsete subjektide rollis. Paljudes valdkondades osalevad eestlased käsikäes muust rahvusest Eesti kodanikega oluliste protsesside juhtimises. Käimasolev haridusreform on nende muutunud suhete ilmekaks näiteks.

Seetõttu saab eestlasi ja muid rahvusi lõimumisväljal käsitleda partneritena, kelle ühine n-ö projekt on lõimunud ja sidus Eesti ühiskond. Venekeelsetes vastajates nähakse kui selle protsessi olulist osapoolt, kelle valmisolekust ja aktiivsusest sõltub lõimumise lõpptulemus samal ja isegi suuremal määral kui eestlastest. Eestlaste osalemist lõimumisprotsessis käsitletakse kui valmisolekut toetada muust rahvusest elanike sulandumist Eesti ühiskonda ja sisenemist eestikeelsesesse kultuuriruumi.

On selge, et mõlemal pool on võimalik eristada vähema või suurema koostöövalmidusega ning erinevate ressurssidega ja hinnangutega rühmi. Seetõttu analüüsitakse aruandes eestlaste ja venekeelse elanikkonna osalemist lõimumisprotsessis samade indeksite ja tunnuste alusel, jättes eestlaste puhul välja vaid venekeelsetele vastajatele spetsiifilised eesti keele oskust puudutavad küsimused. Samas on lisatud eestlaste lõimklastrite puhul tunnused, mis näitavad valmisolekut ja avatust muust rahvusest elanikkonna esindajate kaasamiseks otsustustprotsessidesse, nende käsitlemiseks Eesti ühiskonna võrdväärsete liikmetena.

3. Lõimumise klasteranalüüs

Klastrite moodustamise meetoodika

Klastrite moodustamiseks kasutasime vastajate rühmitamiseks korraga mitmete tunnuste alusel SPSS programmi k-klastrite algoritmi, valides 5-klastrilise lahenduse. Sisendtunnustena kasutasime enamasti 5-pallise skaalaga liitindekseid, mis iseloomustasid vastajaid erinevatest aspektidest:

- majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja võimukapitali omamist ja kasutamist väljendavad indeksid ja üksiktunnused (informeeritus Eestis toimuvast; tunneb end osana Eesti ühiskonnast; võimalus mõjutada ühiskonda; kui rahul oma eluga; sissetulekute piisavus; keelekasutus; suudab oma huve kaitsta; inglise keele valdamine jne);
- Eesti identiteeti ja Eesti riigiga suhestumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused (Eesti identiteet; institutsionaalne usaldus; eesti keele oskus; valimisaktiivsus; rahulolu riigi tegevusega jne);
- lõimumisprotsessiga seotud muutuste suunda, ja nendega suhestumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused (tunneb/ei tunne diskrimineerimist; võrdsustaju; muutus arusaamades Eesti ajaloost; punamonumendid; osalus Eesti kultuurielus; eestlast ei eelistata; haridusreformi positiivne mõju kogukonnale; valmisolek kaasata teist rahvust; sallivus; häiritud sisserändajatest; erinevus rikastab kultuuri; erinevused ei lagunda ühiskonda jne);
- positiivset või kriitilist hoiakut, muutuste toetamist või neile vastandumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused (suhtumine riigikaitse; üldhinnang haridusreformile; osavõtt protestiaktioonidest; osalus protestikampaaniates sotsiaalmeedias; kodanikuaktiivsus; avatus muutustele; innovatiivsus jne).

Klasteranalüüsi tulemuste interpreteerimine lõimumisvälja toimejõududena

Klasteranalüüsi põhjal lõimklastrite ehk lõimumistüüpide moodustamiseks ja nende nimetamiseks võrdlesime vastajaid sisendtunnuste keskmiste ning muude lisatunnuste alusel ning paigutasime selle põhjal klastrid lõimumisvälja toimejõudude (agentsuste) skeemile. Toetudes ühiskondlike muutuste morfogeneetilise analüüsi mudelile (Masso, Lauristin, Opermann 2020) valisime

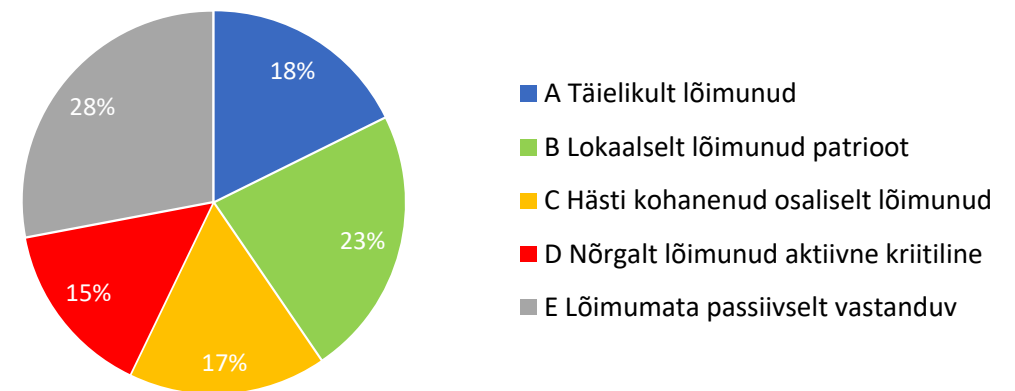
lõimumisvälja telgedeks teatud kapitalide omamisega seotud ressursirikkuse (vertikaalne telg) ja muutustega positiivselt või negatiivselt suhestumise (horisontaalne telg).

Sellise analüüsitudeli rakendamine aitab selgemini näha lõimumisprotsessis osalejate positsioone ning hinnata lõimumise edukust mitte eraldiseisvate üksikute mõõdikute alusel, vaid selle protsessi keerukust ja mitmetahulisust paremini tabava kriteeriumi alusel, milleks on teatud ühiskonnarühmade asend ja liikumine lõimumisvälja positsioonide vahel teatud meetmete rakendamise tulemusena.

Muust rahvusest Eesti püselanike vastuste klasteranalüüs võimaldas välja joonistada viis erinevat lõimumistüüpi, lähtudes vastajate üldisest rahulolust, suhestumisest Eesti riigiga, suhtlusest ja kontaktide geograafiast, poliitilise ja kultuurilise osaluse aktiivsusest.

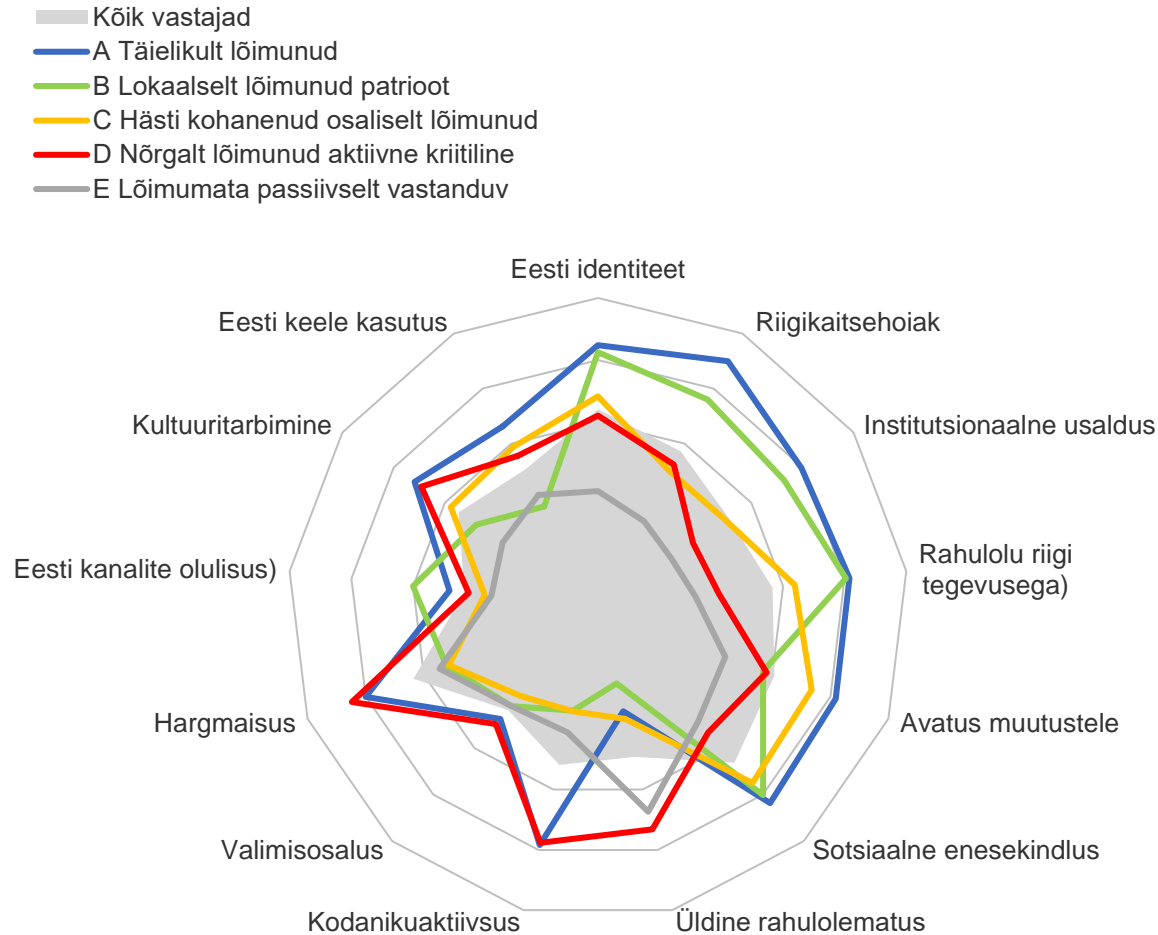
Klasteranalüüsi kaudu moodustus 5 klastrit, neist 3 positiivse ja aktiivse lõimumishoiakuga, (klastrid A, B ja C, kokku 58% muust rahvusest vastajatest) ja 2 negatiivse, lõimumise suhtes vastanduva või passiivse hoiakuga (klastrid D ja E, kokku 43% muust rahvusest vastajatest).

Joonis 3.1 Muust rahvusest vastajate jagunemine lõimklastritesse. Muust rahvusest inimesed n=694. Klasteranalüüs. EIM 2023 (%)

3. Lõimumise klasteranalüüs

Joonis 3.2 Lõimklastrite profiilid. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023

A-klaster „Täielikult lõimunud“ (18% muust rahvusest vastajatest). Selle klasteri puhul on kõik aktiivsuse, usalduse, sotsiaalse enesekindluse ja avatusega seotud näitajad üle keskmise. Klaster iseloomustab eesti keele aktiivne kasutamine erinevates valdkondades, kõrge hargmaisuus, tugev Eesti identiteet, keskmisest suurem usaldus Eesti riigi institutsioonide vastu ning kaitsetahe, avatus muutustele keskkonnas ja tehnoloogias, aktiivne osalus poliitikas ja kultuuris. Valdavalt (45%) on klasteris Eesti kodanikud või teiste (mitte Eesti ega Vene) kodakondsusega inimesi (33%), aga mingil määral ka Venemaa kodanikke (15%). Eriti vähe on selles aktiivses klasteris määratlemata kodakondsusega inimesi (8%). Klasteri koosseis on tugevasti noorem teistest klasteritest (27% alla 30 a), kolmveerand kõrgharidusega, rohkem kui teistes klasterites on siin inimesi, kes on Eesti ühiskonnas teinud edukat karjääri juhtide või spetsialistidena. Pääaegu kolmandiku jaoks sellest klasterist on eesti keel põhiliseks suhtluskeeleks nii oma pere ringis, töö kui ka väljaspool tööd, teistest klasteritest rohkem kasutatakse eestikeelseid meediakanaleid.

B-Klaster „Lokaalselt lõimunud patrioot“ (23%). A-klasteriga sarnaselt on sellel klasteril üldiselt positiivne häälestatus Eesti riigi suhtes, kõrged usalduse ja rahulolu näitajad, tugev Eesti identiteet ja positiivne riigikaitsehoiak ning eriti tugev seotus kodukohaga. Samas on selles klasteris madalam osalusaktiivsus väljaspool ametlike institutsioonide ja ka vähesem eesti keele kasutus suhtluses. See keskmisest vanemate inimeste klaster on muutuste suhtes alalhoidlik. Tema inforuumis on väga olulisel kohal kohalikud venekeelsed meediakanalid, ka igapäevases suhtluses domineerib vene keel. Veidi üle kolmandiku klasterist (37%) on Eesti kodakondsusega, Vene kodanikke 26% ning määratlemata kodakondsusega 20%. Klasteris on suhteliselt palju avalikus sektoris töötanud kõrgharidusega pensionäre, kes on positiivsed ja eestimeelsed, ehkki tagasihoidlikuma eesti keele oskusega. **Eriti iseloomulik on see tugeva riigiidentiteediga, kuid väikese keeluse ning kirju kodakondsusega klaster Ida-Virumaale.**

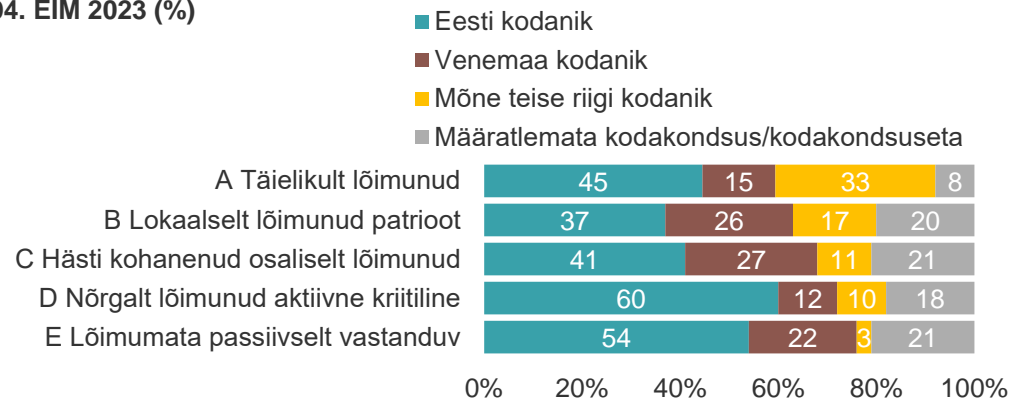
C-Klaster „Hästi kohanenud osaliselt lõimunud“ (17%). See pragmaatiline ja muutustega hästi kohanev klaster on suhteliselt tugeva Eesti identiteediga, mitmekeelsele suhtlusele avatud, rahulolev nii enda kui ka eluga Eestis. Ta on suhteliselt aktiivne eesti keeles suhtleja ja kultuuritarbija, samas on ta ühiskondlikult väheaktiivne, institutsioonide suhtes ettevaatlik, eesti meediat mõõdukalt tarbib. Keskmise, pigem ettevaatliku riigikaitsehoiakuga. 41% on Eesti kodakondsusega, veerand Venemaa kodanikud. **Levinud on rohkem nooremate (alla 45 a) keskharidusega vastajate seas.**

3. Lõimumise klasteranalüüs

D-klaster „Nõrgalt lõimunud kriitiline aktiivne“ (15%). See arvukuselt kõige väiksem, kuid meedias ja sotsiaalmeedias väga nähtav 'pettunud kodanike' klaster eristub eelmistest oma väga negatiivsete hoiakutega, umbusuga riigi institutsioonide vastu, ja on ka keskmisest suurema tundlikkusega diskrimineerimise suhtes. On nõrga Eesti identiteediga, kuid samas küllaltki suure eestikeelse suhtlustihedusega, kultuuriliselt ja poliitiliselt aktiivne. D-klaster tarbib nii eesti- kui ka venekeelset meediat ja peab Venemaa kanaleid keskmisest olulisemaks. Pigem keskealine, veidi rohkem kõrgharidusega naisi. Silmatorkavaks erisuseks on kõige kõrgem Eesti kodanike osakaal (60%), samuti kõige suurem Eestis sündinute osakaal ja ka nende osakaal, kelle vanemad on juba Eestis sündinud.

E-klaster „Lõimumata passiivselt vastanduv“ (28%). See kõige arvukam ja ühtlasi kõige vähem lõimunud minevikuhõnguline klaster elab mentaalselt nõukogude ajas. Ta on muutuste suhtes vastanduva, kuid passiivse hoiakuga, oma eluga rahulolematu, **pea olematu Eesti identiteediga, ühiskonnaelus ja kultuuris väga vähe osalev**, vähese meediatarbimisega. Venemaa meedia on tema jaoks säilitanud kõigi teiste klasteritega võrreldes olulisema rolli. Klasteri koosseisus on määravaks pensioniealised sinikraed, kelle kontaktid Eesti ühiskonnaga minimaalsed. Seejuures on enamik klasterist (54%) Eesti kodakondsusega. **Selle klasteri suurus ja hoiakud on püsinud pea muutumatuna läbi kõigi monitooringute, kuid tema nähtavus ja mõju on põlvkondade vahetuse ja venekeelse elanikkonna sisemise mitmekesisustumise tõttu muutunud suhteliselt marginaalseks.**

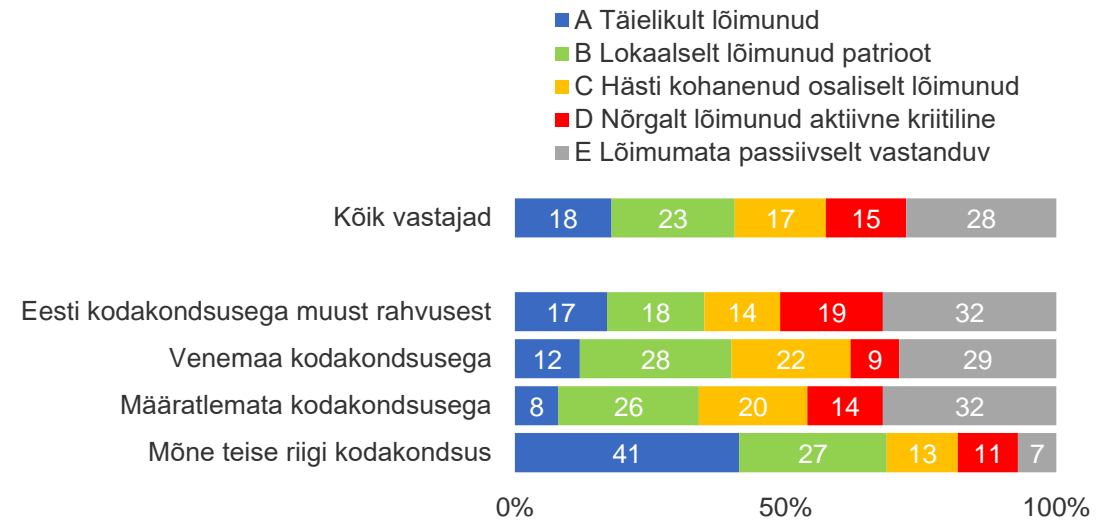
Joonis 3.3 Muust rahvusest lõimklasterite koosseis kodakondsuse lõikes. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Muust rahvusest Eesti püsielanike lõimklasterite sotsiaal-demograafiline jagunemine

Vaadates erineva kodakondsusega venekeelsete vastajate jaotumist lõimklasteritesse, ongi aktiivse kriitilise hoiakuga nõrgalt lõimunute klaster kõige enam esindatud Eesti kodakondsust omavate vastajate seas (19%), samas kui Vene kodanike hulgas on neid kaks korda vähem. Täielikult lõimunuid on aga kõige enam kolmandate riikide (Läti, Soome, Ukraina jne) kodanike hulgas.

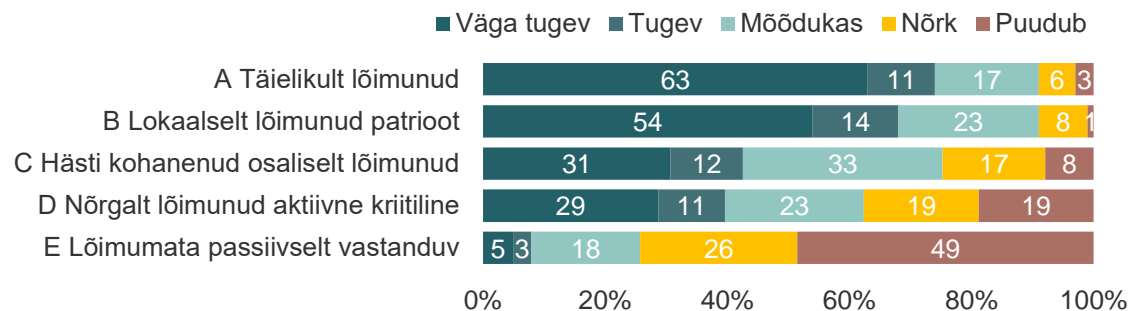
Joonis 3.4 Erineva kodakondsusega muust rahvusest vastajate jagunemine lõimklasteritesse. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

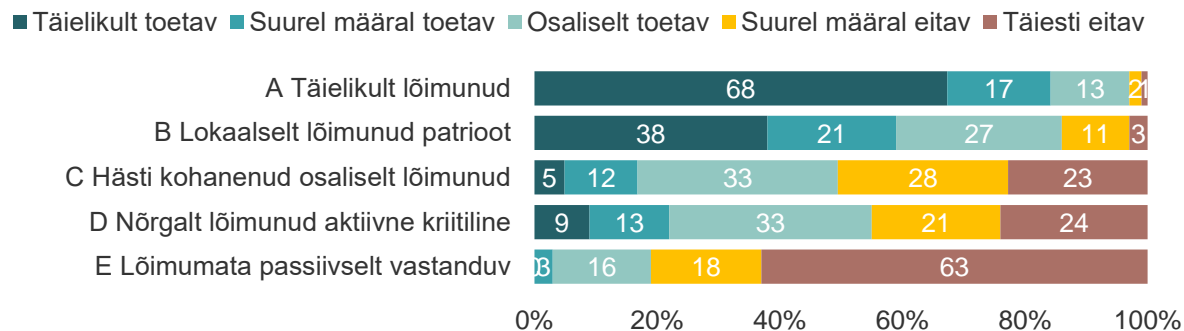
3. Lõimumise klasteranalüüs

Kõige selgem seos on lõimumise astme, Eesti identiteedi tugevuse ja riigikaitsega seotud hoiakute vahel.

Joonis 3.5 Eesti identiteedi tugevus lõimklasterites. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

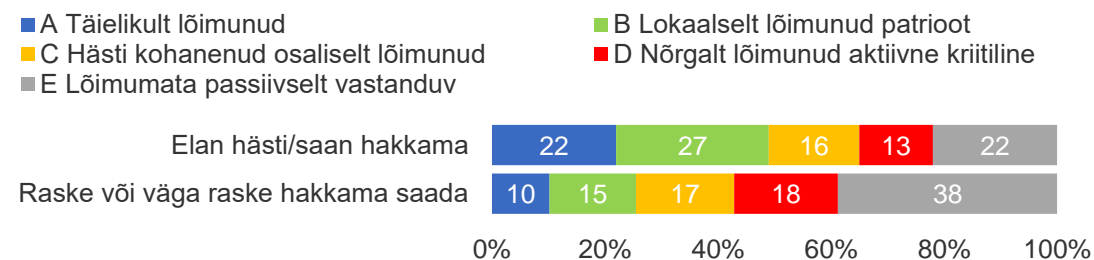

Joonis 3.6 Suhtumine riigikaitseesse lõimklasterites. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

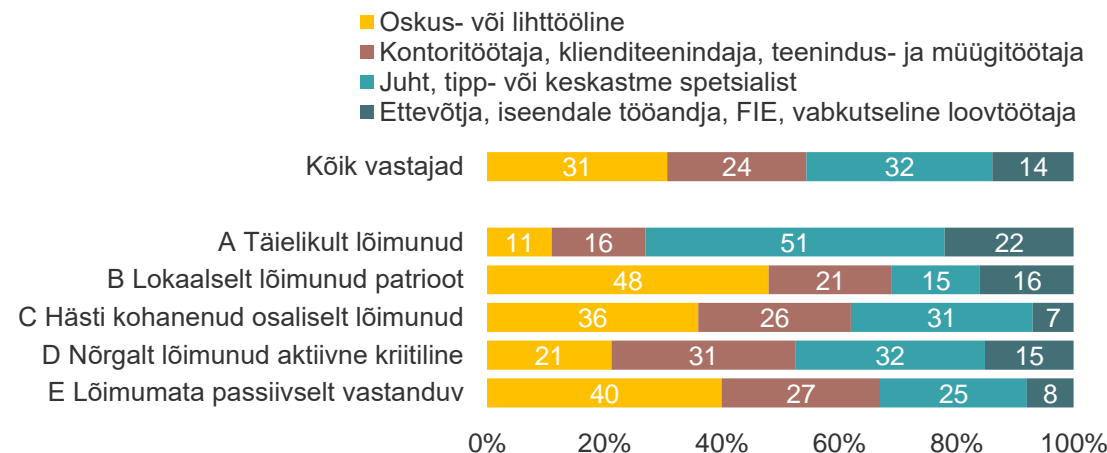

Majanduslik toimetulek on tugevasti seotud lõimumismustritega. Eluga hästi hakkama saajate seas on täielikult lõimunud klasteri osakaal kolm korda suurem kui nende hulgas, kelle majanduslik toimetulek on halb. Muust rahvusest elanikkonna ametialane positsioon näib mängivat olulist rolli ainult A-klasteri puhul, kus valdavalt on kõrgema haridusega valgekraed. Samas ei eristu oma sotsiaalselt positsioonilt lõimumise vastandpoolustel asuvad B- ja E-klasterid.

Joonis 3.7 Majanduslikult hästi ja halvasti toimetulijate jagunemine lõimklasteritesse. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

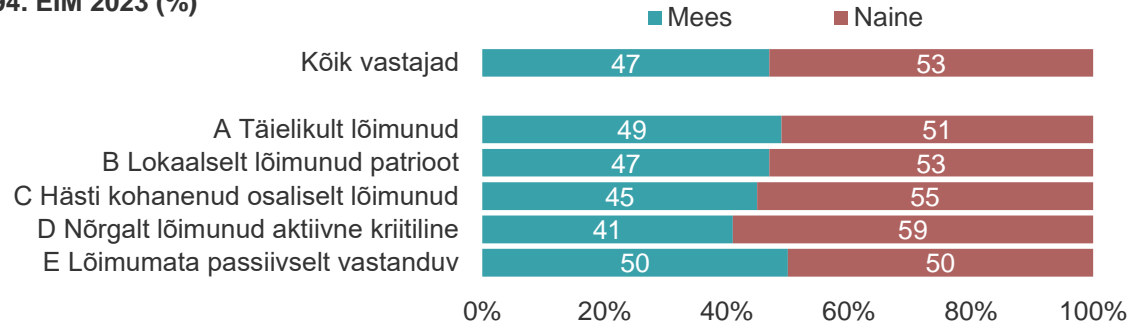
Joonis 3.8 Muust rahvusest lõimklasterite struktuur ametialase positsiooni alusel. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

3. Lõimumise klasteranalüüs

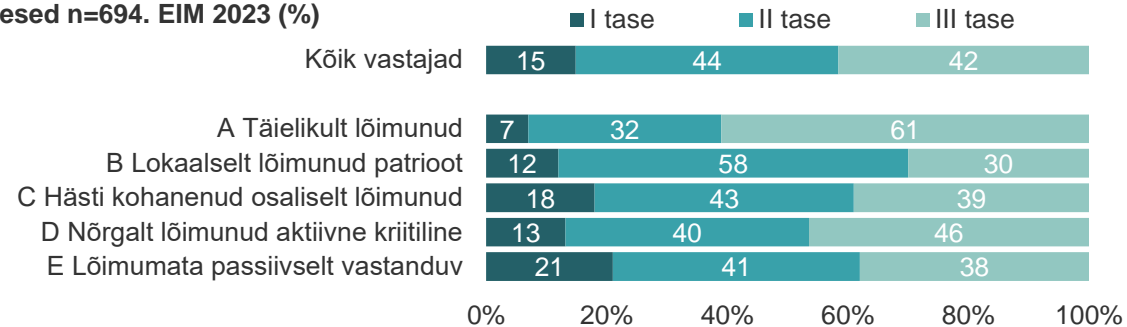
Sooline jaotus ei erista kõige rohkem (A ja B) ja kõige vähem (E) lõimunud klastreid, küll aga on naised rohkem aktiivses kriitilises klasteris D, mis on kultuuriliselt lõimunud, kuid ühiskondlikult kõige rahulolematum. Naised on rohkem ka hästi kohanenud, positiivse ellusuhtumisega, kuid hoiakutelt üsna ambivalentse C-klasteris.

Joonis 3.9 Muust rahvusest lõimklastrite struktuur soo alusel. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

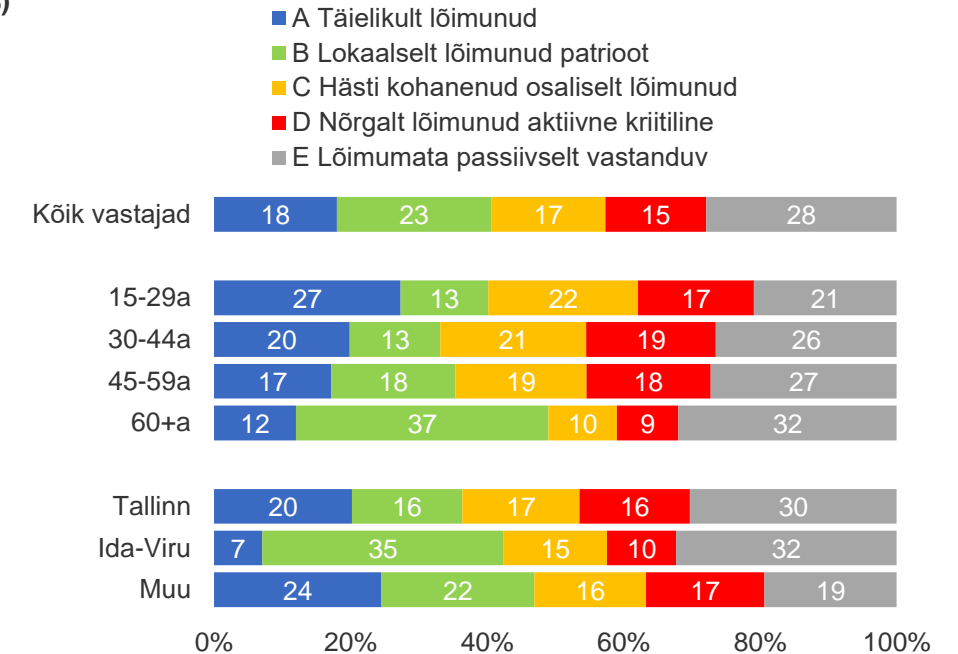
Haridusrühmade jaotus klasteriteks näitab, et madal haridustase soosib võõrdumust ja passiivsust, kõrgharidus aga aktiivset lõimumist. Kõige täielikumalt lõimunud klasteris A domineerivad kõrgharidusega ja ka kõrgema sotsiaalse staatusega inimesed, keda iseloomustab ka kõrge hargmaisuse tase.

Joonis 3.10 Muust rahvusest lõimklastrite struktuur haridustaseme alusel. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Lõimklastrite puhul ilmneb selgesti lõimumise vanuseline dünaamika (Joonis 3.11). Lõimumise põlvkondlikud erisused on hästi näha lõimklastrite osakaalu võrdluses eearühmade vahel.

Joonis 3.11 Lõimklastrid vanuserühmade ja piirkondade lõikes. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Näeme, et kuni 30-aastaste noorte hulgas on täielikult lõimunud A-klasteri osakaal kaks korda suurem kui 60+ vanuserühmas (27% vs. 12%). Vanema, põhiliselt venekeelse eearühma liikmed on hoiakute poolest lõhestunud kahe domineeriva ja vastanduva klasteri vahel: ligi kolmandik kuulub nii passiivselt vastanduvasse E-klasterisse kui ka lokaalselt lõimunud lojaalsesse B-klasterisse. Selles rühmas on kõige vähem nii aktiivseid kriitikuid (D) kui ka edukaid kohanejaid (C). Põhiliselt vähesema keeleoskuse tõttu on siin ka väike osa täielikult lõimunud A-klasteril.

3. Lõimumise klasteranalüüs

Edukalt kohanejate C-klaster, kus kodakondsuse probleem on pigem mugavuse kui poliitilise valiku või keeleoskuse küsimus, on kõige iseloomulikum nooremale keskeale, kellest veerand kuulub sellesse klasterisse. Eesti riigi suhtes aktiivselt kriitiline, ehkki keeleliselt ja kultuuriliselt lõimunud D-klaster on kõige iseloomulikum vanusevahemikule 30-59. Samas on oluline märgata, et ka noorimast vanuserühmast kuulub 38% nõrgalt või üldse mitte lõimunud, Eesti riigi poliitikale vastanduvate hoiakutega D- ja E-klasteritesse.

Regionaalses pildis on näha lõimumise erisused Tallinnas ja Ida-Virumaal. **Tallinn on väga polariseerunud. 16% Tallinna venekeelsest elanikkonnast kuulub aktiivselt kriitilisse D-klasterisse ja 20% aktiivsesse, hästi lõimunud A-klasterisse.** Samas on ka kõige passiivsemat, end tõrjutuna tundvat E-klasterit Tallinnas rohkesti (30%).

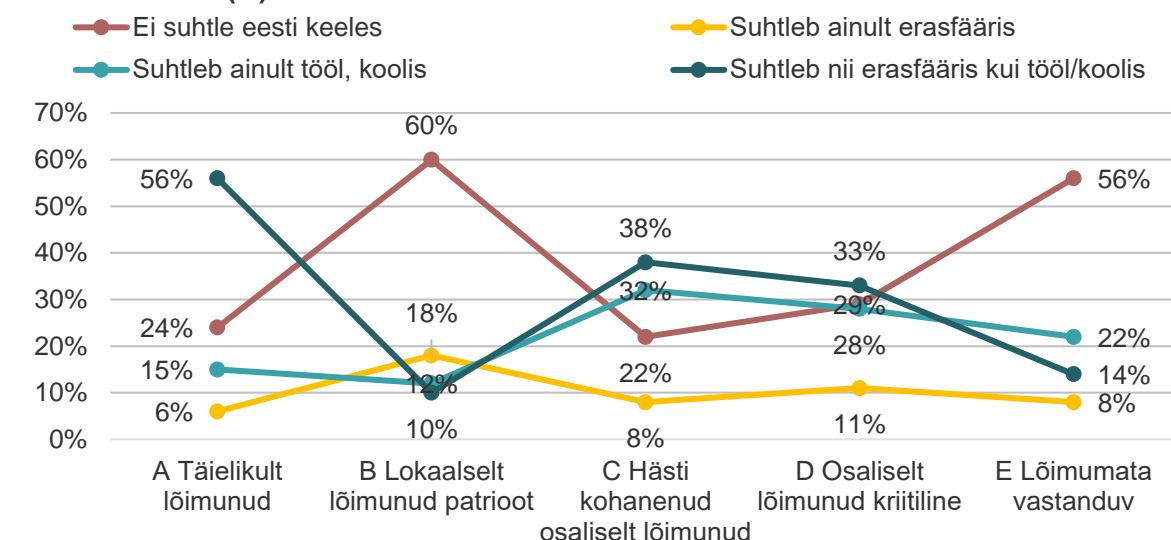
Ootuspäraselt on seda kõige kehvema toimetulekuga klasterit kõige rohkem (32%) Ida-Virumaal, kuid siingi on polariseerumine tugev, sest samas on Ida-Virumaal väga levinud (35%) ka lokaalse patriotismi klaster, mis paistab silma tugevate positiivsete hoiakute poolest, ehkki on vähe liikuv ja valdavalt passiivse keeleoskusega. Täielikult lõimunute A-klasteri osakaal on suurim väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad, kus üldiselt on lõimumine eestikeelse keskkonna tõttu edukam ja mittelõimunute osakaal tunduvalt väiksem.

Lõimklasterite keele- ja meediakasutuse erisused

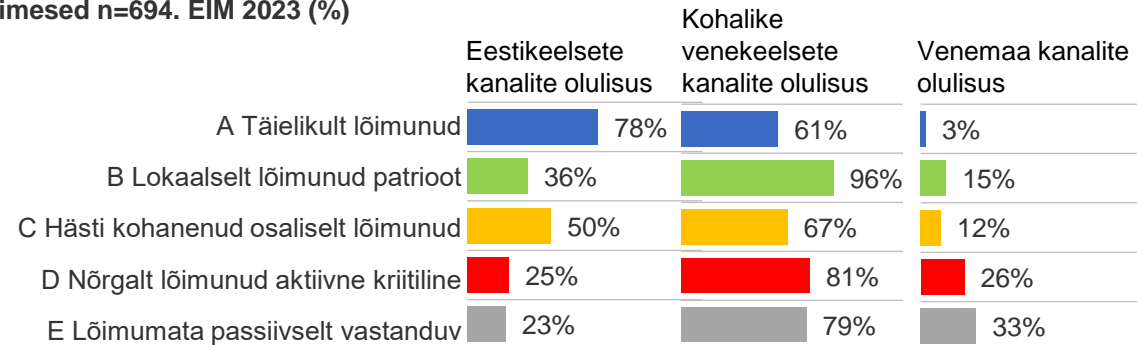
Jooniselt 3.12 on näha iseloomulikud erisused lõimklasterite eesti keele kasutuses. Kui aktiivne avatud A-klaster suhtlebki väga suurel määral eesti keeles nii tööl kui ka erasfääris, on tema vastandina lokaalsete eestimeelsete vanemaealiste B-klaster põhiliselt venekeelne isegi rohkem kui kõige passiivsem ja Eestile vastanduva hoiakuga E-klaster. Osaliselt lõimunud positiivne C-klaster ja aktiivne kriitiline D-klaster on mõlemad üsna mitmekesise eesti keele kasutusega.

Meediaeelisused (Joonis 3.13) on samuti lõimklasterite eristavad. Ootuspäraselt tarbib A-klaster kõige rohkem eestikeelseid kanaleid ning ei pea Venemaa kanaleid üldse oluliseks. Eestikeelse meedia suhtelist olulisust tunnistab ka praktiline C-klaster. Lokaalne Eesti patrioot B-klaster on aga Eesti venekeelse meedia peaaegu sajaprotsendiline poolehoidja. Ootuspärane on Venemaa meedia kaks korda suurem olulisus negatiivselt häälestatud D- ja E-klasterites, ent sealgi on kõige olulisemaks muutunud Eesti venekeelne meedia.

Joonis 3.12 Lõimklasterite osalemine eestikeelses suhtluses. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Joonis 3.13 Meediakanalite olulisust märkinute protsent lõimklasterites. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

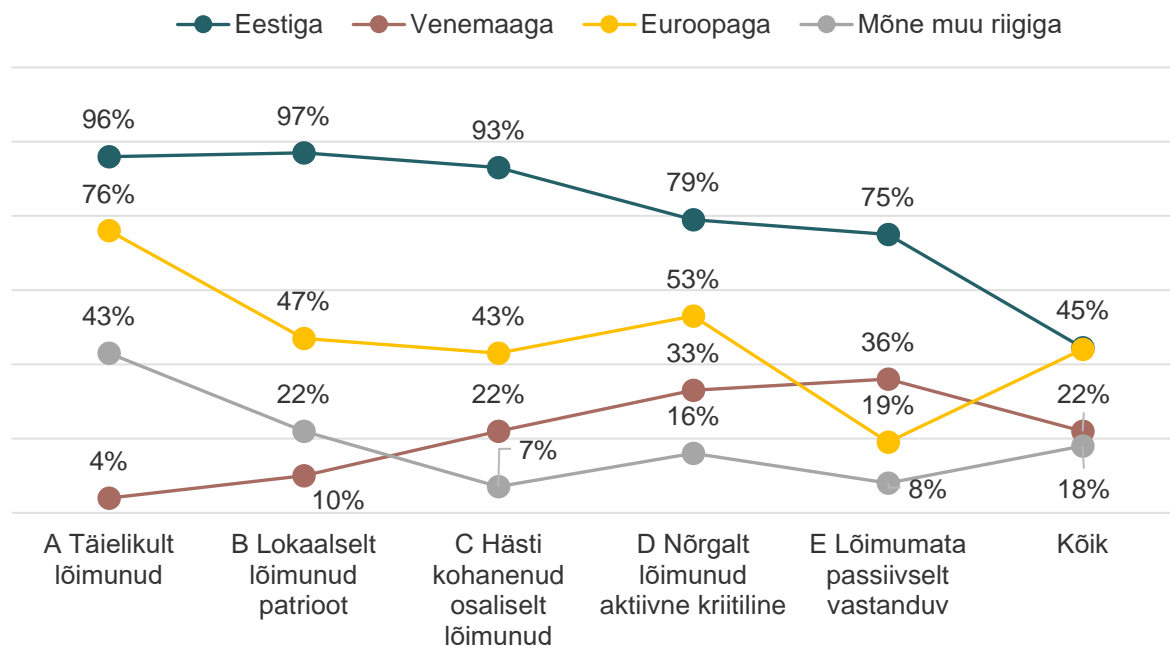

3. Lõimumise klasteranalüüs

Lõimklastrite seotus erinevate maadega

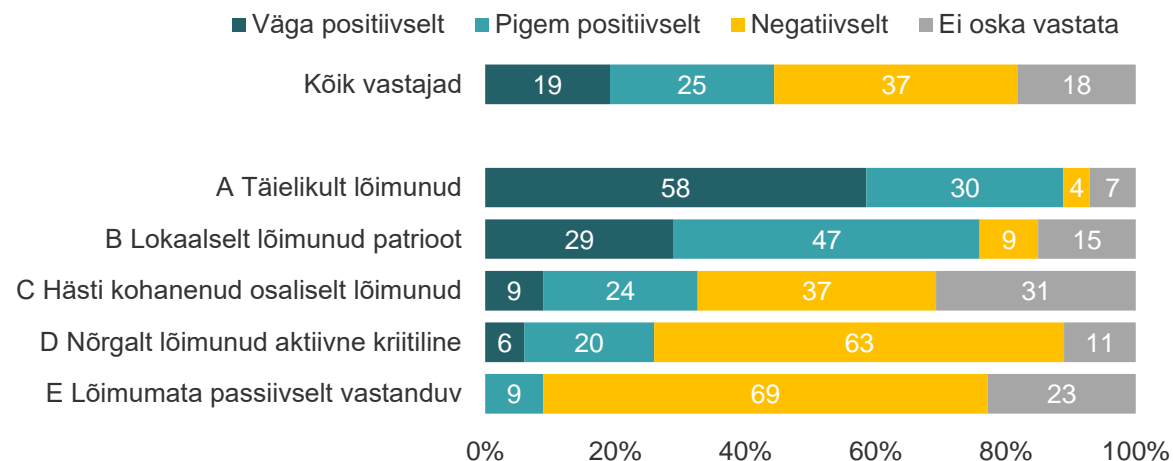
Muust rahvusest Eesti püsielanike jaotumine lõimklastritesse on seotud ka nende erineva geopoliitilise identiteediga. A-, B- ja C-klastrites on väga tugev seotus Eestiga (Joonis 3.14). Aktiivses A-klastris on ühendunud tugev side Eestiga ka kõige suurema euroopameelsusega ning Venemaa olematu rolliga nende identiteedis, küll on aga siin kõige enam neid, kes on tugevasti seotud mõne muu riigiga peale Eesti ja Venemaa. Venemaaga seotus on suurim lõimumatus passiivses E-klastris, kuid on suhteliselt suurem ka kriitilises D-klastris.

Joonis 3.14 Lõimklastrite seotus Eesti, Venemaa, Euroopa ja muude riikidega. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Ukraina sõda on muutnud lõimumise hindamisel oluliseks dimensiooniks inimeste julgeolekupoliitilise hoiaku ja rahvusvahelise identiteedi. Lõimumisklastrites eristuvad selgesti A- ja B-klastrid, kes aktiivselt pooldavad Eesti riigi abi sõdivale Ukrainale, ja D- ning E-klastrid, kus ülekaalukalt ollakse selle vastu. Samas eristab D-klastrit E-klastrist tugev seotus Euroopaga.

Joonis 3.15 Hinnangud Eesti toetusele sõdivale Ukrainale (Kuidas Te hindate Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale?). Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

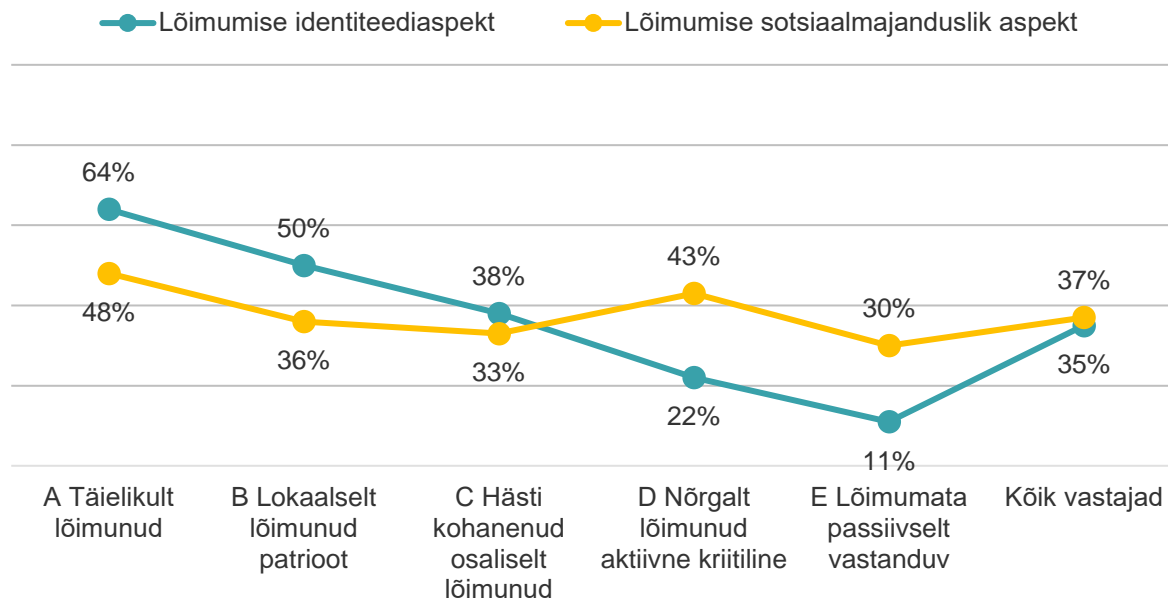

Lõimumise erinevad dimensioonid

Üldistades venekeelse elanikkonna lõimumises esile tulnud tendentse, täheldame seni kasutusel olnud lõimumiskriteeriumide erinevaid ja isegi vastukäivaid tähendusi. Nii näiteks võib tekkida sotsiaalmajandusliku võrdsete võimaluste kriteeriumi rakendamisel arusaam, et lõimumise põhiteguriks on jõukus. Samas aga näeme A- ja D klastrite võrdlemisel Joonisel 3.16, et jõukuse ja lõimumise vahel ei ole lineaarset seost, küll aga on märgata, et mida lõimumum, aktiivsem ja positiivsem on klaster, seda tugevam on kultuuriline dimensioon. Negativistlikes vähe lõimunud klastrites D ja E domineerib lõimumise edu kriteeriumina sotsiaalmajanduslik dimensioon.

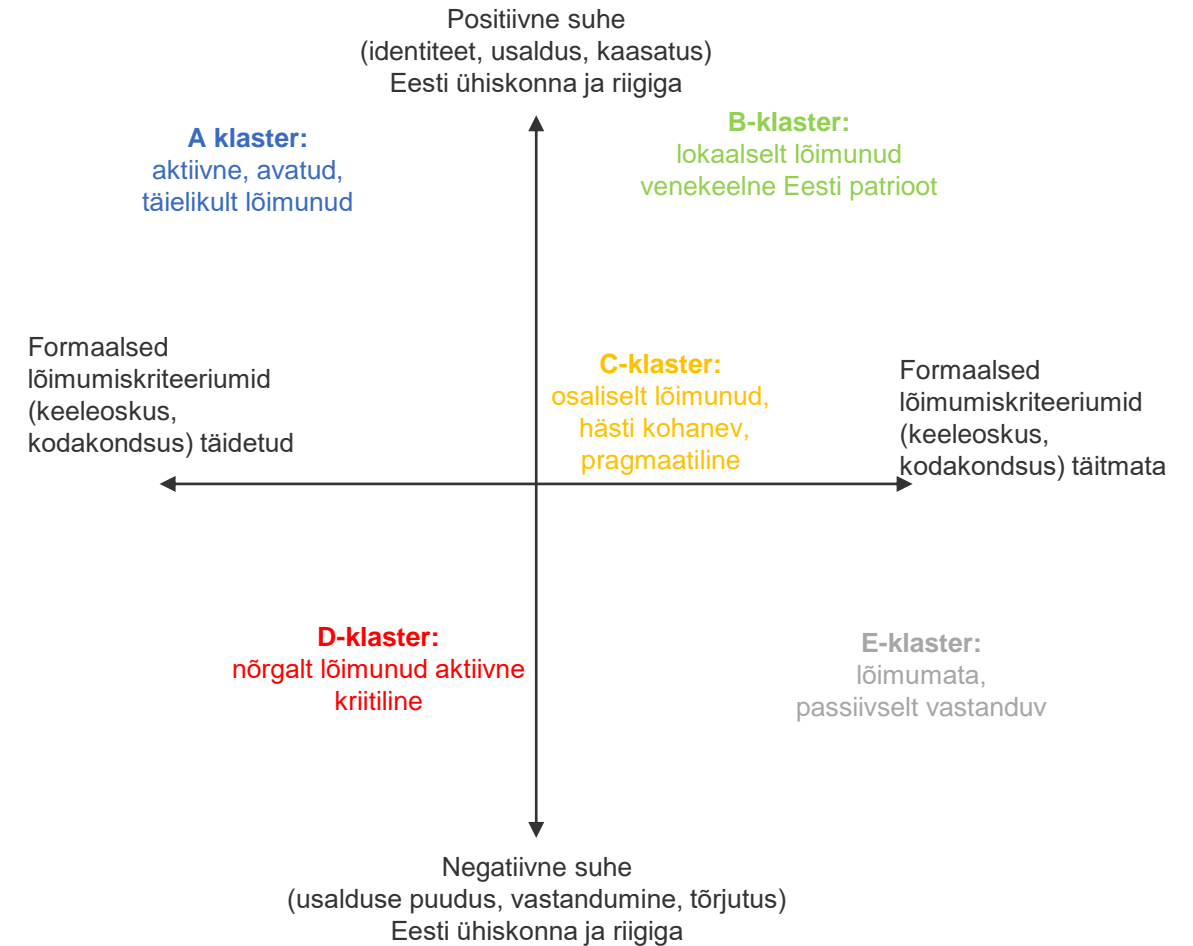
3. Lõimumise klasteranalüüs

Joonis 3.16 Lõimumise identiteediaspekti ja sotsiaalmajandusliku aspekti olulisus lõimklastrites (maksimaalse hinde %). Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Joonisel 3.17 on näha klastrite paigutus ja omavaheline suhe kahedimensioonilisel lõimumisväljal, mille ühe telje moodustab keeleline ja õiguslik integratsioon (kodakondsuse omandamine ja eesti keele oskus), teise aga kaasamine Eesti ühiskonnas toimuvate uuenduste ja muutustega (näiteks suhtumine haridusreformi, Ukraina sõjaga seotud aktiivsusesse, aga ka rohepöördesse). Siingi näeme, et lõimumise põhilise ressursina käsitletud keeleoskuse ja kodakondsuse omandamine ei pruugi olla piisav, et toime tulla ühiskonnas toimuvate muutustega ja kaasa minna Eesti jaoks oluliste algatustega, vaid oluliseks muutuvad samad mentaalsed dimensioonid nii nagu eestlastegi puhul, nagu suurem toimevõime ja avatus muutustele.

Joonis 3.17 Muust rahvusest elanikkonna lõimklastrite paiknemine mentaalse ja formaalse lõimumise teljestikul. EIM 2023

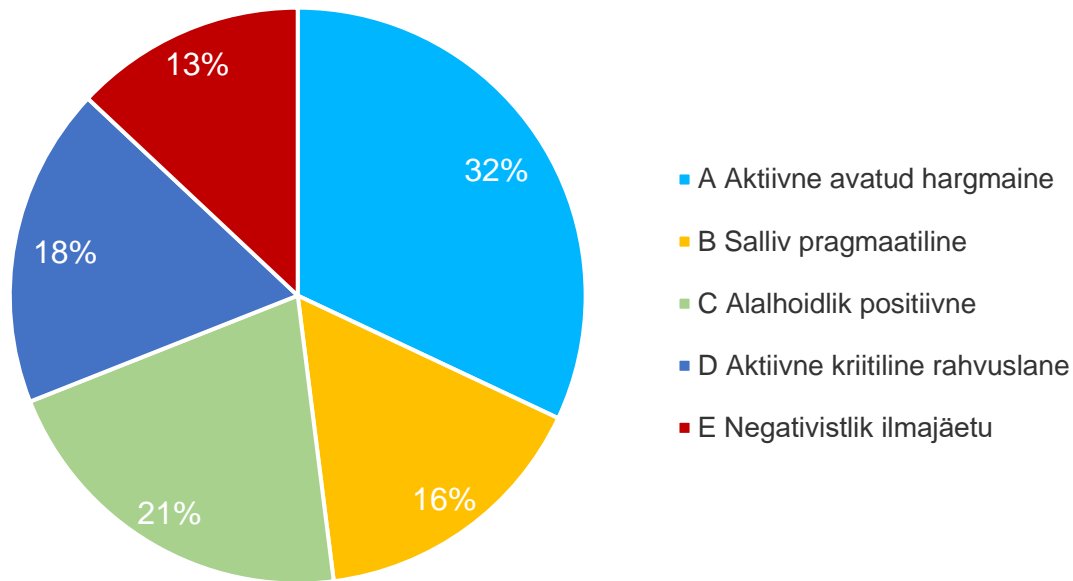

3. Lõimumise klasteranalüüs

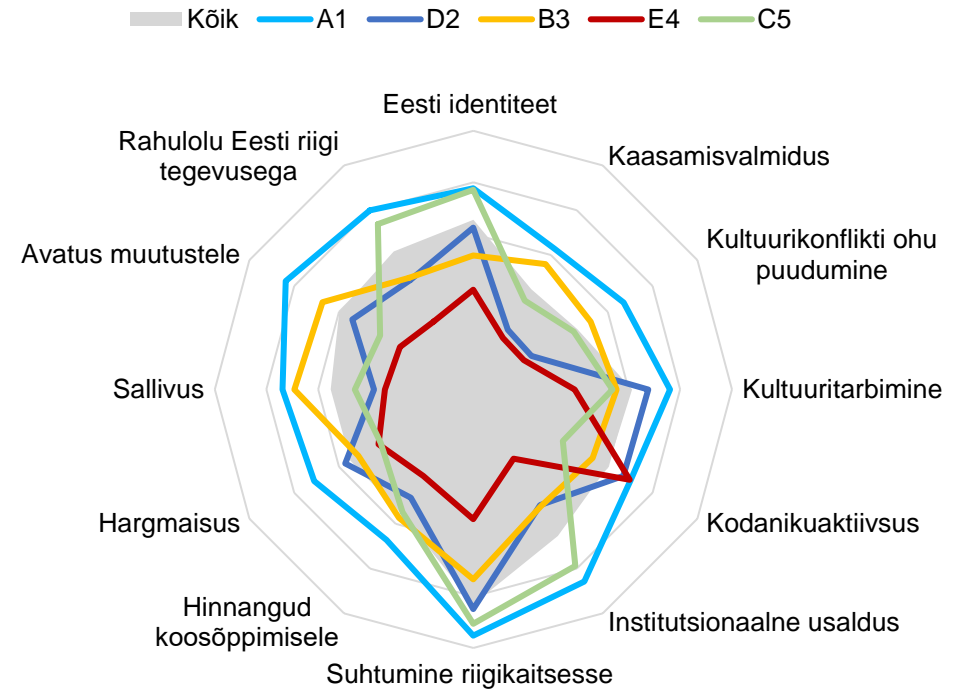
Eestlaste valmisolek lõimumisprotsessis osalemiseks – kaasamisklastrid

Eestlaste osalemist lõimumisprotsessis käsitleme kui valmisolekut toetada muust rahvusest elanike sulandumist Eesti ühiskonda ja kaasamist eestikeelsesse kultuuriruumi, aidata kaasa nende võrdsele ligipääsule avalikele teenustele ja hüvedele ning tunnustada muust rahvusest Eesti kodanikke võrdväärsete osalejatena Eesti ühiskonna probleemide lahendamisel. Eestlaste osalemist lõimumisprotsessis analüüsid rakendasime klasteranalüüsi samade indeksite ja tunnuste alusel, jättes välja vaid venekeelsetele vastajatele spetsiifilised eesti keele oskust puudutavad küsimused. Eestlaste lõimklastreid nimetame edaspidi kaasamisklastriteks.

Joonis 3.18 Eestlaste jagunemine kaasamisklastritesse. Eestlased n=870. EIM 2023 (%)

Joonis 3.19 Eestlaste kaasamisklastrite tunnused. EIM 2023

3. Lõimumise klasteranalüüs

Eestlaste kaasamisklastrite iseloomustus

A-klaster „Aktiivne avatud hargmaine“ (32% eestlastest). Keskmisest nooremad, haritumad, majanduslikult paremini toime tulevad ja aktiivsemad inimesed. Tööalaselt kõrgema staatusega, keskmisest rohkem kõrgharidusega linlased. Peavad loomulikuks mitte-eestlaste tunnustamist võrdväärsete Eesti ühiskonna liikmetena ja nende kaasamist juhtimisse. Suhtlevad aktiivselt muu emakeelega inimestega nii õpingutes ja töös kui ka erasfääris ning vabal ajal, sageli ka inglise keeles. Peavad erinevate kultuuride olemasolu Eestis mitte ohuks, vaid kultuurilise rikkuse võimaluseks. Hargmaised nii eluviisis kui ka meediatarbimises ning omavad mitmekesiseid kontakte ka väljaspool Eestit. Samas omavad tugevat Eesti identiteeti ning osalevad aktiivselt Eesti kultuurielus. Klaster on väga sarnane muust rahvusest inimeste lõimumisklastrile A.

B-klaster „Salliv pragmaatiline“ (16% eestlastest). Avatud ja salliv, praktiliselt kohanev. Keskmiste näitajatega pea kõigis küsimustes, kultuuriliselt ja ühiskondlikult mõõdukalt aktiivne. Pigem positiivsete, ettevaatlike hoiakutega muude rahvuste kaasamise küsimustes. 14% klastrist on vene emakeelega, aga ennast eestlaseks pidavad noored. Seetõttu on klastris Eesti identiteedi küsimustes veidike ebakindlust. Keskmisest rohkem on siin naisi. Tööalane staatus keskmine või madalam, palju teenindajaid või kontoritöötajaid erasektoris. Lõimimisteemasse, sealhulgas muude rahvuste kaasamise suhtuvad sellesse klastrisse kuulujad väga positiivselt ja pragmaatiliselt. Klaster on sarnane muust rahvusest inimeste lõimumisklastrile C.

C-klaster „Alalhoidlik positiivne“ (21% eestlastest). Alalhoidlik positiivne väheaktiivne. Klastris on ülekaalus vanemad maainimesed, palju (endisi) juhte ja spetsialiste, kes praegu puutuvad suhteliselt vähe kokku teistest rahvustest inimestega. Usaldavad Eesti riiki, peavad oluliseks selle turvalisust. Mitte-eestlaste osalemise suhtes positiivsed majanduse juhtimises, kuid mitte poliitikas. Peavad seejuures oluliseks eesti keele oskust, eesti traditsioonide austamist ning Eesti ajaloo mõistmist. Ootavad haridusreformilt tuge lõimumisele, sh Eesti ajaloo mõistmisele. Klaster on mõneti lähedane muu rahvuse klastrile B.

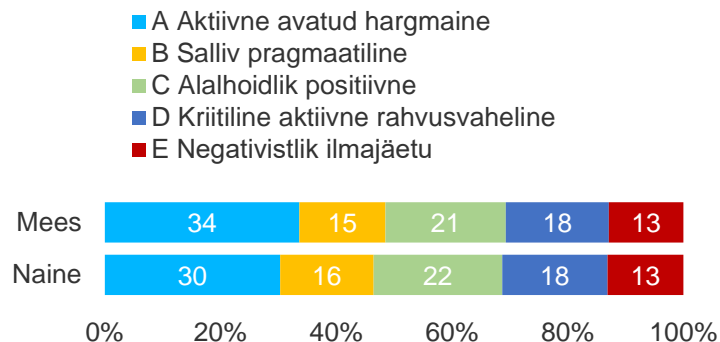
D-klaster „Aktiivne kriitiline rahvuslane“ (18% eestlastest). Rohkem linnades, sh Tallinnast väljaspool elavaid inimesi, keskealisi avaliku sektori teenistujaid ja spetsialiste. Aktiivsed osalejad kodanikuühiskonnas ja kultuuriüritustes, kõrge enesehinnanguga. Tugevalt rahvuskesksete tõekspidamistega, eeskätt keeleoskust ja lojaalsust rõhutavad. Riigi poliitika, sh haridusreformi ja lõimumise suhtes kriitilised, v.a kaitsepoliitika ja Ukraina sõjalise toetamise küsimustes. Näevad teiste kultuuride esindajate kaasamises ohtu Eesti rahvuse ja kultuuri tulevikule ning on veendunud kultuurikonfliktide vältimatuses. Kuigi rahvuslikelt väärtustelt vastandlik, on klasteri tõrjuv hoiak ja vähene usaldus Eesti riigi institutsioonide suhtes sarnane muu rahvuse klastrile D.

E-klaster „Negativistlik ilmajäetu“ (13% eestlastest). Iga viies selles grupis kurdab toimetuleku raskuseid. Esindatud kõik vanuserühmad. Pigem väikelinnade ja maaelanikud, sealhulgas rohkem Lõuna-Eestis. Eeskätt on selles rühmas esindatud keskmisest väiksema haridusega, madalama sissetulekuga, füüsilise tööga seotud sinikraed. Kõige rahulolematum ja pessimistlikum vastajate rühm, kes tunneb end ja eestlasi üldiselt ülekohtuselt kohelduna, peab eestlaste võimalusi saada mitmeid avalikke teenuseid halvemaks muust rahvusest elanike omast. Äärmiselt usaldamatud kõigi institutsioonide suhtes. On vastu mistahes mujalt tulijatele, ei suhtle teistest rahvustest inimestega. Suhtuvad negatiivselt Ukraina toetamise ja sealt saabuvatesse põgenikesse. Ei jälgi peavoolumeediat, samas suhteliselt aktiivne osaleja protestiüritustes ja alternatiivse sotsiaalmeedia jälgimises. Oma sotsiaalse ilmajäetuse poolest on klaster lähedane muu rahvuse E-klastrile, kuid erinev sellest suurema aktiivsuse poolest.

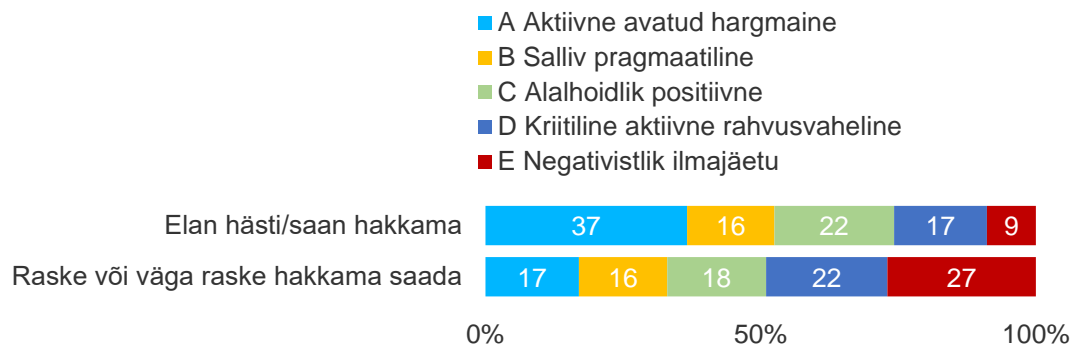
3. Lõimumise klasteranalüüs

Eestlastest meeste ja naiste jagunemine lõimklasteritesse on väga sarnane, meestest on ainult veidi enam aktiivses ja avatud A-klasteris. Seevastu on selge erinevus suurema ja väiksema majandusliku toimetulekuga inimeste avatuses ja teistest rahvustest inimeste kaasamise valmiduses: hästi toimetulijatest on suhteliselt suurim osa (37%) A-klasteril, samas kui kehvasti toimetulijaid seas on kõige enam E-klasterit (27%), mis on teiste rahvuste kaasamise suhtes negatiivsemalt meelestatud ja üldiselt umbusaldav.

Joonis 3.20 Meeste ja naiste jagunemine kaasamisklasteritesse. Eestlased n=870. EIM 2023 (%)

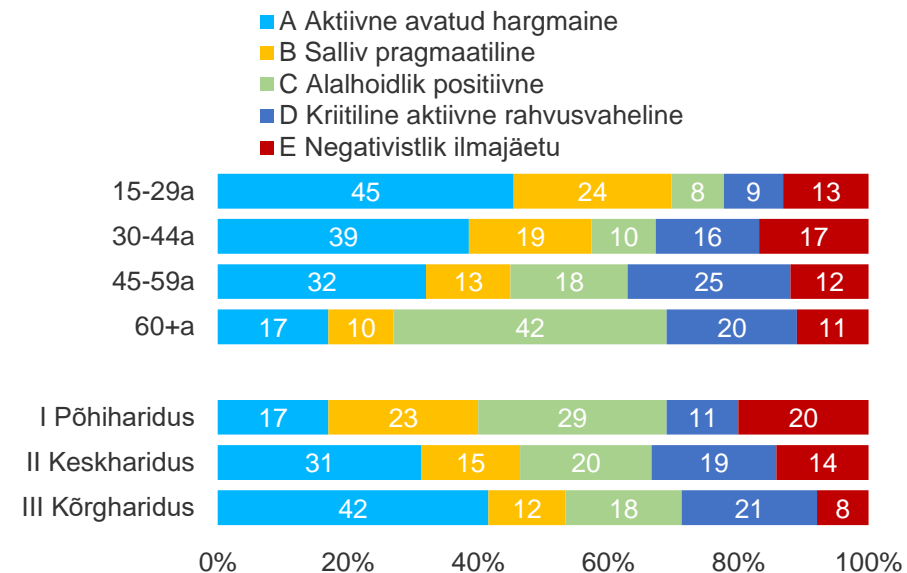

Joonis 3.21 Majanduslik toimetulek lõimklasterite lõikes. Eestlased n=870. EIM 2023 (%)

Klasteranalüüs näitab ilmekalt põlvkondlikku muutust eestlaste kaasamisvalmiduses ning samuti seost kaasamisvalmiduse ja vastajate haridustaseme vahel. Noorimas vanuserühmas on kõrge kaasamisvalmidusega klasterite A ja B osakaal kokku 69%, samas kui vanemas keskeas (45–59 a) on see alla poole (45%) ning eakate hulgas vaid 27%. Samas on rahvuslikult tõrjuva negatiivsemalt hoiakuga klasterite E osakaal kõigis vanuserühmades sarnane (veidi üle kümnendiku), vaid nooremas keskeas (30–44 a) on see kõrgem (17%). Vastupidise ealise dünaamikaga on alalhoidlikumad klasterid: alalhoidlikku positiivsesse C-klasterisse kuulub noortest vaid 8%, vanimast 60+ rühmast aga 42%. Samuti kasvab vanusega kahekordseks kriitilise rahvuslikkuse klaster (9% noorte seas, 20% vanemas keskeas). Kõrgema haridustasemega vastajate seas suureneb ühelt poolt avatus ja kaasamisvalmidus (kasvab klasterite A ja B osakaal) ning väheneb negatiivsemalt hoiakuga E-klaster, samas aga tugevneb kriitiline rahvuslus (klaster D).

Joonis 3.22 Eestlaste jagunemine kaasamisklasteritesse. Eestlased n=870. EIM 2023 (%)

3. Lõimumise klasteranalüüs

Joonis 3.23 Eestlaste kaasamisklastrite erakondlikud eelistused. Eestlased n=870. EIM 2023 (%)

	A1 Avatud aktiivne	B3 Salliv prag- maatiline	C5 Alalhoidlik vähe aktiivne	D2 Aktiivne kriitiline rahvuslik	E4 Negati- vistlik ilmajäetu	Kõik
Keskerakond	5%	22%	20%	9%	16%	13%
Eesti Reformierakond	43%	14%	42%	16%	1%	28%
EKRE	3%	17%	10%	36%	62%	20%
Isamaa	8%	7%	20%	28%	15%	15%
SDE	30%	14%	10%	6%	3%	15%
Eesti 200	34%	19%	12%	10%	5%	18%
Eestimaa Rohelised	11%	8%	2%	4%	2%	6%
Parempoolsed	8%	4%	5%	8%	3%	6%
Mitte ühtegi erakonda	5%	11%	6%	10%	14%	8%

Eesti ja muust rahvusest vastajate klasteranalüüside võrdlus ning üldise lõimklastrite iseloomustus

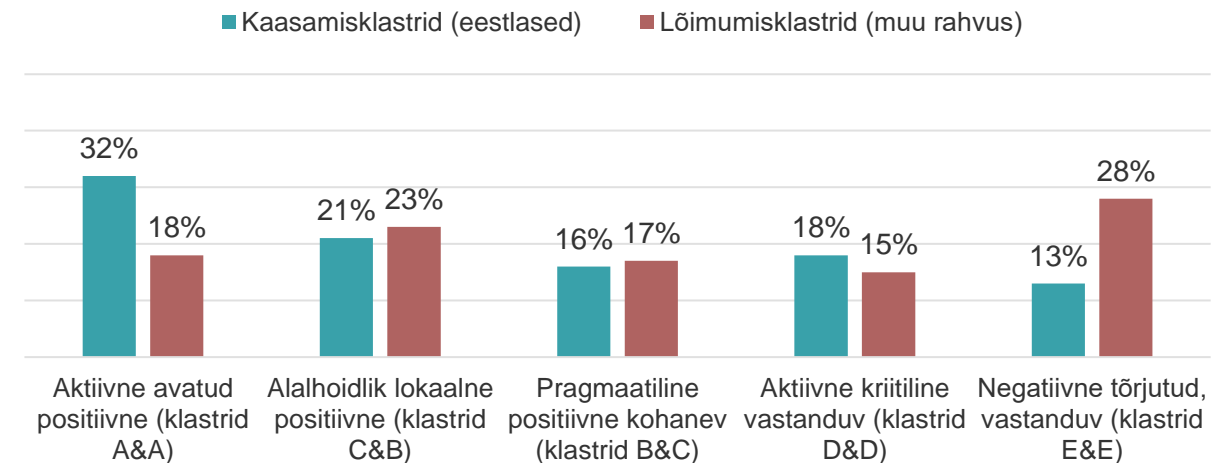
Eestlaste ja muust rahvusest vastajate võrdlus näitab küllalt suurt sarnasust nende lõimklastrite struktuuris. Aktiivseimad A-klasterid on sarnaste omadustega nii selles, mis puudutab kultuuridevahelist avatust ja tugevat hargmaisust, kui ka positiivset eluhoiakut, tugevamat agentsust ja suuremat usalduslikkust ühiskondlike institutsioonide suhtes puudutavas. Samas torkab silma, et eestlaste seas on selle eestvedajate klasteri osakaal tunduvalt suurem kui muust rahvusest vastajate hulgas.

Eestlaste kaasamisklastrit B ja venekeelset lõimklastrit C ühendab praktiline orientatsioon edukale kohanemisele sotsiaalse ümbrusega, parema toimetuleku võimalustest kinni hakkamine. Ka lõimumises ja kaasamises nähakse kasulikku poolt, mitte ohtu. Mõlemas vastajate rühmas on selle pragmaatilise klasteri osakaal küllalt sarnane.

Omavahel on võrreldavad ka vanemaealisi tugeva lokaalse identiteediga vastajaid ühendavad kaasamisklaster C ja lõimklaster B. Mõlemad on iseloomulikud oma eluga suhteliselt rahul olevatele pensionieas inimestele nii eestlaste kui ka venekeelse elanikkonna seas, kes suhtuvad muutustesse rahulikult ja leplikult, ehkki nad ise neis aktiivselt ei osale. Kumbki neist on omas keskkonnas tasakaalustava, stabiilsust toetava mõjuga.

Kriitiliste D-klasterite negatiivses hinnangus lõimumise tulemustele väljendub selgesti lõimumiskriteeriumide erinevus: eestlaste kaasamisele vastu olev rahvuslik konservatiivne hoiak rõhutab keeleoskust, lojaalsust ja ajalootõlgenduste erinevust, samas kui muust rahvusest Eesti kodanikud D-klasteris ei ole rahul ebavõrdsusega, kõrgema ühiskondliku positsiooni ja sotsiaalmajandusliku heaolutaseme kättesaadavusega. Rahvusliku vastandumise hoiakuid esindavate suhteliselt aktiivsete D-klasterite osakaal on suurem eestlaste seas, samas kui venekeelsete vastajate seas on kaks korda suurem passiivse negatiivselt häälestatud E-klasteri osakaal.

Joonis 3.24 Lõimumist toetavate ja vastanduvate klasterite levik eestlaste ja muust rahvusest vastanute seas. Eestlased n=870, muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

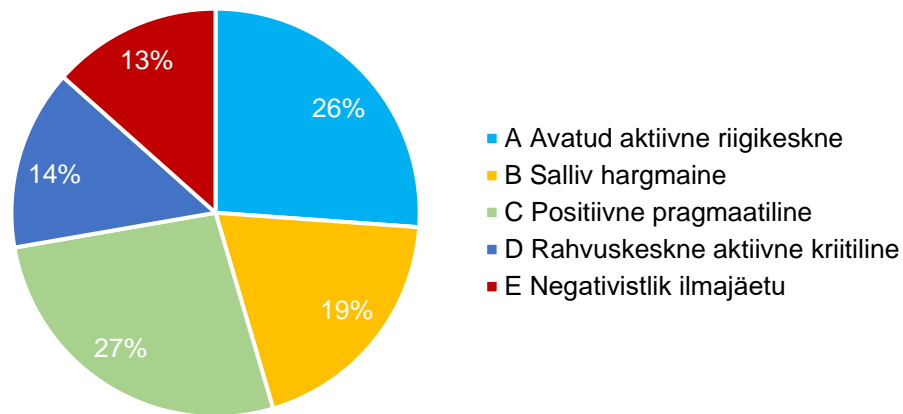

3. Lõimumise klasteranalüüs

Eelnevalt käsitlesime eraldi venekeelse elanikkonna ning eestikeelsete vastajate lõimklastreid, et eristada nende rolle ja valmisolekut anda oma osa lõimumisprotsessi edenemisesse. Kuna samas ilmnis ka **märkimisväärne struktuurne sarnasus eestlastest ja muust rahvustest vastajate lõimumisalastes hoiakutes, tegime lõimumisprotsessis ilmevate tendentside üldistamiseks samade tunnustega läbi ka kõigi vastajate koondandmete klasteranalüüsi.**

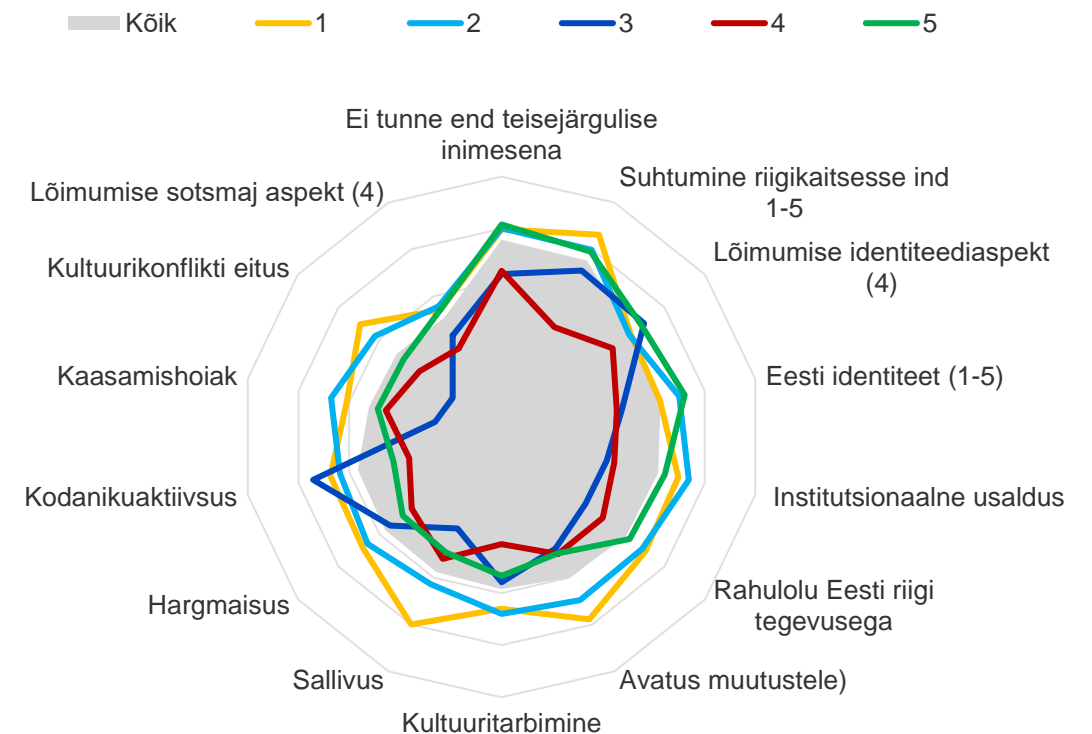
Eestlaste ja venekeelse elanikkonna ühiste lõimklastrite moodustamisel lähtusime kolmest põhiteljest: positiivne või vastanduv suhestumine Eesti riigiga ja tema institutsioonidega, positiivne või negatiivne hoiak erineva kultuuritaustaga inimeste koostöö võimalikkuse suhtes ning aktiivsem või passiivsem tegutsemine.

Joonis 3.25 Kõigi küsitlute jaotumine üldistesse lõimklastritesse. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonis 3.26 Üldiste lõimklastrite eristumine moodustavate tunnuste põhjal. EIM 2023

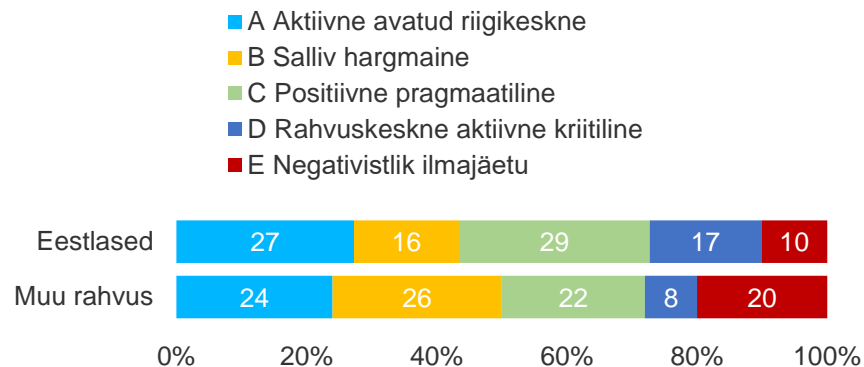
- A2 Avatud positiivne riigikeskne
- B1 Salliv hargmaine
- C5 Positiivne pragmaatiline
- E3 Rahvuskeskne kriitiline
- D4 Negativistlik ilmajäetu

3. Lõimumise klasteranalüüs

Üldiste lõimklastrite iseloom ja levik eestlaste ja muust rahvusest vastanute hulgas

Joonis 3.27 Eestlaste ja muust rahvusest küsitletute jaotumine üldistesse lõimklastritesse. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Lõimumisprotsessi hindamiseks on oluline näha, et nii eestlaste kui ka muust rahvusest (venekeelsete) elanike seas moodustavad lõimumise baasi koostöövalmis klastrid A ja B.

Lõimumisprotsessi suhtes tõrjuvate, vastanduvate hoiakutega klastrite D ja E osakaal oli kummaski rahvuskogumis 27–28%. Seejuures on nende hoiakute puhul nii sarnast kui ka erinevat.

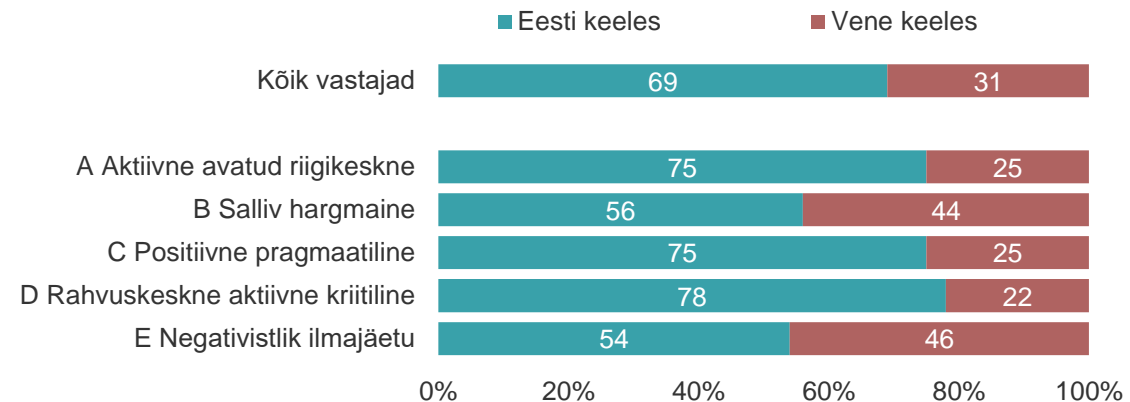
Eestlaste seas on vastanduva hoiaku aluseks peale ajaloolise okupatsioonikogemuse ka majandusraskuste ja sotsiaalsete probleemide tõttu pettumine riigi poliitikas ning hirm tuleviku ees. **Muust rahvusest vastajate seas on üheks võõrdumuse allikaks toimetulekuraskustest tulenev kibestumine ning kriitiline suhtumine riigi poliitikasse, mida võimendab aga nõukanostalgia ja Venemaa poolt ohutatav Läänele vastandumine.** Üheks kriitiliseks teguriks võib olla ka muust rahvusest Eesti kodanike pettumine kodakondsusega seotud ootustes.

Eestlaste E- ja D-klastrite kriitiline hoiak on aktiivsem ja otsib väljundit rahvuskonservatiivses poliitikas, venekeelsete vastajate seas on n-õ kriitiliste aktivistide osakaal väiksem ning ilmajäetus ja võõrdumine väljendub pigem passiivses kui aktiivses vastandumises.

Pragmaatilisel, väheaktiivsel ning mõõdukama suhtumisega C-klastril on 'vahepositsioon', mis võib teatud olukorras osutada kaalukeeleks positiivsemate või kriitilisemate hoiakute ülekaalu kujunemisel.

Eesti elanikkonna hulgas ilmnesid rahvusüleised suundumused lõimimishoiakute kujunemisel. Ehkki ei ole ühtki lõimhoiaku tüüpi, mis oleks n-õ monorahvuseline, paistab silma eestikeelsete ja venekeelsete vastajate võrdne esindatus kahes vastandlikus klastris: positiivse hoiakuga sallivas hargmaises ning negativistliku hoiakuga ilmajäetute seas.

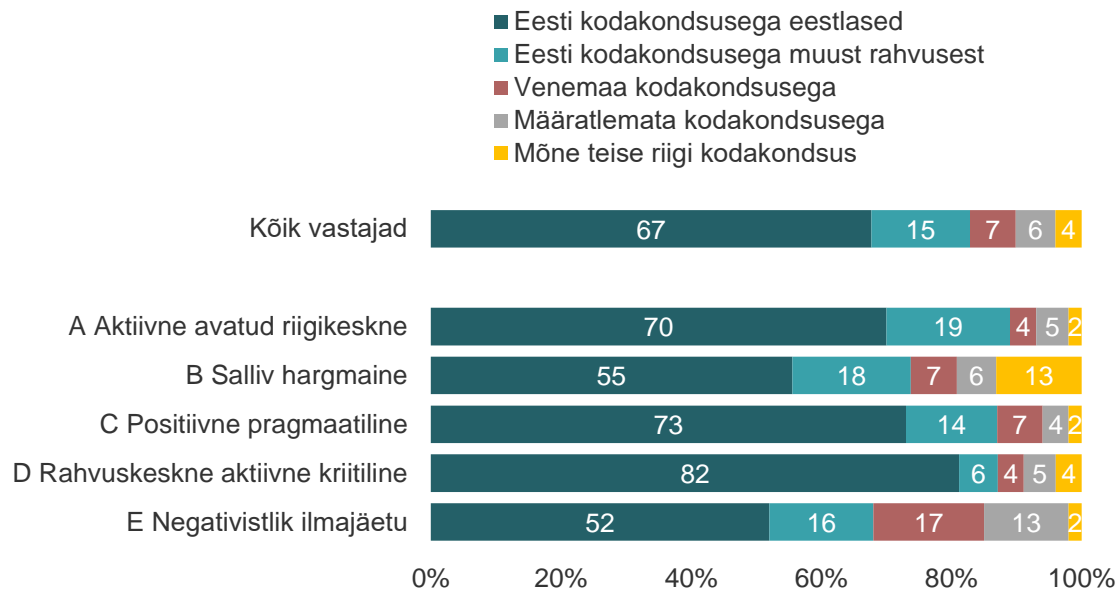
Joonis 3.28 Üldiste lõimklastrite koosseis vastajate keelevaliku alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

3. Lõimumise klasteranalüüs

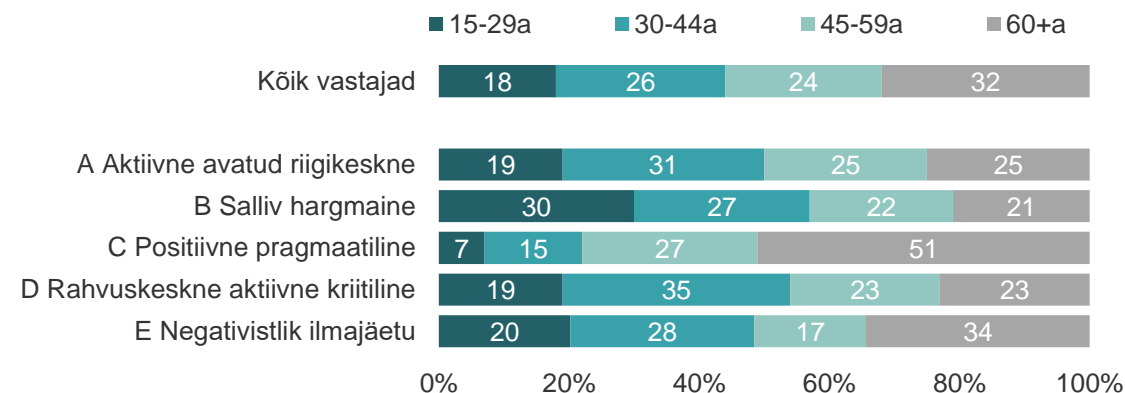
Märgatav on ka muude riikide kodakondsusega inimeste suurem osakaal hargmaise taustaga sallivuse klastris, milles eestlaste osakaal on keskmisest väiksem. Venemaa kodanike suurem esindatus negativistliku ilmajäetuse klastris on ootuspärane, kuid oluline on märgata nende proportsionaalset osakaalu ka positiivse hoiakuga B- ja C-klastrites, samas kui tugeva riigiidentiteediga A-klastris on Eesti kodakondsusega muu rahvuse esindajatel Venemaa kodanikega võrreldes palju suurem osakaal. Muret tekitab on negativismi ja umbusku väljendava E-klastri levik nii eestlastest kui ka muust rahvusest Eesti kodanike seas.

Joonis 3.29 Üldiste lõimklastrite koosseis rahvuse ja kodakondsuse alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

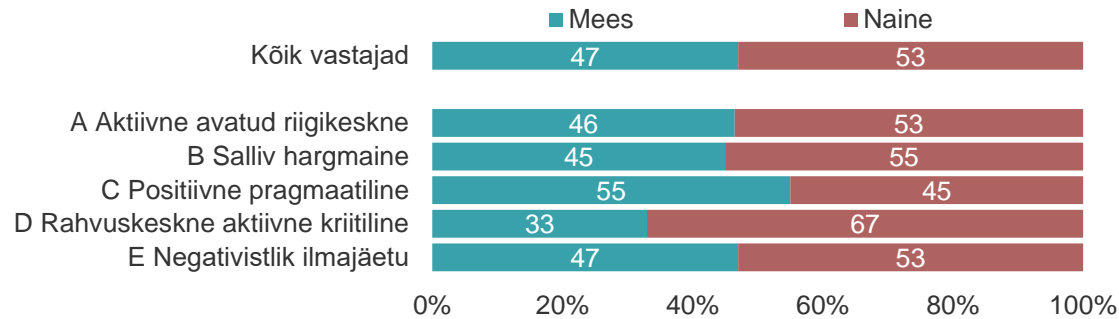
Üldiste lõimklastrite vanuseline ja sooline jaotus osutab sellele, et kui enamasti ei ole lõimimishoiakutel selget soolist eripära, välja arvatud negativistliku ilmajäetuse puhul, kus naissoost vastajate osakaal on keskmisest oluliselt suurem. See võib osaliselt olla seotud soolise ebavõrdsusega tööturul, kus sugu ja rahvus kipuvad negatiivset mõju vastastikku võimendama. Vanuselise koosseisu erisused võivad aga osutada põlvkondade olulisusele lõimimisprotsessis tänu noorte suurenevale hargmaisele kogemusele. Teisalt on ilmekas vanema põlvkonna ülekaal tasakaalukas positiivse pragmaatilise hoiakuga klastris, milles vaatamata eestlaste ja venekeelsete vastajate vanema põlvkonna erinevustele ajaloolise kogemuse mõttes on ühendavaks tugev lokaalne patriotism ning elutark praktiline suhtumine. Ootuspärane, kuid ometi muret tekitav on vanema põlvkonna mõnevõrra suurem esindatus negativistliku ilmajäetuse klastris, samas kui häirekella tuleks lüüa selle pärast, et selles **pettunute ja tõrjutute klastris moodustab viiendiku kõige noorem vanuserühm.**

Joonis 3.30 Üldiste lõimklastrite vanuseline koosseis. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

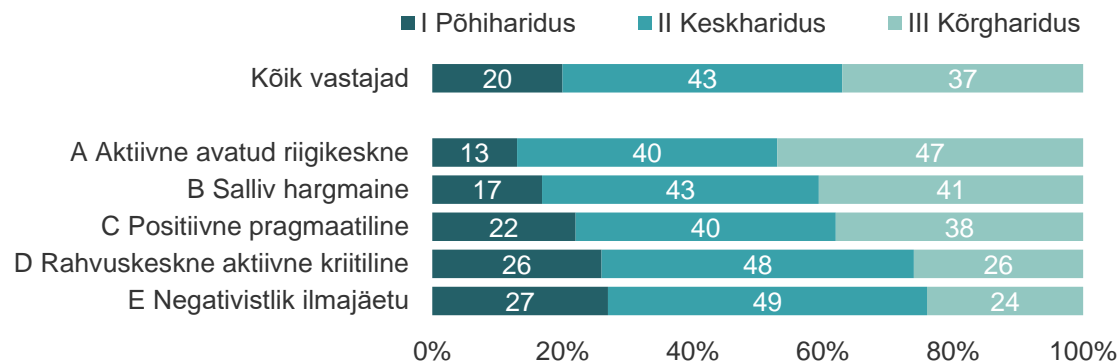
3. Lõimumise klasteranalüüs

Joonis 3.31 Üldiste lõimklastrite sooline koosseis. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Võrreldes üldisi lõimklastreid nende haridustaseme ja toimetuleku järgse koosseisu alusel, näeme selget tendentsi, millele on osutanud ka kõik eelnevate aastate lõimumismonitooringud: kooskõlalised ja sidusad suhted erinevate rahvusrühmade vahel on tugevasti seotud sotsiaalsete ja majanduslike ressursside jaotusega ühiskonnas. Teiste sõnadega, **sotsiaalmajanduslik ebavõrdsus ja ebavõrdne ligipääs paremale haridusele on oluliseks taustateguriks sotsiaalsetele pingetele ning loovad pinnase negativismiks ja usaldamatuseks nii suhetes riigiga kui ka rahvusrühmade vahel.**

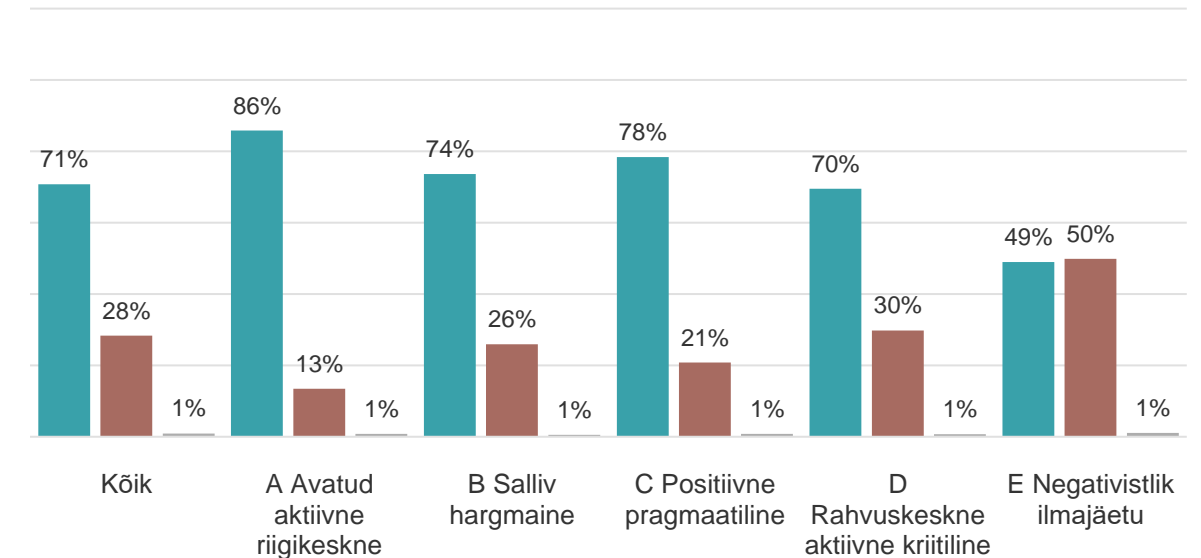
Joonis 3.32 Üldiste lõimklastrite hariduslik koosseis. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonisel 3.33 on näha, kuidas hindavad igasse klasterisse kuuluvad Eesti püsielanikud oma majanduslikku olukorda. Hästi hakkama saavaid inimesi on enim A-klasteris ning vähim on neid E-klasteris.

Joonis 3.33 Üldiste lõimklastrite koosseis pere majandusliku olukorra enesehinnangu alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

■ Elan hästi/saan hakkama ■ Raske/väga raske hakkama saada ■ Ei oska öelda/vastus puudub

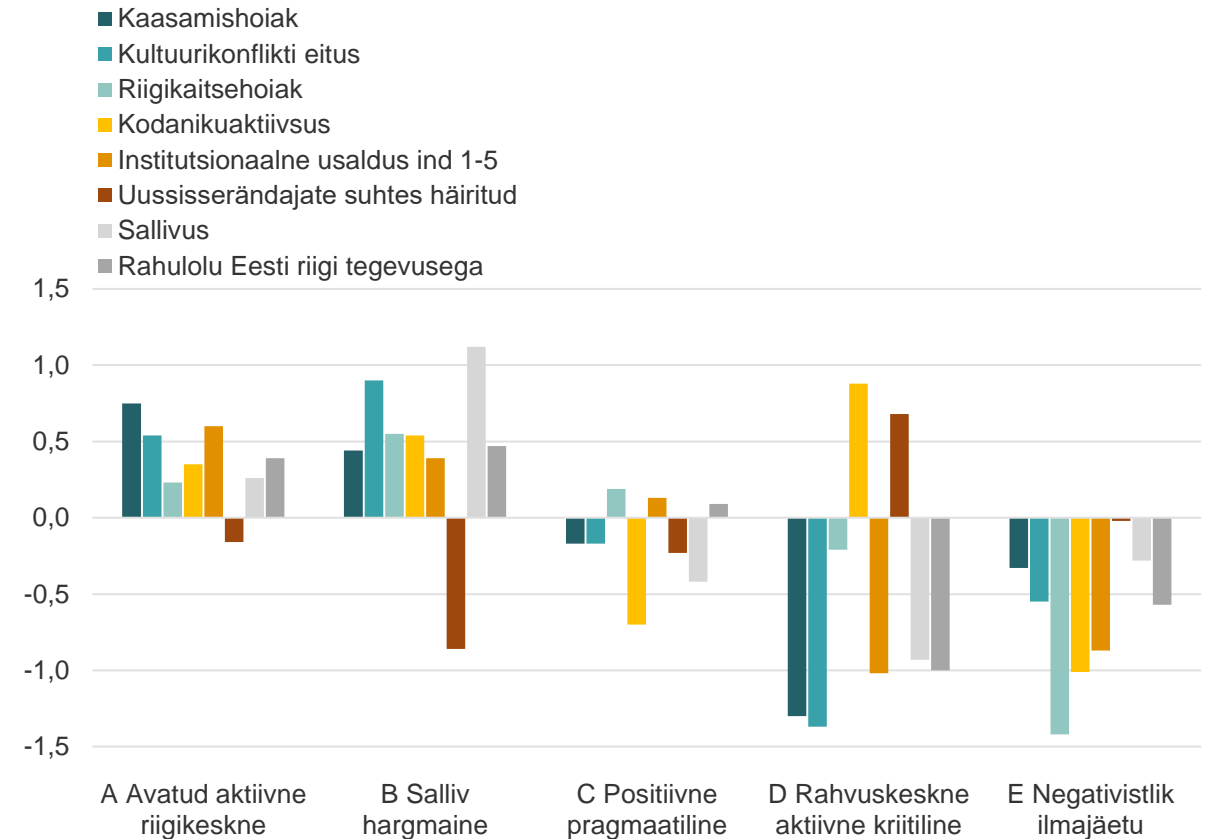
3. Lõimumise klasteranalüüs

Üldiste lõimklastrite võrdlus indeksite keskmiste alusel näitab lõimklastrite erinevusi suhestumises Eesti riigi institutsioonidega ja teiste kultuuride esindajatega ning erinevat kodanikuaktiivsuse taset (Joonis 3.34).

Üldiste lõimklastrite profiilide suurimateks eristajateks on:

- **kultuurikonflikti eituse ja kaasamishoiaku indeksid**, mis eristavad selgesti A- ja B-klastreid D- ja E-klastritest;
- **sallivuse indeks** (positiivne A- ja B-klastrites, eriti negatiivne rahvuskeskses kriitilises D-klastris);
- **uussisserändajatest häirituse indeks** (madalaim hargmaises klustris ja kõrgeim kriitilises rahvuskeskses klustris);
- **kodanikuaktiivsuse indeks** (eriti kõrge kriitilises D-klastris), keskmisest madalam nii pragmaatilises C- kui ka negativistlikus E-klastris);
- **institutsionaalse usalduse, riigikaitse ja riigiga rahulolu indeksid** eristavad A-, B- ja C-klastrite positiivset hoiakut riigi suhtes nii rahvuskesksest kriitilisest D-klastrist kui ka negativistlikust E-klastriist.

Joonis 3.34 Üldiste lõimklastrite hoiakud ja aktiivsus (klastrite indeksite keskmiste erinevus üldkeskmisest). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

3. Lõimumise klasteranalüüs

Kokkuvõte

Eesti muust rahvusest elanikkonna enamus (58%) kuulub lõimumisklastritesse A, B või C, mida iseloomustab Eesti ühiskonna stabiilsust ja positiivseid arenguid väärtustav hoiak, valmisolek koostööks ning ka Eesti välispoliitiliste seisukohtade toetamine. On oluline teadvustada, et **neisse ühiskonna stabiilsuse seisukohalt positiivsetesse klastritesse A, B ja C kuulub ka teatud osa Venemaa kodakondsust omavaid nooremaid inimesi**, samuti on neis, eriti B-klasteris, **ka väiksema eesti keele oskusega, venekeelset suhtlust eelistavaid vanemaid Eesti kodakondsusega inimesi**. Eesti ühiskonnas positiivselt lõimunud inimeste sildistamine venemeelseteks ja kahtlustamine Venemaa agressiivse poliitika toetamises ainult nende vähese keeleoskuse või Vene kodakondsuse omamise alusel on ebaõiglane ning asjatuid konflikte tekitav.

Samas näitavad monitooringu tulemused, et **Eesti riigi suhtes väga umbusklikku ja pettunud venekeelsesesse D-klasterisse kuulub keskmiselt rohkem eesti keelt hästi oskavaid Eesti kodakondsusega muust rahvusest inimesi**. Selle väikese, kuid hääleka klasteri seast on kerge leida eestikeelsetele meediaväljaannetele atraktiivseid, eestlase ja venekeelse vähemuse vahel konflikte võimendavaid kõneisikuid. Teisalt on aga eestlaste D-klaster valmis neid konflikte omalt poolt ära kasutama rahvusliku umbusu suurendamiseks.

Lõimumispoliitikas võiks arvestada, et Ukraina sõja mõjul on venekeelse vähemuse võimalused oma ressursse nii ettevõtluses kui ka kõrghariduses Venemaal realiseerida vähenenud miinimumini. See puudutab eelkõige aktiivset, positiivset ja hästi kohanevat nooremat ja keskealist C-klasterit, kelle seas on ka Venemaa kodanikke. Venemaa kodanikke on ka kõige eestimeelsemas A-klasteris. Nad on **motiveeritud vabanema Venemaa kodakondsusest ja tegema valiku Eesti kodakondsuse kasuks**.

4

Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Marre Karu
Kantar Emor

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

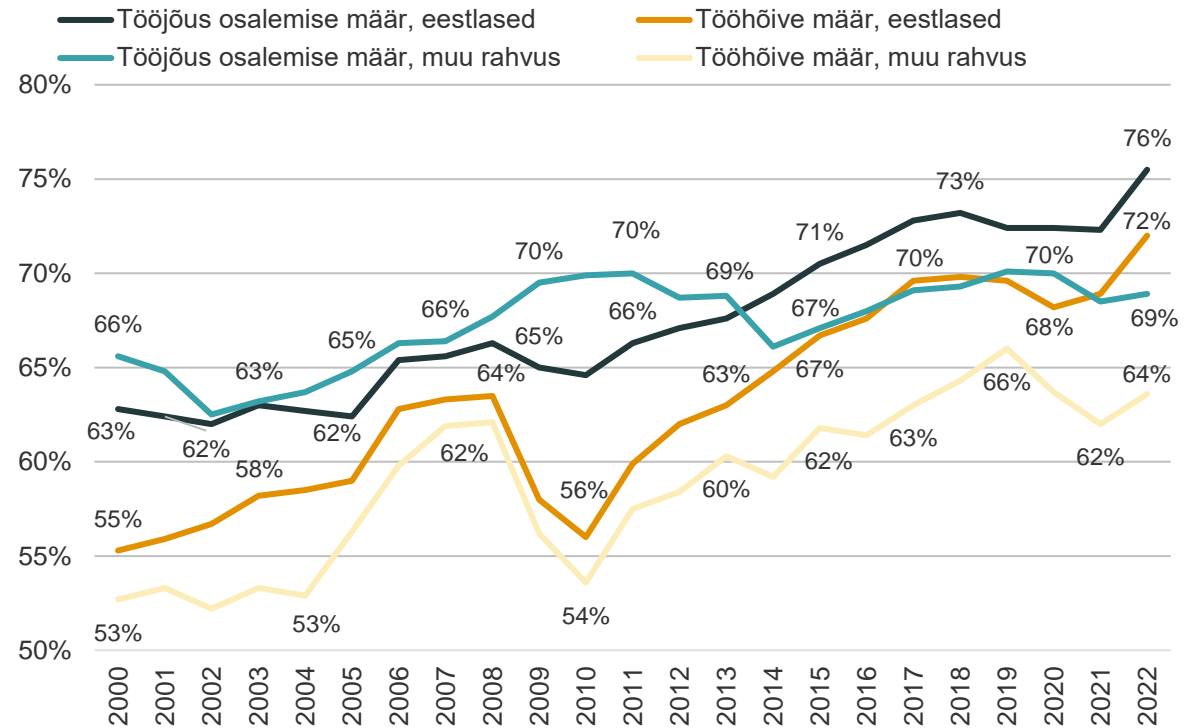
Tööhõive ja töäjõus osalemise määr

Tööturulõhed ei ole ajas püsivad, vaid on pidevas muutumises. Muuhulgas mõjutavad majandustsüklid erinevaid inimrühmi tööturul erineval moel. 2000. aastatel jäi eestlaste töäjõus osalemise määr alla muust rahvusest elanike omale, samas eestlaste tööhõive määr oli jällegi muust rahvusest elanike omast kõrgem (vt definitsiooni Joonis 4.1 juures). 2000. aastate lõpu kriis langetas vahepeal kasvanud tööhõive määrasid nii eestlaste kui ka muust rahvusest inimeste seas tagasi 2000. aasta tasemele. 2014. aastaks ületas eestlaste töäjõus osalemise määr muust rahvusest elanike oma ja sellest ajast alates on kasvanud rahvusele tuginev lõhe nii hõive määras kui ka töäjõus osalemises. Muust rahvusest elanike tööturu olukord jääb oluliselt alla eestlaste omale, vaatamata sellele, et üldiselt on tööturul osalemine jõudsalt kasvanud.

2010. aastal alguse saanud kasvule pani pidurit koroonakriis, mis mõjutas tugevalt kõiki ühiskonnaliikmeid ja ühiskonna struktuure. Statistika näitab aga, et koroonakriisi mõju tööhõivele on võrreldes varasemate kriisidega siiski üsna marginaalne, ajutine ning eestlaste ja muust rahvusest elanike jaoks pisut erinev. Eestlaste tööhõive määr langes 2020. aastaks 68%-ni, mis oli 2 protsendipunkti madalam kui aasta varem (2019. aastal 70%). Muust rahvusest elanike tööhõive määr langes madalaimale tasemele hiljem, 2021. aastal (62%-ni). 2022. aastaks on hõivemäärad koroonakriisi järel jõudsalt taastunud, kuid erinevused rahvuse lõikes on läbi aegade suurimad – 2022. aastal on eestlaste ja muust rahvusest inimeste tööhõive määrade erinevus tervelt 8 protsendipunkti ja töäjõus osalemise määr muust rahvusest elanikel 7 protsendipunkti eestlaste omast madalam.

Eesti tööturu rahvuseline koosseis on küll viimastel aastatel muutunud, ennekõike Ukraina põgenike saabumise tõttu. Siiski ei saa seda tingimata pidada tööturulõhede suurenemise põhjuseks, sest näiteks 2021. aasta rahvaloenduse alusel oli kõige kõrgem hõive määr just ukrainlastel (72,8%). Neile järgnevad valgevenelased (72,6%), eestlased (72,2%) ja venelased (67,3%) mõnevõrra madalamate hõivemääradega.

Joonis 4.1 Tööhõive ja töäjõus osalemise määr rahvuse lõikes. Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 332 (%).

Töäjõus osalemise määr näitab, kui suur osa riigi tööealisest elanikkonnast on majanduslikult aktiivne, see tähendab, kas inimene on tööga hõivatud või on töötu, kuid otsib tööd.

Tööhõive määr näitab, kui suur osa tööealisest rahvastikust on tööga hõivatud.

2021. aastal toimus meetodikamuudatus, mille tõttu tuleb olla hõivemäärade muutuste tõlgendusega ettevaatlik. <https://www.stat.ee/et/eesti-toojou-uuringu-metoodika-muudatused>

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Covid-19 kriisi mõju tööpuudusele

Tööpuuduse näitajad on järginud samasuguseid liikumisi kui ülejäänud tööturunäitajad. Kuigi töötuse tase oli väga kõrge ka 2000. aastate alguses, tabas suurim tööpuudus Eesti inimesi 2010. aastal. Ennekõike tabas see muust rahvusest tööealisi inimesi, kellest tervelt 23% olid töötud (võrdluseks: 13% eestlastest). Olukord paranes järgnevatel aastatel küll jõudsalt, kuid muust rahvusest inimeste tööpuudus on jäänud kõrgemaks kui eestlastel. Erinevus töötuse määrades on rahvuste lõikes siiski jäänud väiksemaks võrreldes tipphetkega 2010. aastal, mil see oli 10 protsendipunkti.

Vahetult enne koroonakriisi olid vaid 4% eestlastest ja 6% muust rahvusest inimestest töötud. Kriisi mõjul tõusis aga ennekõike muust rahvusest inimeste tööpuudus, mis jõudis 2021. aastaks 10% tasemele ja on 2022. aastaks jäänud 8% tasemele, mis on aja jooksul toimunud võnkeid arvestades pigem üsna madal tase. Ka pikaajalise töötuse määr on 2022. aastaks langenud üsna madalale tasemele (1,1% eestlaste ja 2,2% muust rahvusest inimeste puhul).

Seega võib öelda, et koroonakriisi mõju polnud Eesti elanikkonna hõivele ja tööpuudusele väga tugev, kuid oli siiski mõnevõrra märgatavam muust rahvusest inimeste jaoks, sest eestlaste olukord on kriisieelsesesse seisusse tagasi jõudnud ning selle isegi ületanud.

Töötuse määr mõjutavad tegurid

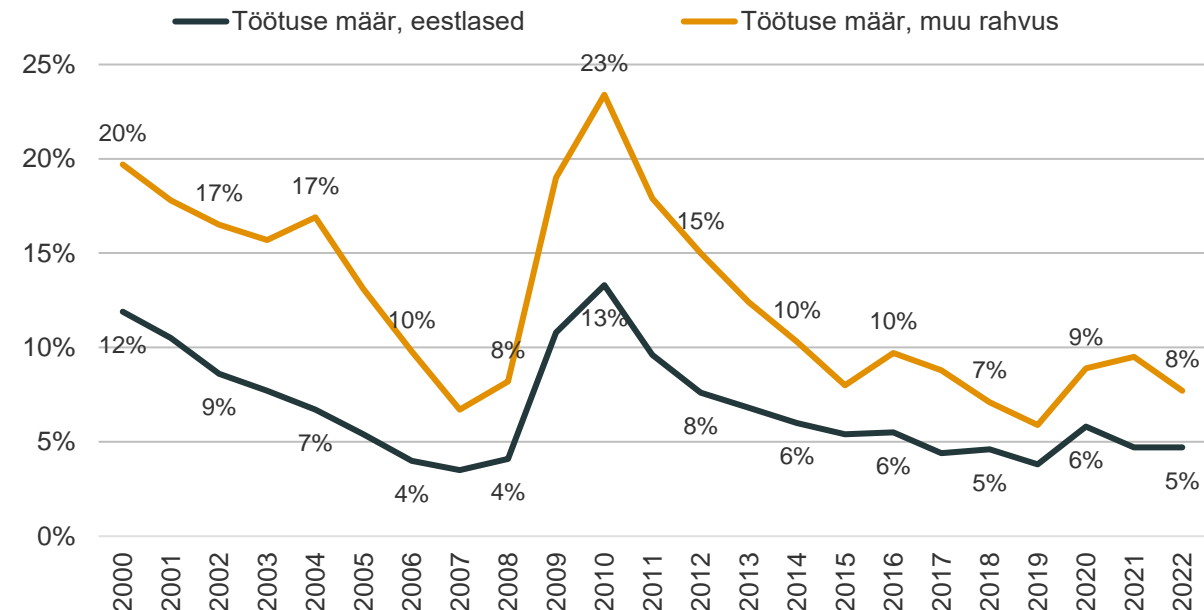
Inimeste tõenäosust tööturul edukas olla mõjutavad mitmed rahvusega seotud tegurid – muust rahvusest töötajaskond on vägagi heterogeenne. Näiteks on töötuse määr seotud kodakondsuse ja keeleoskusega.

Kõige suurem töötuse määr puudutab Vene kodakondsusega inimesi, kellest 2022. aastal olid tervelt 12,5% töötud, samas kui Eesti kodakondsusega inimestest (kelle seas on nii eesti kui ka muust rahvusest inimesi) 5,1% ja määramata kodakondsusega inimestest 5,8%. Samas näitavad 2023. aasta lõimumismonitooringu andmed, et kodakondsuse omamist ja väärtustamist ei peeta kuigi tähtsaks eduka lõimumise tunnuseks – vaid 35% venekeelsetest ja 37% eestikeelsetest peab seda väga oluliseks. Eriti vähe tähtsustavad kodakondsuse omamist eduka lõimumise tunnuseks Venemaa kodakondsusega inimesed (vaid 28%).

Eriti suurt rolli on kodakondsus mänginud kriiside ajal. 2009. ja 2010. aastal, kui tööpuudus Eestis üldiselt oli 16,7%, ulatus Vene kodanike hulgas see ligi 29%-ni ning määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas 31%-ni. Samas pole Eesti kodanike töötuse määr viimase 20 aasta jooksul kordagi üle 15% tõusnud. (Statistikaamet, tabel TT70).

Teiseks mõjutab inimeste tööturuvõimalusi ja ka töötuse määra eesti keele oskus. Neist inimestest, kel on kodune keel eesti keel (sõltumata nende rahvusest), on töötud 4,5%, samas eesti keelt mitte oskavatest inimestest 10,4%. Mida paremaks on inimene oma eesti keele oskust hinnanud, seda väiksema tõenäosusega on ta töötud (Statistikaamet TT70). Eesti keele valdamist peab EIM 2023 andmetel väga oluliseks lõimumise tunnuseks vaid kolmandik muust rahvusest Eesti elanikest ja seda kodakondsusest olenemata (võrdluseks: eestlastest peab seda väga oluliseks kaks kolmandikku (vt ka peatükk 2).

Joonis 4.2 Töötuse määr rahvuste lõikes. Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 332 (%)

Töötuse määr näitab, kui suur osa majanduslikult aktiivsest rahvastikust ehk tööjõust on töötud.

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Ristuvad ebavõrdsused

On selge, et rahvus mõjutab inimeste tööturuvõimalusi ja -käitumist, kuid inimest kirjeldavad ka muud tunnused, mis mõjutavad nende tööturuolukorda ja -käitumist ühiskonnas levinud stereotüüpide, ootuste, struktuurse ebavõrdsuse ja muude protsesside tõttu. Üheks selliseks omaduseks on sugu, mis avaldab suurt mõju inimeste tööturuvõimalustele, -valikutele ja olukorrale. Ristuvate ebavõrdsuste ehk interseksionaalse lähenemise järgi ei toimi erinevad ebavõrdsused või diskrimineerimise alused (näiteks rahvus, sugu, vanus) üksi ja eraldiseisvalt, vaid omavahel põimunult. Eesti kontekstis ongi eriti asjakohane vaadata, kuidas sooline ebavõrdsus ristub rahvuslase ebavõrdsusega. Tööturustatistikas on mõlemad lõhed – soolõhe ja rahvuslõhe – vägagi prominentsed.

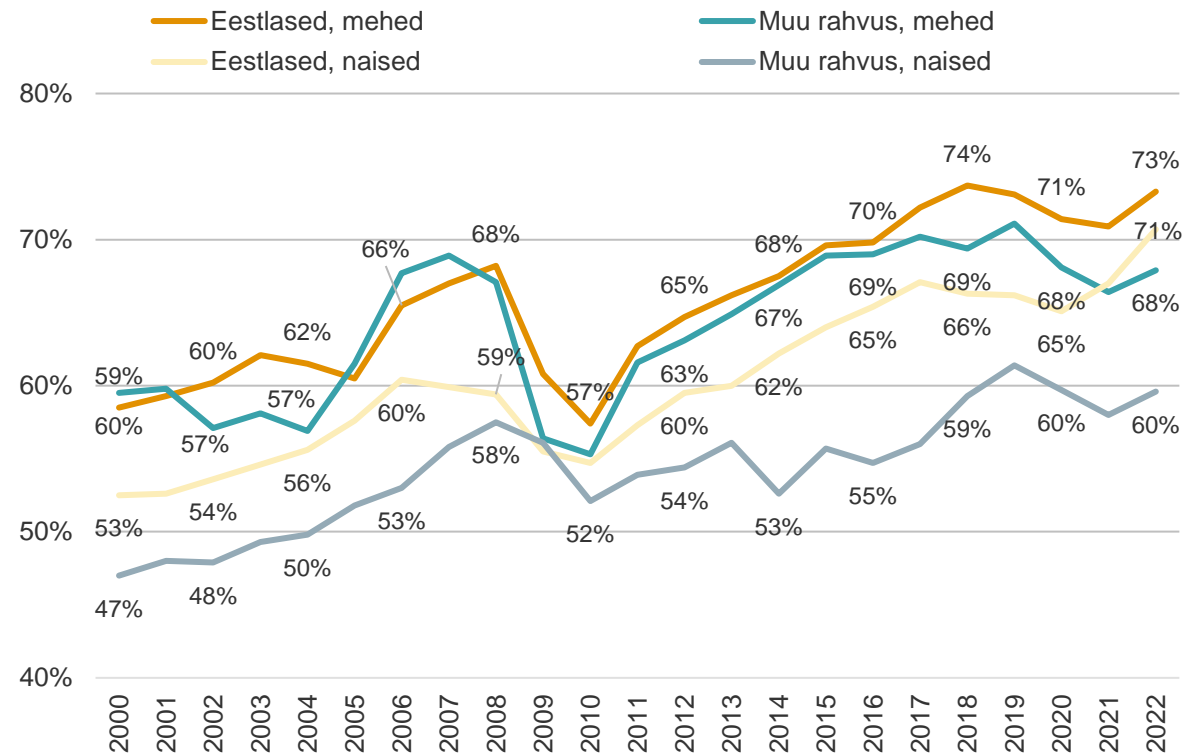
Lüües rahvusgrupid lahti soo lõikes, näeme, et kõige madalam tööhõive määr on tervel sel sajandil olnud muust rahvusest naistel, kellest 2022. aastal töötas vaid 60%. See on oluliselt madalam kui eesti naiste (71%) või muust rahvusest meeste tööhõive määr (68%).

Sooline ebavõrdsus on muust rahvusest elanike hulgas alati olnud oluliselt suurem kui eestlaste hulgas (vt nt Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021). Keskmiselt on muust rahvusest naiste tööhõive määr olnud ligi 10 protsendipunkti madalam kui muust rahvusest meeste tööhõive määr. Eestlaste hulgas on samal ajal sooline lõhe keskmiselt olnud 5,6 protsendipunkti. Eesti naised on kogu perioodi vältel olnud hõivemäära poolest sarnasemad muust rahvusest meestega (erinevus keskmiselt 3,9 protsendipunkti) kui muust rahvusest naistega (erinevus keskmiselt 6 protsendipunkti). Kõige erinevamad on aga eesti mehed ja muust rahvusest naised, kelle tööhõive määr erinevus on keskmiselt olnud 11,6 protsendipunkti.

Märkimist väärib ka asjaolu, et koroonakriisi järgselt on Eestis esmakordselt olukord, kus eesti rahvusest naiste tööhõive määr on kõrgem kui muust rahvusest meeste tööhõive määr – tavapäraselt on meeste hõive olnud kõrgem, sõltumata meeste rahvusest. Ka eelmise kriisi ajal oli eesti rahvusest naiste ja vene rahvusest meeste tööhõive määrad väga sarnasel tasemel.

Soo ja sünniriigi või rahvuse ristumist tööturu ebavõrdsuses näitavad ka erinevad rahvusvahelised uuringud. Näiteks töötab väljaspool Euroopa Liitu sündinud naistest kolmandik ja meestest neljandik töökohtadel, mida võib pidada ebakindlaks (väga madal palk, väga madal töökoormus või väga lühikesed töölepingud (EIGE, 2017).

Joonis 4.3 Tööhõive määr rahvuse ja soo lõikes. Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 332 (%)

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

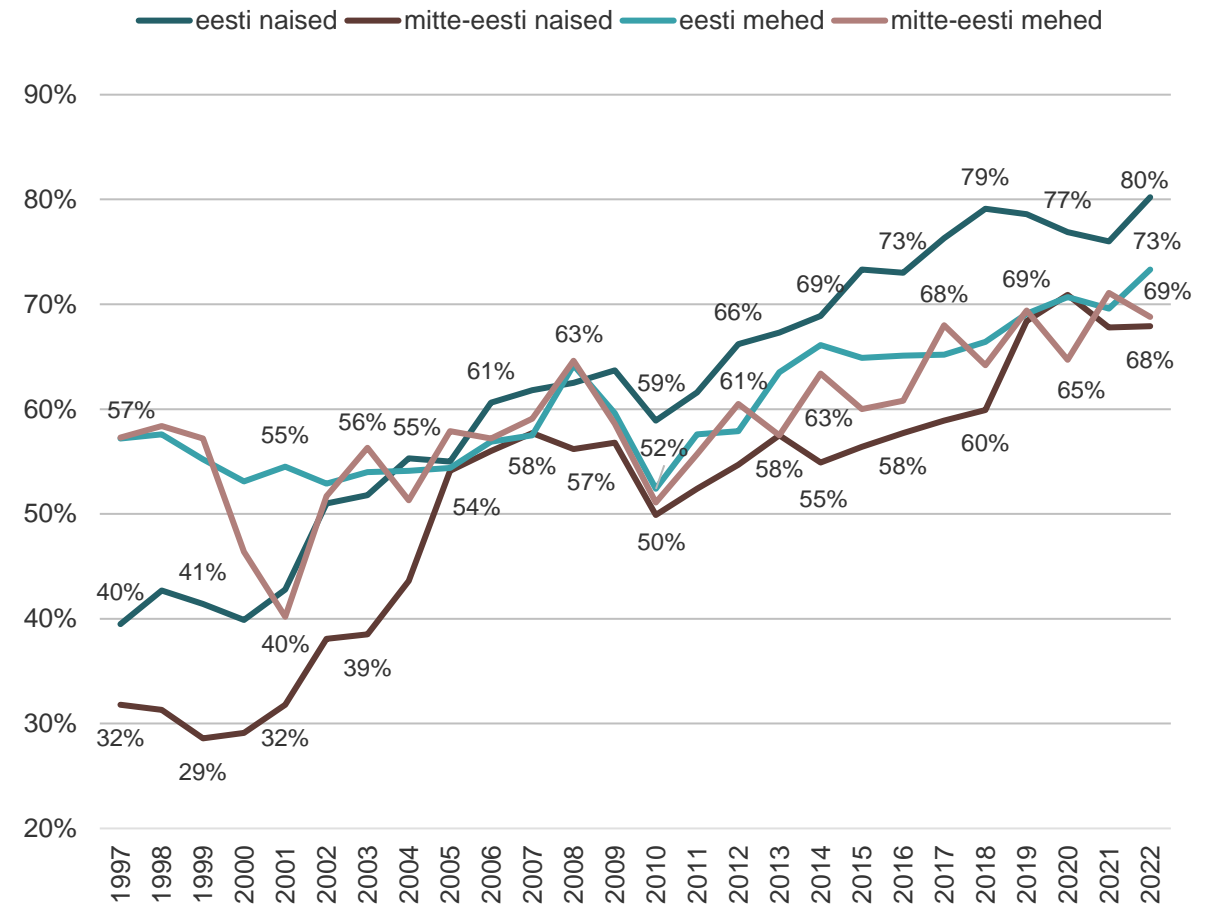
Vanemaealiste hõive

Eesti ja muust rahvusest naiste tööturukäitumises näeme erinevusi ka siis, kui vaatame nende elukaart – statistika näitab, et kuigi muust rahvusest naiste tööhõive määr on kõigis vanuserühmades madalam kui eesti naistel, siis muust rahvusest naised on pensionieelses vanuses tööturul oluliselt vähem aktiivsed. Näiteks kui 2022. aastal oli eesti rahvusest 55–64-aastaste naiste tööhõive määr erakordselt kõrgel tasemel (80%), siis muust rahvusest naistest oli hõivatuid vaid 68%. Sarnane erinevus on märgatav ka kõigil varasematel aastatel. Kui kõigi pensionieelses eas naiste hõive oli 1990. aastate alguses erakordselt madal ja jäi 30–40% kanti, siis eesti naiste puhul tõusis see jõudsamalt ja jõudis juba 2006. aastaks 60% tasemele. Muust rahvusest vanemaealiste naiste tööhõive oli veel kuni 2019. aastani alla 60% (Statistikaamet TT332).

Veelgi huvitavam on aga see, et vanemaealiste eestlaste hulgas on sooline hõivelõhe alates 2000. aastate keskelt olnud naiste kasuks ehk et hõive pensionieelses eas naiste hulgas olnud kõrgem kui meeste hulgas. See asjaolu võib osaliselt olla selgitatav meeste halvema tervisega elu teises pooles – meeste tervena elatud aastate hulk on väiksem kui naistel. Seega on siin näha lausa kolme isikutunnuse ristumist ja seda, kuidas inimeste tööturukäitumine ja -võimalused sõltuvad nende rahvuse, soo ja vanuse kombinatsioonist.

Erinevad hõivemäärad on tingitud väga erinevatest teguritest, otsesest ja kaudselt diskrimineerimisest, aga ka näiteks soorollidest ja stereotüüpidest, mille osas eestlased ja muust rahvusest inimesed erinevad. Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021 (Hämmal jt, 2022) näitab, et muust rahvusest inimesed toetavad peremudelit, kus mees töötab täisajaga ning naine osaajaga ja hoolitseb kodu eest (36% muust rahvusest ja 21% eestlastest). Kui eestlastest toetavad pooled (51%) täielikku võrdsust ehk mehe ja naise täisajaga töötamist ja koduse koormuse võrdset jagamist, siis muust rahvusest elanikest eelistab sellist elukorraldust vaid 29%.

Joonis 4.4 Vanemaealiste (55–64) naiste ja meeste tööhõive määr rahvuse lõikes. Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 332 (%)

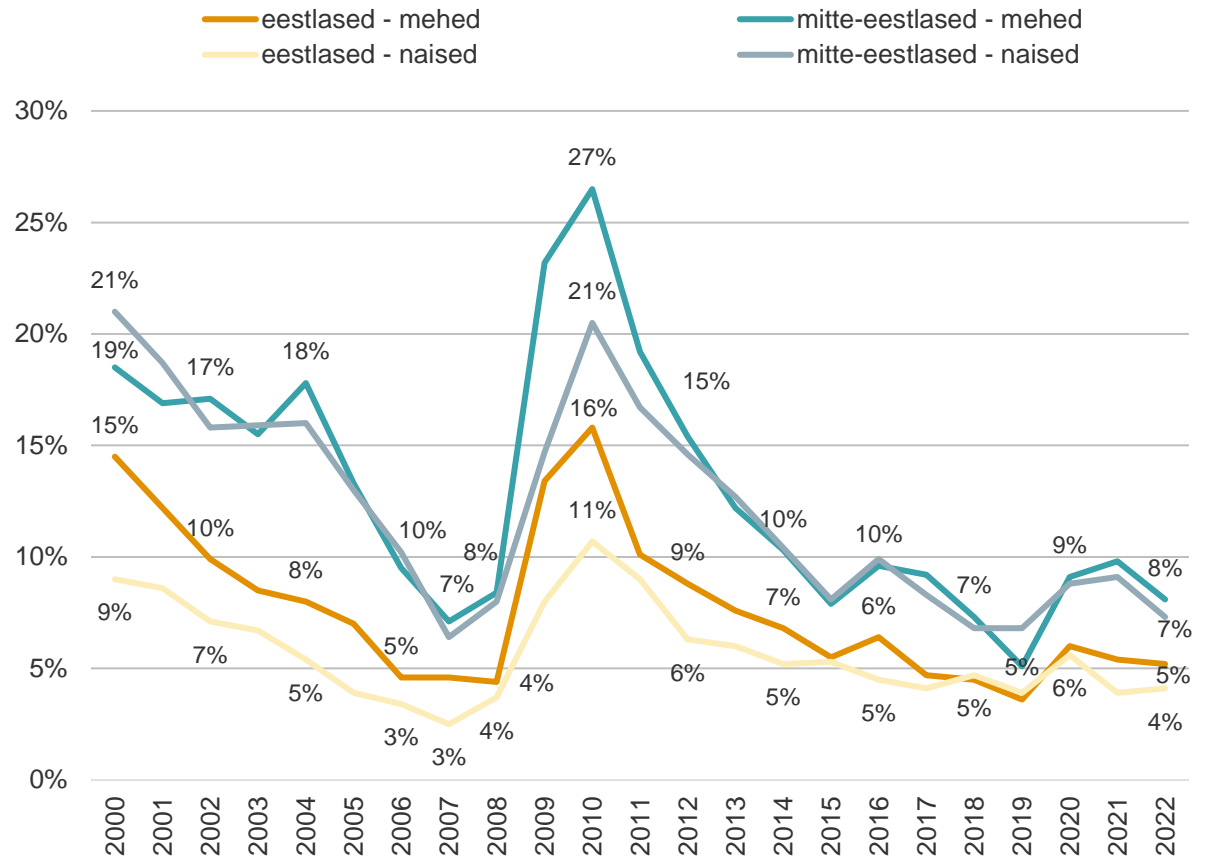
4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Osaajaga töö ja töötuse määr

Vaadeldes naiste ja meeste osalust tööturul, tuleb arvesse võtta ka asjaolu, et naised töötavad meestest sagedamini osalise tööajaga ehk nende osalus on selle võrra väiksem – sageli on see tingitud naiste ülekaalukalt suurematest kohustustest koduses sfääris ning töö- ja pereelu ühitamise keerukusest. Et seda arvesse võtta, vaadatakse sageli teistsugust näitajat: hõivemäära täistööaja ekvivalendi alusel, kus võetakse tööaega arvesse ning hõive arvutamisel taandatakse näiteks kaks osalise tööajaga töötavat inimest üheks täisajaga töötavaks inimeseks (FTE ehk *full time equivalent*, vt Eurostat, 2020). See näitaja ilmestab ristuvaid ebavõrdsuseid veelgi paremini. Kui 2020. aastal oli Eestis sündinud naiste FTE tööhõive määr 53%, siis mujal sündinud naistel oli see 35% (EIGE 2022). Meeste puhul oli erinevus väiksem: 65% ja 56%. Seega, suur osa Eestist väljaspool sündinud naistest töötab osalise tööajaga ja eriti suur on osalise tööajaga töötamise määr teistes Euroopa Liidu riikides sündinud naiste hulgas (väljaspool Euroopa Liitu on osakaal väiksem) (*ibid*). 2022. aastal töötas 23% muust rahvusest naistest ja 20% eesti naistest osalise tööajaga. Meestest, sõltumata rahvusest, töötas osaajaga 10% (Statistikaamet, TT220).

Töötuse puhul on näha, et soolised erinevused on üldiselt suuremad eestlaste hulgas, sest naiste töötuse määr on märgatavalt madalam kui meeste töötuse määr. Muust rahvusest meeste ja naiste töötuse määr on sarnasel tasemel, välja arvatud kriisi ajal 2000. aastate lõpus, mil muust rahvusest meeste tööpuuduse määr oli erakordselt kõrgel tasemel (27%).

Joonis 4.5 Töötuse määr soo ja rahvuse lõikes. Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 332 (%)

Töötuse määr näitab, kui suur osa majanduslikult aktiivsest rahvastikust ehk tööjõust on töötud.

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Tööpositsioon ja tööelu kvaliteet

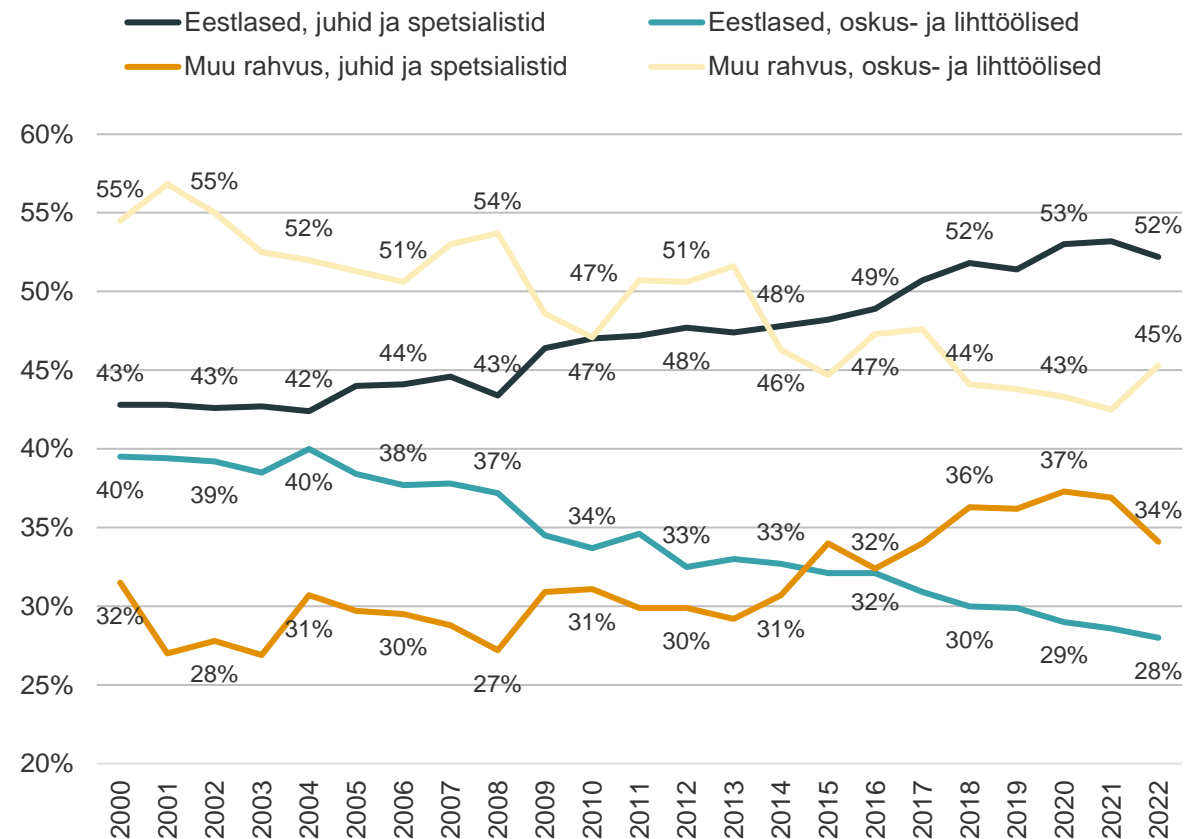
Kui vaadata lähemalt hõives olevaid inimesi, siis jagunevad eestlased ja muust rahvusest Eesti elanikud erinevatele tööpositsioonidele: eestlastest töötavad enam kui pooled (52%) juhi ja spetsialisti ametikohal (2022. aasta andmed) ehk ametikohtadel, mida üldiselt iseloomustavad nii kõrgem palk, paremad karjäärivõimalused kui ka parem tööelu kvaliteet (Joonis 4.6). Muust rahvusest elanikest töötab juhi või spetsialistina vaid 34%. Neist ligi pooled ehk 45% töötavad oskus- ja lihttöölisena. Eriti suur on oskus- ja lihttöölise osakaal määratlemata kodakondsusega inimeste hulgas (70%) ning eesti keelt mitteoskavate muust rahvusest inimeste seas (65%) (Statistikaamet TT245).

Kui vaadata, millisel tegevusalal eestlased ja muust rahvusest inimesed töötavad, siis suurima erinevuse leiab töötlevast tööstusest – selles valdkonnas töötas 2022. aastal 16,6% eestlasi ja 25% muust rahvusest inimestest. Viimaseid on enam ka veonduses ja laonduses (10,4% vs. 5,8%). Eestlasi seevastu on rohkem avaliku halduse, riigikaitse ja sotsiaalkindlustuse valdkonnas (8,9% vs. 2,5%). (Statistikaamet TT0201).

Lõimumisprotsessid on erineva ametiala esindajate hulgas käinud erinevalt ja üldistavalt võib öelda, et tööturul kõige edukamad olnud muust rahvusest elanikud on ka kõige rohkem integreerunud. Või siis vastupidi – kõige paremini integreerunud muust rahvusest inimesed on ka edukad tööturul. See tähendab seda, et ettevõtjatest, juhtidest ja keskastme spetsialistidest on 37% täielikult lõimunud, samas kui näiteks oskus- või lihttöölised vaid 8%. Oluliselt erinev on ka lokaalselt lõimunud patriootide osakaal (Joonis 4.7) – ettevõtjatest on ka sel moel integreerunud üsna palju.

Oskus- või lihttöölise integreerumisprotsess on toimunud selliselt, et neist on pigem saanud lokaalselt lõimunud patriootid (26%) kui täielikult lõimunud kodanikud (8%). Tervelt kolmandik oskus- või lihttöölisest on lõimumata passiivselt vastanduvad inimesed. Kontoritöötajad, klienditeenindajad, teenindus- või müügitöötajad on teistest sagedamini aga nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitilised (Joonis 4.7).

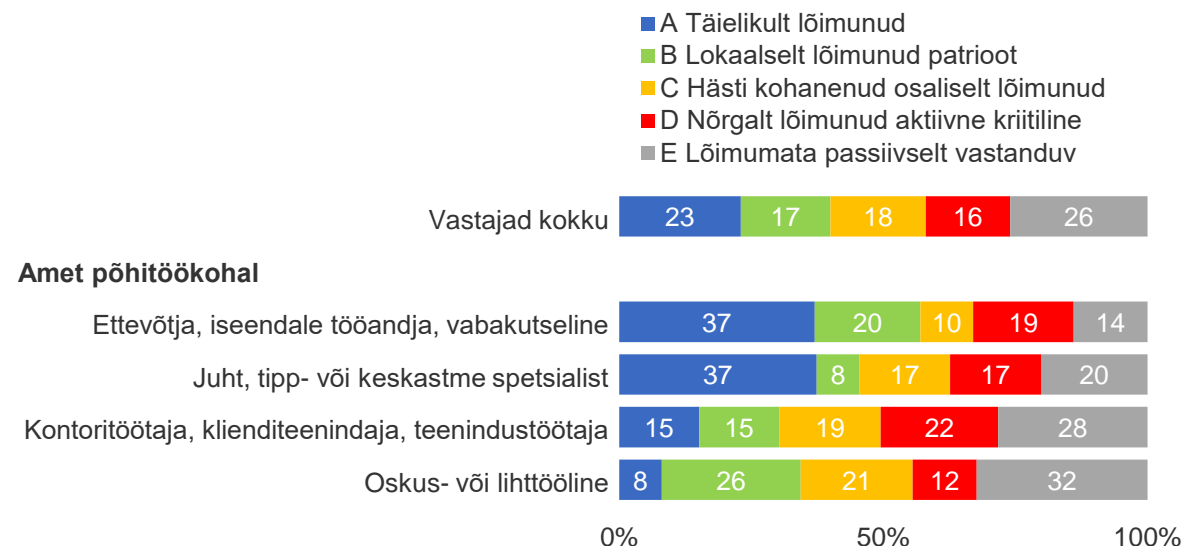
Joonis 4.6 Hõivatud ametigrupi järgi rahvuse lõikes.
Statistikaamet, Eesti tööjõu-uuring, tabel 2119

Juhid ja spetsialistid – seaduseandjad, kõrgemad ametnikud ja juhid (ISCO 1), tippspetsialistid, keskastme spetsialistid ja tehnikud (ISCO 2-3); oskus- ja lihttöölised – põllumajanduse ja kalanduse oskustöölised, oskus- ja käsitöölised, seadme- ja masinaoperaatorid (ISCO 6-8), lihttöölised (ISCO 9).

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

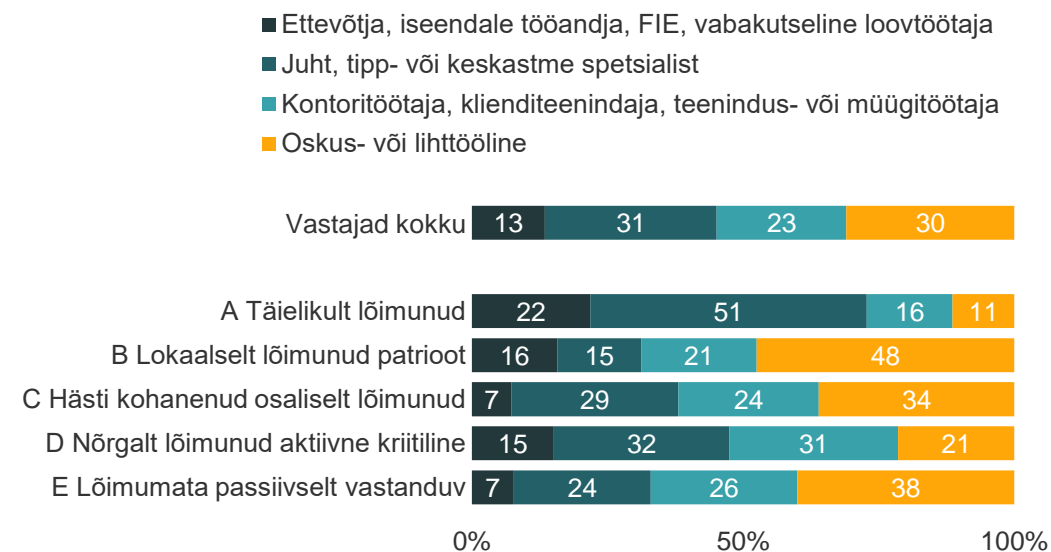
Joonis 4.7 Muust rahvusest erinevate ametialade esindajate jagunemine lõimklastritesse. Tööturul aktiivsed muust rahvusest inimesed, n=520. EIM 2023 (%)

Vaadata võib ka teistpidi: millistel ametikohtadel töötavad lõimunud inimesed ja millistel täiesti lõimumata inimesed (Joonis 4.8). Täielikult lõimunud töötavatest muust rahvusest inimestest on pooled juhid, tipp- või keskastme spetsialistid ning viiendik ettevõtjad, iseendale tööandjad, FIEd või vabakutselised loovtöötajad. Oskus- ja lihttöölisi on lõimunute hulgas 11%, kuid lokaalselt lõimunud patriootidest on oskus- ja lihttöölised peaaegu pooled. Lõimumata passiivselt vastanduvate inimeste hulgas on suurim grupp samuti oskus- või lihttöölised.

Kokkuvõttes võib öelda, et oskus- ja lihttööliste integreerumisprotsess on erinev juhtide ja spetsialistide ja ettevõtjate lõimumisprotsessist.

Joonis 4.8 Lõimklastrite esindajate jagunemine ametialade vahel. Tööturul aktiivsed muust rahvusest inimesed, n=520. EIM 2023 (%)

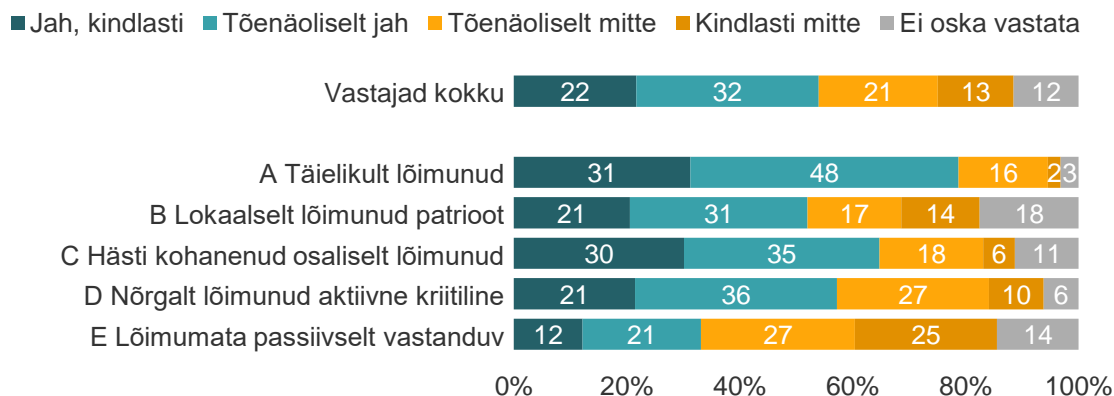
4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Kindlustunne tööturul

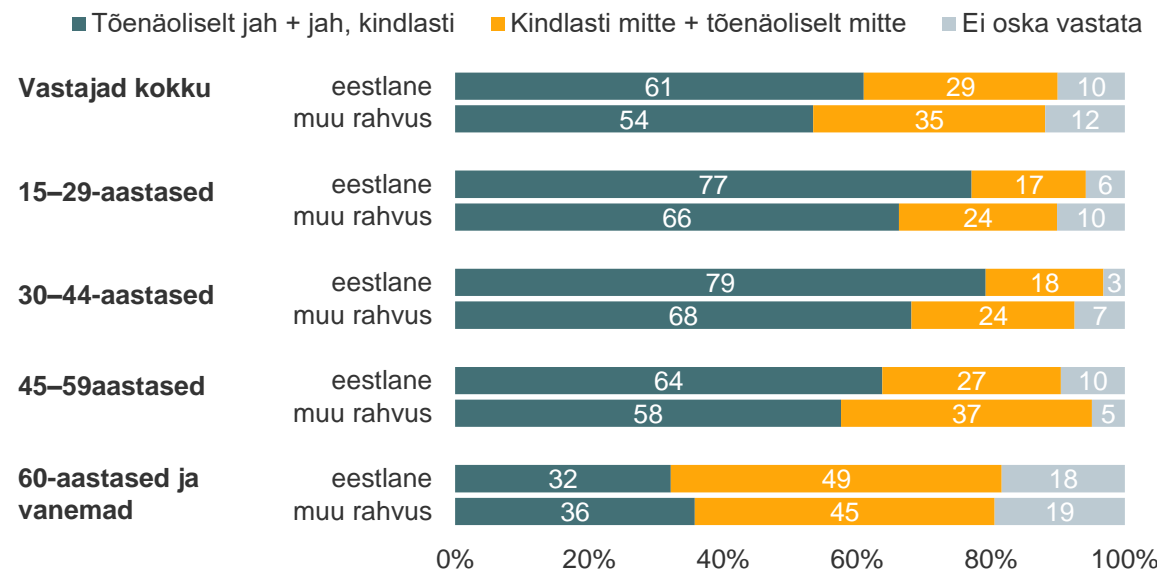
Tööelu kvaliteedi ja tööturu positsiooni üheks näitajaks võib pidada seda, kuivõrd kindlalt inimesed end tunnevad ja milliseks hindavad uue töö leidmise tõenäosust, kui peaksid endale uue töökohta leidma. Vaadates kõiki elanikke sõltumata nende praegusest tööturustaatuses, tunneb 61% eestlastest, et nad võiksid järgneva 3 kuu jooksul kindlasti või tõenäoliselt leida oma ametioskustele ja kogemustele vastava töökohta, kui selleks vajadus peaks tekkima. Muust rahvusest inimeste enesekindlus on pisut väiksem (54%), eriti muust rahvusest naiste oma, kellest tunnevad sellist kindlust pooled (50%).

Täielikult lõimunud inimesed hindavad oma tööturusiituatsiooni kõige kindlamaks – ligi 80% on uue töökohta leidmises täiesti või pigem veendunud. Samas lõimumata passiivselt vastanduvad inimesed on kõige ebakindlamad: vaid 33% tunneb end kindlana. Tõenäoliselt on see erinevus seotud sellega, et integreerunud inimestest on suurem osa kas juhid, spetsialistid või ettevõtjad, kelle tööturupositsioon ongi üldjoontes kõige tugevam. Samas kui integreerumata inimeste hulgas on ülekaalus oskus- ja lihttöölised ning samuti teenindavas sektoris töötavad inimesed, kelle tööturusiituatsiooni võib pidada hekilisemaks.

Joonis 4.9 Kui otsite või peaksite otsima endale töökohta, kas Teil õnnestuks leida oma ametioskustele ja kogemustele vastav töökoht järgneva 3 kuu jooksul? Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Joonis 4.10 Kui otsite või peaksite otsima endale töökohta, kas Teil õnnestuks leida oma ametioskustele ja kogemustele vastav töökoht järgneva 3 kuu jooksul? Eestlased n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Kindlus oma tööturupositsiooni osas varieerub ka sõltuvalt inimeste vanusest ja rahvusest. Üldiselt on kõigis vanuserühmades eesti rahvusest inimeste kindlus uue töökohta leidmise osas kõrgem kui muust rahvusest inimestel, välja arvatud üle 60-aastaste hulgas (vt Joonis 4.10). Kõige murettekitavam on aga 45–59-aastaste muust rahvusest inimeste grupp, kellest tervelt 37% hindab kasinaks oma võimalusi töö kaotuse korral uus töökoht leida.

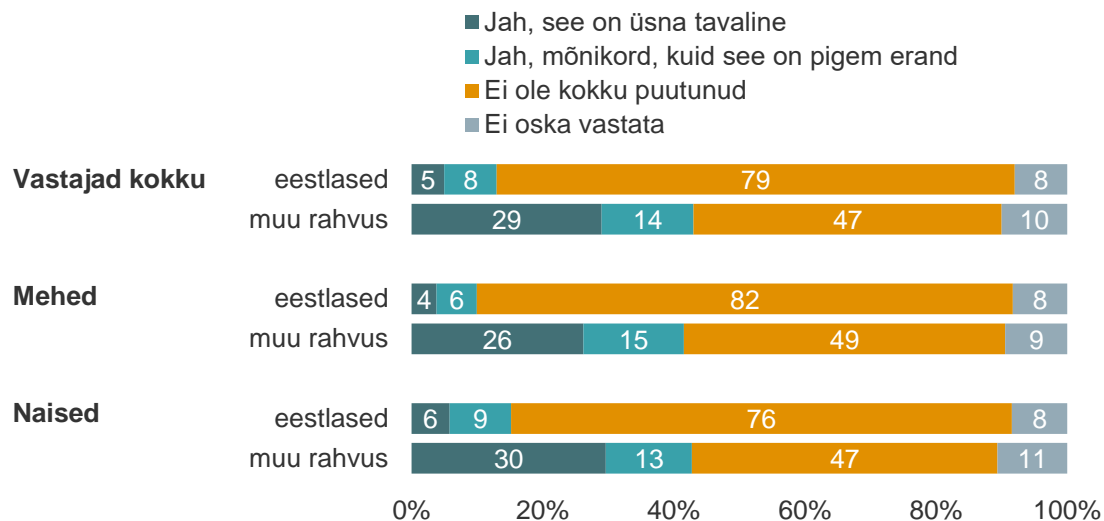
4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Ebavõrdne kohtlemine

Töölase või õpingute jooksul toimunud diskrimineerimisega on kokku puutunud üsna suur hulk muust rahvusest inimesi. 29% leiab, et on üsna tavapärane, et mõne parema töö, kõrgema ameti või õppekoha saamisel eelistatakse eestlast muust rahvusest inimesele isegi siis, kui see teise rahvuse esindaja räägib vabalt eesti keelt (Joonis 4.11). Lisaks 14% leiab, et seda on juhtunud mõnel korral, kuid pigem erandlikult.

Soolised erinevused on siin suhteliselt väikesed. 10% eesti meestest ja 15% eesti naistest leiab, et ebavõrdne kohtlemine on kas tavapärane või mõnikord esinev. Samas kui muust rahvusest meestest peab seda tavaliseks 26% (15% on kokku puutunud mõnikord) ja muust rahvusest naistest 30% (lisaks 13% on tundnud seda mõnikord).

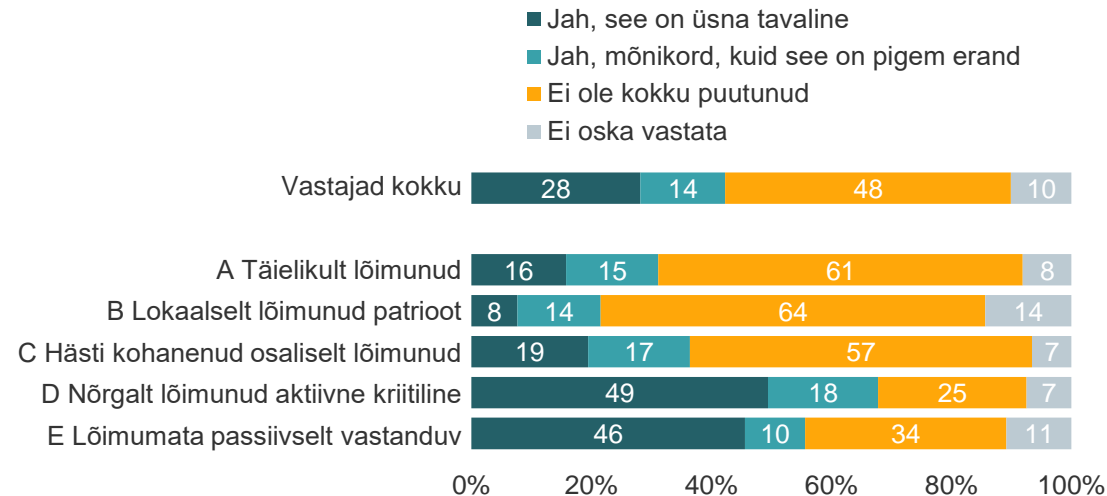
Joonis 4.11 Kas Te olete oma tööalal või õpingutes kokku puutunud olukorraga, kus mõne parema töö, kõrgema ameti või õppekoha saamisel eelistatakse eestlast muust rahvusest inimesele isegi siis, kui see teise rahvuse esindaja räägib vabalt eesti keelt? Eestlased, n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Küll aga varieeruvad ebavõrdsuse kogemise hinnangud sõltuvalt sellest, kuivõrd integreerunud inimene on (Joonis 4.12). Neist inimestest, keda võib pidada lõimumata passiivselt vastanduvateks, ütlevad ligi pooled (46%), et tööalal või õpingutes on üsna tavaline olukord, kus mõne parema töö, kõrgema ameti või õppekoha saamisel eelistatakse eestlast muust rahvusest inimesele isegi siis, kui see teise rahvuse esindaja räägib vabalt eesti keelt.

Nõrgalt lõimunud ning aktiivsetest inimestest peab sellist ebavõrdset kohtlemist üsna tavaliseks 49%. Täielikult lõimunud inimesed ning lokaalselt lõimunud patrioodid tunnetavad tööalast või õpingutes diskrimineerimist oluliselt vähem (vastavalt ei ole kokku puutunud 61% ja 64%).

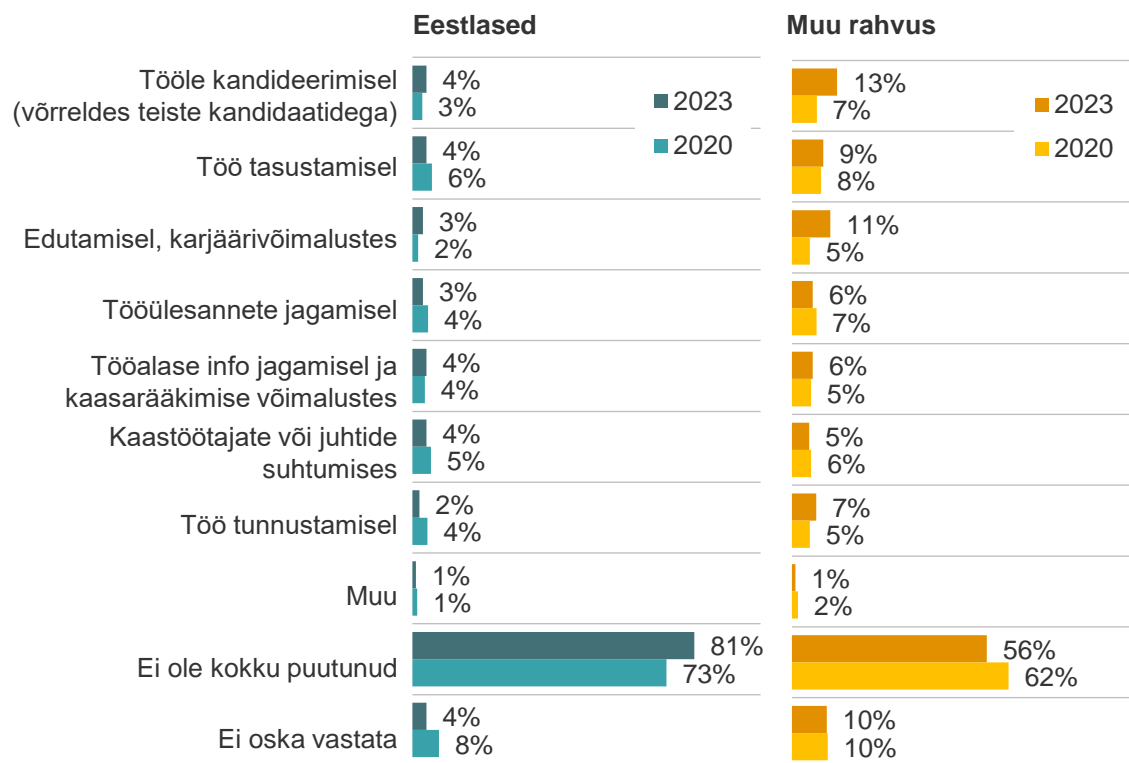
Joonis 4.12 Kas Te olete oma tööalal või õpingutes kokku puutunud olukorraga, kus mõne parema töö, kõrgema ameti või õppekoha saamisel eelistatakse eestlast muust rahvusest inimesele isegi siis, kui see teise rahvuse esindaja räägib vabalt eesti keelt? Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Muust rahvusest elanikest 34% on viimase kahe aasta jooksul tööalastes olukordades isiklikult kokku puutunud ebavõrdse kohtlemisega oma rahvuse või emakeele tõttu. Seda on üle kahe korra enam kui eestlaste puhul (15%). Ebavõrdse kohtlemisega kokku puutumise näitajad on muust rahvusest inimeste puhul tõusnud ja eestlaste puhul veidi langenud (2020: 28% muust rahvusest inimestest ja 19% eestlastest).

Joonis 4.13 Millistes tööalastes olukordades Te olete viimase kahe aasta jooksul isiklikult võrreldes teiste töötajatega kokku puutunud põhjendamatu ebavõrdse kohtlemisega oma rahvuse või emakeele tõttu? Eestlased n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Muust rahvusest elanikud on võrreldes eestlastega ebavõrdse kohtlemisega enam kokku puutunud pea kõigis valdkondades, välja arvatud kaastöötajate või juhtide suhtumine ning tööalase info jagamine ja kaasaraäkimise võimalused, kus neil on selliseid kokkupuuteid olnud eestlastega võrdset. Võrreldes kolme aasta tagusega on muust rahvusest elanikud kogenud enam ebavõrdsust edutamises ja karjäärivõimalustes.

Ennekõike tunnetavad ebavõrdsust need, kes küsitluse hetkel olid kas töötud või majanduslikult mitteaktiivsed. Neist tervelt 42% tundis, et neid on tööle kandideerimisel koheldud ebavõrdselt võrreldes teiste kandidaatidega, samas kui palgatöötajatest tunnetas sellist ebavõrdsust 14%.

Soo löikes muust rahvusest inimeste hulgas väga märkimisväärsed erinevusi ei esine – 57% meestest ja 56% naistest ei ole nimetatud tööalase ebavõrdse kohtlemisega isiklikult kokku puutunud. Kõige suurem erinevus puudutab töö tasustamist, milles 6% naised ja 12% mehed tunnevad, et neid on rahvuse baasil ebavõrdselt koheldud.

Suuremad erinevused puudutavad inimeste haridustaset. I taseme ehk madalaima haridustasemega inimesed tunnevad ebavõrdsust teistest sagedamini ning ennekõike puudutab see tööle kandideerimist ja töö tasustamist, kus nad tunnevad kõrgema haridustasemega inimestega võrreldes rahvuse baasil ebavõrdsust sagedamini. Isiklikult ei ole ebavõrdse kohtlemisega kokku puutunud 47% esimese, 63% teise ja 53% kolmanda haridustasemega inimestest.

Isiklikult ollakse viimase kahe aasta jooksul tööalastes olukordades kokku puutunud kõige sagedamini ebavõrdse kohtlemisega tööle kandideerimisel (13% kõigist uuringus osalenud muust rahvusest inimestest) ning edutamisel ja karjäärivõimalustes (11%).

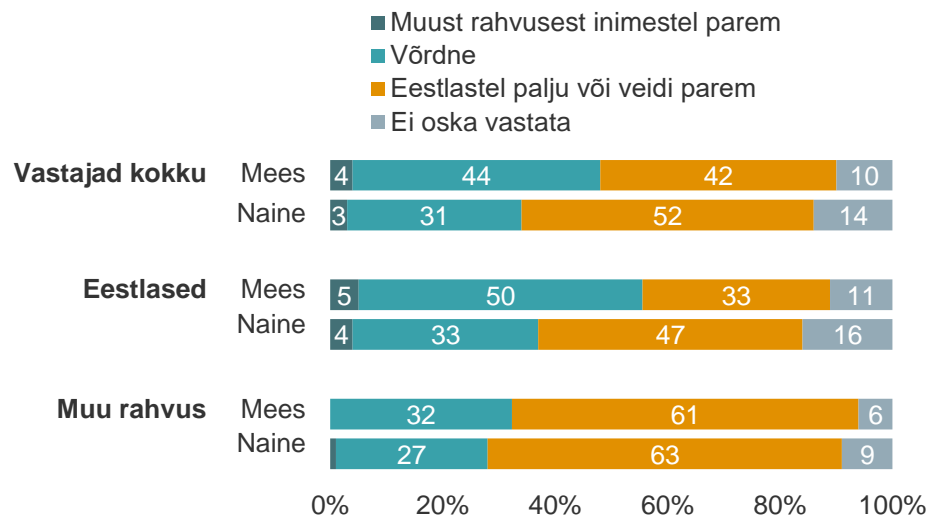
Kui jätta välja pensionärid ja õpilased-üliõpilased, siis ülejäänutest (ettevõtjad, palgatöötajad, töötud, tööotsijad ja muud majanduslikult mitteaktiivsed) ütles 17%, et neil on kogemusi ebavõrdse kohtlemisega tööle kandideerimisel, ning 16% edutamisel ja karjäärivõimalustes.

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Monitooringu andmetel peavad muust rahvusest elanikud võrdset ligipääsu tasuvatele töökohtadele ja sotsiaalsetele hüvedele üheks kõige olulisemaks eduka lõimumise tunnuseks (68% peab seda väga oluliseks, eestlastest 44%). Olulisemaks peetakse vaid vägivaldsete konfliktide vältimist ja vastastikuse usalduse olemasolu.

Eestlaste tunnetus (või teadlikkus) muust rahvusest inimeste ebavõrdsetest olukorrast ja ebavõrdsetest võimalustest tööturul on oluliselt tagasihoidlikum kui muust rahvusest inimeste tunnetus (Joonis 4.14). Kui muust rahvusest inimestest leiab 63%, et eestlastel on erialase karjääri tegemise ja parema töökooha leidmisel paremad võimalused kui muust rahvusest inimestel, siis eestlastest 40%. Eriti vähest rahvuselist ebavõrdsust tajumist näeme eesti rahvusest meeste seas, kellest pooled arvavad, et eestlastel ja muust rahvusest inimestel on tööturul võrdsed võimalused. Maapiirkondades peavad inimesed olukorda võrdsemaks: seal elavatest muust rahvusest inimestest hindab eestlaste võimalusi suuremaks 46% ja võrdseks hindab võimalusi 39% (28% linnades elavatest muu rahvuse esindajatest).

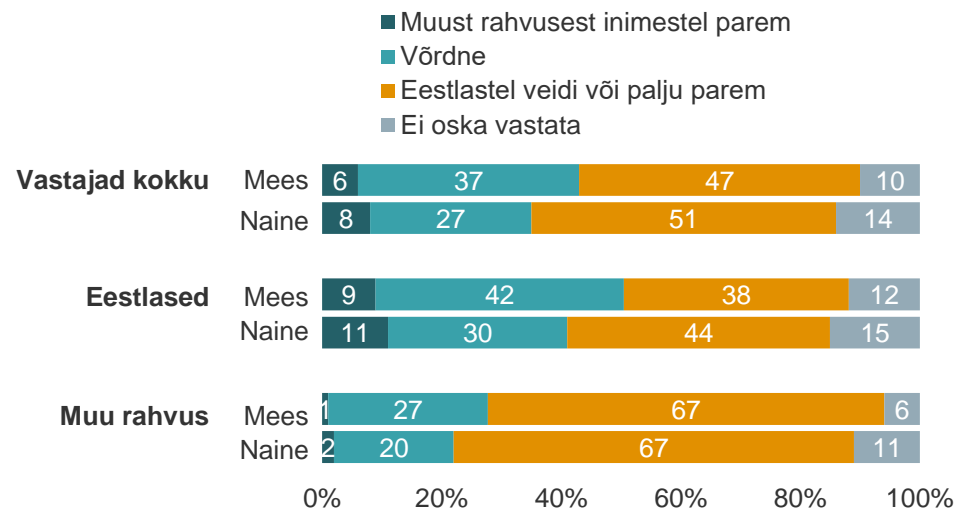
Joonis 4.14 Kuidas Te hindate eestlaste ja Eestis elavate muust rahvusest inimeste võimalusi ja olukorda järgnevatel valdkondades? Erialase karjääri tegemise, parema töökooha leidmise võimalused. Eestlased, n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Nii eestlased kui ka muust rahvusest inimesed leiavad, et eestlastel on võrreldes muust rahvusest inimestega palju või veidi paremad võimalused oma materiaalse heaolu suurendamiseks (Joonis 4.15). Eestlastest leiab seda 41%, muust rahvusest inimestest 67%. Võrdseks peab võimalusi 35% eestlastest ja 23% muust rahvusest inimestest.

Eriti tugevalt tunnetavad eestlaste paremaid võimalusi materiaalse heaolu suurendamisel linnades elavad muust rahvusest inimesed (69%) võrreldes maapiirkondades elavate inimestega (46%), kellest 39% peab võimalusi võrdseks (21% linnades elavatest muust rahvusest inimestest). Ka kõrgharidusega inimesed – nii eestlased kui ka muust rahvusest – peavad eestlaste võimalusi saagedamini paremaks kui madalama haridustasemega inimesed.

Joonis 4.15 Kuidas Te hindate eestlaste ja Eestis elavate muust rahvusest inimeste võimalusi ja olukorda järgnevatel valdkondades? Materiaalse heaolu suurendamise võimalused. Eestlased, n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

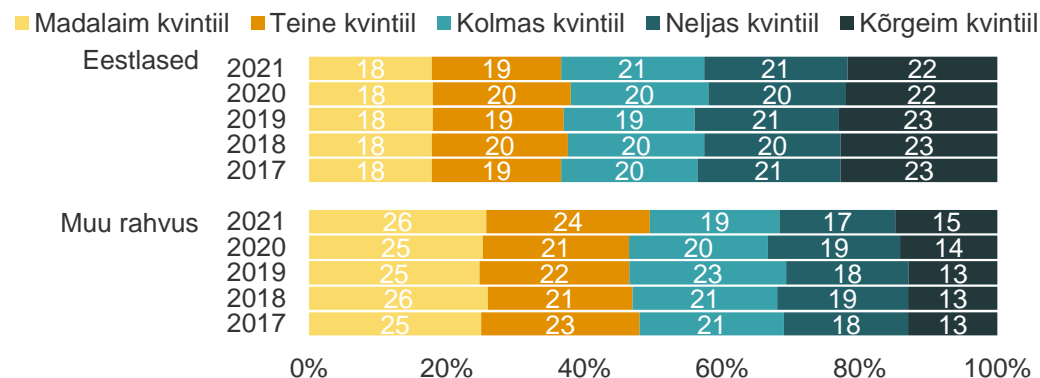
4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Sissetulek

Eestlaste sissetulekud on keskmiselt suuremad kui muust rahvusest inimeste sissetulekud. Statistikaameti andmetest (tabel ST16) selgub, et eestlaste keskmine aastasissetulek (ekvivalentnetosissetulek) 2022. aastal oli 18 030 eurot ja muust rahvusest Eesti elanikel 14 744 eurot. See tähendab, et ühes kuus teenisid eestlased keskmiselt 1502 eurot ja muust rahvusest inimesed 1229 eurot. 2022. aastal moodustas muust rahvusest elanike sissetulek eestlaste sissetulekust 82%. Kuigi laias laastus ongi viimasel kahekümnel aastal see osakaal jäänud 80–86% vahele, siis aastatel 2018–2021 moodustas muust rahvusest inimeste sissetulek eestlaste omast 85% (2020. aastal isegi 86%). Seega on 2022. aastaks olukord jälle mõnevõrra suurema ebavõrdsuse suunas liikunud.

Eestlased on ka sagedamini kõrgemates sissetulekukvintiliides ning muust rahvusest elanikud madalamates sissetulekukvintiliides (Joonis 4.16). See tähendab, et kui eestlastest on 22% viiendiku kõige kõrgemat sissetulekut teeniva elanikkonna hulgas, siis muust rahvusest vaid 15%. Ja vastupidiselt, kõige madalama sissetulekuga inimeste hulgas on eestlastest 18% ning muust rahvusest inimestest 26%.

Joonis 4.16 Eestlaste ja muust rahvusest elanike jaotus sissetulekukvintili järgi. Statistikaamet, tabel ST04 (%)

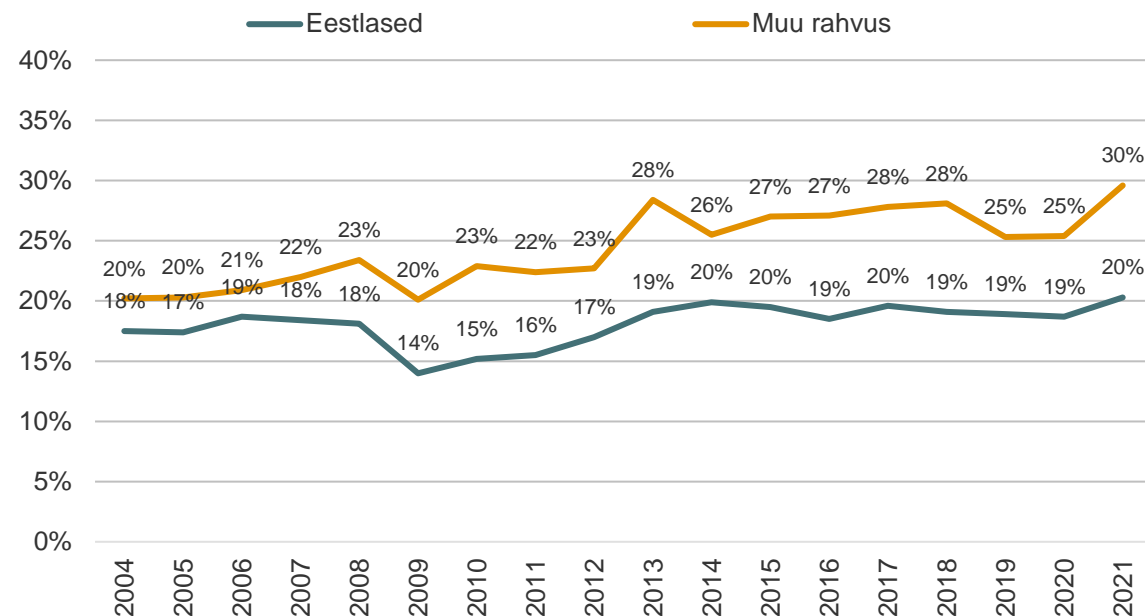

Sissetulekukvintil – viiendik aasta ekvivalentnetosissetuleku alusel järjestatud elanikkonnast. Esimesse ehk madalaimasse kvintili kuulub kõige väiksemat ekvivalentnetosissetulekut saav viiendik elanikkonnast, teise järgmine viiendik jne. Ekvivalentsissetulek on leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga.

Suhteline ja absoluutne vaesus

Suhtelise vaesuse määr oli 2021. aasta andmetel viimaste aastakümnete kõrgeimal tasemel: 20% eesti ja 30% muust rahvusest inimestest elab leibkonnas, mille kõigi liikmete sissetulekud kokku jäävad allapoole suhtelise vaesuse määra. Muust rahvusest inimeste vaesuse määr on küll alati olnud eestlaste omast kõrgem, kuid see erinevus on viimase 15 aasta suurim.

Joonis 4.17 Suhteline vaesuse määr rahvuse lõikes. Statistikaamet, tabel LES25 (%)

Suhtelise vaesuse määr – isikute osatähtsus, kelle ekvivalentnetosissetulek on suhtelise vaesuse piirist madalam. Suhtelise vaesuse piir on 60% leibkonnaliikmete aasta ekvivalentnetosissetuleku mediaanist. Ekvivalentsissetulek on leibkonna sissetulek, mis on jagatud leibkonnaliikmete tarbimiskaalude summaga.

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Kui suhtelise vaesuse määr oli 2021. aastaks erakordselt kõrgele tasemele tõusnud, siis samal ajal oli absoluutse vaesuse määr viimase 20 aasta madalaimal tasemel. Aastal 2003 oli absoluutses vaesuses 18% muust rahvusest elanikke ja 14% eestlasi. Nüüdseks elab eestlastest 1,1% ja muust rahvusest elanikest 2,2% leibkonnas, mille sissetulekud jäid alla absoluutse vaesuse määra. Seega on äärmuslikku vaesust oluliselt vähem kui aastakümned tagasi, kuid muust rahvusest elanikud gogevad seda kaks korda sagedamini kui eestlased.

Äärmusliku vaesuse näitajana võib vaadata kodutust, mis on raskesti uuritav ja mõõdetav nähtus, millesse aga 2021. aasta rahva- ja eluruumide loenduse tulemused pisut valgust heidavad. Nimelt leiti, et koduta inimesi, kellel puudub isiklik või üüritud eluase, oli Eestis enam kui tuhat, enamik neist mehed (73%). Üle poole (53%) koduta inimestest on vene rahvusest, 9% muust rahvusest ning 38% on eestlasi (Statistikaamet, 2022).

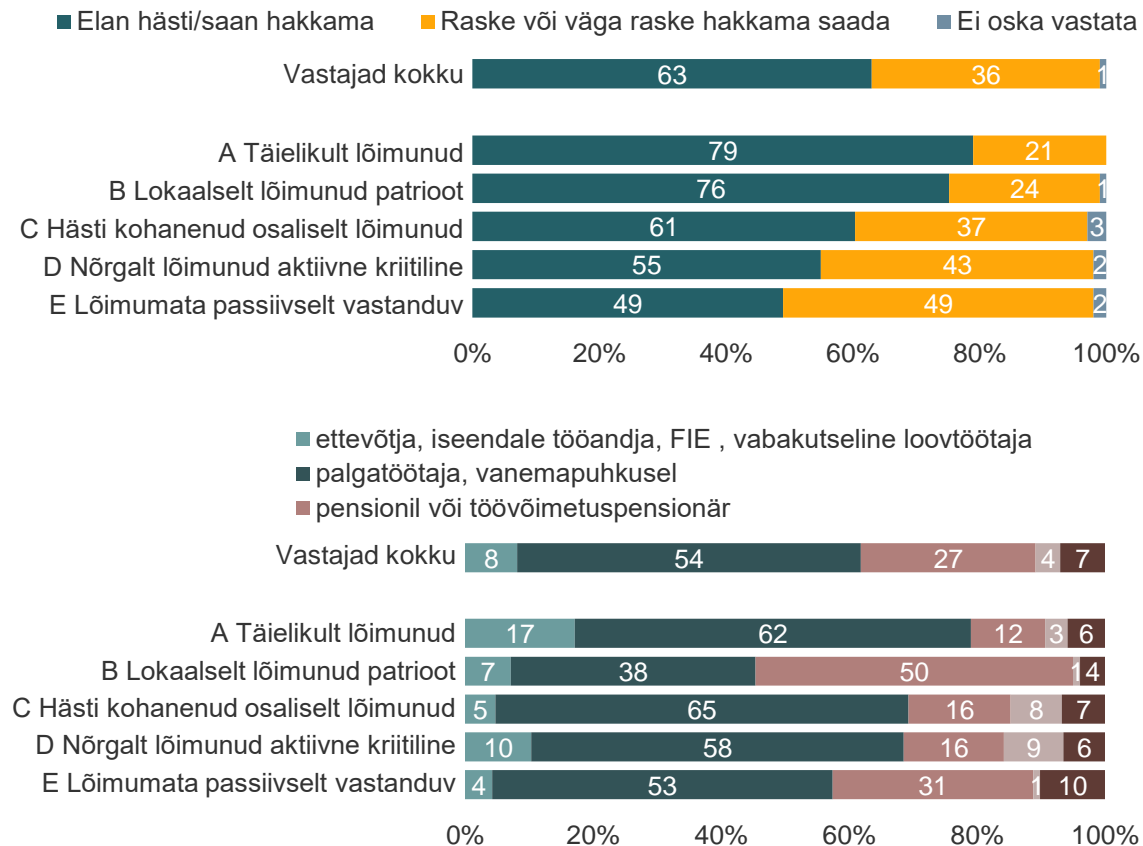
Hinnang majanduslikule toimetulekule

EIM 2023 andmetel hindab 74% eestlastest ja 63% muust rahvusest inimestest oma leibkonna sissetulekute taset selliseks, et nad elavad hästi või saavad hakkama (sh hästi saab hakkama 20% eestlastest ja 14% muust rahvusest inimestest) (Joonis 4.18). 25% eestlastest ja 36% muust rahvusest inimestest hindab, et neil on raske või väga raske hakkama saada (sh väga raske on hakkama saada 7%-l eestlastest ja 12%-l muu rahvuse esindajatest). Kõige paremini tulevad majanduslikult toime täielikult lõimunud muu rahvuse esindajad ja lokaalselt lõimunud patrioodid. Kõige raskem on majanduslikult toime tulla neil, kes on kas lõimumata passiivselt vastanduvad või nõrgalt lõimuvad aktiivselt kriitilised (Joonis 4.18).

Vaadates andmeid lähemalt, näeme, et kõige paremini saavad üldiselt hakkama ettevõtjad – eesti rahvusest paremini kui muust rahvusest. Oluliselt erineb toimetuleku hinnang palgatöötajate hulgas: muust rahvusest palgatöötajatest 34% ja eestlastest 18% ei hinda oma toimetulekut heaks. Esineb ka mõningaid soolisi erinevusi. Kõige madalamaks hindavad oma toimetulekut muust rahvusest naised, kellest 38% leiab, et neil on raske või väga raske toime tulla (33% muust rahvusest meestest, 25% eesti naistest ja 24% eesti meestest).

Lõimumata passiivselt vastanduvad inimesed hindavad oma majanduslikku toimetulekut üsna kasinaks, pea pooled leiavad, et neil on raske või väga raske hakkama saada. Osalt võib seda selgitada asjaolu, et nende hulgas on mõnevõrra vähem palgatöötajaid, samas üsna palju pensionäre (32%), kelle sissetulekud on üldjoontes pigem madalad, ning ka töötuid ja tööotsijaid (10%). Teisalt on lokaalselt lõimunud patriootidest samuti tervelt pooled pensionärid ning selle grupi hinnang oma toimetulekule on valdavalt hea.

Joonis 4.18 Hinnang majanduslikule toimetulekule. Klasterites muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

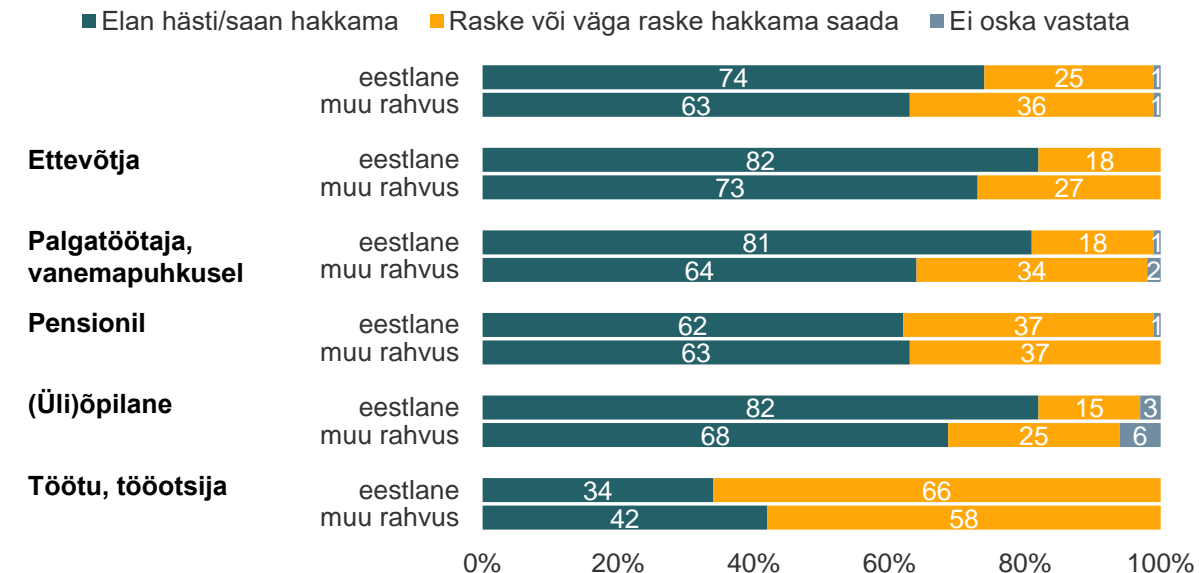

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Hinnang oma majanduslikule toimetulekule sõltub oluliselt inimese rahvusest ja sotsiaalmajanduslikust staatusest, samuti nende kahe kombinatsioonist. Teisisõnu on näha ristuvat ebavõrdsust. Eriti hakkab silma, et eesti rahvusest palgatöötajad (sh vanemapuhkusel olevad) tulevad majanduslikult oluliselt paremini toime kui muust rahvusest palgatöötajad, kellest 34% leiab, et neil on raske või väga raske hakkama saada. Samuti on eesti rahvusest ettevõtjate ja üliõpilaste majanduslik olukord parem.

Pensionäride hinnangud oma toimetulekule rahvuse lõikes ei erine. Seda võib pidada märgiks sellest, et praegune pensionisüsteem kohtleb inimesi suhteliselt võrdselt. Kuna tulevikus hakkab pensionisüsteemi muudatuste tõttu igaühe pensionisumma rohkem otseselt peegeldama inimeste tööelu jooksul teenitud sissetulekuid, võib oodata eestlaste ja muust rahvusest pensionäride (nagu ka naiste ja meeste) puhul ka suuremaid erinevusi sissetulekutes ja toimetulekus.

Joonis 4.19 Hinnang majanduslikule toimetulekule sotsiaalmajandusliku staatuse ja rahvuse lõikes. Eestlased, n=870; muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Eestlaste ja muust rahvusest inimeste olukord ja võimalused tööturul on jätkuvalt erinevad. Koroonakriisi mõju tööturule ei ole võrreldes varasemate majanduskriisidega statistilises plaanis olnud kuigi pikk ega ka sügav. Selle mõju oli nii eestlastele kui ka muust rahvusest inimestele üsna lühiajaline. 2022. aastaks olid hõive määrad koroonakriisi järel jõudsalt taastunud, kuid rahvuselised erinevused on läbi aegade suurimad.

Eesti tööturul püsib rahvuspõhine segregatsioon: muust rahvusest inimesed on eestlastest sagedamini olnud hõivatud töötlevas tööstuses. Ühtlasi on viimase 20 aasta jooksul olnud muust rahvusest inimestel keerulisem jõuda kõrgemale ametikohale.

Olulisel kohal on ristuvad ebavõrdsused – **muust rahvusest naiste olukord on mitmete näitajate (näiteks hõive määr) poolest oluliselt viletsam kui muust rahvusest meeste või eesti rahvusest naiste oma.** Muust rahvusest naised tunnetavad ka ise eriti tugevalt rahvusest tingitud ebavõrdsust tööturul. Lisaks mängib rolli vanus – näiteks arvab vanemas vanuserühmas märkimisväärne osa muust rahvusest inimestest, et nad ei leiaks töö kaotamise korral 3 kuu jooksul oma ametioskustele ja kogemustele vastavat uut töökohta.

Kodakondsus ja keeleoskus mõjutavad inimeste tööturuvõimalusi ja -positsiooni, kuid veelgi selgem on muster – **mida lõimunum on inimene, seda parem on tema majanduslik toimetulek ja tööturupositsioon.** Spetsialistid ja juhtivatel positsioonidel või ettevõtluses tegutsevad inimesed on suurema tõenäosusega lõimunud kui oskus- või lihttöölised. **Täielikult lõimunud inimesed tunnetavad oma võimalusi tööturul oluliselt parematena** kui need, kes on lõimumata. Siiski tuleb öelda, et tegelikult ei ole seose suund teada. Kas rohkem lõimunud inimesed, kes on ühiskondlikult aktiivsemad ning suhtuvad positiivsemalt Eesti riiki ja ühiskonda, on tööturul edukamad seetõttu, et nad on rohkem integreerunud või on parem positsioon tööturul andnud inimestele võimaluse integreeruda, olla Eesti ühiskonna, riigi ja elu suhtes üldiselt optimistlikumad. Tõenäoliselt kehtivad seosed mõlemat pidi ning tugevdavad üksteist.

Kui pidada lõimumisklastrites välja toodud täielikult lõimumist ja lokaalselt lõimumist kaheks erinevaks lõimumisviisiks, siis oskustöölised ja lihttöölised integreeruvad pigem lokaalsel moel, juhid ja spetsialistid n-ö täielikul moel. Ettevõtjaid on kahesuguseid – nii lokaalsel kui ka täielikul moel lõimunuid.

4. Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul

Majanduslik heaolu on Eestis elavatel muust rahvusest inimestel madalam kui eesti rahvusest inimestel. Seda kinnitavad nii suhtelise kui ka absoluutse vaesuse näitajad ja ka sissetulekujaotused kvintiilidesse. Muust rahvusest inimeste palk moodustab keskmiselt vaid 82% eestlaste sissetulekust.

Siin kehtib samuti seaduspära – mida lõimunum on inimene, seda suurema tõenäosusega hindab ta oma majanduslikku seisundit heaks. Ühelt poolt on see eelnevale tuginedes ilmselge – on just tööturul edukamad inimesed need, keda võib pidada täiesti lõimunuks. Kuid teisalt hakkab silma see, et ka üsna suur hulk muust rahvusest ettevõtjatest ja palgatöötajatest ei ole oma majandusliku olukorraga sugugi rahul. Seega, palgavaesus on suuremaks probleemiks just muust rahvusest inimeste hulgas – tervelt kolmandik palgatöötajatest ütleb, et neil on majanduslikult raske või väga raske hakkama saada.

Allikad

EIGE (2022). Gender Equality Index. Intersecting inequalities in Estonia in 2022 edition. <https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2022/domain/intersecting-inequalities/EE/birth/work>

EIGE (2017). Gender, skills and precarious work in the EU. Research note. https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/ti_pubpdf_mh0217250enn_pdfweb_20170503163908.pdf

Eurostat (2020). Glossary: Full-time equivalent (FTE). [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Full-time_equivalent_\(FTE\)](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Full-time_equivalent_(FTE))

Hämmal, J; Meior, M; Varblane, A (2022). Soolise võrdõiguslikkuse monitooring 2021. <https://vordsuskeskus.ee/et/andmebaas/soolise-vordoiguslikkuse-monitooring-2021>

Statistikaamet (2022). Eestis elab üle 1000 koduta inimese, iga viies neist on pensioniealine. <https://www.stat.ee/et/uudised/eestis-elab-ule-1000-koduta-inimese-iga-viies-neist-pensioniealine>

5

Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Jaanika Hämmal

Kantar Emor

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Sissejuhatus

Erinevate riigi pakutavate teenuste ja avalike hüvede võrdse kättesaadavuse tagamine rahvusest sõltumata on muust rahvusest elanikkonnarühmade lõimumise seisukohast olulise tähtsusega. Need teenused ja võimalused puudutavad erinevaid dimensioone: sotsiaalmajanduslikku (tööturg, haridus ja ümberõpe; sotsiaalabi ja -toetused), ühiskondlik-poliitilist (võimalused ühiskondlikuks ja poliitiliseks aktiivsuseks) ning kultuurilist (kultuuriline eneseväljendus, kultuuri tarbimine). Lõimumise seisukohast on olulised ka sellised vahendavad teenused nagu keeleõpe või tööturuteenused, mis võimaldavad paremat ligipääsu põhiteenustele (nt stabiilne või hästi tasustatud töökoht).

Sidusa Eesti arengukava 2030 toob näiteks välja eesti keele õppe võimaluste ja kvaliteedi parandamise vajadust, mis muuhulgas aitaks parandada ja kindlustada muust rahvusest elanike positsiooni tööturul, ja seda ka majanduslikult kehvematel perioodidel. Nagu käesoleva monitooringu tulemused näitavad, siis heast haridusest, töökohtadest ja sotsiaalsetest hüvedest osasaamine on muust rahvusest elanike jaoks eduka lõimumise ühed peamised näitajad.

Teenuste kättesaadavus

2020. aasta monitooringus uuriti esimest korda eri rahvusest elanike rahulolu teenuste kättesaadavusega ning nende kättesaadavusega rahulolematuse põhjuseid. 2023. aasta monitooring jätkas sellega. Teenused, mille kättesaadavust vaadeldi, puudutavad haridusvaldkonda, kommunaalteenuseid, vaba aja veetmisega seotud teenuseid ning erinevaid muid avalikke teenuseid. Rahuloluhinnangut on vaadatud nende vastajate seas, kes on vastava teenusega kokku puutunud või on osanud hinnangut anda (väljastati need, kes märkisid „ei oska öelda“).

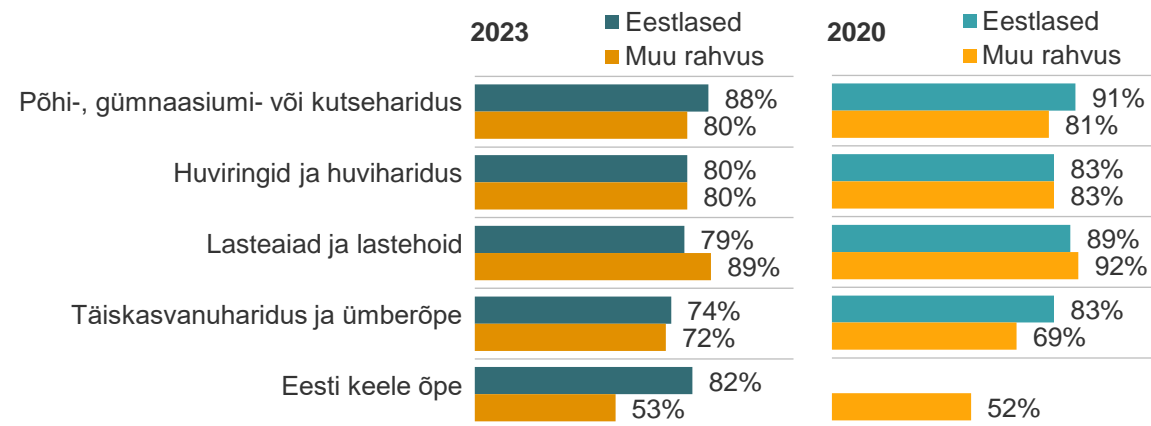
Haridusvaldkonna teenustest on nii eestlased kui ka muust rahvusest elanikud võrdselt rahul täiskasvanuhariduse ja ümberõppe (ligikaudu kolm neljandikku) ning huviringide ja huvihariduse kättesaadavusega (80%) (Joonis 5.1). Muust rahvusest elanikud on enam rahul lasteaia- ja lastehoiuteenuste kättesaadavusega, kuid see erinevus kaob, kui vaadata nende elanike rahuloluhinnanguid, kelle peres on lasteaiaaegse või nooremaid lapsi (0–6-aastased) ehk kellel on tõenäoliselt värske kokkupuude vastava teenusega olemas. Ülekaalukalt kõige olulisem rahulolematuse põhjus rahvusest sõltumata on siinkohal vajalike teenuste puudumine (seda mainib 70% eestlastest ja 80% muust rahvusest inimestest, kes pole alusharidusteenuse kättesaadavusega rahul).

Eestlased on enam rahul üld- ja kutsehariduse kättesaadavusega, kuid erinevus rahuloluhinnangutes kaob, kui võrrelda nende eri rahvusest vastajate hinnanguid, kelle peres on koolieas lapsi (7–18-aastased): rahul on vastavalt 83% eestlastest ja 77% muust rahvusest elanikest.

Samuti on eestlased oluliselt enam rahul eesti keele õppe kättesaadavusega, kuid selle all peavad eestlased ja muust rahvusest elanikud silmas erinevaid asju. Eestlaste jaoks tähendab see eesti keele õpet eestikeelsetes (üldharidus)koolides, samas kui muust rahvusest elanike jaoks on tegemist võõrkeeleõppega. Muu rahvuse seas on rahulolematust keeleõppe kättesaadavusega enam lõimumata ja nõrgalt lõimunud klastrites (37–38% on rahul).

Võrreldes 2020. aastaga ei ole suuri muutusi rahulolu haridusvaldkonna teenuste kättesaadavusega toimunud, välja arvatud eestlaste hulgas, kelle seas on langenud rahulolu alusharidusteenuse (lasteaiaid ja -hoiud) kättesaadavusega (10 protsendipunkti).

Joonis 5.1 Rahulolu haridusvaldkonna teenuste kättesaadavusega oma linnas või vallas. Vastused „väga rahul“ ja „pigem rahul“. Vastajad, kes on vastava teenusega kokku puutunud ja/või andnud selle kättesaadavusele hinnangu; eestlased n=870, muu rahvus n= 694. EIM 2020, 2023 (%)

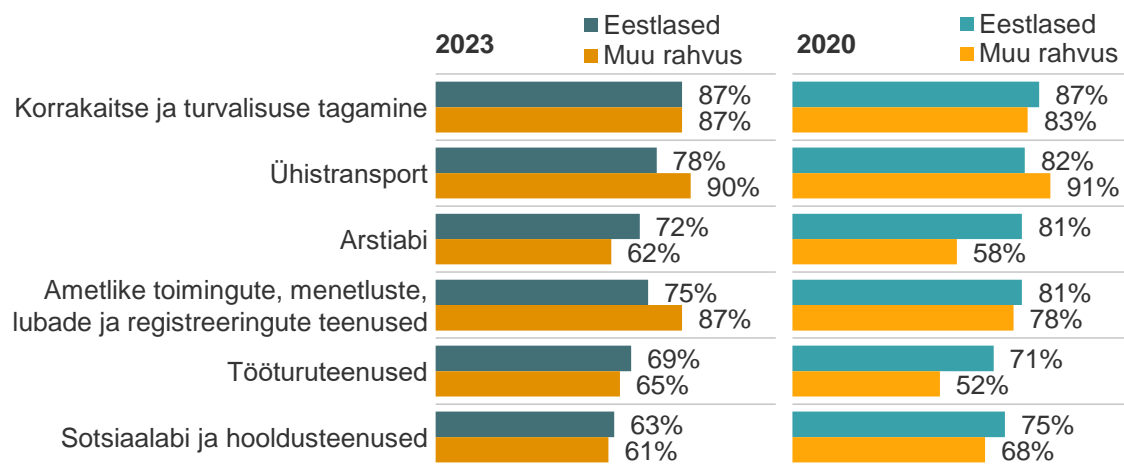
5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Erinevate riigi ja kohaliku omavalitsuse pakutavate avalike teenuste kättesaadavuse hinnangute võrdluses on eestlased ja muust rahvusest inimesed võrdselt rahul korrakaitse ja turvalisuse tagamisega, tööturuteenustega ning sotsiaalabi ja hooldusteenustega (Joonis 5.2).

Eestlased on enam rahul arstiabi kättesaadavusega, ja seda just keskealiste vanuserühmas (45–59-aastased). Muust rahvusest elanike madalamat rahulolu arstiabi kättesaadavusega on varem näidanud ka Tervisekassa uuringud (vt Kantar Emor, 2022). Rahulolus tööturuteenuste kättesaadavusega rahvused ei eristu, kuid siin tekib seos keeleoskusega: rahulolematust väljendasid enam need muust rahvusest inimesed, kes eesti keelt mitte kuskil ei kasuta (44%). Muust rahvusest elanikud on oluliselt enam rahul ühistranspordi kättesaadavusega, aga ka ametlike toimingute, menetluste, lubade ja registreeringutega seotud teenustega.

Ajalises võrdluses 2020. aastaga on eestlaste seas vähenenud rahulolu arstiabi kättesaadavusega (9 protsendipunkti), mida näitab ka Tervisekassa uuring (Kantar Emor, 2022). 2020. aastal oli rahulolu arstiabi kättesaadavusega elanikkonnas tervikuna viimase 11 aasta kõrgeimal tasemel ja seda hoolimata koroonapandeemia seatud piirangutest (*ibid.*).

Joonis 5.2 Rahulolu avalike teenuste kättesaadavusega oma linnas või vallas. Vastused „väga rahul“ ja „pigem rahul“. Vastajad, kes on vastava teenusega kokku puutunud ja/või andnud selle kättesaadavusele hinnangu. EIM 2020, 2023 (%)

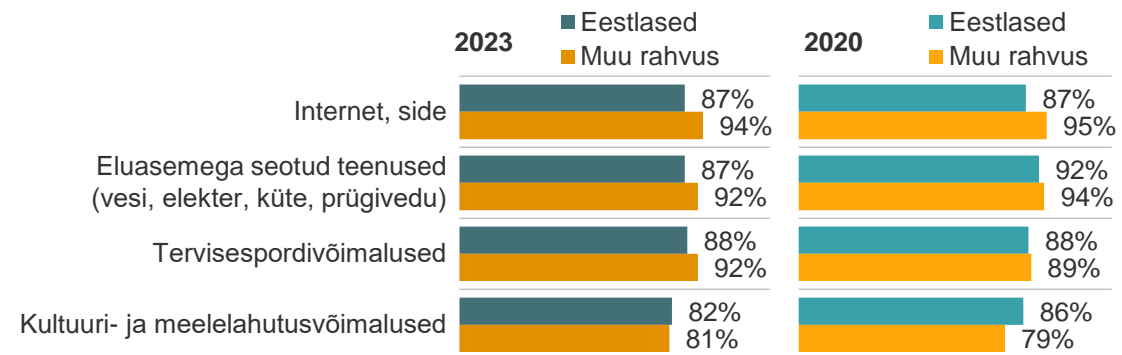

Samuti on kahanenud rahulolu sotsiaalabi ja hooldusteenustega (12 protsendipunkti). Muust rahvusest elanike seas on rahulolu paranenud ametlike toimingute, menetluste, lubade ja registreeringutega seotud teenuste (9 protsendipunkti) ning tööturuteenuste (13 protsendipunkti) kättesaadavusega.

Sarnaselt eestlastele on muust rahvusest elanike seas mõnevõrra kahanenud ka rahulolu sotsiaalabi ja hooldusteenuste kättesaadavusega (7 protsendipunkti).

Kommunaal- ning vaba aja veetmisega seotud teenustest on rahulolu sõltumata rahvusest ühtlaselt kõrge nii interneti- ja sideteenuste, eluasemeteenuste kui ka tervisespordivõimaluste kättesaadavusega, jäädes kõigi puhul 90% lähedusse (Joonis 5.3). Muust rahvusest elanikud on interneti- ja sideteenuste ning eluasemeteenuste kättesaadavusega isegi veidi enam rahul kui eestlased, kuigi need vahed ei ole kuigi suured. Vabaajategevuste – tervisesport, kultuuri- ja meelelahutusvõimalused – kättesaadavusele eestlaste ja muust rahvusest elanike antud hinnangud ei erine. Võrreldes 2020. aastaga ei ole hinnangud nende teenuste kättesaadavusele muutunud ei eestlaste ega muust rahvusest elanike seas.

Joonis 5.3 Rahulolu kommunaal- ja vaba ajaga seotud teenuste kättesaadavusega oma linnas või vallas. Vastused „väga rahul“ ja „pigem rahul“. Vastajad, kes on vastava teenusega kokku puutunud ja/või andnud selle kättesaadavusele hinnangu. EIM 2020, 2023 (%)

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

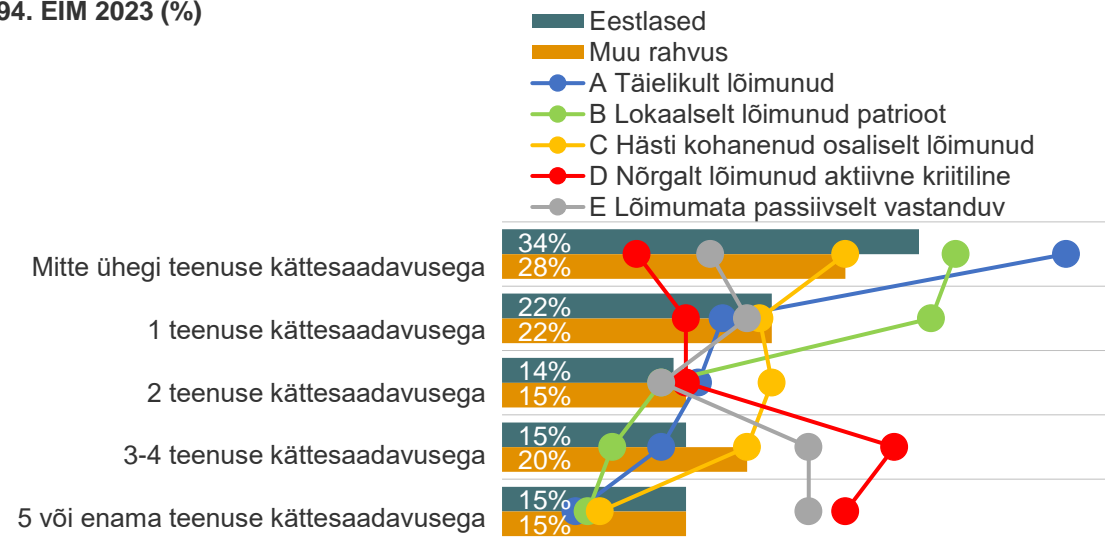
Regionaalses löikes erineb muust rahvusest elanike rahulolu mitmete teenuste kättesaadavusega. Samas iseloomustavad sarnased suundumused vastavate teenuste kättesaadavuse osas ka eestlasi.

- Haridusvaldkonna teenustest täiskasvanuhariduse ja ümberõppe kättesaadavusega ei ole väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad muust rahvusest inimesed ligi kaks korda sagedamini rahul (51% vs. 23% Tallinnas ja Ida-Virumaal ei ole rahul), aga sagedamini pole rahul ka seal elavad eestlased (28% vs. 16% Tallinnas pole rahul). Eesti keele õppe kättesaadavusega on muust rahvusest elanikud ühtmoodi rahulolematud üle terve Eesti.
- Ühistranspordi kättesaadavusega on Tallinnas elavad muust rahvusest elanikud enam rahul (93%) ja maal elavad vähem rahul (78%). Eestlaste puhul ilmneb sama suundumus, mille kohaselt Tallinna elanikud on rahulolevamad (85% rahul) kui eestlased mujal Eestis, v.a Ida-Virumaal (75%) ja eriti maapiirkonnas (rahul 67%).
- Ametlike toimingute, menetluste, lubade ja registreeringutega seotud teenuste kättesaadavusega on enam rahul Tallinnas elavad muust rahvusest elanikud (92%) ja vähem rahul väikelinnade muust rahvusest elanikud (75%). Eestlaste puhul on rahulolematust suurem väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad (rahul pole 28%) ning maal (31%).
- Tööturuteenuste kättesaadavusega on enam rahul Tallinna muust rahvusest elanikud (71%) ja selgelt vähem Ida-Virumaa elanikud (49% on rahul ja 51% mitte). Selline hinnangute jaotus iseloomustab ka eestlasi.
- Interneti ja sideteenuste kättesaadavusega on enam rahul Tallinna muust rahvusest elanikud (97%) ja vähem maaelanikud (83%), ning nii on see ka eestlaste seas.
- Tervisespordivõimalusi hindavad Tallinna muust rahvusest elanikud veidi paremini kättesaadavaks kui Ida-Virumaa elanikud, kuigi vahed on väikesed (rahul on 95% vs. 87%). Linnas elavad eestlased on enam rahul kui maal elavad eestlased (92% vs. 82%).
- Kultuuri- ja meelelahutusvõimaluste kättesaadavust hindavad Tallinna muust rahvusest elanikud kõrgemalt (89%) kui Ida-Virumaa (67%) või muude linnade (72%) elanikud. Ka eestlased väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad hindavad seda madalamalt.
- Muude teenuste puhul selged regionaalsed erisused puudusid.

Kui vaadata koondatult, mitme teenuse kättesaadavusega ei olda rahul, siis rahvuste löikes on erinevusi vähe (Joonis 5.4). Eestlaste seas on veidi enam neid, kes ei väljenda rahulolematust ühegi teenuse kättesaadavusega (34% vs. 28% muu rahvus), kuid neid, kes ei ole rahul 1–2 või enama teenuse kättesaadavusega, on eri rahvusest elanike hulgas sama palju.

Lõimklastrite löikes joonistuvad erisused selgemalt välja: mida lõimunud inimene on, seda vähem ta rahulolematust väljendab (Joonis 5.4). Rahulolematust teenuste kättesaadavusega on kõige vähem täielikult lõimunud ja lokaalselt lõimunud patriootide seas. Lokaalselt lõimunud eristab see, et rahulolematust ühe teenuse kättesaadavusega on nende seas enam kui täielikult lõimunudel. Hästi kohanenud osaliselt lõimunud inimeste seas on neid, kes ühegi teenusega rahulolematust ei väljendanud, mõnevõrra vähem, kuid sagedamini kui teised ei ole nad paari teenuse kättesaadavusega siiski rahul. Lõimumata passiivselt vastanduvad ja nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitilised sagedamini ei ole rahul 3 või enama teenuse kättesaadavusega: vastavalt 50% esimesest ja 60% teisest grupid.

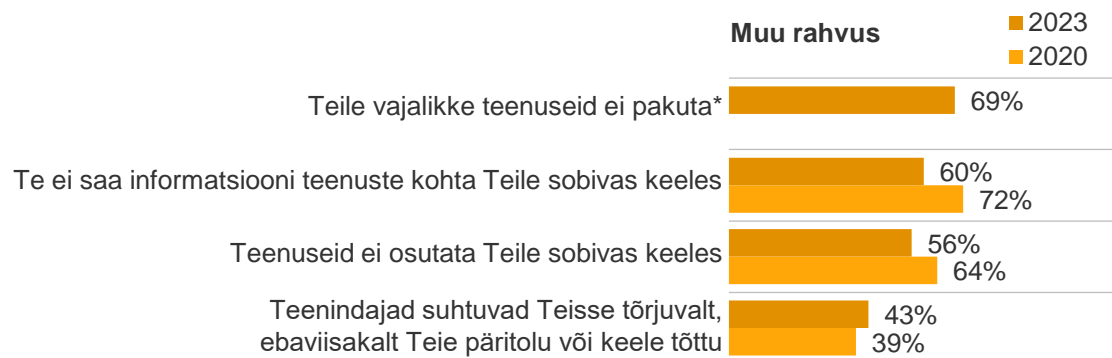
Joonis 5.4 Rahulolematust teenuste kättesaadavusega rahvuse ja lõimklastrite löikes, pigem ei ole rahul + pole üldse rahul. Eestlased n=870, muu rahvus ja muu rahvus lõimklastrites n=694. EIM 2023 (%)

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Rahulolematust teenustega põhjustab muust rahvusest elanike seas ennekõike sobivate teenuste puudumine, aga ka keelebarjäär ehk sobivas keeles info puudumine teenuste kohta (Joonis 5.5). Seda, et teenuseid ei osutata sobivas keeles, mainis veidi üle poole muust rahvusest elanikest. Tõrjuvat suhtumist keele või päritolu tõttu tuntakse vähem, kuid siiski töid seda välja ligi pooled muust rahvusest elanikest. Eestlaste seas põhjustab rahulolematust teenustega samuti ennekõike sobivate teenuste puudumine (olulise põhjusena tõi seda välja 73%).

Joonis 5.5 Muust rahvusest elanike põhjendused, miks nad ei ole rahul mõne teenuse kättesaadavusega oma linnas või vallas. Muust rahvusest vastajad, kes väljendasid mõne teenusega rahulolematust n=522. EIM 2020, 2023 (%)

*Võrreldes 2020. aastaga lisandus võimalus valida variant „vajalikke teenuseid ei pakuta“, mis mõjutab kahe aasta tulemuste võrdlust.

Võrdne kohtlemine ja võrdsed võimalused

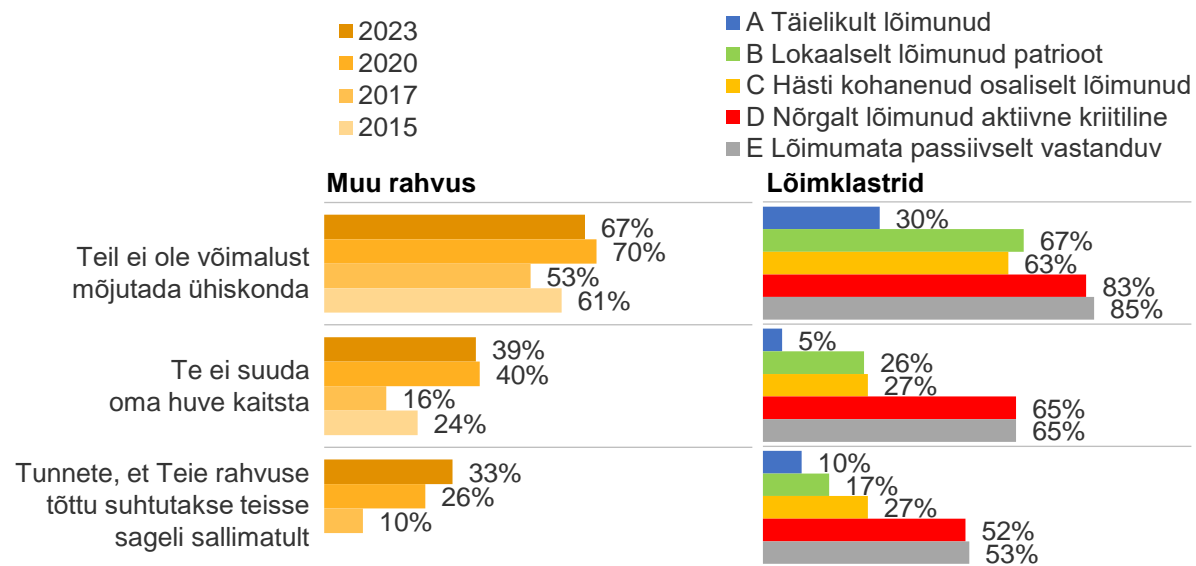
Eesti võrdse kohtlemise seadus ütleb, et kedagi ei tohi diskrimineerida rahvuse, rassi, nahavärvuse, usutunnistuse või veendumuste, vanuse, puude või seksuaalse sättumuse alusel. See, kui võrdsena võrreldes eestlastega tajuvad muust rahvusest elanikud end ühiskonnas koheldavat, on seotud ka nende lõimumisega Eesti ühiskonda.

Seda, kuidas eri rahvusest inimesed – nii eestlased kui ka muust rahvusest – tunnetavad enda võimalusi ja olukorda eri valdkondades võrreldes teiste rahvustega, on mõõdetud alates 2008. aastast, kuid küsimus on aja jooksul lläbinud erinevaid muutusi.

Sel korral on lisatud ettevõtlusega tegelemise võimalused ning arstiabi ja oma tervise eest hoolitsemise võimalused, samuti vaba aja, sportimise ja laste kasvatamisega seotud võimalused. Tajutud võimaluste võrdsust vaadeldakse seoses majanduslike ja tööalaste võimaluste ning ühiskondliku aktiivsusega, haridus- ja kultuurieluga ning elementaarsete hüvedega, nagu tervise eest hoolitsemine või sobiv eluase.

Kõige üldisemal võrdsete võimaluste tasandil tunnetavad muust rahvusest inimesed mõnevõrra sagedamini kui eestlased, et neil ei ole võimalust mõjutada ühiskonda (67% vs. 55% eestlastest) ning nad ei suuda oma huve kaitsta (39% vs. 28% eestlastest) (Joonis 5.6). Sellise hinnangu andnute osakaal kasvas 2020. aasta monitooringu andmetel võrreldes 2017. aastaga oluliselt ning on jäänud sellele tasemele ka nüüd. Samuti on kolme monitooringu lõikes kasvanud nende osakaal, kes sageli tunnevad oma rahvuse tõttu sallimatut suhtumist. Seda tunnevad enam vene rahvusest inimesed (37%).

Joonis 5.6 Muust rahvusest elanike nõustumine väidetega, täiesti nõus + pigem nõus. Muust rahvusest inimesed n= 694. EIM 2015, 2017, 2020, 2023 (%)

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Lõimklastrite lõikes (Joonis 5.6) joonistub välja, et just nõrgalt lõimunud või lõimumata muust rahvusest elanike seas on sotsiaalse agentsuse tunnetus madalam: 65% leiab, et ei suuda oma huve kaitsta, ning 83% nõrgalt lõimunud ja 85% lõimumata elanikest leiab, et neil puuduvad võimalused ühiskonda mõjutada. On huvitav, et täielikult lõimunutest annab sellise hinnangu väiksem osa (5% ei suuda kaitsta huve, 30% mõjutada ühiskonda) kui eestlastest tervikuna. Samas tuleb silmas pidada, et ka eestlased ei ole hoiakutelt ühtsed, vaid nendegi seas on end rohkem või vähem ühiskonna osana tundvaid inimesi.

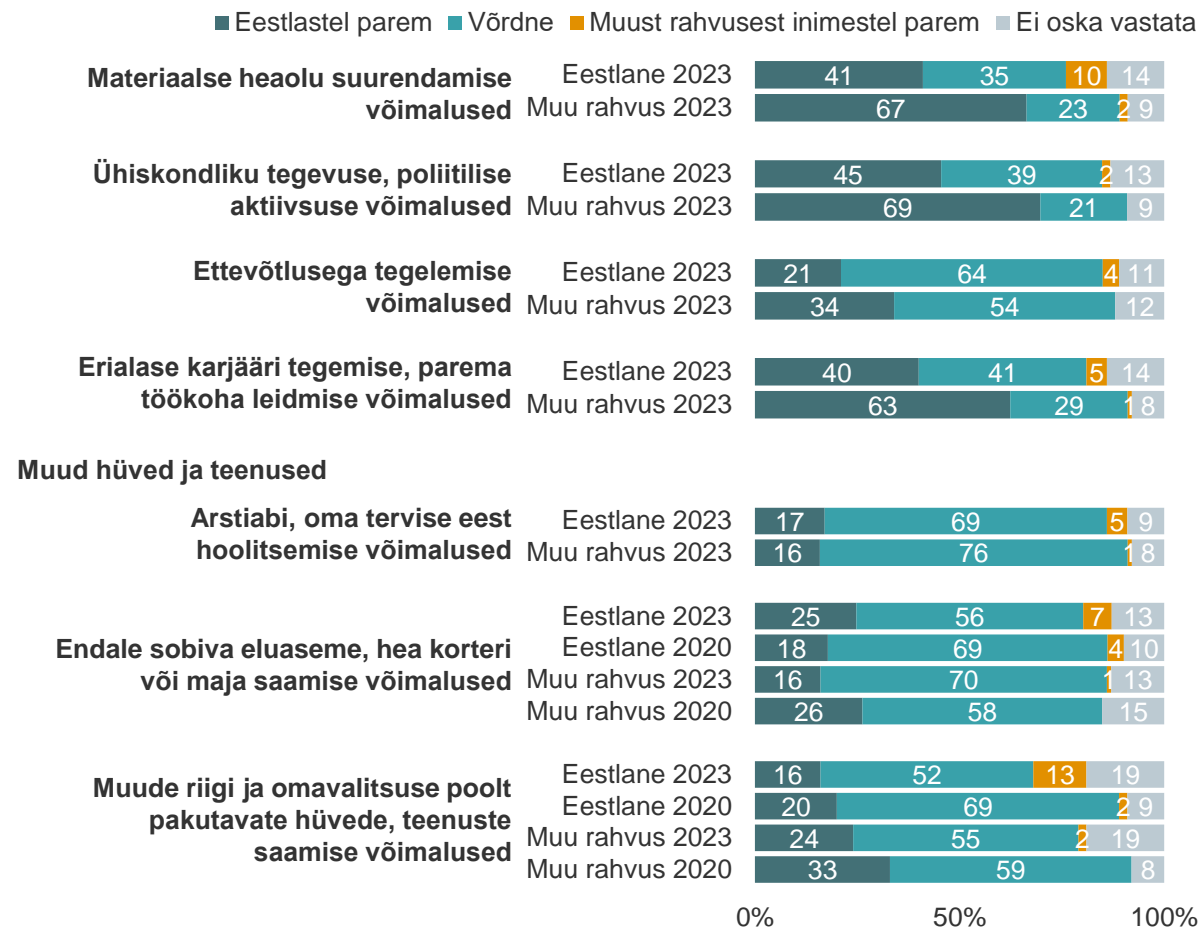
Ajalisi muutusi vaadates paistab aga silma, et muust rahvusest elanikud tunnetavad üha enam, et neisse suhtutakse nende rahvuse tõttu sallimatult. Võrreldes kolme aasta tagusega on see tunne tugevnenud ja seda sallimatust ei kogeta mitte niivõrd igapäevastes olukordades, nagu näiteks teeninduses (kus hinnangud tõrjuvale suhtumisele päritolu tõttu pole oluliselt muutunud), vaid pigem võib selle taga põhjusena aimata Ukraina sõja mõjusid ja tajutavat muutust suhtumises vene rahvasse kui sellisesse. Monitooringus vaadeldi seekord Ukraina sõja mõjusid laiema püsielanike igapäevaelule ja ligi kolmandik (31%) muust rahvusest elanikest tunneb, et see sõda on nende suhtlusringkonnas suurendanud mittemõistmist, süüdistusi ja umbusku eestlaste ja venekeelse kogukonna vahel. Kõige tugevamalt tunnevad sallimatust nõrgalt lõimunud või lõimumata segmendid (veidi üle poole neist), kuid ka ligi viiendik (17%) lokaalselt lõimunud patriootidest.

Seoses majanduslike, tööalaste ja ühiskondliku aktiivsuse võimalustega leiab suurem osa muust rahvusest elanikest (kaks kolmandikku või enam), et eestlaste võimalused on paremad. Seda on nad välja toonud nii materiaalse heaolu suurendamise, ühiskondliku tegevuse ja poliitilise aktiivsuse kui ka erialase karjääri ja parema töö leidmise puhul (Joonis 5.7). Eestlastest leiavad seda vähem kui pooled (40–45%). Ainult ettevõtlusega tegelemise võimalusi peab veidi üle poole muust rahvusest elanikest eri rahvuste puhul võrdseks. Positiivne on siiski see, et võrreldes 2020. aastaga on mõnevõrra vähenenud nende muust rahvusest elanike osakaal, kes peavad eestlaste ühiskondlik-poliitilise osaluse ja erialase karjääri tegemise võimalusi paremateks.

Eluliselt oluliste teenuste ja hüvede, nagu arstiabi ja sobiva eluaseme saamisega on suurem osa nii eestlastest kui ka muu rahvuse esindajatest nõus, et need võimalused on eri rahvustel võrdsed (Joonis 5.7). Muust rahvusest elanike seas on võrdsete võimaluste tajumine isegi tugevam kui eestlaste hulgas, kellest sobiva eluaseme saamisega peab ligi veerand eestlaste võimalusi paremateks (muust rahvusest vaid 16%) ning mõlemal juhul on olemas väike osa, kes peab muust rahvusest elanike võimalusi paremateks kui viimased ise.

Joonis 5.7 Kuidas Te hindate eestlaste ja Eestis elavate muust rahvusest inimeste võimalusi ja olukorda järgnevates valdkondades? Eestlased n=870, muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

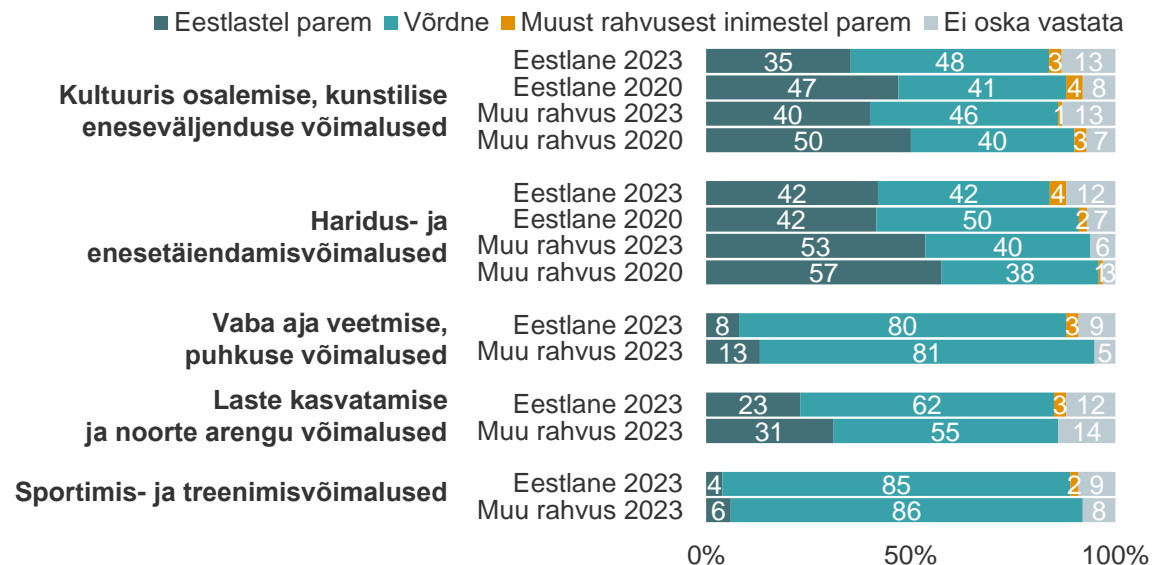
Majanduslikud ja tööalased võimalused ning ühiskondlik-poliitiline osalemine

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

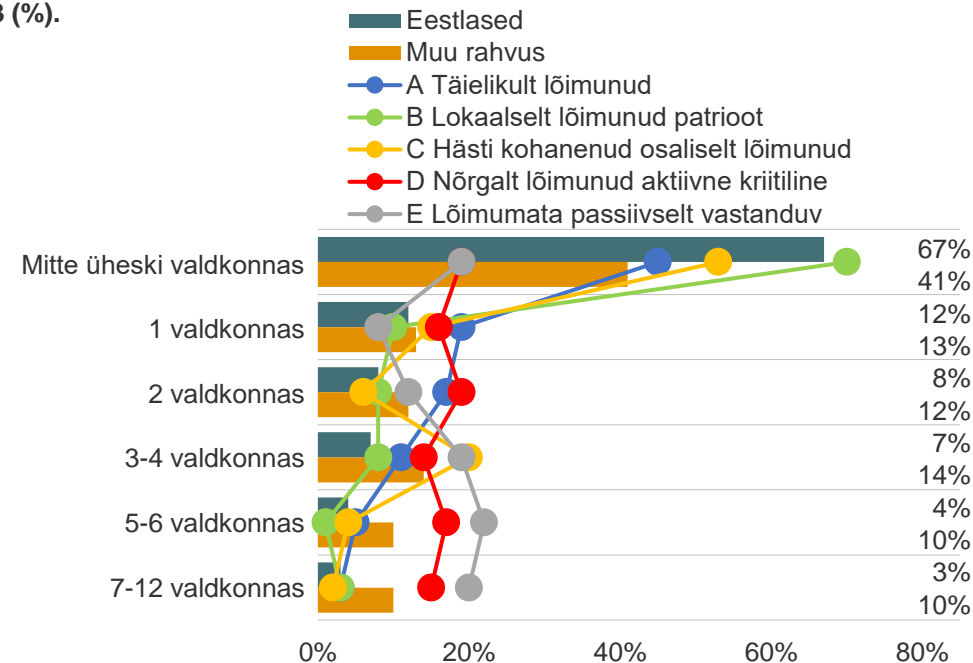
Hariduse, kultuurielu ja vaba aja veetmise võimaluste puhul peavad nii muust rahvusest elanikud kui ka eestlased kõige võrdsemaks sportimis- ja treenimisvõimalusi ning vaba aja veetmise võimalusi (Joonis 5.8). Mõnevõrra vähem, kuid siiski ülekaalukalt leitakse sama ka laste kasvatamise ja noorte arenguvõimaluste puhul. Ebavõrdsust tajutakse enam haridus- ja enesetäiendamisevõimaluste ning kultuuris osalemise ja kunstilise eneseväljenduse puhul. Haridusvõimalusi peab suurem osa muu rahvuse esindajatest siiski eestlastel paremaks. Eestlased ise jagunevad selles küsimuses pooleks: võrdset on neid, kes peavad eestlaste võimalusi paremaks, ja neid, kes peavad võimalusi võrdseks. Kultuuris osalemise puhul jagunevad muust rahvusest inimeste hinnangud eestlaste paremate ja eri rahvuste võrdsete võimaluste tunnistamisel pea pooleks. Sealjuures on ajalises võrdluses nende osakaal vähenenud, kes peavad eestlaste võimalusi paremaks, ning kasvanud võrdsete võimaluste tajumine. Samas on suurenenud ka nende hulk, kes ei oska antud teemat hinnata.

Joonis 5.8 Kuidas Te hindate eestlaste ja Eestis elavate muust rahvusest inimeste võimalusi ja olukorda järgnevatel valdkondades? Eestlased n=870, muu rahvus n=694. EIM 2023 (%). Haridus- ja kultuurielu

Vaadates ebavõrdsustaju eri valdkondade üleselt ehk kui võrd peetakse eestlaste võimalusi palju paremaks võrreldes muust rahvusest elanike omadega, siis eestlaste seas on kakskümmend kuus protsendipunkti enam (kokku kaks kolmandiku) neid, kes leiavad, et eestlastel pole oluliselt paremaid võimalusi mitte üheski valdkonnas (Joonis 5.9). Nende hinnangutega sarnanevad muust rahvusest lokaalselt lõimunud patriootide omad, kes samuti ennekõike ei leia, et eestlastel oleks palju paremaid võimalusi (70%). Hästi kohanenud osaliselt lõimunutest samuti veidi üle poole ei pea eestlaste võimalusi üheski valdkonnas oluliselt paremaks. Kahe ja enama valdkonna puhul hindavad muu rahvuse esindajad eestlaste võimalusi sagedamini palju paremaks kui eestlased ise. Kõige kõrgema ebavõrdsustajuga on lõimumata passiivselt vastanduvad (42% leiavad, et 5 või enama valdkonna puhul on eestlastel palju parem) ning nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitilised (32%).

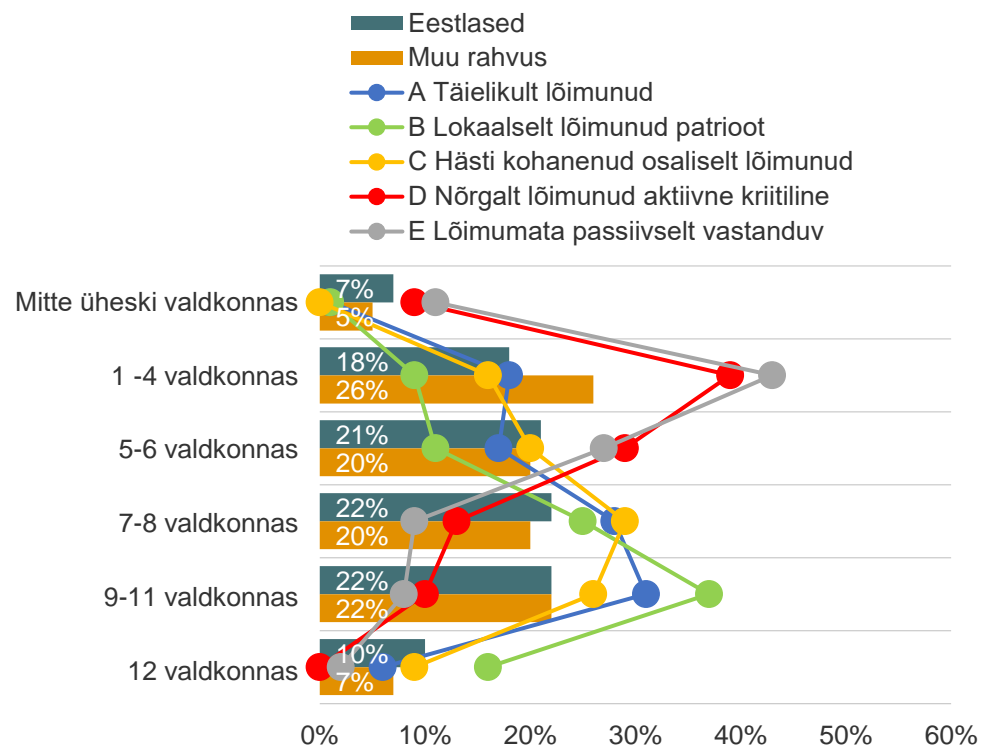
Joonis 5.9 Ebavõrdsustaju - mitmes valdkonnas peetakse eestlaste võimalusi palju paremateks kui muust rahvusest elanike omi. Eestlased n=870, muu rahvus ja lõimklastrid n=694. EIM 2023 (%).

5. Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Samas kui vaadata eri rahvusest elanike võrdsustaju ehk mitmes valdkonnas peetakse eri rahvusest inimeste võimalusi võrdseks, siis sellist hinnangut andnud eestlaste ja muust rahvusest elanike osakaal oluliselt ei erine (Joonis 5.10). Mõnevõrra erineb vaid nende hulk, kes leiavad, et võrdsus on ainult 1–4 valdkonnas, nende seas on muust rahvusest elanikke veidi enam. Võrdsustaju on kõige kõrgem lokaalselt lõimunud patriootidel, kellest veidi üle poole (54%) tunnetab võrdsust üheksas või enam valdkonnas. Nõrgalt lõimunud või lõimumata muust rahvusest elanikkonnarühmad leiavad veidi sagedamini, et võrdsust pole mitte kusil või on seda vaid üksikutes valdkondades.

Joonis 5.10 Võrdsustaju – mitmes valdkonnas peetakse eestlaste ja muust rahvusest elanike võimalusi võrdseks. Eestlased n=870, muu rahvus ja lõimklastrid n=694. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Kokkuvõttes ei ole 2023. aasta monitooringu andmetel kuigi palju muutunud, samas ei ole ka paigalseis soovitatav tulemus. Endiselt tunneb ligi kaks kolmandikku muu rahvuse esindajatest, et neil ei ole võimalust ühiskonnas toimuvat mõjutada, ning oluline osa tunneb, et ei suuda oma huve kaitsta. Need näitajad on jäänud sama kõrgele tasemele, kui nad kolm aastat tagasi olid. Ukrainas toimuva sõja ühe kõrvalmõjuna tunnetavad muust rahvusest inimesed enam, et neisse suhtutakse nende rahvuse tõttu sageli sallimatult.

Rahulolu teenuste kättesaadavusega kuigi palju rahvuste lõikes ei erine: vähemalt ühe teenuse kättesaadavusega väljendas rahulolematust 66% eestlastest ja 72% muust rahvusest inimestest. Mõned erisused üksikute teenuste puhul on, kuid sellest olulisem on pöörata tähelepanu sobivate teenuste pakkumisele ning mitmete teenuste, nagu täiskasvanuhariduse ja ümberõppe, tööturuteenuste, ühistranspordi, interneti ja sideteenuse, ametlike toimingute, tervisespordi-, kultuuri, ja meelelahutusvõimaluste paremale kättesaadavusele ka väljaspool Tallinna. See valmistas muret ühtviisi nii muust rahvusest inimestele kui ka eestlastele.

Muust rahvusest elanikele on endiselt probleemiks keelebarjäär, mis takistab teenuste kohta info saamist ja teenuste kasutamist. Näiteks võib siin tuua arstiabi ja tööturuteenused, kus keelebarjäär on tõsiseks teemaks. Umbes pool muust rahvusest elanikest peab eesti keele õppe kättesaadavust halvaks ning probleemid keeleoskusega piiravad nende võimalusi mitmes eluvaldkonnas. „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ üks eesmärke on suurendada eesti keelt mittevaldavate inimeste eesti keele oskust ja luua võimalusi aktiivseks keelekasutuseks, parandades ja kaasajastades keeleõppevõimalusi ning toetades muuhulgas eri rahvusest inimeste koosõppimist.

Mis puudutab võrdseid võimalusi, siis kõige enam tajutakse ebavõrdsust ehk eestlaste paremaid võimalusi just neis valdkondades, mis muust rahvusest elanike hinnangul on oluliseks kriteeriumiks edukal lõimumisel: need on head haridus- ja enesetäiendusvõimalused, erialase karjääri ja parema töö saamise ning materiaalse heaolu parandamise võimalused. Neile lisandub veel ka hinnanguline eestlaste parem võimalus ühiskondlik-poliitiliseks aktiivsuseks. Vähem lõimunud elanikud näevad nendes valdkondades ka suuremat võimaluste ebavõrdsust.

„Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ on seadnud eesmärkideks parandada tööturuteenuste kättesaadavust eri keele- ja kultuuritaustaga inimestele, toetada muukeelsete töötajate värbamist riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustesse ning parandada tööandjate suutlikkust tulla toime mitmekultuurilise ja mitmekeelse keskkonnaga, mis aitaksid kogetud ebavõrdsust leevendada.

Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele

Allikad

Kantar Emor (2022). Eesti elanike hinnangud tervisele ja arstiabile. Tellija: Tervisekassa.
<https://www.tervisekassa.ee/tervisekassa/tervisekassast/uuringud-ja-analuusid>

Sidusa Eesti arengukava 2021–2030. <https://www.kul.ee/siduseesti2030>

6

Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

Külliki Seppel

Tartu Ülikool

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

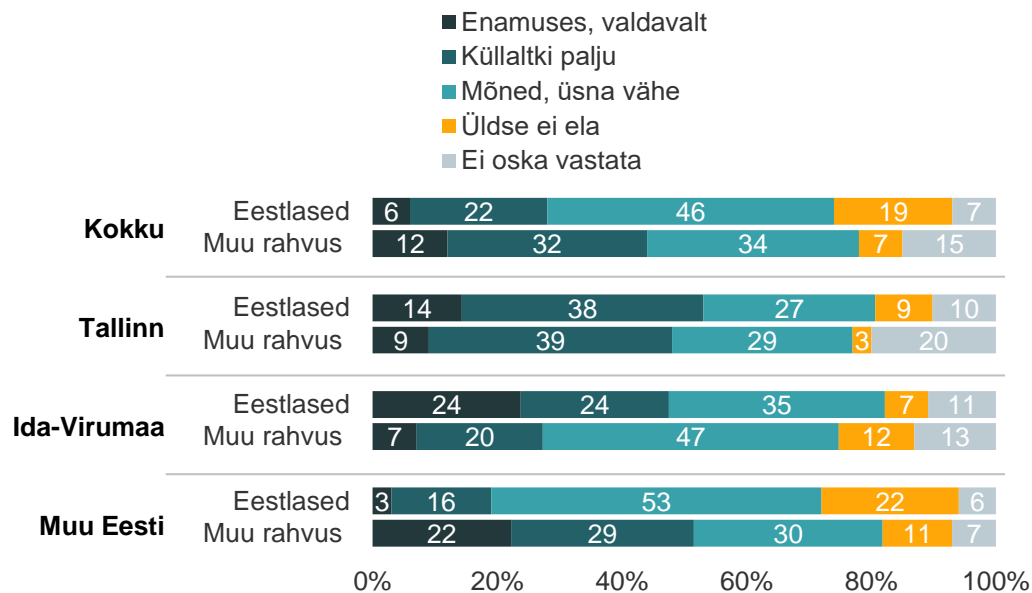
Sissejuhatus

Kontaktide tihedus erinevate rahvuste vahel ja selle kaudu kujunev ühine suhtlusruum on lõimumise edukuse üheks näitajaks. Käesolevas lõimumismonitooringus on rahvustevahelisi kontakte mõõdetud selle alusel, kui sageli on inimene viimase poole aasta jooksul suhelnud enda omast erineva emakeelega inimestega erinevates suhtluskontekstides. Nii saab rahvustevahelisi kontakte analüüsida kahes dimensioonis – kontaktide sagedus ning eri suhtlussfääride mitmekesisus. Teise teemana analüüsitakse peatükis inimeste valmisolekut kontaktideks teistest rahvustest või kultuuriruumidest pärit inimestega erinevates elusfäärides.

Elanike hinnangud oma elukoha etnilisele koosseisule

Eesti elanikest üle poole (57%) hindab, et elab etniliselt üsna homogeenses piirkonnas (st et nende elukohas ei ela üldse või elab vähe muust rahvusest inimesi).

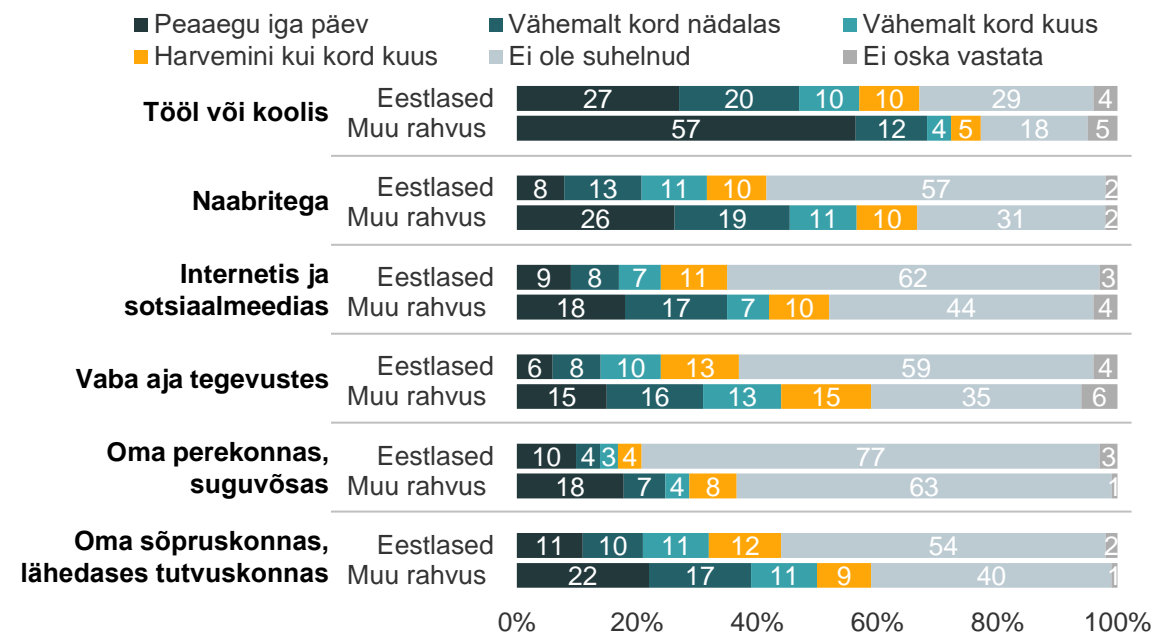
Joonis 6.1 Hinnang, kui palju elab elukohas muust rahvusest, teistsuguse kultuuri ja emakeelega inimesi. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Eestlastest elab eestlaste selge ülekaaluga elukohas 65%, sh ka Ida-Virumaal 42%, kolmandik (29%) hindab, et muust rahvusest inimesi on küllaltki palju või valdavalt (Joonis 6.1). Muust rahvusest elab oma rahvuse ülekaaluga elukohas 41%, sh Ida-Virumaal 59% ning mujal Eestis 41%. Tallinnas elab pigem oma rahvuse hulgas 36% eestlastest ja 32% muust rahvusest elanikest. Tallinnas hindab muust rahvusest elanike osakaalu oma elukohas suureks 52% eestlastest ja 48% muust rahvusest inimestest (samal Tallinnas on ka suhteliselt kõrge osakaal inimestest, kes ei oska hinnangut anda). See näitab, et vähemalt tunnetuslikult on elukohtade rahvuslik segregatsioon suhteliselt suur: ka regioonides, kus on selge ühe rahvuse ülekaal, elab päris suur osa etnilisest vähemusest oma rahvuse ülekaaluga elukohas. Samuti on Tallinnas elukohad rahvusepõhiselt üsna tugevalt eristunud, nagu on näidanud ka varasemad uuringud (nt Mägi, 2018).

Rahvustevaheliste kontaktide sagedus ja ulatus

Joonis 6.2 Suhtluse sagedus Eestis teist emakeelt kõnelevate elanikega viimase poole aasta jooksul (nt eestlased venelastega ja vastupidi). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

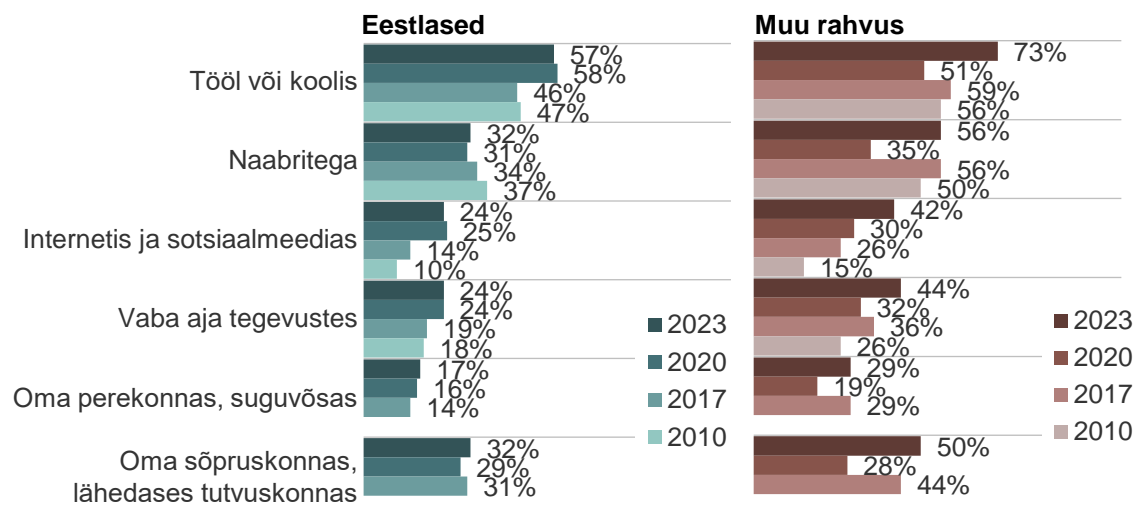

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

Kõige sagedamini puutuvad eri rahvused Eestis omavahel kokku tööl või koolis, kus eestlastest suhtleb teist emakeelt kõnelevate inimestega vähemalt kord nädalas peaaegu pool (47%) ning muust rahvusest inimestest kaks kolmandikku (69%) (Joonis 6.2). Teistes sfäärides on väljaspool oma rahvuse piire suhtlejate osakaal eestlaste puhul alla viiendiku: naabritega ja oma sõpruskonnas suhtleb teise emakeelega inimestega 21%, vaba aja tegevustes ja oma perekonnas 14%. Muust rahvusest inimestest suhtleb eestlastest naabritega 45%, sõpruskonnas 39%, vaba aja tegevustes 35% ja perekonnas 25%.

Väljaspool töö- ja koolikeskkonda ei puutu teise emakeelega inimestega kokku üle poole Eesti elanikest. Oma sõpruskonnas suhtleb teisest rahvusest inimestega 32% eestlastest ja 50% muust rahvusest inimestest, vaba aja tegevuste kontekstis veerand (24%) eestlastest ja 44% muust rahvusest inimestest. Praktiliselt üldse ei puutu eestlastest vene emakeelega inimestega kokku 23%, muust rahvusest inimestest puudub eestlastega kokkupuude 9%-l, (sh noorimast vanuserühmast 11%, Ida-Virumaa elanikest 17%).

Joonis 6.3 Eesti elanike osakaal, kes on viimase poole aasta jooksul suhelnud endast erineva emakeelega inimestega vähemalt korra kuus (2010, 2017 – mõnel korral kuus) rahvusrühma ja suhtlussfääri alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2010, 2017, 2020, 2023 (%)

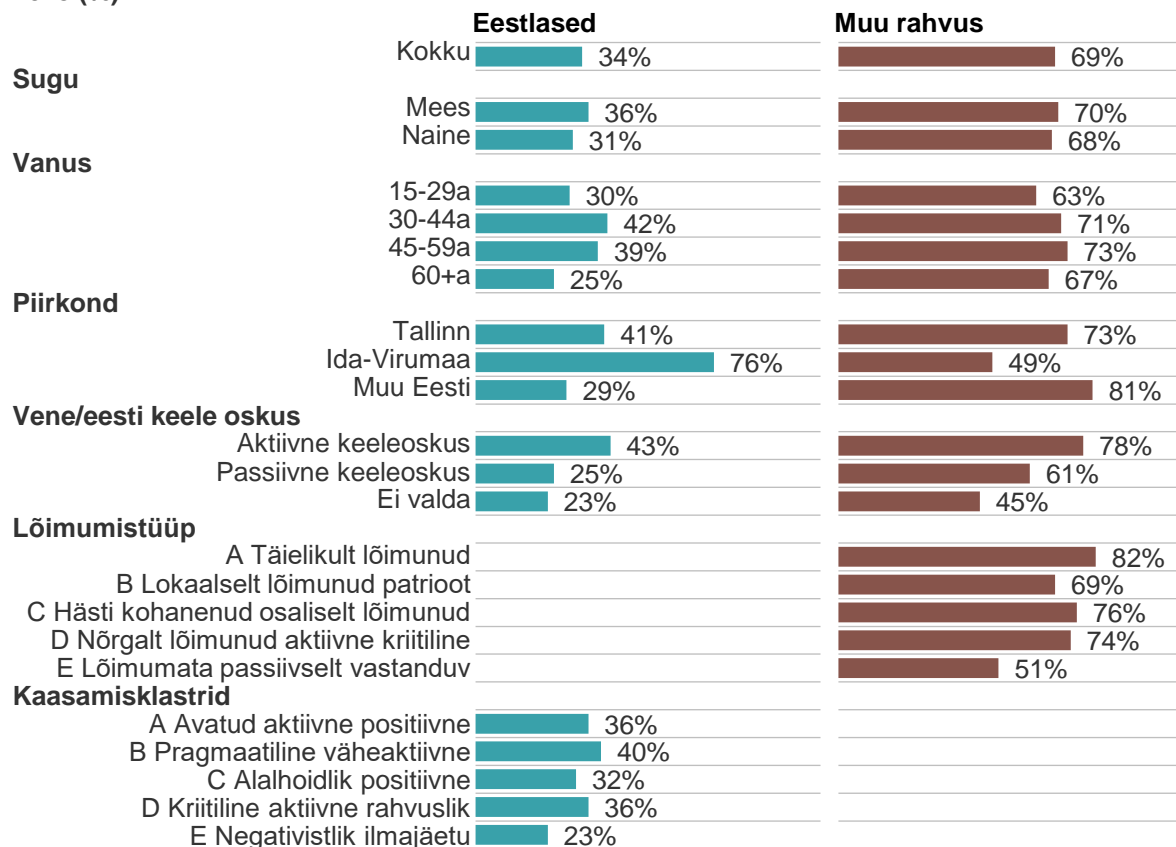
Võrreldes tulemusi varasemate lõimumismonitooringute andmetega võib muust rahvusest inimeste puhul pikemaajalise trendina välja tuua kontaktide kasvu kõikides sfäärides, mis pärast 2020. aastal koroonapandeemia ajal toimunud tagasilangust on 2023. aastaks taastunud. Pikemaajaliselt ei ole kontaktide kasvu toimunud suhtluses naabritega ja perekonnas (kus on ka kõige stabiilsemad inimsuhted) (Joonis 6.3). Samas eestlaste tulemustes ei ole koroonapandeemia mõju nii silmatorkav: võrreldes 2020. aasta andmetega on eestlaste osakaal, kes suhtlevad teise emakeelega inimestega erinevates elusfäärides, jäänud samale tasemele. Ka võrreldes 2010. aastaga võib kasvu näha ainult töö ja kooli kontekstis ning internetis ja sotsiaalmeedias suhtlemises, mis on seotud üldise internetisuhtluse olulisuse kasvuga, ning väiksemal määral ka vaba aja tegevustes.

Igapäevaselt suhtleb rahvusteüleselt 34% eestlastest ja 69% muust rahvusest inimestest (Joonis 6.4). Kõige tihedamad on kokkupuuted keskmistes vanuserühmades ehk tööealises elanikkonnas, seda eestkätt töö kontekstis, erasfääris on samas rohkem igapäevaseid kontakte noorimas vanuserühmas. Mehed on aktiivsemad suhtlejad kui naised, põhiliselt tänu aktiivsemale suhtlusele töökohtades. Kontaktide tihedus on loomulikult sõltuv ka elukoha rahvusstruktuurist: Ida-Virumaal suhtleb kolmveerand eestlastest (75%) teise emakeelega inimestega igapäevaselt ning mujal Eestis muust rahvusest inimestest suhtleb 81% igapäevaselt eestlastega. Samas Tallinnas, kus eestlaste ja muust rahvusest inimeste osakaalud on enam-vähem võrdsed, elab 59% eestlastest ning 27% (sh 34% noorimasse vanuserühma kuuluvatest) muust rahvusest inimestest ilma igapäevase vastastikuse kokkupuuteta. Kui piirkonna rahvusstruktuur mõjutab kontaktide tihedust, siis muust rahvusest inimeste osakaal oma elukohas ei ole tugevalt seotud naabritega suhtlemise intensiivsusega.

Muust rahvusest inimeste jaoks on kontaktide sagedus seotud kõige tugevamalt eesti keele oskusega: eesti keelt aktiivselt valdajate hulgas on igapäevaseid eestlastega suhtlejaid märgatavalt rohkem kui keelt mittevaldajate hulgas (76% vs. 45%), samuti suhtlevad eestlastest vene keele valdajad teise emakeelega inimestega rohkem (43% vs. 23%). Lõimumisrühmade vaatest on kõige aktiivsemateks eestlastega suhtlejateks täiesti lõimunud rühma liikmed (82%), samas kui nõrgalt lõimunud passiivselt vastanduva rühma liikmetest puutub igapäevaselt eestlastega kokku veidi üle poole (51%). Eestlaste puhul on keskmisest madalam suhtlejate osakaal negativistlikku ilmajaetud klastrisse kuulujate hulgas (23%).

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

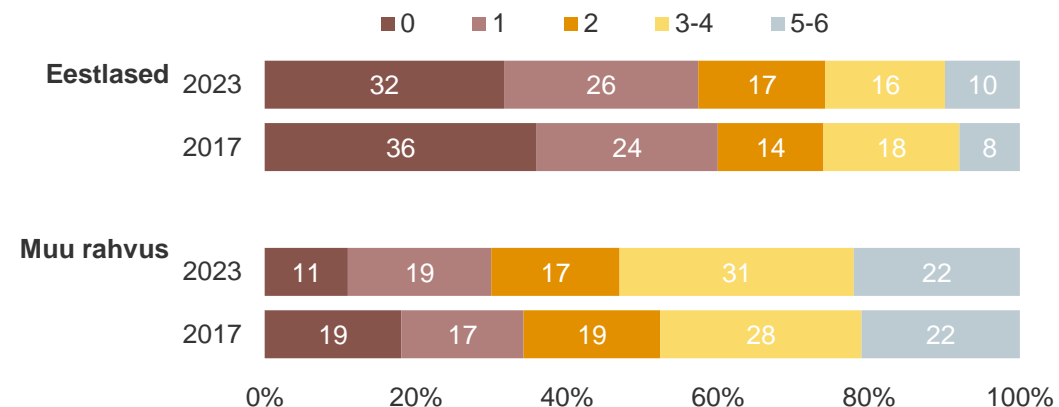
Joonis 6.4 Igapäevaselt teise emakeelega inimestega suhtlevate inimeste osakaal (vähemalt ühes suhtlussfääris), rahvusrühma ja erinevate tunnuste alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Muust rahvusest inimestega suhtluse sageduse kõrval võib teise dimensioonina vaadelda erinevate suhtlussfääride mitmekesisust (Joonis 6.5). Teise emakeelega inimestega suhtlevad vähemalt 3–4 erinevas (nii formaalses kui ka mitteformaalses) kontekstis umbes pooled muust rahvusest inimesed ning veerand eestlastest.

Väga mitmekesiselt (st viies-kuues erinevas suhtlussfääris) suhtleb umbes veerand (22%) muust rahvusest inimestest ning kümnendik (10%) eestlastest. Võrreldes 2017. aastaga on vähenenud nende muust rahvusest inimeste osakaal, kes ei suhtle eestlastega üldse (19%-lt 11%-le). Koroonapandeemia aasta 2020 on eristuv, kuna suhtlus oli piiratud.

Joonis 6.5 Eesti elanike osakaal, kes on viimase poole aasta jooksul suhelnud endast erinevast rahvusest inimestega vähemalt kord kuus (2017. a mõnel korral kuus), suhtlussfääride arvu (0-6) ja rahvuse alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2017, 2023 (%)

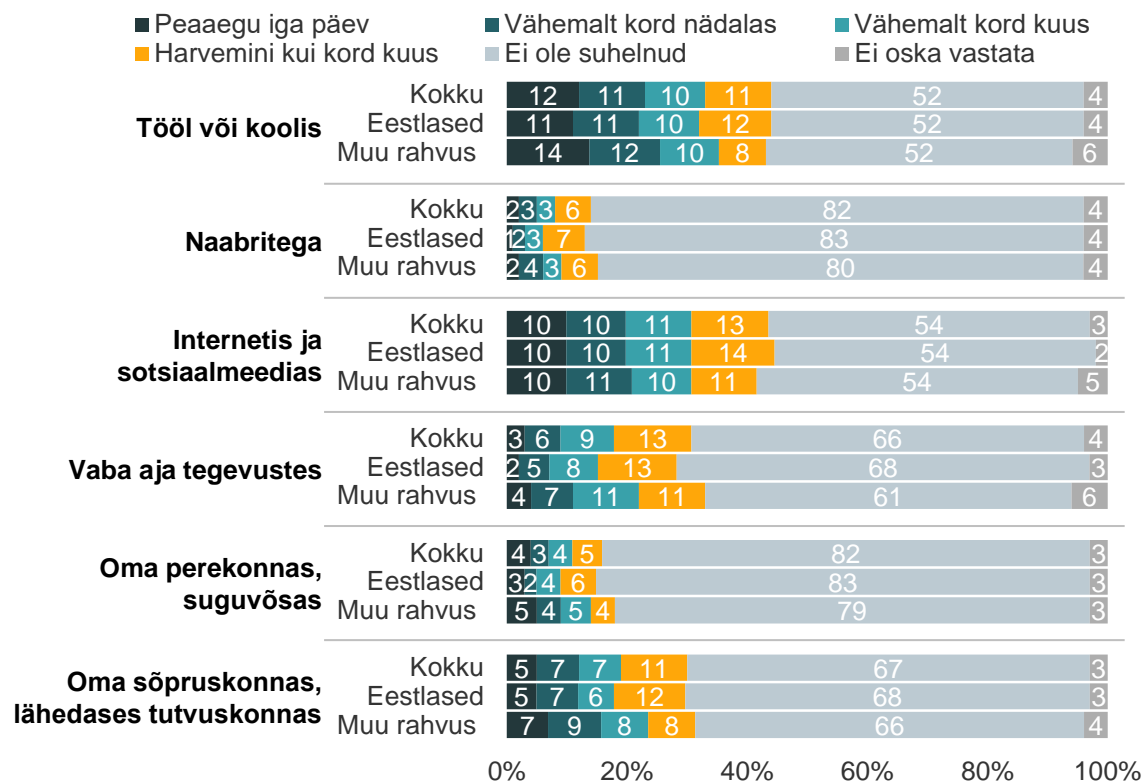

Sarnaselt teise emakeelega suhtlemise sagedusele on ka suhtlussfääre keskmisest rohkem keskmistes vanuserühmades, meeste hulgas, eestlaste puhul Ida-Virumaal ja muust rahvusest inimeste puhul väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad, ning nende puhul, kes valdavad hästi teist keelt. Nii eestlaste kui ka muust rahvusest elanike puhul on teise emakeelega inimestega suhtlemise ulatus seotud avatusega teiste rahvuste suhtes: suurema avatusega rühmades on ka üle keskmise kontaktisfääre. Muust rahvusest inimeste puhul on kõige mitmekesisemad kontaktid eestlastega nii nendel, kes on kõige vähem häiritud teistest rahvustest inimestest, kui ka nendel, kes on kõige rohkem häiritud. Samas need, kes puutuvad eestlastega rohkem kokku, hindavad eestlaste ja muust rahvusest inimeste võimalusi võrdsemaks, ning need, kellel on eestlastega vähem kontakte, tajuvad suuremat ebavõrdsust. Eestlaste puhul vähendab tihedam suhtlus vene emakeelega inimestega võimaliku kultuurikonflikti hirmu.

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

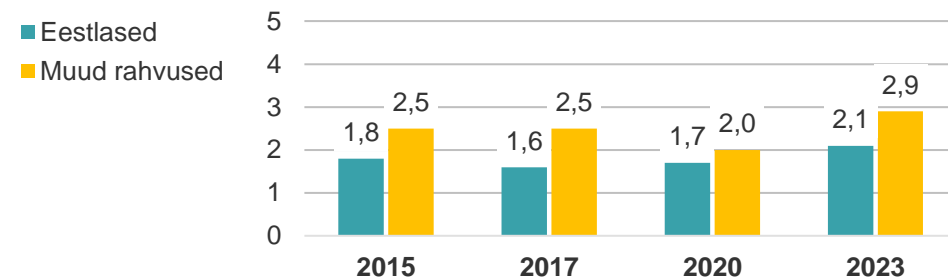
Sarnaselt eestlaste ja vene emakeelega elanike omavahelisele suhtlusele toimub põhiline suhtlus muu kui eesti või vene emakeelega Eesti elanikega põhiliselt tööl või koolis, ning erasfääris – vaba aja tegevustes, pere- või sõpruskonnas – suhtlevad väga vähesed (Joonis 6.6). Rohkem on inimesed märkinud suhtlust internetis või sotsiaalmeedias, kus vastanud võivad olla arvestanud ka suhtlust väljaspool Eestit. Kontakte muu emakeelega inimestega on eestlastest sagedamini nii töö- kui ka erasfääris vene emakeelega Eesti elanikel.

Joonis 6.6 Hinnang suhtluse sagedusele viimase poole aasta jooksul muud keelt kui eesti või vene keelt (nt inglise keelt) emakeelena kõnelevate elanikega Eestis. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

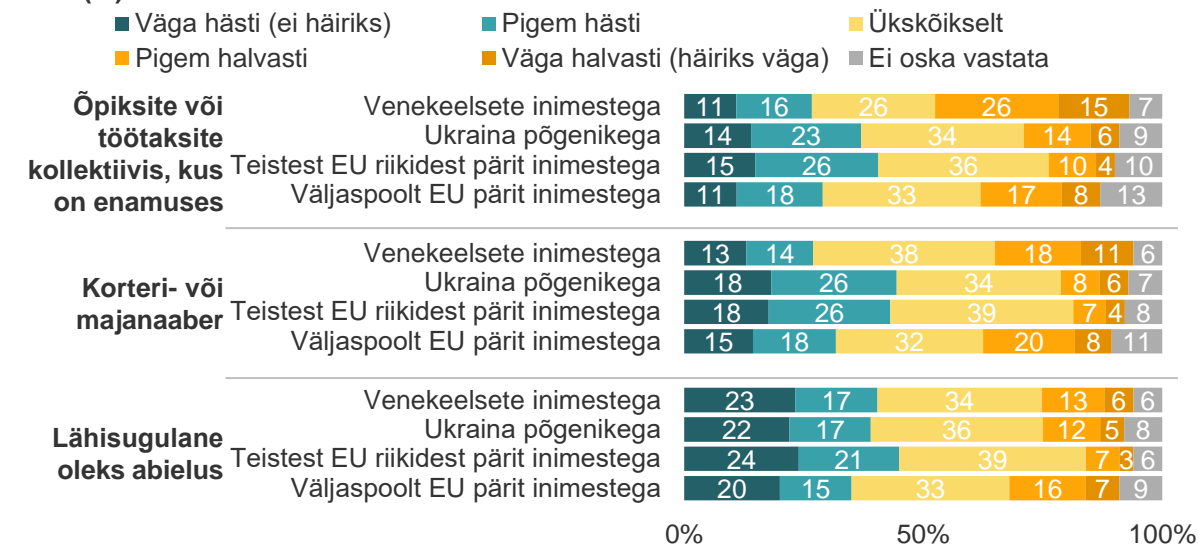
Joonis 6.7 Nende suhtussfääride keskmine arv, kus Eesti elanikud on viimase poole aasta jooksul suhelnud endast erinevast rahvusest inimestega vähemalt kord kuus (2015 ja 2017 vähemalt mõnel korral kuus), rahvusrühma alusel.

EIM 2015, 2017, 2020, 2023 (sfääride arv 0-6)

Rahvustevahelised hoiakud

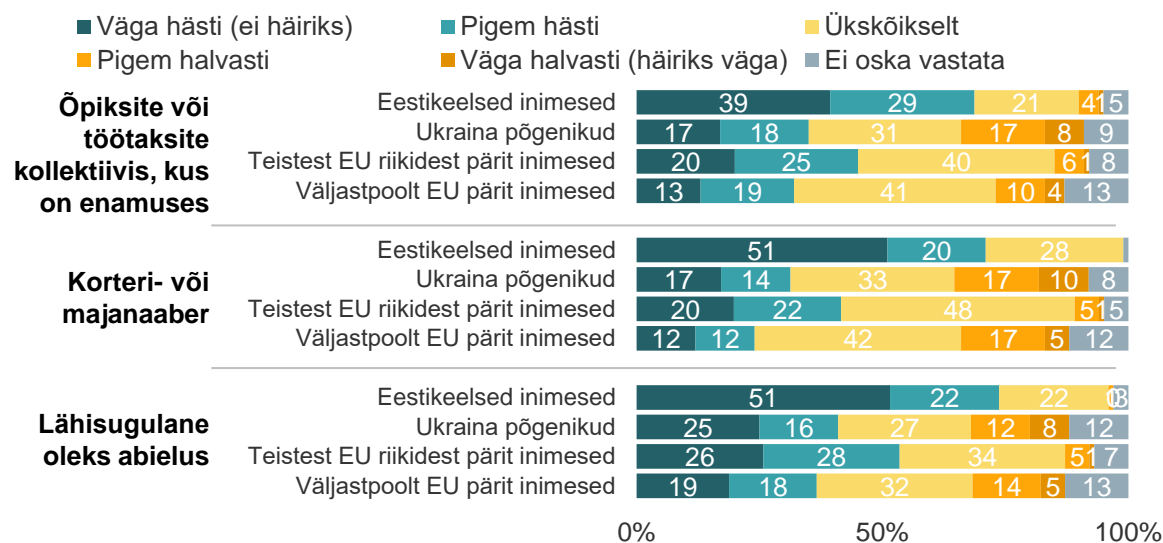
Joonis 6.8 Hinnangud kokkupuutele teistest rahvustest inimestega. Eestlased n=856. EIM 2023 (%)

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

Eestikeelsete suhtumises võimalikesse kokkupuudetesse teiste rahvustega domineerib vastus „ükskõiksel“, samuti ei ole olulisi erinevusi suhtumises erinevatesse rahvustesse, veidi positiivsemalt on hinnatud hüpoteetilist olukorda, kus mõni lähisugulane oleks abielus muust rahvusest inimesega, kõige vähem soovitakse aga olla kollektiivis, kus on ülekaalus muust rahvusest inimesed. Sealhulgas on kõige enam neid, keda häiriks väga (15%) või kes suhtuks pigem halvasti (26%) sellesse, kui nad töötaksid kollektiivis, kus on enamuses venekeelsed inimesed (see ületab positiivselt suhtujate osakaalu), rohkem on ka neid, keda häiriks väga või pigem kollektiiv, kus on ülekaalus väljastpoolt Euroopat pärit inimesed (vastavalt 7% + 16%).

Joonis 6.9 Hinnangud kokkupuutele teistest rahvustest inimestega. Vene- või muukeelsed inimesed (v.a eestikeelsed) n=659. EIM 2023 (%)

Vene- ja muukeelsete inimeste hulgas on eestlastest kõrgem nende osakaal, kes suhtuksid muust rahvusest inimestega koos töötamise, naabriks olemise ja pereliikmeks olemise väga hästi või pigem hästi (Joonised 6.8 ja 6.9).

Eriti positiivne on suhtumine eestlastesse, mis on kõige suuremas vastuolus eestlaste hoiakutega venekeelsete elanike suhtes. Samas on venekeelsete inimeste puhul tugevamalt polariseerunud

suhtumine Ukraina põgenikesse – kus positiivselt suhtujate osakaal on sarnane eestlastele (sh „väga hästi“ märkinute osakaal on kõrgemgi), aga eestlastega võrreldes on rohkem neid, keda väga häiriks tihedad kontaktid Ukraina sõjapõgenikega. Kuigi häiritute osakaal väljastpoolt Euroopat pärit inimeste suhtes jääb alla eestlastele, on märgatavalt suurem erinevus häiritute osakaalus eurooplaste ja mitte-eurooplaste suhtes.

Nagu ka eelnevalt Joonistel 6.8 ja 6.9 esitatud tulemustest ilmneb, on eestlaste üldine häiritus venekeelsetest elanikest kõrgem kui venekeelsete elanike häiritus eestlastest. Samas on häirituse tase muude rahvuste suhtes (Ukraina põgenikud, Euroopast ja väljastpoolt Euroopat pärit inimeste suhtes) eestlaste ja muude rahvuste hulgas suhteliselt sarnane. Samuti erineb häirituse tase erinevates rahvusesisestes rühmades üsna sarnase mustri alusel.

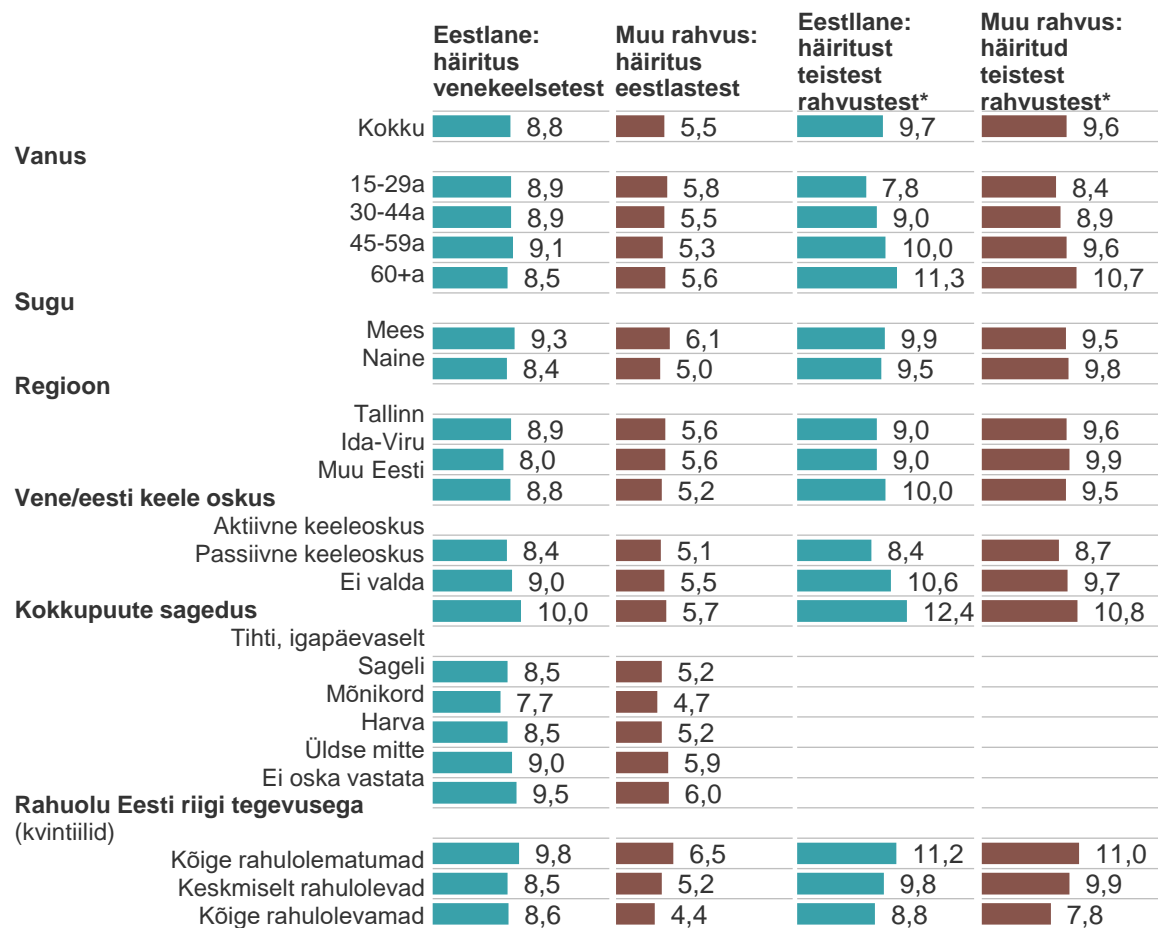
Eestlaste ja muust rahvusest inimeste häiritus teisest rahvusest on madalam naiste hulgas, samuti nende hulgas, kes valdavad teise rahvuse keelt, ning regioonides, kus on teiste rahvuste osakaal oluliselt suurem. Häiritus on kõrgem nende hulgas, kellel on harvemad kokkupuuted teise rahvusega, samas eestlastel on kõrgem ka nende hulgas, kes puutuvad kokku igapäevaselt. Eestlaste puhul on kõrgeim häiritus 45–59-aastaste vanuserühmas, muu rahvuse puhul aga kõige nooremas vanuserühmas.

Lõimumisrühmadest on kõige kõrgem häiritus lõimumata passiivselt vastanduvast rühmas ning kõige madalam täielikult lõimunute rühmas. See on seotud ka üldise rahuloluga Eesti riigi tegevusega: mida madalam rahuolu (nii eestlaste kui ka muust rahvusest elanike hulgas), seda kõrgem on ka häiritus teisest rahvusrühmast. Sellega seotult on keskmine häirituse tase erinev ka lõimumis- ja kaasamisklastrites: kõige häiritumana teisest rahvusest tunnevad end lõimumata passiivselt vastanduvad rühma liikmed, eestlastest negativistliku ilmajäetud rühma ja kriitilise aktiivse-rahvusliku rühma liikmed.

Suhtumises muudesse rahvustesse kasvab häirituse tase vanuse kasvades. Häiritus on suurem ka eestlastel väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad, muust rahvusest inimestest just Ida-Virumaa elanikel. Sarnaselt eestlaste ja venekeelsete inimeste vastastikuse häiritusega on parema (inglise) keele oskusega inimeste keskmine häiritus madalam kui nõrga või puuduva keeleoskuse puhul. Oluliseks häirituse ennustajaks on ka üldine rahulolematuse Eestri riigi tegevusega: kõige rahulolematumad on ka kõige häiritumad teiste rahvuste suhtes. Ka muude rahvuste suhtes tunnevad end kõige häiritumalt lõimumata passiivselt vastanduva rühma ja negativistliku ilmajäetud rühma liikmed ning kõige vähem häirituna tunnevad end täielikult lõimunud ja avatud aktiivse-positiivse rühma liikmed.

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

Joonis 6.10 Häiritus teise rahvusrühma suhtes, rahvusrühma ja erinevate tunnuste alusel. Maksimaalne tulemus on 15. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

*Ukraina põgenikud, Euroopast pärit inimesed, väljastpoolt Euroopat pärit inimesed.

Lõimklastrid

A Täielikult lõimunud	3,9	7,1
B Lokaalselt lõimunud patrioot	4,8	9,1
C Hästi kohanenud osaliselt lõimunud	5,3	9,8
D Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline	5,5	9,9
E Lõimumata passiivselt vastanduv	6,7	11,4

Kaasamisklastrid

A Avatud aktiivne positiivne	7,8	7,0
B Pragmaatiline väheaktiivne	7,8	8,2
C Alalhoidlik positiivne	8,9	11,4
D Kriitiline aktiivne rahvuslik	10,0	11,5
E Negativistlik ilmajaetu	10,5	12,2

Kokkuvõte

Sarnaselt varasemate uuringutega näitavad küsitluse tulemused, et eestlased ja muust rahvusest elanikud puutuvad kokku eeskätt töö ja koolis ning vähem on eriti pidevaid kontakte erasfääris (vaba aja tegevused, sõpruskonnad), kus inimesed saavad ise valida oma suhtluspartnereid. See kehtib ka hea eesti keele oskusega inimeste puhul, kuigi nende üldine kontaktide sagedus ja ulatus eestlastega on kõrgem võrreldes keele mittevaldajatega. Erandiks on selge eesti rahvuse enamusega piirkonnad, kus muust rahvusest inimeste kontaktid eestlastega on sagedasemad ja mitmekesisemad ka erasfääris. Muust rahvusest elanike hulgas on töö ja kooliga seotud kontakte eestlastega enam tööalistel, isiklikes suhtlussfäärides on veidi enam ja sagedamaid kontakte nooremates põlvkondades. Igapäevaselt suhtleb teise rahvusega kolmandik eestlasi ning kaks kolmandikku muust rahvusest inimesi, üldse ei puutu kokku teiste rahvustega kolmandik eestlastest ning kümnendik muust rahvusest elanikest.

Eestlaste hulgas on muust rahvusest inimestega võrreldes rohkem neid, kes tunnevad end häirituna kokkupuutel teiste rahvustega, samas ei erine häiritute osakaal oluliselt konkreetsete rahvusrühmade suhtes. Muust rahvusest inimeste puhul on positiivse ja negatiivse suhtumise osas suuremad erinevused vastavalt konkreetsele rahvusrühmale. Eestlastesse suhtutakse kõige positiivsemalt, mis on vastuolus eestlaste negatiivsemale poolele kalduvate hinnangutega. Samas ukrainlaste suhtes on muust rahvusest inimeste hoiakud tugevamalt polariseerunud kui eestlaste puhul ning häirituse tase erineb tugevamalt eurooplaste ja väljastpoolt Euroopat pärit inimeste suhtes.

6. Rahvuste vahelised kontaktid ja seotud hoiakud

Kuigi vastastikuse häirituse tase eestlaste ja venekeelsete inimeste vahel erineb oluliselt, on rahvustesisest häiritus madalam sarnastes rahvustesisestest rühmades: nende puhul, kes valdavad keelt paremini, kes elavad piirkondades, kus on teise rahvusrühma tugev ülekaal ning kellel on sagedane (samas mitte igapäevane) kokkupuude teise rahvusega. Üheks oluliseks häirituse ennustajaks on ka üldine rahulolu Eesti riigi tegevusega: mida madalam on rahulolu, seda kõrgem on häiritus. Keskmine häiritus teistest rahvustest on eestlaste ja muust rahvusest inimestel väga sarnane, ning rahvusrühmade sees sõltub eeskätt vanusest ja üldisest rahulolust Eesti riigiga (nooremad ja rahulolevamad on vähem häiritud).

Allikad

Kivistik, Kats (2020). Eesti elanike keeleoskus ja -kasutus, inimestevahelised kontaktid, sallivus ning eesti keele väärtustamine. Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2020, 28–43.

Mägi, Kadri (2018). Ethnic residential segregation and integration of the Russian-speaking population in Estonia. Doktoritöö, Tartu: Tartu Ülikool.

7

Keeleoskus ja keelekasutus

Külliki Seppel

Tartu Ülikool

7. Keeleoskus ja keelekasutus

Sissejuhatus

Keelele pühendatud peatükis antakse esmalt ülevaade Eesti elanike eesti, vene ja muude keelte enesehinnangulisest oskusest, analüüsid ka pikemaajalisi muust rahvusest elanike eesti keele oskuse trende võrdluses varasemate lõimumismonitooringute andmetega. Teiseks käsitletakse erinevate keelte kasutust töökohal ning muu rahvuse eesti keele kasutuse ulatust töö- ja erasfääris. Viimases osas analüüsitakse põhjusi, miks Eesti elanikud eesti keelt väärtustavad.

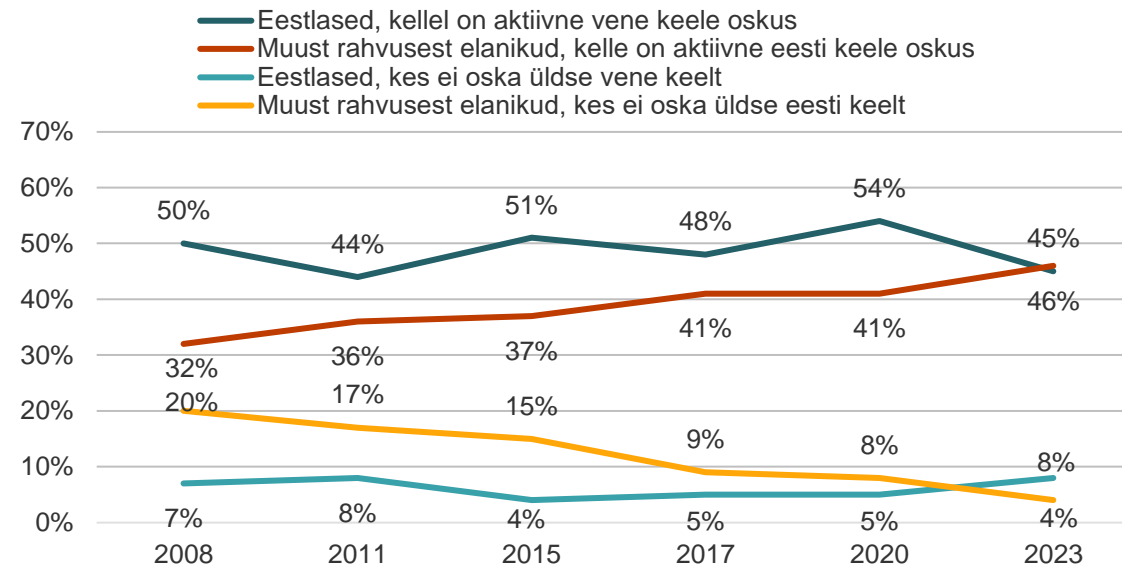
Eesti elanike emakeel ja erinevate keelte oskus

Keeleoskust on küsitluses mõõdetud inimese enda subjektiivse hinnangu kaudu, mis ei pruugi olla nii täpne kui näiteks keeletestidega mõõdetult, seda võib mõningal määral mõjutada üldine poliitiline kontekst. Samuti ei ühti alati inimese rahvuslik kuuluvus (mille alusel selles monitooringus vastajad on jaotatud), emakeel ja peamine suhtluskeel. 2023. aasta küsitlusele vastajatest defineeris ennast eestlasena 56% (870 isikut), venelasena 33% (522), ukrainlasena 3% (47), valgevenelasena 1,3% (20) ja soomlasena 1,1% (17). 6% eestlastest märkis oma emakeeleks vene keele (ehk vene emakeelega inimestest 9% defineerib end eestlasena), kõikide teiste rahvuste puhul ühtis rahvuslik kuuluvus saajaprotsendilisel inimeste deklareeritud emakeelega. 6% eestlaste peamiseks suhtluskeeleks on vene keel. Venelastest 91% jaoks on peamiseks suhtluskeeleks vene keel, 9%-l on eesti keel, 0,4% muu keel. Ankeedile vastanud ukrainlastest 77% jaoks peamine suhtluskeel Eestis on vene keel, 15% muu keel, 9% eesti keel, valgevenelastest on 95%-l suhtluskeel vene keel, 5%-l muu keel. Soome rahvusest inimestest 65% märkis suhtluskeeleks eesti keele, 30% vene keele ja 6% muu keele. Eesti emakeelega inimestest kõik märkisid oma peamiseks suhtluskeeleks eesti keele, vene emakeelega inimestest aga 8% ja muu emakeelega inimestest 25% eesti keele.

2023. aastal läbi viidud küsitlus näitab esimest korda, et aktiivse eesti keele oskusega (st valdab vabalt, saab aru, loeb, kirjutab) muust rahvusest inimeste osakaal (46%) on kasvanud sama suureks kui vene keelt valdavate eestlaste osakaal (45%) (Joonis 7.1). Vene keelt valdavad umbes pooled eestlased, see osakaal on püsinud samas suurusjärgus alates 2008. aastast. Vene keelt üldse mitte valdavate eestlaste osakaal on läbi aastate kõikunud 4–8% vahel. Muust rahvusest inimeste osakaal, kes eesti keelt hästi oskab, on samas ajavahemikus kasvanud kolmandikult pooleni ning keelt üldse mitte valdavate inimeste osakaal on langenud 20%-lt 4%-le.

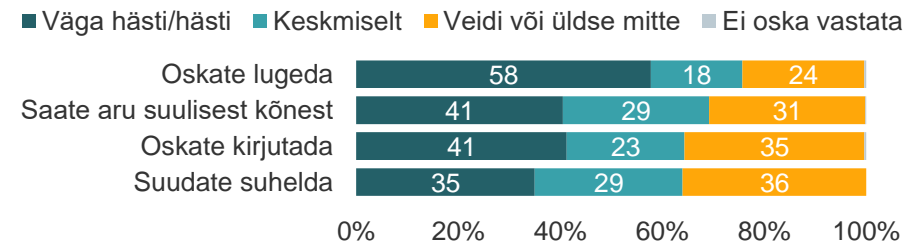
Muust rahvusest inimesed hindavad kõige kõrgemini oma eesti keele passiivsemat keeleoskuse vormi – lugemisoskust, mida peab heaks 58% (Joonis 7.2). Suulisest kõnest saab hästi aru ning oskab hästi eesti keeles kirjutada 41%. Kõige nõrgemaks hinnatakse oma eesti keeles suhtlemise oskust, mida peab heaks ainult 35% ning puudevaks 36% muust rahvusest inimestest.

Joonis 7.1 Eestlaste vene keele ja muust rahvusest elanike eesti keele enesehinnangulise oskuse* muutus. EIM 2008, 2011, 2015, 2017, 2020, 2023 (%)

*Hinnangud: „valdan vabalt“ ja „saan aru, räägin, kirjutatan“.

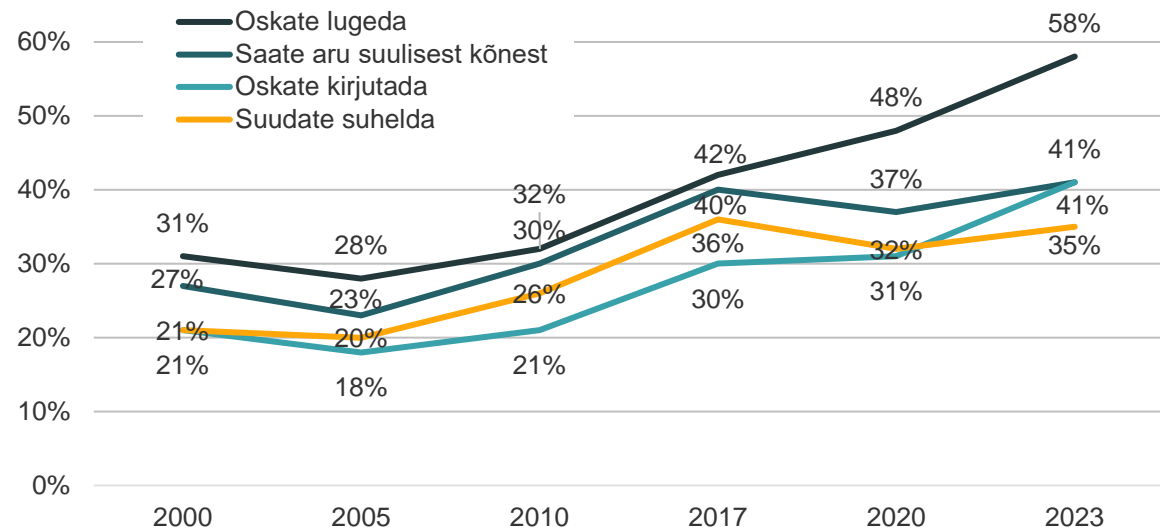
Joonis 7.2 Eesti keele oskusega muust rahvusest vastajate osakaal osaoskuste alusel. Vastanud muust rahvusest inimesed, n=690. EIM 2023 (%)

7. Keeleoskus ja keelekasutus

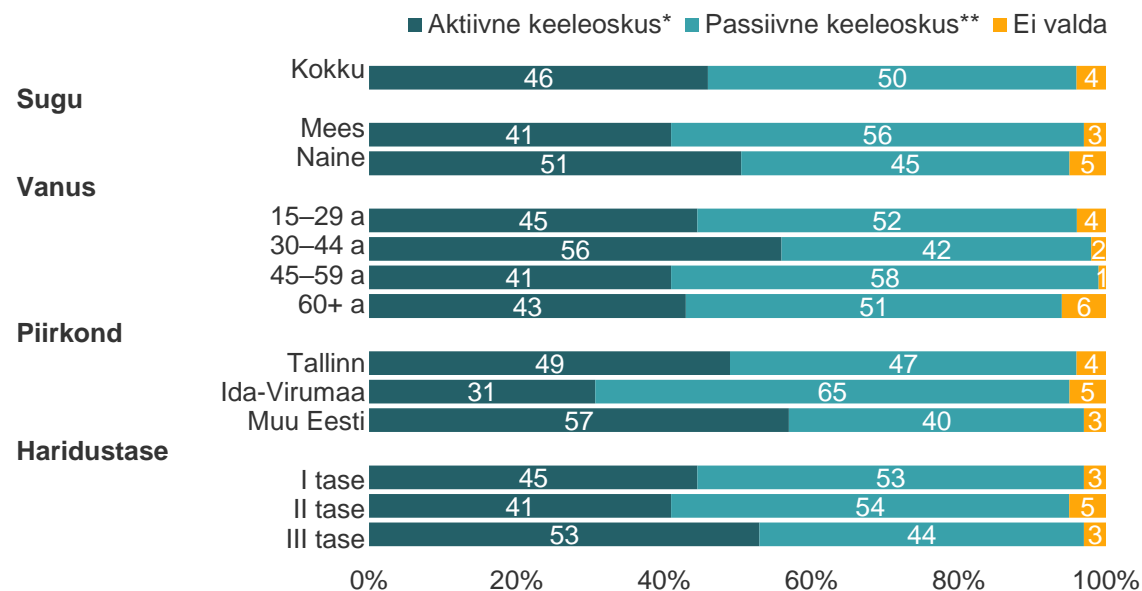
Võrreldes varasemate küsitlustega alates 2000. aastast on enda taset heaks hinnanud osakaal pidevalt kasvanud kõikide osaoskuste lõikes (Joonis 7.3), kõige kiiremini on kasvanud just eesti keeles lugeda oskajate osakaal, ning vahe keerulisemate osaoskustega – kirjutamise, suulisest tekstist arusaamise ja eriti suhtlusoskusega – on järk-järgult kasvanud. See seletab ka pea kümne protsendipunktilist erinevust eesti keeles lugeda oskajate ja aktiivse keeleoskusega inimeste vahel.

Joonis 7.3 Hea eesti keele oskusega muust rahvusest vastajate osakaal osaoskuste alusel, 2000–2023. Vastanud muust rahvusest inimesed, n=690. EIM 2000, 2005, 2010, 2017, 2020, 2023 (%)

Kõige suurem on aktiivse eesti keele oskusega inimeste osakaal 30–44-aastaste vanuserühmas (56%) (Joonis 7.4), teistes vanuserühmades jääb keeleoskajate osakaal alla poole. Kõige nooremaste vanuserühmas, kes kõik on käinud kooliteed ainult sellel aastajal, on ülekaalus need, keda iseloomustab passiivne keeleoskus (52%), keelt ei valda enda hinnangul üldse 4%. Ka noorte hulgas on oluliselt rohkem neid, kes hindavad heaks või väga heaks oma lugemisoskust (61%), kõige väiksem on aga nende hulk, kes hindab heaks suhtlemisoskust (35%). Samas üks viiendik (21%) noorimast vanuserühmast on märkinud, et ei oska üldse või oskab ainult veidi eesti keeles lugeda ja suulisest kõnест aru saada, 25% peab nõrgaks oma suhtlemisoskust ja 28% oma kirjutamisoskust.

Joonis 7.4 Eesti keele oskuse tasemed erinevates muust rahvusest inimeste sotsiaal-demograafilistes rühmades. Muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

*Aktiivne keeleoskus: „valdan vabalt“ ja „saan aru, räägin, kirjutan“.

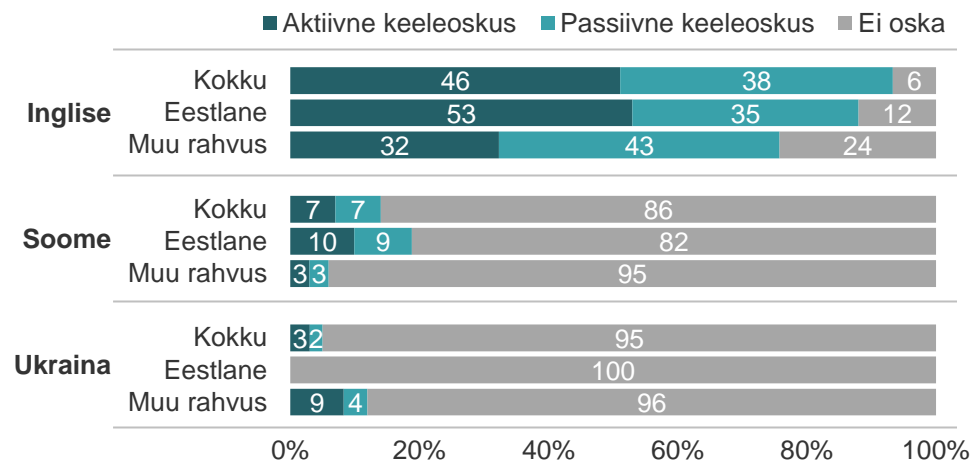
** Passiivne keeleoskus: „saan aru, räägin veidi“ ja „saan aru veidi, aga ei räägi“.

Eesti keele oskus on seotud ka haridustasemega: kõige kõrgema haridustasemega inimestest on hea eesti keele oskusega 53%, kesk- ja algharidusega rühmades alla poole. Tallinnas on aktiivse keeleoskusega pooled ja passiivsega pooled muust rahvusest linnaelanikud, Ida-Virumaa muust rahvusest elanikest on aktiivse eesti keele oskusega inimesi kolmandik (31%) ja passiivsega kaks kolmandikku (65%), ülejäänud Eestis on aktiivse keeleoskusega 57% ja passiivsega 40%. Ida-Virumaal on näha ka kõige selgemalt seos keeleoskuse ja keelepraktika võimaluste vahel: kui oma lugemisoskust hindab heaks 50%, siis suulisest kõnест arusaamist 27% ja suhtlusoskust ainult 20%.

7. Keeleoskus ja keelekasutus

Muude keeltest valdavad Eesti elanikud konkurentsivõrre kõige enam inglise keelt, mida vähemalt passiivsel tasandil valdab 84% (Joonis 7.5). Eestlaste inglise keele oskus on muust rahvusest inimestest kõrgem, oma inglise keele oskust peab heaks 54% eestlastest ja 32% muust rahvusest Eesti elanikest. Inglise keele kõrval on Eestis veel räägitavamateks keelteks soome keel (19% eestlastest, 6% muust rahvusest inimestest) ja ukraina keel (0,6% eestlastest ning 13% muust rahvusest inimestest, sh 6% jaoks on see emakeel). Teistest võrrekeeltest on Eestis kõige levinumad suured Euroopa keeled – prantsuse keel (3%), hispaania (2%) ja itaalia (1%) ning lähipiirkonnast rootsi keel (2%).

Joonis 7.5 Muude keelte valdamine Eesti elanikkonna hulgas. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

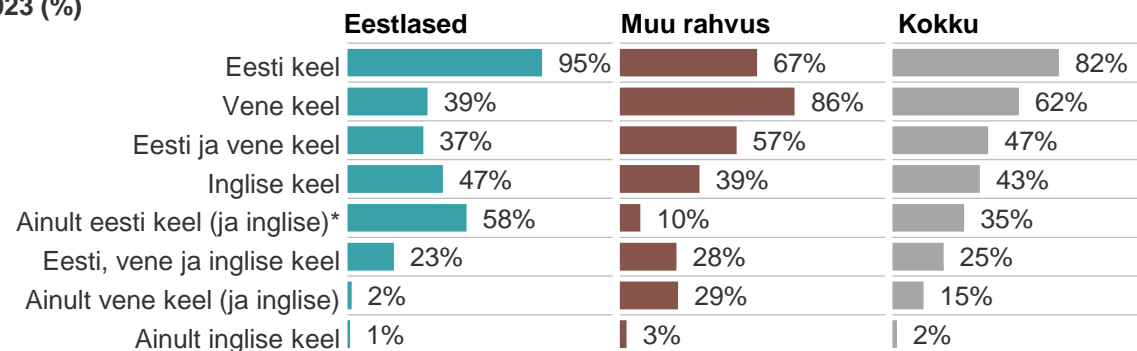

Keelekasutus erinevates elusfäärides

Suur osa Eesti töötajatest kasutab oma töökeskkonnas mitut erinevat keelt. Eesti keelt kasutab tööl 82%, vene keelt 62% ning inglise keelt 43% töötajatest, kõiki kolme korraga kasutab tööl 25% (Joonis 7.6). Väike osa kasutab tööl veel ukraina ja soome keelt. Erinevate keelte kasutus võib siinkohal tähendada nii suhtlust töökaaslaste, klientidega kui ka näiteks tööd eri keeles dokumentidega. Eestlastest kasutab peab pool (47%) oma tööl või (üli)koolis inglise keelt ning veidi üle kolmandiku (39%) vene keelt.

Eestikeelses töökeskkonnas töötab 58% (sh n-õ puhtalt eestikeelne on töö 35%-l, ja eesti ja inglise keelt kasutab 23%), ainult vene keelt kasutab 2% ning ainult inglise keelt 1% eestlastest. Nii eesti kui ka vene keelt kasutab oma töökeskkonnas 37% ja kõiki kolme keelt 23% eestlastest. Muust rahvusest inimestest kaks kolmandikku (67%) kasutab töökeskkonnas eesti keelt ja 86% vene keelt. Eesti keelt kasutavad kõige enam kontoritöötajad, klienditeenindajad, teenindus- või müügitöötaja ametikohal töötajad (73%), juhtidest ja spetsialistidest kasutab eesti keelt 69%, lihttöölisest 52%. Nendest, kes valdavad eesti keelt heal tasemel, kasutab 90% eesti keelt ka tööl, passiivse keeleoskusega inimestest ainult 40%. Inglise keelt kasutab eestlastega võrreldes veidi väiksem osakaal – 39%. Puhtalt venekeelses keskkonnas töötab alla kolmandiku (29%) muust rahvusest inimestest, sh 48% lihttöölisest ning 26% juhtidest ja spetsialistidest. Ainult ingliskeelses keskkonnas töötab 3%, kõiki kolme keelt kasutab 28% (veidi rohkem kui eestlasi).

Joonis 7.6 Tööl kasutatavad keeled. Vastanud elanikud, kes töötavad või õpivad n=1003. EIM 2023 (%)

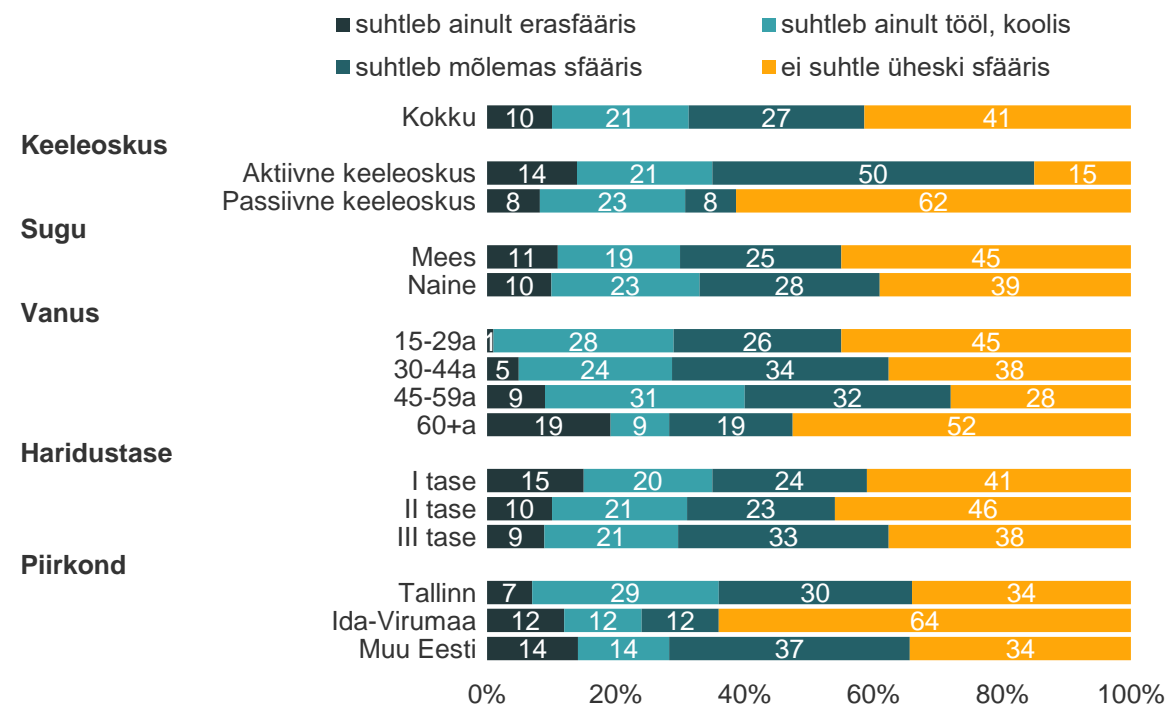
* Tööl või koolis ei kasuta vene keelt, aga võib kasutada inglise keelt.

Kui tööalaselt kasutab eesti keelt üle kahe kolmandiku muust rahvusest inimestest, siis väljaspool töökeskkonda kasutatakse eesti keelt suhtluseks märgatavalt vähem – nii töö- kui ka isiklikus sfääris suhtleb eesti keeles veidi üle veerandi (27%) ning neid, kes tööl eesti keelt ei kasuta, aga suhtlevad eesti keeles väljaspool tööd, on kümnendik (10%). Üheski sfääris ei kasuta eesti keelt 41%. Täpne küsimuse sõnastus oli „Milliseid keeli Te kasutate vabal ajal, see tähendab sõprade, tuttavate, naabritega jm?“ – mis rõhutab just eesti keele aktiivset kasutust suhtluses, ning võib alahinnata keele kasutust mõnes teises vormis, nt lugemisel, meedia jälgimisel.

7. Keeleoskus ja keelekasutus

Kõige olulisemaks eesti keele kasutamise teguriks on loomulikult eesti keele hea oskus – aktiivse eesti keele oskusega inimestest 85% kasutab eesti keelt vähemalt ühes sfääris. Samas, kui tööalaselt rakendab eesti keelt enamik eesti keele valdajatest, suhtleb erasfääris eesti keeles alla kahe kolmandiku (59%).

Joonis 7.7 Eesti keele kasutuse sfäärid. Muu rahvus, n=690. Erinevate tunnuste alusel. EIM 2023 (%)

Naised on aktiivsemad suhtlejad kui mehed, eeskätt suurema eesti keele kasutamise pärast tööl (60% vs. 50%). Aktiivsemalt kasutavad eesti keelt ka keskmised vanuserühmad (30–59 a), noorimast vanuserühmast ei suhtle eesti keeles üldse peaaegu pooled (45%), väljaspool kooli- ja töökeskkonda kasutab eesti keelt veidi üle veerandi (26%). Kui kõrgharidusega muust rahvusest

elanikest kasutab eesti keelt 62% (54% töökontekstis ja 42% isiklikus suhtluses), siis kesk- ja madalama haridustasemega inimestest kasutab eesti keelt alla 60%. Tallinnas on kõige enam tööalaseid kontakte eesti keeles 59%-l (mujal Eestis 51%), samas isiklikku eestikeelset suhtlust on kõige enam mujal Eestis 51% (Tallinnas 37%). Ida-Virumaal on nii vähesema keeleoskuse kui ka eestlastest kontaktide vähesuse tõttu eestikeelset suhtlemist vähem nii töö- kui ka erasfääris, mõlemas veerandil (24%) muust rahvusest elanikest.

Eesti keele väärtustamine

Eesti keele oskuse ja kasutuse kõrval küsiti uuringus ka seda, millistel põhjustel Eesti elanikud eesti keelt väärtustavad. Tulemused näitavad, et põhjused, mille tõttu eestlased ja muust rahvusest inimesed eesti keelt väärtustavad, on suhteliselt erinevad, samuti hindavad eestlased kõiki põhjuseid kõrgemalt kui muu rahvus (keskmiselt 3,7 vs. 3,1 punkti 4-punktilisel skaalal) (Joonis 7.8). Kui mõlemad nõustuvad, et eesti keelt on vaja praktiliselt põhjustel, nagu hea hariduse saamiseks (3,6 punkti eestlastel, 3,3 muust rahvusest inimestel), kodakondsuse saamiseks (3,6 vs. 3,3), Eestis elamiseks (3,7 vs. 3,3) ja töökoha leidmiseks (3,4 vs. 3,1), siis olulisemalt suuremad käärid on eesti keele väärtustamises kultuurilis-identiteedilisel ja integratiivsetel aspektidel.

Joonis 7.8 Eesti keele olulisuse põhjused. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (keskmised, skaala 1–4)

Kultuuriline väärtus	Eestlased	Muu rahvus	Kokku
Eesti kultuuriruumi lahutamatu osa	3,8	3,2	3,6
ilusa kõlaga ja väljendusrikas suhtlemisvahend	3,6	2,7	3,3
Integratiivne väärtus			
peamine suhtlusvahend teiste Eesti elanikega	3,8	3,0	3,5
osa teist endast	3,8	2,4	3,3
hea hariduse saamise eeldus Eestis	3,6	3,3	3,5
Instrumentaalne väärtus			
vajalik töökoha saamiseks	3,4	3,1	3,3
vajalik Eestis elamiseks	3,7	3,3	3,5
vajalik Eesti kodakondsuse/elamisloa saamiseks	3,6	3,3	3,5

7. Keeleoskus ja keelekasutus

Kõige suuremad on käärid eesti keele väärtustamises ilusa kõlaga ja väljendusrikka suhtlemisvahendina (3,6 vs. 2,7) ja osana endast (3,8 vs. 2,4). Kultuurilis-identiteedilistest aspektidest on kõige sarnasemalt hinnatud eesti keele väärtust kultuuriruumi lahutamatu osana (3,8 vs. 3,2), samas erineb eestlaste ja muust rahvusest elanike hinnang eesti keele olulisusele peamise suhtlusvahendina teiste Eesti elanikega (3,8 vs. 3,0).

Joonis 7.9 Eesti keele väärtustamine kultuurilis-integratiivse või instrumentaalsena. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (keskmised skaalal 4–16)

	Instrumentaalsed väärtustamise aspektid	Kultuurilis-integratiivsed väärtustamise aspektid
Eestlane	14,3	15,0
Muu rahvus	13,2	11,4
Vene/eesti keele oskus		
Aktiivne keeleoskus	13,8	12,0
Passiivne keeleoskus	12,7	10,6
Ei valda	11,4	10,6
Vanus		
15–29 a	12,7	10,8
30–44 a	13,1	11,1
45–59 a	13,3	11,2
60+ a	13,3	12,0
Sugu		
Mees	12,6	10,8
Naine	13,7	11,7
Piirkond		
Tallinn	13,2	11,3
Ida-Virumaa	12,7	10,7
Muu Eesti	13,7	12,1
Lõimumistüüp		
A Täielikult lõimunud	14,3	13,4
B Lokaalselt lõimunud patrioot	13,3	11,8
C Hästi kohanenud osaliselt lõimunud	13,2	11,2
D Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline	13,3	11,4
E Lõimumata passiivselt vastanduv	12,5	9,9

Eesti keele väärtustamine on seotud eesti keele oskusega: aktiivse eesti keele oskusega muust rahvusest inimesed peavad olulisemaks ka eesti keele väärtustamist, nii instrumentaalses kui ka kultuurilis-integratiivsetes aspektides (Joonis 7.9), kuigi hinnangud jäävad kõigis rühmades alla eestlaste keskmise, sh ka nende puhul, kes on lõpetanud eestikeelse kooli. Eesti keelt peavad olulisemaks nii instrumentaalses kui ka kultuurilis-integratiivsetes aspektides naised ja inimesed, kes elavad väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad. Kõige vanema vanuserühma liikmed hindavad kõrgemalt eesti keele kultuurilis-integratiivset olulisust. Kõige madalamaks peab eesti keele olulisust aga noorim vanuserühm. Lõimumisrühmadest väärtustavad kõige kõrgemini eesti keelt täielikult lõimunud, keda iseloomustab ka kõige parem eesti keele oskus. Nemad hindavad eesti keele instrumentaalset olulisust eestlastega võrdselt, kultuurilis-integratiivset olulisust kõrgemalt kui muud lõimumisrühmad, aga madalamalt kui eestlased. Hoolimata oma muidu erinevatest hoiakutest Eesti ja eestlaste suhtes, on lokaalselt lõimunute, hästi kohanenud osaliselt lõimunute ja nõrgalt lõimunud aktiivse-kriitilise rühma liikmete hinnangud eesti keele olulisusele väga sarnased, kõige madalamalt väärtustavad eesti keelt, eriti kultuurilis-integratiivsest aspektist, lõimumata passiivselt vastanduva rühma liikmed.

Kokkuvõte

Muust rahvusest inimeste eesti keele oskus on uuritud aastate (2008–2023) jooksul aeglaselt, kuid järjepidevalt kasvanud, seda nii eesti keele aktiivse oskusega inimeste osakaalu kasvu (32%-lt 46%-le) kui ka nende inimeste, kes eesti keelt üldse ei oska, osakaalu vähenemise läbi (20%-lt 4%-le). Samas on oluliseks murekohaks tõik, et Eesti 15–29-aastaste noorte hulgas üle poole hindab oma keeleoskust keskmiseks või nõrgaks. Eesti keele valdajad hindavad kõige kõrgemalt passiivseid osaoskusi – lugemist –, samas eesti keeles suhtlemisoskust peab heaks ainult kolmandik muust rahvusest noortest. See näitab, et koolikeskkond ei paku piisavalt kõrgel tasemel eesti keele õpet. Et vanuserühmas 30–49 on eesti keele valdajate osakaal suurem, võib aimata, et teatud osa keelelisest arengust toimub veel koolijärgselt töökeskkonnas.

Uuring näitas ka, et Eesti elanike töökohad on valdavalt mitmekeelsed, ligi pooled Eestis töötavad või õppivad elanikud kasutavad tööl nii eesti kui ka vene keelt, veerand kasutab lisaks veel ka inglise keelt. Eesti keelt ei pea kasutama tööl üks kolmandik, vene keelt ei kasuta üldse ainult kümnendik muust rahvusest inimestest. Eestlastest töötab 39% töökohal, kus kasutatakse ka vene keelt, st suurem osa nendest eestlastest, kes vene keelt valdavad (umbes pooled elanikest). Inglise keele oskus on eestlastel parem kui muust rahvusest inimestel ning kasutavad nad ka tööl inglise keelt sagedamini.

7. Keeleoskus ja keelekasutus

Kuigi üle kahe kolmandiku töötavatest muust rahvusest inimestest kasutab töökeskkonnas eesti keelt, ei kandu see samaväärselt üle erasfääri, sh ka hea eesti keele oskusega inimestest kasutab eesti keelt väljaspool töökohta ja kooli alla kahe kolmandiku. Ainsana on suurem eesti keele kasutus töövälises kontekstis piirkondades, kus eestlastel on selge ülekaal.

Küsitlusest ilmnesevad erinevused aspektides, mida eestlased ja muust rahvusest inimesed peavad eesti keele juures oluliseks. Keeleõppe puhul peab arvesse võtma, et muust rahvusest inimesed väärtustavad eesti keele kui teise keele puhul selgelt instrumentaalseid aspekte rohkem kui kultuurilis-integratiivseid, sh ka need, kes kuuluvad täiesti lõimunute rühma, ja need, kes on omandanud eesti keele eestikeelse kooli keskkonnas.

Allikad

Vihalemm, Triin (2011). Keelepraktikad, kollektiivne identiteet ja mälu. Eesti integratsiooni monitooring 2011, 113–156.

Kivistik, Kats (2020). Eesti elanike keeleoskus ja -kasutus, inimestevahelised kontaktid, sallivus ning eesti keele väärtustamine. Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2020, 28–43.

8

Ruumiline kogemus ja hargmaisus

Külliki Seppel

Tartu Ülikool

8. Ruumiline kogemus ja hargmaisus

Sissejuhatus

Lähtuvalt uuemates lõimumiskäsitlustes keskseks tõusnud ruumilisest fookusest uuriti 2023. aasta lõimumismonitooringu raames küsitletutelt ka nende ruumilist kogemust väljaspool Eestit. Ruumilist kogemust analüüsitakse lähtudes Masso ja Opermanni (2017: 502-3) kolmest jaotusest: 1) inimeste mobiilsus, st lühi- ja pikaajalised viibimised välisriikides; 2) nii isikliku kui ka tööalast laadi kontaktid erinevates välisriikides, sh ka veebipõhised; 3) huvi konkreetsetes piirkondades ja üldiselt välismaailmas toimuva kohta, mis väljendub meedia kaudu enda kursis hoidmises ning temaatiliste uudiste ja populaarteaduslike saadete jälgimises. Järgnevas peatükis vaadeldakse Eesti elanike üldist ruumilist kogemust Eestist väljaspool ning muu rahvuse puhul eraldi ka hargmaisust ehk seotust lisaks Eestiga ka oma päritolumaaga, nii isiklike, professionaalsete, usuliste kui ka meelelahutuslike (sh meedia)kontaktide kaudu (Leppik ja Vihalemm, 2017: 591).

Kogemus ja kontaktid Eestist väljaspool ning huvi eri piirkondade suhtes

Eesti elanikest pooltel (50%, sh eestlastel 48% ja muust rahvusest inimestel 55%) on isiklik kogemus väljaspool Eestit kas elamise või sagedase reisimise kaudu. Pikemalt on Eestist väljaspool elanud viiendik (15% eestlasi ja 27% muust rahvusest inimesi), sh väljaspool Venemaad ja endise Nõukogude Liidu regiooni (v.a Balti riigid) pikemalt viibinute osakaal on 13% eestlaste ja 14% muust rahvusest elanike hulgas.

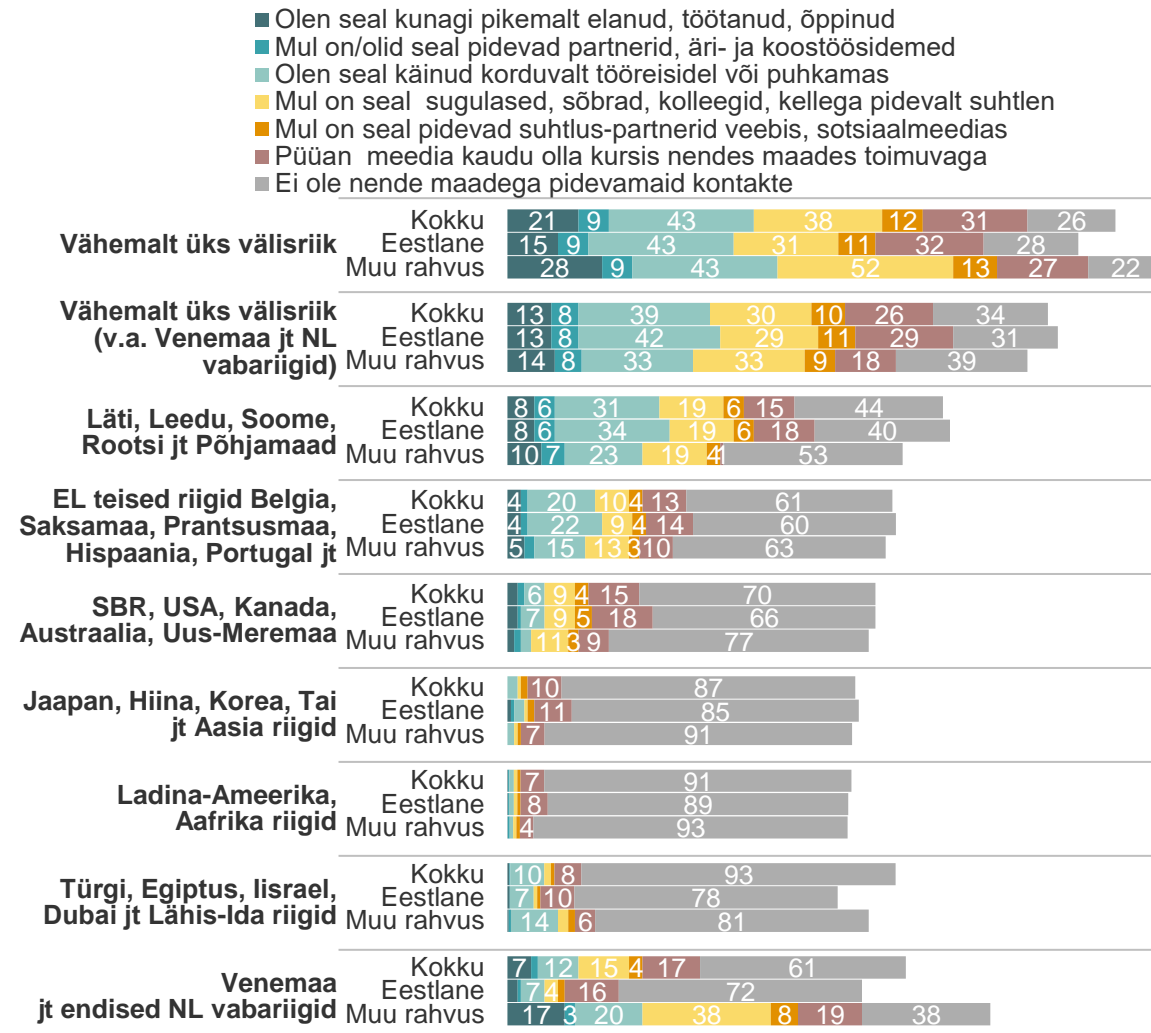
Tööreisidel või puhkusel on korduvalt käinud nii eestlastest kui ka muust rahvusest elanikest 43%, sh väljaspool Venemaad ja endise NL-i piirkonda eestlastest 42% ja muust rahvusest inimestest 33%.

Sugulasi, sõpru, kolleege, kellega pidevalt suheldakse, on väljaspool Eestit 38%-l Eesti elanikel, kuid neid kontakte on rohkem muust rahvusest elanikel (52% vs. 31%-l eestlastel), sh ka väljaspool Venemaad ja endise NL-i piirkonda (33% vs. 29%).

Äri- ja koostöökontakte on väljaspool Eestit 9%-l eestlastest ja muust rahvusest inimestest, sh väljaspool Venemaad ja endise NL-i piirkonda 8%-l eestlastest ja 6%-l muust rahvusest inimestest. Sarnases suurusjärgus on ka eestlaste ja muust rahvusest inimeste osakaal, kellel on välismaiseid veebipõhiseid suhtluspartnereid (vastavalt 11% ja 13%).

Erinevate piirkondadega üritab meedia kaudu kursis olla kolmandik eestlasi (32%) ja 27% muust rahvusest inimesi, sh on muust rahvusest elanike puhul see seotud eeskätt huvi ja suhtlusega Venemaa ja muude endise NL-i vabariikide suunal, samas kui eestlaste puhul on kõige olulisemad Põhjamaade ja Suurbritannia-USA suund.

Joonis 8.1 Ruumiline kogemus erinevate piirkondadega. Püselelanikud n=1564. EIM 2023 (%)

8. Ruumiline kogemus ja hargmaisuus

Kui pooled Eesti elanikud on aktiivsed välismaal käijad ja väljaspool Eestit suhtlejad, siis umbes veerandil (26%) puuduvad pidevamad kontaktid välismaal, sh eestlastest 28%-l ja muust rahvusest inimestest 22%-l. Kui välja jätta kontaktid Venemaal ja mujal endise NL-i piirkonnas, puudub igasugune kontakt ja kogemus muude maailma piirkondadega kolmandikul elanikkonnast (31% eestlastest, 39% muust rahvusest inimestest).

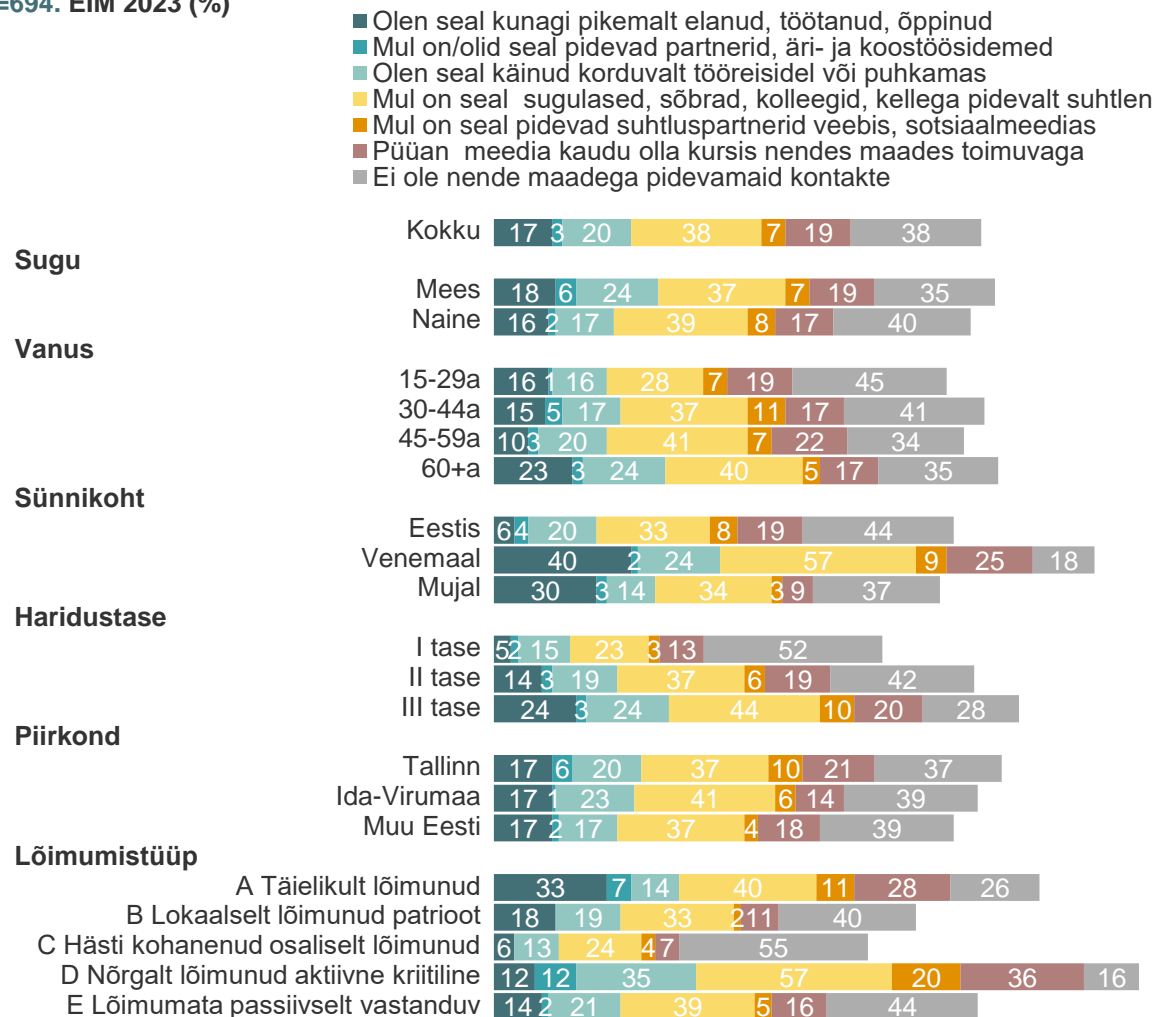
Teatud erinevused rahvuste vahel on ka eelistatud reisi piirkondade osas: eestlased reisivad muust rahvusest inimestest enam Põhjamaades ja muudes Euroopa riikides, samas kui muust rahvusest inimesed on teinud töö- ja puhkusereise eestlastest enam Lähis-Ida piirkonda (Türgi, Egiptus, Iisrael, Araabia Ühendemiraadid).

Eestlastest on nooremad vanuserühmad aktiivsemad välisriikide külastajad, muu rahvuse puhul on kõrgem just 30–49-aastaste vanuserühma aktiivsus. Samas isiklikke ja ärikontakte on muust rahvusest inimeste hulgas rohkem just kesk- ja vanemaealistel. Veebipõhised kontaktid välismaalastega ja meedia kaudu välismaal toimuvaga kursisolemine on kõige iseloomulik eesti noorimale vanuserühmale, samuti püüavad eestlased (sh just kõige noorem vanuserühm) meedia kaudu välismaa erinevate piirkondadega (v.a Venemaa ja endise NL-i piirkond) kursis olla märksa aktiivsemalt kui muust rahvusest elanikud. Suurem kogemus ja tihedamad kontaktid on mõlemas rühmas iseloomulikud nendele, kes valdavad inglise keelt. Samuti on ruumiline kogemus väljaspool Eestit kõigis kolmes dimensioonis – kogemus, kontaktid ja huvi – suurem ühiskondlikult aktiivsematel inimestel: muust rahvusest inimeste puhul täielikult lõimunute ja nõrgalt lõimunud aktiivse-kriitilise rühma liikmetel, eestlastest avatud aktiivse-positiivse rühma liikmetel, väikseim aga alalhoidlik-positiivse ja negativistliku ilmajaetud rühma liikmetel.

Muust rahvusest elanike hargmaisuus

Hargmaisuuse kolmest dimensioonist (kogemused, kontaktid ja info jälgimine) seovad Venemaa ja teiste endiste NL-i vabariikidega muust rahvusest inimesi kõige enam just isiklikud kontaktid (sõbrad-sugulased, kolleegid), kellega suhtleb 38% inimestest (Joonis 8.2). Oma päritolupiirkonnas on elanud või õppinud 17% ning korduvalt on külastanud 20% muust rahvusest inimesi, samas üle kolmandikul (38%) ei ole selles piirkonnas enam pidevaid tähenduslikke kontakte. Tihedamad sidemed piirkonnaga on iseloomulikud eeskätt vanematele vanuserühmadele, kes on piirkonnas sagedamini elanud, reisinud ning kes ka suhtlevad rohkem sugulaste-sõprade või kolleegidega.

Joonis 8.2 Kontaktid Venemaa jt endiste NL-i vabariikidega. Muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2023 (%)

8. Ruumiline kogemus ja hargmaisuus

Nooremate vanuserühmade (ja eriti teise põlvkonna sissereändajate) puhul on enam neid, kellel otsest sidet Venemaa ja ülejäänud endiste NL-i vabariikidega ei ole, 15–29-aastaste hulgas puudub kontakt peaaegu pooltel (45%). Meestel on võrreldes naistega suurem ja mitmekesisem kokkupuude päritolupiirkonnaga, v.a isiklike kontaktide osas, mida hoiavad üleval rohkem naised. Ida-Virumaa elanikel on kõige rohkem piiriüleseid isiklike kontakte, samas kui muud reisimise ja elamise kogemused, äri- ja veebisuhtluspartnerite olemasolu on kõrgem tallinlaste hulgas.

Tihedam ja mitmekesisem kokkupuude oma või vanemate-vanavanemate sünnimaaga on kõrgemalt haritud rühmades, samas kui madalaima haridustaseme rühmas ei ole tähenduslikke kontakte üle pooltel (52%). Lõimumisrühmadest on kõige tihedam ja mitmekesisem kokkupuude piirkonnaga nõrgalt lõimunud aktiivse-kriitilise rühma liikmetel, samas on sõpru-sugulasi ning pikemalt elamise kogemust kõige rohkem täielikult lõimunute rühmas – nendel kahel ühiskondlikult kõige aktiivsemal rühmal on kõige suurem kogemuse ja kontaktide hulk ka mujal maailmas. Kõige madalam on hargmaisuus hästi kohanenud osaliselt lõimunud rühma liikmetel (55%-l ei ole pidevamaid kontakte) ning lõimumata passiivselt vastanduva rühma liikmetel (44%-l kontaktid puuduvad). Nagu on näidanud ka varasemad Eesti rahvusvähemuste hargmaisuuse uuringud (vt nt Vihalemm, Seppel ja Leppik, 2020), ei ole sidemete tihedus Venemaaga vastandlikus suhtes Eestiga lõimituse tugevusega, vaid hargmaisuus on tugevam just haritumates ja ühiskondlikult aktiivsemates rühmades, keda iseloomustab muuhulgas üldine Eesti-välise kogemuse ja kontaktide suurem ulatus.

Kokkuvõte

Eesti elanike ruumilist kogemust saab jagada kaheks: ühelt poolt üldine kogemus välismaal käimisest, välismaised kontaktid ning huvi ja info jälgimine välismaa erinevate piirkondade kohta ning teiselt poolt muust rahvusest elanikkonda iseloomustav hargmaisuus ehk seotus oma päritolumaaga.

Üldine välismaal käimise kogemus ja kontaktide omamine on muust rahvusest inimeste hulgas suurem kui eestlastel (78% vs. 72%), samas on selle põhjuseks just hargmaised seosed Venemaa ja muu endise NL-i piirkonnaga (v.a Baltimaad), väljaspool päritolupiirkonda on eestlaste ruumiline kogemus veidi kõrgem: teatud liiki kogemused või kontaktid vähemalt ühe riigi/piirkonnaga on 69%-l eestlastest ja 61%-l muust rahvusest elanikest. **Puhkuse- ja tööreiside osas on eestlaste osakaal suurem Läänemere piirkonnas, samas kui muust rahvusest elanikud eelistavad reisimiseks rohkem Türgit ja Lähis-Ida piirkonda.**

Kui isiklik kogemus välismaaga seal elamise ja reisimise kaudu on eestlastel ja muust rahvusest inimestel suhteliselt sarnane, ruumilise kogemuse teistest dimensioonidest on muust rahvusest inimestest rohkematel isiklike kontaktide võrgustik nii päritolupiirkonnas kui ka väljaspool seda (mida võib osaliselt seletada suure venekeelse diasporaaga nii Euroopas kui ka mujal maailmas), samas eestlased on märksa aktiivsemad ruumilise kogemuse kolmandas dimensioonis: välismaailmaga kursis hoidmine meedia kaudu.

Muust rahvusest inimeste hargmaisuus väljendub kõige rohkem läbi isikliku suhtluse Venemaa jm endise NL-i piirkonna elanikega (38%), vähematel on olnud isiklik kogemus kas sageda reisimise (20%) või pikemalt elamise (17%) kaudu. Kogemuse ja kontaktide ulatus on seotud ka ea ning sissereändepõlvkonnaga, nooremate ning teise (ja veel enam kolmanda) põlvkonna hargmaisuus on vanemaeealiste ning esimese põlvkonna sissereändajate omast väiksem. Samas kinnitab ka käesoleva monitooringu tulemuste analüüs juba varasemates uuringutes välja tulnud aspekti, et muust rahvusest inimeste hargmaisuus Venemaa ja endise NL-i piirkonna suunas ei ole pöördvõrdeline lõimitusega Eestiga, pigem on kõrgem inimeste puhul, kes on ka üldiselt aktiivsemad, sh ka omavad rohkem kogemusi ja kontakte muu välismaailmaga.

Kasutatud kirjandus

Leppik, M. ja Vihalemm, T. (2017). Eesti venekeelse elanikkonna lõimumise viisid ja muutustega kohanemise praktikad. Vihalemm, P., Lauristin, M., Kalmus, V., Vihalemm, T. (eds.). Eesti ühiskond kiirenevas ajas. Uuringu Mina. Maailm. Meedia 2002–2014 tulemused. Tartu: Tartu Ülikooli kirjastus, lk 557–590.

Masso, A., Opermann, S. (2017). Eesti ruumiline avanemine: geograafilised kontaktid, kultuurilised distantsid ja väljarände soovid. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm (Toim.). Eesti ühiskond kiirenevas ajas: elaviku muutumine Eestis 2002-2014 Mina. Maailm. Meedia tulemuste põhjal. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 499–523.

Vihalemm, T., Seppel, K. ja Leppik, M. (2020). Russians in Estonia: integration and translocalism. Kalmus, V.; Lauristin, M.; Opermann, S.; Vihalemm, T. (toim), Researching Estonian Transformation: Morphogenetic Reflections. Tartu: Tartu Ülikool, lk 251–292.

9

Meedia ja infoallikad

Külliki Seppel

Tartu Ülikool

9. Meedia ja infoallikad

Sissejuhatus

2020. aastal läbi viidud lõimumismonitooringu küsimus tõi esile 2018. ja 2020. aasta vahel toimunud märgilise muutuse muust rahvusest elanikkonna hoiakutes infoallikate suhtes: Eesti kohalikke venekeelseid meediakanaleid hinnati esmakordselt olulisemaks ja usaldusväärsemaks Venemaa meediakanalitest. Samuti tegi sellel perioodil märgatava hüppe ETV+ olulisuse ja usaldusväärse kasv (Seppel, 2020). Olulise valdkonda mõjutava sündmusena 2020. aasta lõimumismonitooringuga võrreldes peab mainima 2022. aastal Venemaa täiemahulise sõja algust Ukraina vastu ja sellele järgnenud Venemaa meediakanalite keelustamist Eestis, millest lähtuvalt võib eeldada Venemaa meediakanalite olulisuse ja usalduse jätkuvat langust.

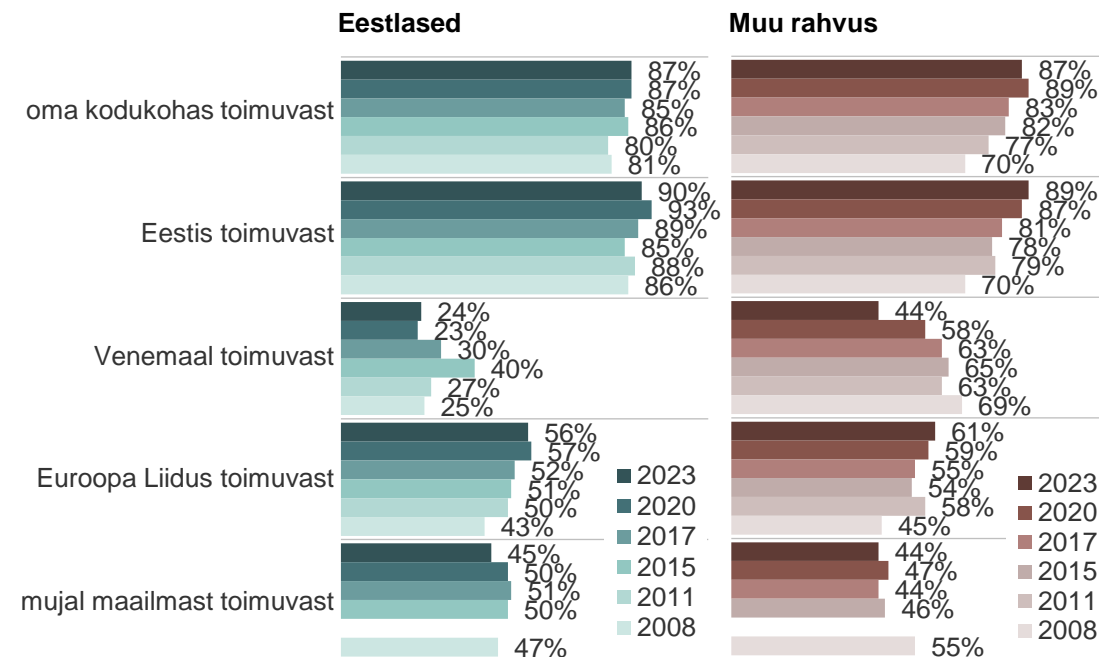
Käesoleva monitooringu raames läbi viidud kvalitatiivne uuring tõi oma olulisima järeldusena välja, et Eesti muust rahvusest elanikke ei saa käsitleda ühetaolise auditooriumina, mis vastandub kõigis aspektides eestikeelsele auditooriumile, vaid pigem saab rääkida väga killustunud, erinevate huvide ja tehniliste oskustega väikestest auditooriumirühmadest (Kantar Emor, 2023). Uuringu alusel saab muust rahvusest inimesed meediatarbimise strateegiate alusel jagada nelja põhilisse tüüpi: 1) inimesed, kes on selgelt orienteeritud Eesti jm läänemaailma kanalitele ning kes suhtuvad umbusklikult Venemaa meediakanalistesse; 2) inimesed, kes on orienteeritud eeskätt Venemaa meediakanalitele, ning kes käsitlevad Eesti ja lääne kanaleid kallutatute ja Venemaa-vaenulikena, aga kes samas mõõdukalt tarbivad ka kohalikku venekeelset meediat; 3) inimesed, kes ei usalda ühestki traditsioonilisest meediakanalist saadavat infot ning peavad nii Eesti kui ka Venemaa kanaleid kallutatuteks. Nemad on kõige aktiivsemad eritüübilise info otsijad ning selle põhjal iseseisvalt oma infovälja kujundajad; 4) inimesed, kes on Venemaa kallaletungiga Ukrainale kaasnenud infosõja kontekstis kaotanud samuti usalduse kõigi meediakanalite suhtes, aga kes seetõttu väldivad üldse meediatarbimist väljaspool meelelahutuslikku konteksti (Kantar Emor, 2023).

Kvantitatiivse küsitluse meedia ja infoallikate teemaplokk uuris seevastu inimeste enesehinnangulist informeeritust, erinevate meediakanalite olulisust infoallikana ning usaldust erinevates meediakanalites esitatava informatsiooni suhtes. Infoallikate-alaste küsimuste piiratus ei võimalda küll anda hinnangut nende auditooriumitüüpide osakaalule Eesti muust rahvusest elanikkonna hulgas, küll aga võimaldab see jälgida eri meediakanalitega seotud hoiakuid erinevate sotsiaal-demograafiliste ja lõimumisrühmade lõikes ning hoiakute muutumist võrreldes varasemate lõimumismonitooringutega.

Enesehinnanguline informeeritus

Eesti elanikkonna enesehinnangulist informeeritust on uuritud viimases kuues lõimumismonitooringu küsitluses, alates 2008. aastast. Selle perioodi jooksul on muust rahvusest elanike osakaal, kes hindab oma informeeritust oma kodukohast ja Eestist heaks või väga heaks, kasvanud vastavalt 17 ja 19 protsendipunkti, jõudes viimastel aastastel eestlastega sarnasesse suurusjärku. Oma informeeritust kodukohas toimuvast hindas heaks või väga heaks 87% eestlastest ja muust rahvusest inimestest ning Eestist toimuvast 90% eestlastest ja 89% muust rahvusest inimestest.

Joonis 9.1 Hinnangud oma informeeritusele. Hinnangud „väga hästi“ + „hästi“.
Püsielanikud n=1564. EIM 2008, 2011, 2015, 2017, 2020, 2023 (%)

9. Meedia ja infoallikad

Enda informeeritust Euroopa Liidust ja mujal maailmast toimuvast on muust rahvusest inimesed ja eestlased läbi aastate suhteliselt sarnaseks hinnanud. Samal ajal on pea kaksikümend protsendipunkti vähenenud nende muust rahvusest elanike osakaal, kes tunnevad ennast kursis olevat Venemaal toimuvaga (69%-lt 44%-le), ning on võrdne nende osakaaluga, kes peavad end informeerituks muust maailmast (ja väiksem kui Euroopa Liidust informeeritute osakaal). Eestlaste hulgas kasvas Venemaast informeeritus 2015. aastal, mis küll alates 2020. aastast on tagasi langenud 2008. aastaga võrreldavale tasemele (2023. aastal 24%).

Joonis 9.2 Kui hästi Te olete informeeritud ...? Hinnangud „väga hästi“ + „hästi“. Muu rahvus vanuse, keeleoskuse ja lõimumistüübi alusel. EIM 2023, %

	Eestis toimuvat	Oma kodukohas toimuvast	Venemaal toimuvast	Euroopa Liidus toimuvast	Mujal maailmas toimuvast
Sugu					
Kokku	89%	87%	44%	61%	44%
Mees	88%	85%	54%	66%	53%
Naine	90%	88%	36%	56%	37%
Vanus					
15–29 a	80%	86%	37%	59%	39%
30–44 a	87%	86%	44%	54%	35%
45–59 a	89%	86%	41%	57%	41%
60+ a	94%	87%	44%	69%	67%
Vene/eesti keele oskus					
Aktiivne keeleoskus	91%	88%	46%	61%	42%
Passiivne keeleoskus	88%	86%	44%	63%	48%
Ei valda	90%	78%	32%	32%	37%
Lõimumistüüp					
A Täielikult lõimunud	98%	97%	50%	79%	53%
B Lokaalselt lõimunud patrioot	95%	89%	44%	68%	52%
C Hästi kohanenud osaliselt lõimunud	89%	85%	37%	59%	42%
D Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline	85%	96%	45%	55%	43%
E Lõimumata passiivselt vastanduv	80%	76%	45%	48%	36%

Muust rahvusest Eesti elanike puhul erineb informeeritus kõige enam lõimumistüübiti, kus täielikult lõimunud hindavad ennast ka kõige informeeritumaks kõikide piirkondade kohta (Joonis 9.2). Eestist informeeritus on keskmiselt kõrgem ka lokaalselt lõimitute hulgas, kodukohast toimuvaga on keskmiselt enam informeeritud ka nõrgalt lõimunud aktiivse-kriitilise rühma liikmed. Lõimumata passiivselt vastanduva rühma enesehinnanguline informeeritus on madalam pea kõigi piirkondade kohta, Venemaal toimuva osas hindab ennast kõige vähem informeerituks aga hästi kohanenud osaliselt lõimunute rühm.

Mehed hindavad ennast informeeritumaks välismaailmas toimuva suhtes, naised aga Eestis ja kodukandis toimuva osas. Vanuserühmadest hindab end kõige informeeritumaks kõige vanem vanuserühm, noored on enda arvates vähem informeeritud kui vanemad vanuserühmad, eriti oma kodukohas ja Venemaal toimuvast. Eesti keele oskuse alusel ei ole erinevusi informeeritusest kodukoha tasandil, küll peavad eesti keelt mittevaldajad end vähem informeerituks nii Eestis kui ka väljaspool Eestit (sh Venemaal) toimuva osas.

Hinnangud erinevate infoallikate olulisusele

Varasemad lõimumismonitooringu küsitluste tulemused on näidanud väga suuri erinevusi eestlaste ja muust rahvusest elanike meediaalaste eelistuste vahel. Eestlasi on läbi aastate iseloomustanud väheste, aga suurema osa elanikkonna jaoks oluliste infoallikate olemasolu, millest kõige olulisemaks ja usaldusväärsemaks on hinnatud ETV-d ja ETV2 (välja arvatud kõige noorem vanuserühm). Venekeelse elanikkonna puhul on infoallikate valik ja geograafiline ulatus olnud laiem, samas aga ei ole välja joonistunud ühtegi selgelt kogu kogukonna jaoks olulist ja usaldusväärset meediaallikat, auditoorium on olnud märksa killustatum (Seppel, 2020).

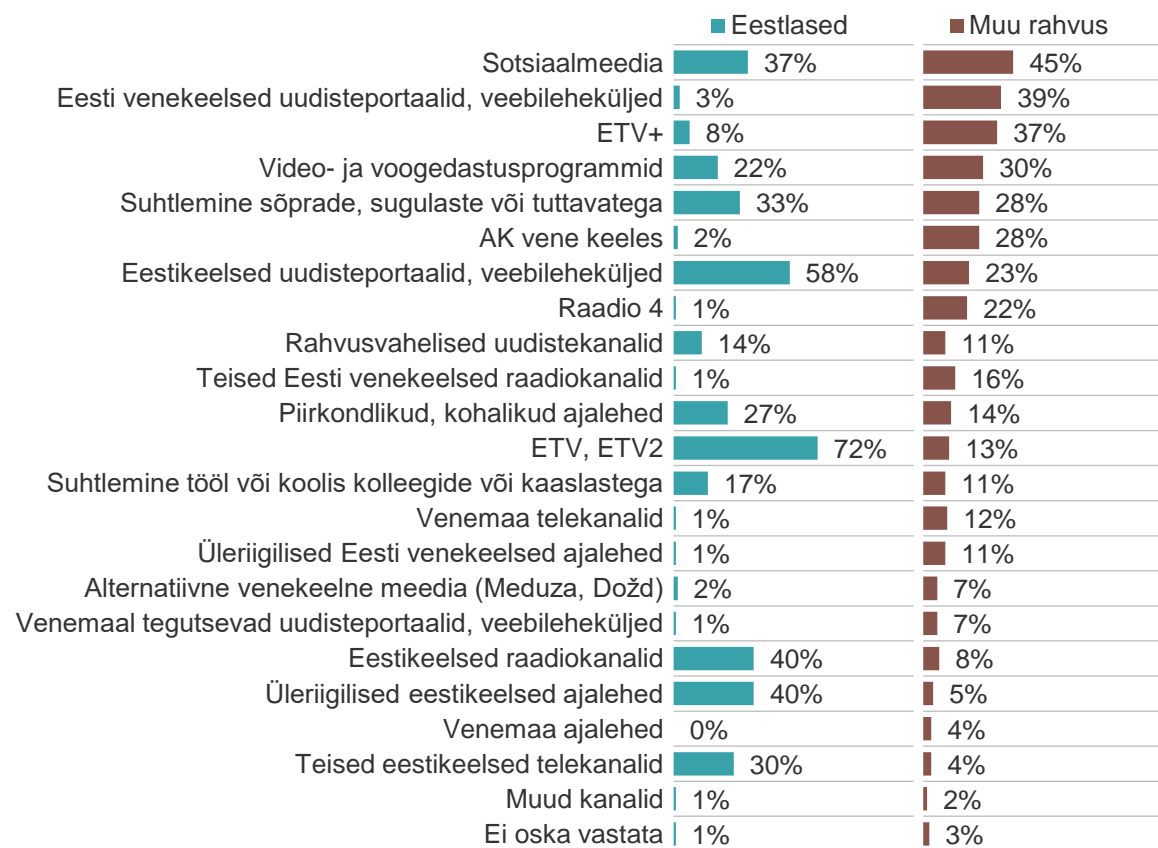
Kuigi 2023. aasta infoallikate olulisuse protsendid ei ole otseselt võrreldavad varasemate uuringute tulemustega (küsimuse sõnastuse muutus), joonistuvad sarnased mustrid välja ka käesoleva küsitluse tulemustest (Tabel 9.3). Eestlased hindavad endiselt kõige olulisemaks infoallikaks ETV-d ja ETV2 (viie kõige olulisema kanali hulka valis 72% eestlastest), millele järgnevad veebipõhised uudisteportaalid (58%), raadiokanalid (40%), üleriigilised ajalehed (40%) ja sotsiaalmeedia (37%).

Muust rahvusest elanike hulgas seevastu ei ole ühtegi kanalit, mida oleks viie kõige olulisema allika hulka valinud üle poole inimestest, kõige olulisemaks on tõusnud sotsiaalmeedia (45%). Uudismeediast on kõige sagedamini nimetatud kohalikke venekeelseid uudisteportaale (39%) ning ETV+ (37%). Esikuuikus on veel video- ja voogedastusprogrammid (30%), "AK vene keeles" ja suhtlemine sõprade, sugulaste ja tuttavatega (mõlemad 28%).

9. Meedia ja infoallikad

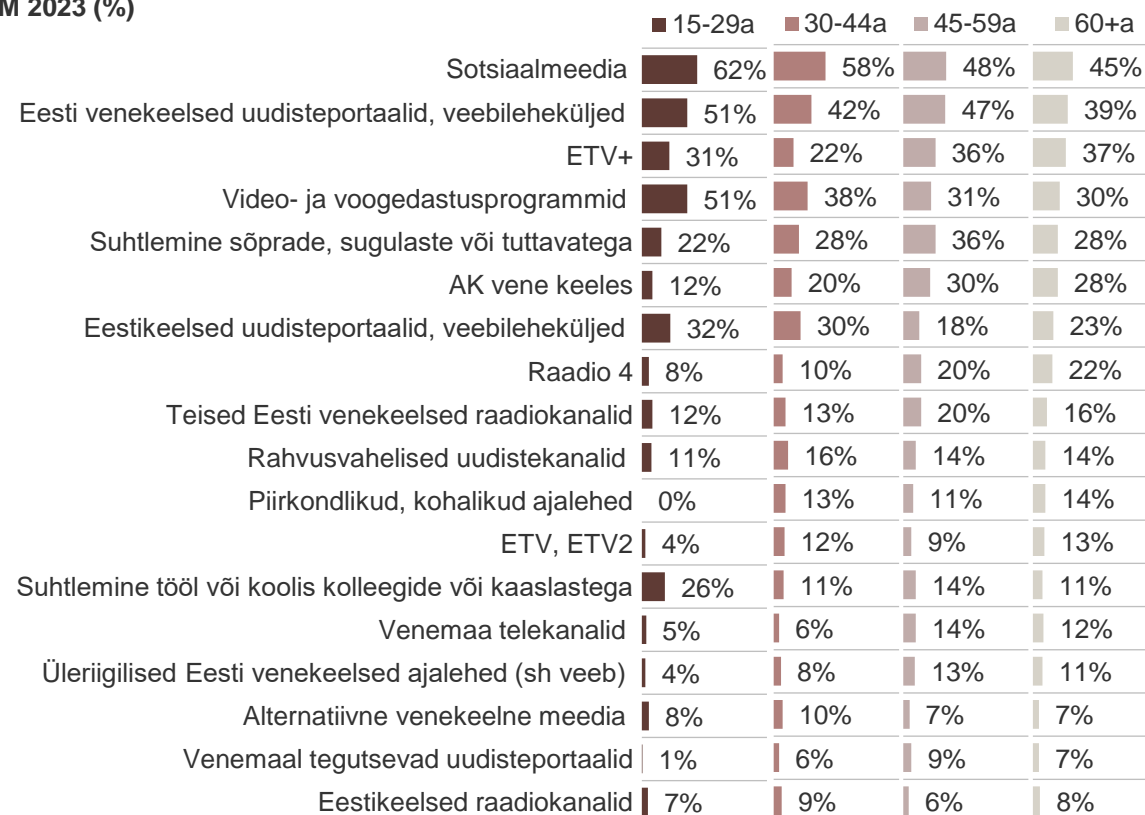
Küsitluse alusel eelistab muust rahvusest elanikkond selgelt kohalikke kanaleid – sh ka eestikeelseid uudisteportaale (nt delfi.ee, postimees.ee, err.ee) (23%) ja ETV-d (13%) Venemaa kanalitele. Venemaa telekanaleid paigutas enda jaoks viie olulisima kanali hulka 12%, alternatiivse Venemaa meedia (nt Meduza, Dozd) 7% muust rahvusest inimesi.

Joonis 9.3 Kõige olulisemate infoallikate pingerida (valitud viis kõige olulisemat). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Infoallikate kasutamisel on muust rahvusest elanikkonna hulgas kõige silmatorkavamad vanuselised erinevused (Joonis 9.4). Nooremates vanuserühmades (15–29 ja 30–44) on olulisimate infoallikate hulgas sotsiaalmeedia (vastavalt 62% ja 58%) ja Eesti venekeelsed uudisteportaalid (51% ja 42%), pingereas on kõrgel positsioonil ka video- ja voogedastusprogrammid (51% ja 38%) ning eestikeelsed uudisteportaalid (32% ja 30%). Nendes vanuserühmades on ka Venemaa alternatiivmeediat nimetatud sagedamini (8% ja 10%) kui riiklikke telekanaleid (5% ja 6%).

Joonis 9.4 Erinevate infoallikate olulisus (valitud viis kõige olulisemat). Muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

9. Meedia ja infoallikad

Kõige vanemas vanuserühmas (60+) on kõige sagedamini oluliseks hinnatud erinevaid ERRI kanaleid ja saateid: ETV+ (50%), "AK vene keeles" (40%), Raadio 4 (37%), võrreldes teiste vanuserühmadega on kõrgel kohal ka piirkondlikud ja kohalikud ajalehed (23%). Veerand vanimast põlvkonnast hindab oluliseks ka kohalikke internetipõhiseid veebiportaale (26%) ning sotsiaalmeediat (25%). Kui varem on just vanemates vanuserühmades Venemaa televisioon olnud oluline infoallikas, siis sel korral on ka nemad seda infoallikate esiviisikus nimetanud suhteliselt vähe (45–59 a 14%, 60+ a 12%).

Vaadates täpsemalt Eesti venekeelse meedia olulisust muust rahvusest elanikkonna jaoks (Joonis 9.5), on kõige sagedamini väga või küllaltki oluliseks hinnatud ETV+ (45%) ja Postimehe ning Delfi venekeelseid uudisteportaale (vastavalt 42% ja 40%), sellele järgnevad piirkondlikud ja kohalikud venekeelsed ajalehed (33%), Raadio 4 ja muud venekeelsed raadiokanalid (32% ja 29%), üleriigilised venekeelsed ajalehed (nii paber- kui ka veebiversioonid) (20%) ja muud kohalikud venekeelsed telekanalid (18%).

Muudest Eesti piirkondadest eristuvad Ida-Virumaa elanikud, kelle hulgas on vähem üleriigiliste venekeelsete uudisteportaalide jälgijaid ning rohkem neid, kes peavad oluliseks piirkondlikke ning kohalikke lehti ning Raadio 4 ja teisi venekeelseid raadiojaamu. Üleriigilisi venekeelseid ajalehti hindavad kõige sagedamini oluliseks rohkem väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavad inimesed. Tallinnas on kõige väiksem ETV+ ja Raadio 4 jälgijate osakaal, mis võib olla seotud ka tallinlaste madalama keskmise vanusega.

Ka hea eesti keele oskusega inimestest pea pooled peavad oluliseks ETV+ ja üleriigilisi venekeelseid uudisteportaale (sarnaselt nõrgema keeleoskusega inimestega ja oluliselt rohkem kui eesti keelt mitte valdajad) – mis näitab, et eesti keele oskuse kasv ei kaota ära vajadust emakeelse info järele, küll aga on seotud tugevama huviga olla informeeritud Eestis toimuvast. Sama näitab ka võrdlus lõimumisrühmade vahel: ka täielikult lõimunute hulgas on keskmisest rohkem neid, kes peavad oluliseks infoallikaks venekeelseid uudisteportaale. Kõige tugevam huvi Eesti venekeelse meedia vastu on lokaalselt lõimunud patrioodi rühma liikmetel, kelle hulgas on kõigi venekeelsete kanalite olulisus keskmisest kõrgem, samuti nõrgalt lõimunud aktiivse-kriitilise rühma liikmetel. Kõige vähem oluliseks hindavad Eesti venekeelseid kanaleid lõimumata passiivselt vastanduva rühma liikmed, keskmisest madalamad on ka hästi kohanenud osaliselt lõimunute hinnangud, mõlemaid rühmi iseloomustab ka muidu väiksem huvi ühiskonnas toimuva vastu.

Üldise olulise muutusena võib välja tuua, et kuigi Eesti kanalite olulisus on muust rahvusest elanike jaoks jätkuvalt kõrgem kui Venemaa kanalite, on kõikide kanalite olulisust hinnatud madalamalt kui 2020. aastal.

Joonis 9.5 Kui olulised on Teie jaoks järgnevad infoallikad uudiste ja teadmiste hankimisel? Hinnangud „väga oluline“ + „küllaltki oluline“. Muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

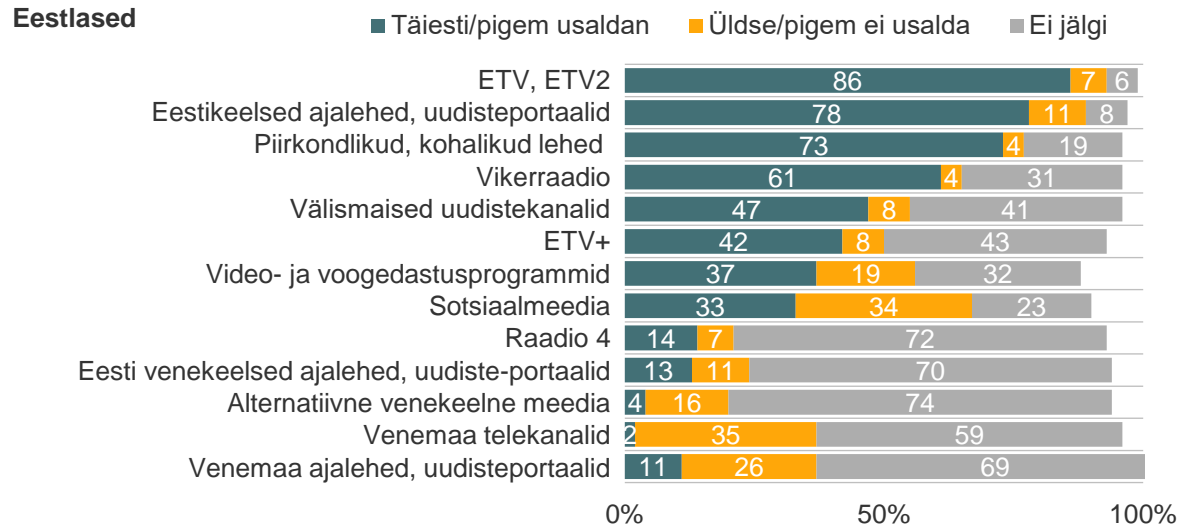
	ETV+	Uudiste- portaal rus.delfi. ee	Uudiste- portaal rus.posti mees.ee	Koha- likud vene keelsed lehed	Radio 4	Teised Eesti vene keelsed raadio- kanalid	Vene keelsed ajalehed	Eesti vene keelsed tele- kanalid
Vanus								
Kokku	45%	42%	40%	33%	32%	29%	20%	18%
15-29a	34%	49%	52%	15%	14%	24%	14%	5%
30-44a	34%	39%	37%	27%	18%	27%	17%	20%
45-59a	45%	46%	43%	37%	34%	29%	20%	17%
60+a	60%	40%	35%	44%	48%	33%	25%	24%
Piirkond								
Tallinn	44%	45%	40%	31%	28%	28%	18%	17%
Ida-Viru	47%	40%	36%	44%	37%	31%	19%	19%
Ülejäänud Eesti	47%	43%	45%	24%	34%	29%	27%	21%
Eesti keele oskus								
Aktiivne	45%	44%	42%	27%	28%	23%	17%	15%
Passiivne	46%	42%	40%	37%	34%	33%	22%	20%
Ei valda	30%	32%	21%	37%	48%	21%	5%	16%
Lõimumistüüp								
A	42%	53%	56%	19%	20%	17%	13%	9%
B	67%	55%	54%	49%	55%	40%	31%	31%
C	36%	45%	38%	31%	29%	30%	12%	13%
D	56%	44%	46%	41%	30%	40%	30%	22%
E	29%	26%	20%	25%	20%	21%	13%	13%

9. Meedia ja infoallikad

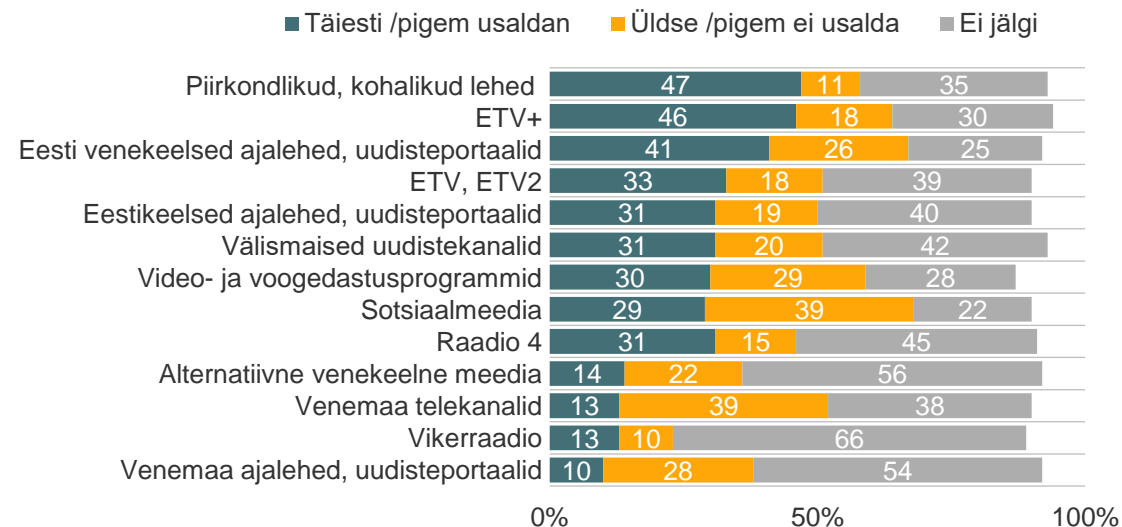
Hinnangud erinevate infokanalite usaldusväärsele

Hinnangutel erinevate infokanalite usaldusväärsele on sarnaselt märgatavad erinevused eestlaste ja muust rahvusest meediatarbijate vahel (Tabel 9.6). Eestlaste usaldus kõige olulisemate infokanalite – ETV (86%), eestikeelsed ajalehed ja veebiportaalid (78%) ning piirkondlikud ajalehed (73%) – vastu on jätkuvalt kõrge. Muust rahvusest elanike jaoks nii kõrge usaldusväärsele meediakanalid ei leidu, ka kõige kõrgemini hinnatud meediakanalid usaldab alla poole elanikest. Kõige kõrgem on usaldus (nii üldiselt kui ka vastava infokanali tarbijate hulgas) piirkondlike ja kohalike ajalehtede (47%) ning ETV+ vastu (46%), millele järgnevad üleriigilised venekeelsed uudisteportaalid (41%) ja ERR-i eestikeelsed kanalid (33%). Usaldus alternatiivsete Venemaa kanalite (nt Meduza, Dožd) suhtes (14%) on samas suurusjärgus usaldusega Venemaa telekanalite suhtes (13%). Ka nende hulgas, kes Venemaa telekanalid jälgivad, usaldavad sealset sisu kõigest 20%.

Joonis 9.6 Usaldus erinevate meediakanalite esitatava informatsiooni suhtes. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Muu rahvus

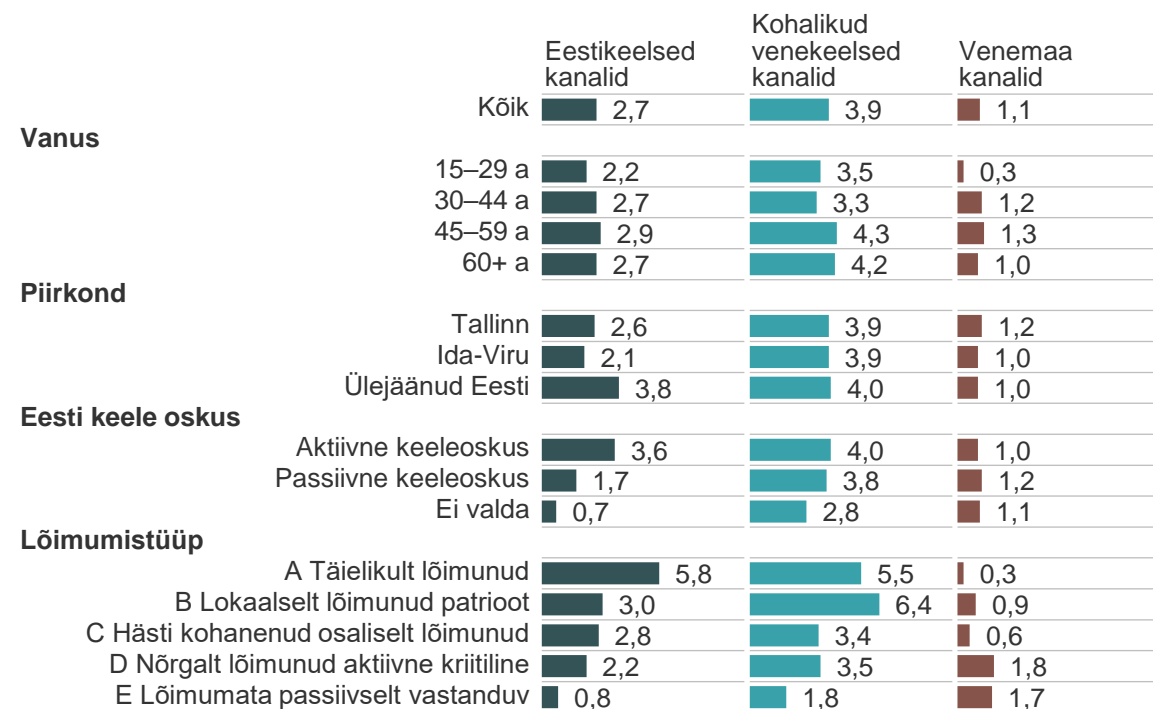

Erinevalt eestlastest, kelle usaldusväärsete allikate pingerida ja usaldusväärsele hinnangud on jäänud samaks, on võrreldes 2020. aastaga (vt Seppel 2020: 76) kõikide meediakanalite usaldusväärsele hinnangud langenud – eriti Venemaa telekanalite puhul (jälgijate hulgas 51%-lt 20%-le), aga ka ETV+ (jälgijatest 87%-lt 65%-le) ja Eesti üleriigiliste venekeelsete uudisteportaalide puhul (jälgijatest 74%-lt 52%-le).

Selle põhjusena võib näha Venemaa sisetungile järgnenud tugeva infosõja ning Eesti ja Venemaa meediaruumis leiduvate vastandlike tõlgenduste mõju, mis on suurendanud skeptilist ja küünilist suhtumist kõigisse meediainstitutsioonidesse (Juzefovič and Vihalemm, 2020: 265), sarnane käitumis- ja tõlgendusmuster ilmnes ka käesoleva lõimumismonitooringu raames läbi viidud kvalitatiivse uuringu põhjal visandatud kahes auditooriumirühmas (Kantar Emor, 2023).

9. Meedia ja infoallikad

Joonis 9.7 Eesti ja Venemaa kanalite usaldamine ja mitteusaldamine (skaalal 0–10). Muu rahvus n=694. EIM 2023 (keskmine)

Meediakanalite usaldusväarsuse hinnangutes on kõige eristavamateks tunnusteks muust rahvusest elanike hulgas keeleoskus ja kuuluvus lõimumisrühma (Joonis 9.7). Suuremad on erinevused eestikeelse meedia usaldusväarsuse hinnangutes, mis on seotud ka eestikeelse meedia tarbimise määraga. Kõrgem on usaldus aktiivse eesti keele oskusega ning väljaspool Tallinna ja Ida-Virumaad elavatel inimestel, samuti täielikult lõimunute rühma liikmetel.

Eesti venekeelse meedia usaldamine on kõrgem vanemates vanuserühmades, samuti eesti keele oskajate hulgas – mis veel kord kinnitab, et eesti keele oskus ei pruugi viia venekeelsest informatsioonist loobumisele, küll aga tugevdab sidet Eestiga. Lõimumistüüpide alusel hindavad kõige usaldusväärsemaks kohalikku ajakirjandust lõimunud patriootide rühma kuulujad, aga samuti täielikult lõimunute rühma liikmed.

Venemaa meedia usaldusväarsust hinnatakse madalamalt kui Eesti venekeelsete meediaväljaannete usaldusväarsust, piirkondlikud erinevused on selles osas väga väikesed. Suuremad on erinevused lõimumisrühmiti – keskmiselt usaldusväärsemaks on Venemaa meediakanaleid hinnanud nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitilisse ja lõimumata passiivselt vastanduvasse rühma kuulujad. Samuti on keskmisest veidi kõrgem usaldusväarsuse hinnang keskmistes vanuserühmades ning väga madal noorimas vanuserühmas.

Sotsiaalmeedia kasutus

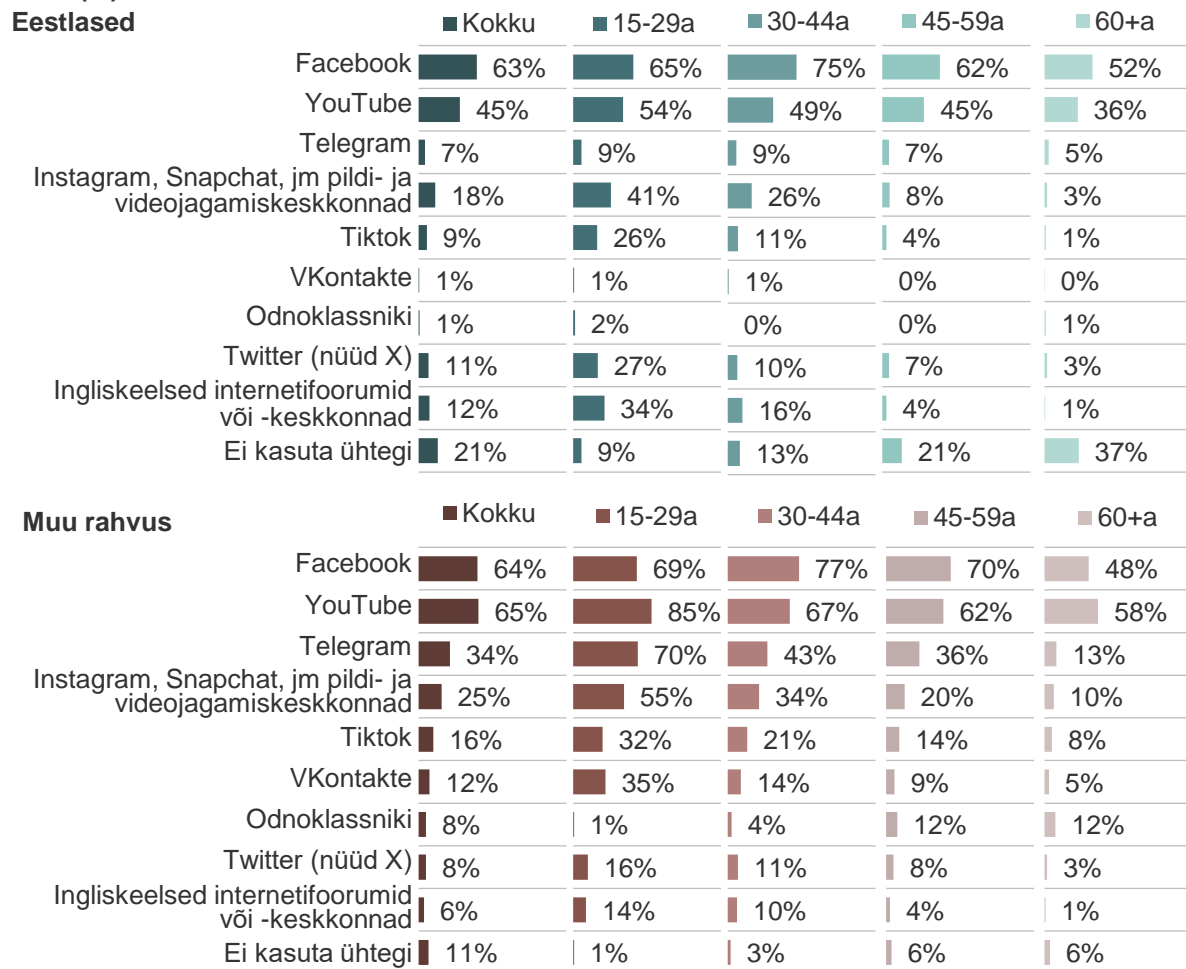
Sotsiaalmeedia kasutajate arv on jätkanud kasvamist – kui 2020. aastal oli nende inimeste osakaal, kes ühtegi sotsiaalmeediakontot või veebifoorumit ei kasuta, umbes veerand elanikkonnast, siis 2023. aastaks on see langenud alla viiendiku (18%). Seejuures on muust rahvusest elanikud aktiivsemad sotsiaalmeedia ja foorumite kasutajad kui eestlased – 89% vs. 77% kasutab vähemalt üht platvormi, seda eeskätt nii 60+ vanuses kasutajate suurema osakaalu (76% vs. 63%) kui ka kasutatavate platvormide suurema hulga tõttu (joonis 9.8).

See on tõenäoliselt seotud ka madalate hinnangutega traditsioonilise meedia usaldusväarsusele, mis sunnib inimesi otsima mitmekesisemaid infoallikaid internetis ja selgitab ka YouTube'i kõrget populaarsust muust rahvusest inimeste hulgas (65% vs. 44% eestlaste hulgas, sh ka 60+ vanuserühmas on YouTube'i kasutajaid 58%).

Kõige populaarsemaks sotsiaalmeediaplatformiks on Eesti elanike hulgas Facebook (platvormi kasutab 64% muust rahvusest inimesi ja 63% eestlastest), muust rahvusest elanike hulgas on kõikides vanuserühmades kõrge populaarsusega ka Telegram (36% vs. 8%). Muust rahvusest elanikud on eestlastest aktiivsemad praktiliselt kõikides sotsiaalmeediaplatformidel ja veebivõrgustikes, välja arvatud ingliskeelsetes veebifoorumites (nt Reddit) ja Twitter (nüüd X).

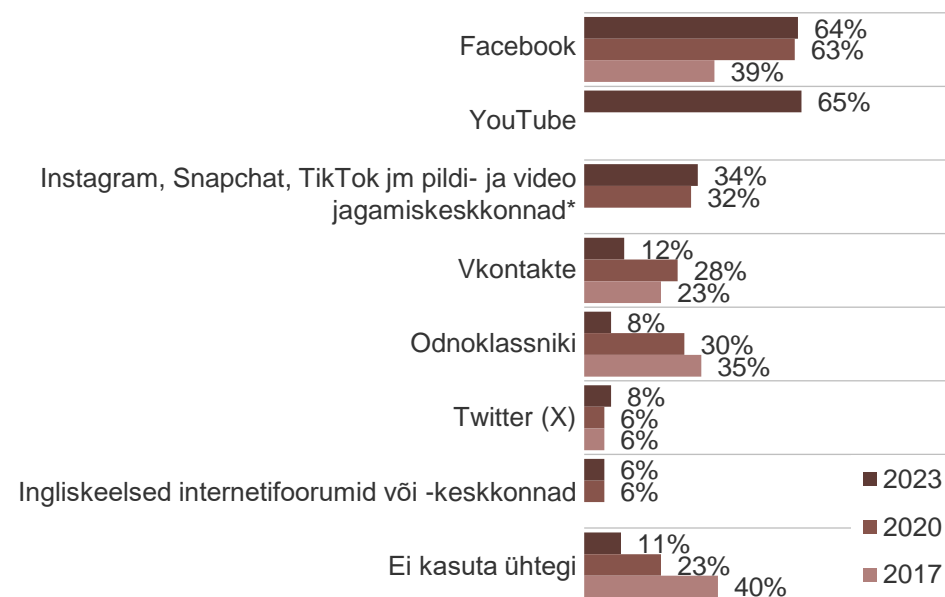
9. Meedia ja infoallikad

Joonis 9.8 Milliseid sotsiaalmeediakanaleid või muid sarnaseid internetikeskkondi Te kasutate uudiste ja teadmiste saamiseks? Rahvuse ja vanuserühma lõikes. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Kui 2017. ja 2020. aasta vahel toimus muust rahvusest elanike hulgas suur Facebooki ja erinevate pildi- ja videojagamiskeskondade kasutajate osakaalu kasv, siis viimase kolme aasta jooksul on kasutajate arv stabiliseerunud (Joonis 9.9). Üldise internetipõhiste platvormide kasutajate kasvu taga on arvatavasti YouTube'i rolli kasv mitmekesise infoallikana, mida kasutatakse nii päevakajalise info kui ka meelelahutuse otsimiseks (Kantar Emor, 2023), mida varasemates monitoriingutes ei mõõdetud. Samas on vähenenud Venemaa-põhiste sotsiaalvõrgustike VKontakte ja Odnoklassniki kasutajate osakaal, neid võrgustikke on vanemates vanuserühmades tõenäoliselt asendamas Facebook.

Joonis 9.9 Sotsiaalmeediakanalite kasutus. Vastanud muust rahvusest inimesed n=694. EIM 2017, 2020, 2023 (%)

*2023 need, kes on märkinud kas Instagram, Snapchat, jm pildi- ja videojagamiskeskonnad või TikTok või mõlemad.

9. Meedia ja infoallikad

Kokkuvõte

2023. aasta lõimumismonitooringu tulemuste alusel võib kinnitada, et 2020. aasta uuringust ilmnenu trend, et muust rahvusest inimeste jaoks on Venemaa (tele)meedia asemel olulisimate infoallikate pingereas kõrgema koha võtnud **kohalik venekeelne meedia** (eeskätt veebipõhised uudisteportaalid). Nooremates vanuserühmades on olulisuse pingereas kõige kõrgemal sotsiaalmeedia ning ka eestikeelsed uudisteportaalid, vanemas põlvkonnas domineerib ETV+. Selle kõrval on **veelgi langenud Venemaa meediakanalite jälgimine ja usaldusväärsus**. Samas on Venemaa sissetungile Ukrainasse järgnenud infosõja foonil **hinnangud langenud kõigi infokanalite olulisuse ja usaldusväärse osas**, Eesti infokanaleid (ETV+, kohalikud venekeelsed uudisteplatvormid, piirkondlikud ja kohalikud ajalehed) peab usaldusväärseks alla poole muust rahvusest Eesti elanikest, samas kui eestlaste jaoks on ETV endiselt tugevaks ankurkanaliks, mille pakutavale infole julgetakse tugineda (usaldajate osakaal 86%).

Mõlemas rahvusrühmas on **kasvanud sotsiaalmeediaplatformide kasutus**, eriti vanemate põlvkondade puhul, kelle hulgas sotsiaalmeedia mittekasutajate hulk on võrreldes eelmiste uuringutega veelgi kahanenud. Võrreldes eestlastega on **muust rahvusest inimesed märksa aktiivsemad sotsiaalmeedia kasutajad**, kui võtta arvesse erinevate kasutatavate platformide ja keskkondade hulka, samuti on tähelepanuväärne kõige vanema vanuserühma eestlastest oluliselt aktiivsem tegutsemine erinevatel platformidel, sh kõige rohkem YouTube'ist infot otsides. See on kooskõlas ka varasemate Venemaa-Ukraina konfliktis läbi viidud uuringutega (Juzefovičs ja Vihalemm, 2020, Kantar Emor, 2023), mis on näidanud muust rahvusest inimeste hulgas traditsiooniliste meediainstitutsioonide suhtes kasvanud usaldamatust, mille tagajärjena püütakse kokku panna autonoomne tõlgendus maailmas toimuvast, toetudes laiemale hulgale eriilmelistest infoallikatest nii traditsioonilises kui ka uusmeedias.

Allikad

Juzefovičs, J. ja Vihalemm, T. (2020). Keeping channels open or screening out? The digital practices of Baltic Russian-speakers during the Russia-Ukraine conflict, *Russian Journal of Communication*, 12(3), 262–283. doi:10.1080/19409419.2020.1851454

Kantar Emor (2023). Eesti elanike meediakasutus ja usaldus meedia suhtes. Kvalitatiivuuring.

Seppel, Külliki. (2020). Meedia ja infoväli. Eesti ühiskonna lõimumise monitooring 2020. Tallinn: SA Poliitikauuringute Keskus Praxis, Balti Uuringute Instituut.

10

Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Marju Lauristin
Tartu Ülikool

10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Sissejuhatus

Üleminek eestikeelsele haridusele on 2023. aasta lõimumispoliitika tulipunktis.

Haridus on olnud üks olulisemaid teemasid kõigis senistes lõimumismonitooringutes, mis on põhilikult käsitletud nii eri keeltes toimuva hariduse segregeerivat mõju kui ka põhjusi, miks sellisest süsteemist seni pole suudetud loobuda (vt Kirss 2017, Vetik 2020).

Hariduse peateemaks lõimimise kontekstis on olnud eesti keele õpe ja eesti keeles õppimine. Suur tähelepanu keeleõppele on olnud seotud nii Eesti kodakondsuse omandamisega, mille otseseks tingimuseks on nii keeleõpe kui ka kodakondsuseksami sooritamiseks teatud ulatuses vajalik kodanikuõpe, kui ka ebapiisavast keeleoskusest tingitud ebavõrdsusega tööturul. Samas on haridus oluline väärtuskasvatust teostava institutsioonina, pakkudes kõige tõhusamat abi sisserändajate kohanemisel uue kultuurilise ja sotsiaalse keskkonnaga.

Põhimõtteline otsus ülemineku kohta eestikeelsele õppele kõigis Eesti koolides võeti Riigikogu poolt vastu juba 1993. aastal. **Aastal 2000 alustati kompromissettepanekuna üleminekuga alates gümnaasiumiastmest, kus kehtestati eestikeelse õppe kohustuslik maht 60% ulatuses õppekavast. Nagu näitas tollaegne lõimumismonitooring, olid hinnangud selle pooliku reformi tulemuslikkusele valdavalt negatiivsed.**

Täielik üleminek eestikeelsele haridusele kõigis kooliastmetes, alates alusharidusest, on valitsuse otsusega kavandatud aastateks 2024–2030 ja see peab kaasa tooma otsustava murrangu venekeelsete noorte senisest edukama lõimumise tagamiseks. Eestikeelset haridust alates lasteaiast ja algkoolist tagaks muust rahvusest laste eesti keele vaba valdamine. Viimast on käsitletud kui põhilist mehhanismi, et täielikult tagada muust rahvusest noortele eesti noortega võrdsed võimalused osaleda nii tööturul, avalikus elus kui ka kultuuris.

Kui eelnevates monitooringutes sai hinnata eestikeelsele haridusele üleminekut põhiliselt soovide ja tulevikueelistuste võtmes, siis 2023. aasta monitooringus keskendusime juba käivitunud reformi probleemidele. Vaatleme nii eestlaste kui ka venekeelse elanikkonna suhtumist reformi, arusaamasid seda takistavatest teguritest ja reformi mõjudest lõimumise vaatepunktist.

Lõimumise mitmed seni lahendamata probleemid on paljuski seotud haridussüsteemi rahvuspõhise segregeeritusega, mis on tänaseni taastootnud nõukogude okupatsiooni aegse võimu ja majandamissüsteemi pärandina kujunenud etnilist tööjaotust Eestis ning soosinud sotsiaalmajandusliku ebavõrdsuse jätkumist tööturul (vt käesoleva monitooringu ptk 4).

Lõimumismonitooringutes on pidevalt juhitud tähelepanu sellele, et venekeelsete noorte väiksema konkurentsivõime põhjuseks Eesti tööturul ei ole ainult keeleoskus formaalse taseme mõttes, vaid laiemalt ka selle spetsiifilise sotsiaalse ja kultuurilise kapitali vaegus, mis kujuneb noortel eriala omandamise käigus kaaslaste ja õppejõududega suheldes, sealhulgas ka ühistes vaba aja tegevustes ning mitmesugustes akadeemilistes organisatsioonides ja traditsioonilistel üritustel osaledes.

Hinnang reformi vajalikkusele

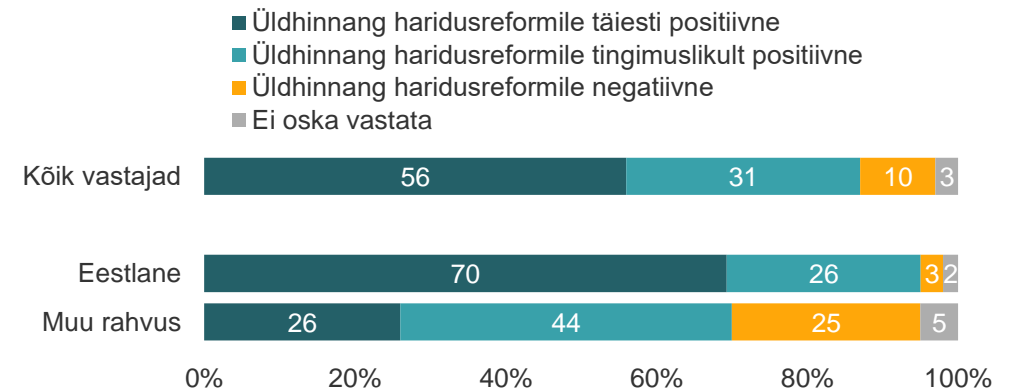
Eestlaste ja venekeelsete vastajate erinev hinnang reformi vajalikkusele peegeldab selgesti lõimumise olukorda: eestikeelsete vastajate seas toetab 96% valitsuse otsust, seejuures 70% on reformi suhtes häälestatud täiesti positiivselt (joonis 10.1). Venekeelse elanikkonna seas on toetus oluliselt väiksem: kokku küll ka 70%, kuid sellest ainult 26% on täiesti positiivsed vastused, pea kaks korda rohkem (46%) on neid, kes reformi toetavad n-ö tingimuslikult, rõhutades takistusi reformi ellu viimisel. 25% muust rahvusest vastajatest on reformi vajalikkuse suhtes eitava seisukohal.

Joonis 10.1. Eestlaste ja muust rahvusest Eesti püsielanike hinnang valitsuse otsusele üleminekust eestikeelsele haridusele. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Täiesti positiivne: „See on väga õige otsus ja oleks pidanud juba ammu toimuma“

Tingimuslikult positiivne: „See on õige, kuid nõuab üleminekuks rohkem aega“ ja „See on pigem õige, kuid on seotud mitmete riskidega“

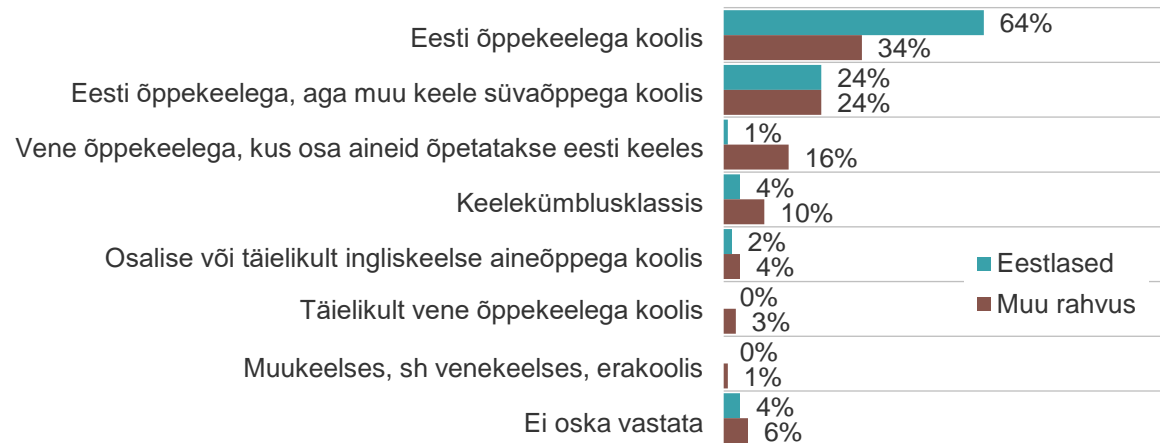
Negatiivne: „See pigem ei ole õige ja toob kaasa mitmeid negatiivseid tagajärgi“ ja „See on täiesti vale otsus“

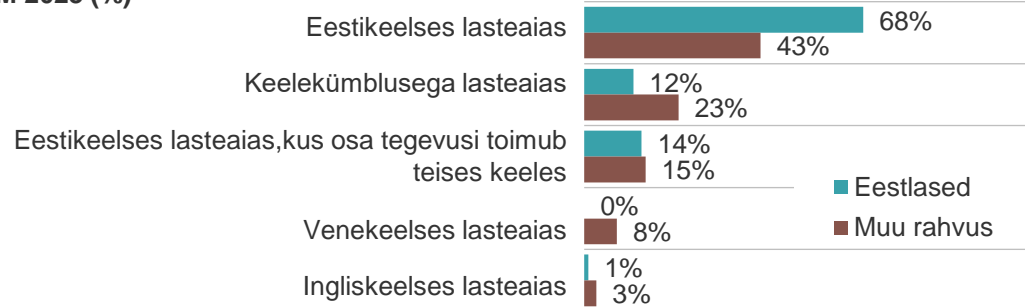
10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Kuigi valitsuse otsus lasteaedade ja algkooli esimeste klasside üleminekuks eestikeelsele õppele oli küsitluse ajaks juba tehtud, soovisime siiski saada täpsemalt teada ka seda, millist lasteaeda ja kooli vanemad/vanavanemad oma lastele eelistaksid (joonis 10.2 ja 10.3). Venekeelsete erakoolide asutamist pooldasid eestlased tunduvalt rohkem (joonis 10.4).

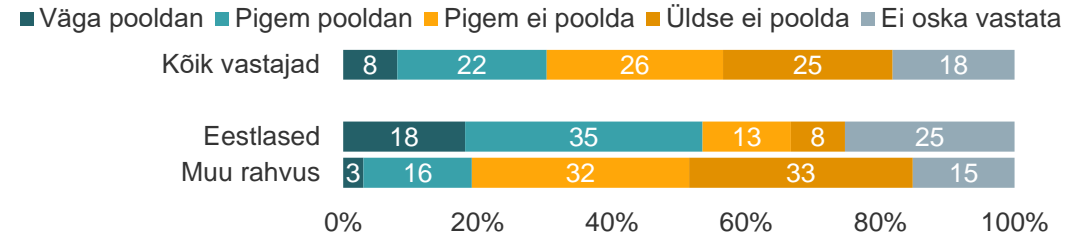
Joonis 10.2 Millises põhikoolis soovitakse käia oma lastel või lastelastel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonis 10.3 Millises lasteaias soovitakse käia oma lastel või lastelastel. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

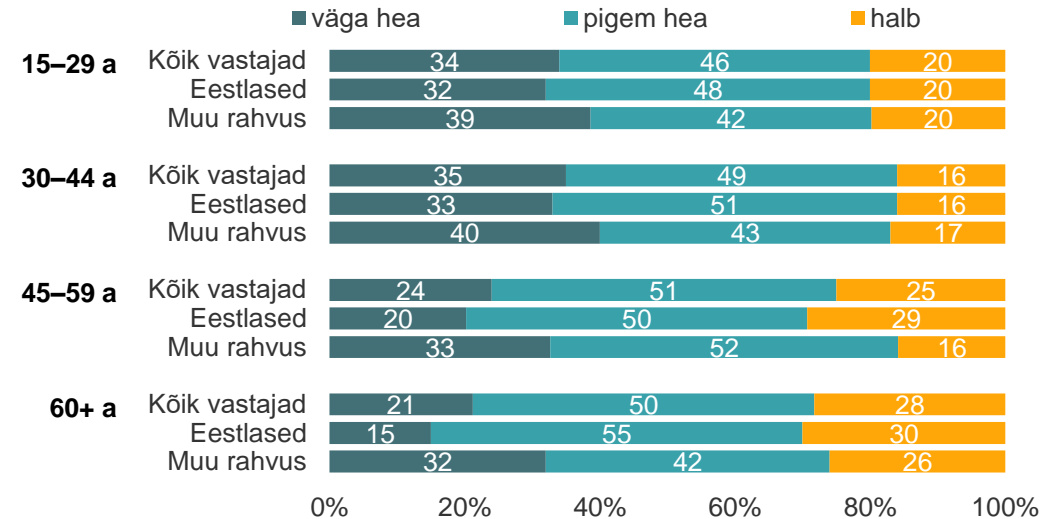

Joonis 10.4 Suhtumine venekeelsete erakoolide asutamisesse. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Seoses hariduse muutumisega eestikeelseks on ägedaid vaidlusi esile kutsunud erineva emakeelega laste õppimine samas klassis või rühmas. **EIM 2023 tulemuste põhjal nähakse nii eestlaste kui ka muu rahvuse seas selles positiivseid mõjusid ülekaalukalt rohkem kui negatiivseid, kusjuures optimistlik suhtumine koosõppivasse kooli on võrreldes eelmise monitooringuga 2020. aastal veelgi tugevnenud.** Selles küsimuses olid erimeelsused rahvuste vahel isegi üllatavalt väikesed, välja arvatud vanuserühmas 45–59 a, kus anti eestlaste hulgas peaaegu kaks korda rohkem negatiivseid hinnanguid (joonis 10.5).

Joonis 10.5 Hinnang mitmerahvuselistele klassidele/rühmadele. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

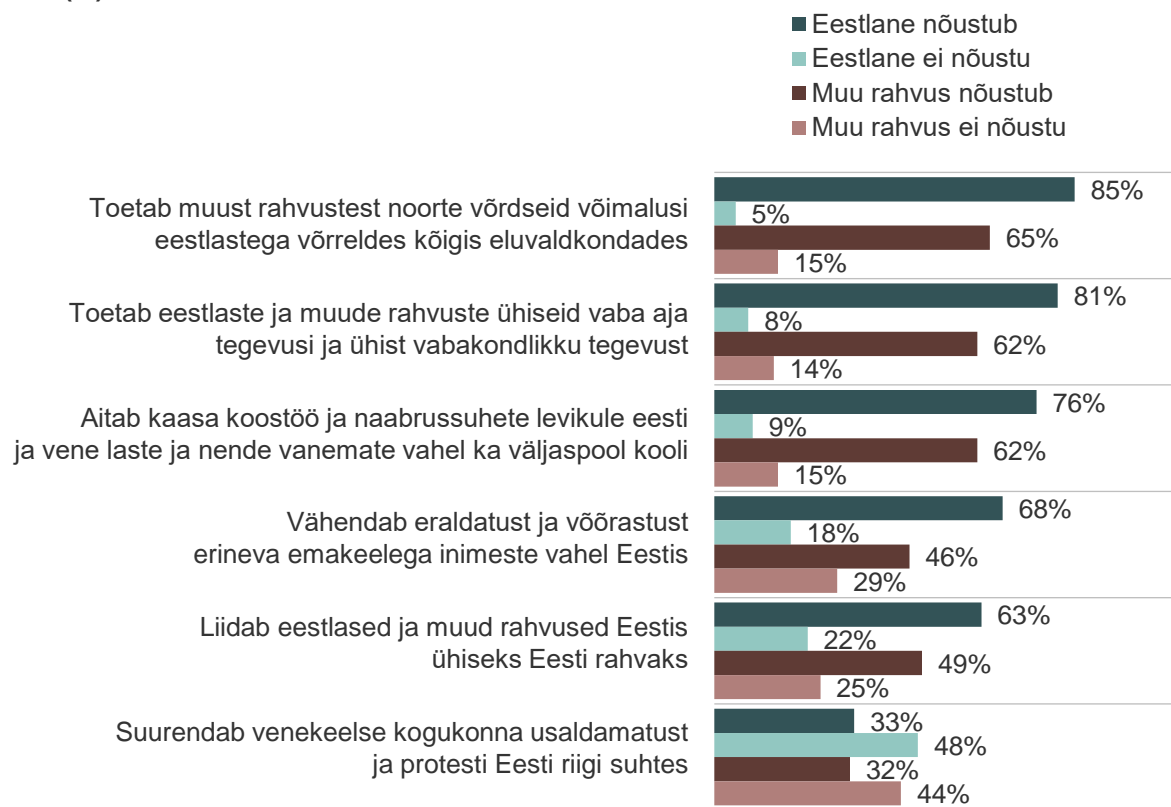

10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Eestikeelsele haridusele ülemineku mõju lõimumisele

Eestlaste hulgas on ootused eestikeelsele haridusele ülemineku positiivse mõju suhtes isegi tugevamad kui venekeelsete vastajate seas (joonis 10.6). Seejuures loodetakse, et koos eesti koolis õppides omandavad venekeelsetest peredest pärit noored ka parema arusaamise Eesti ajaloo ja kultuurist, mis loob pinna suuremale vastastikusele usaldusele.

Joonis 10.6 Eestikeelsele haridusele ülemineku mõju lõimumisele. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Suhtumises üleminekusse eestikeelsele haridusele avaldub selgesti lõimklastrite toimevõime lõimumisprotsessi kiirendajana või aeglustajana. Aktiivse ja avatud reformi toetajatena paistavad eriti silma A- ja B-klastrid. Viimase mõju on eriti oluline, arvestades, et siia klastrisse kuuluvad vanemad inimesed, kelle suhtlusringkond tõenäoliselt hõlmab ka õppurite negativistlikku E-klastrisse kuuluvaid vanavanemaid.

Kuna meedial on oluline roll hoiakute kujundajana reformi suhtes, on oluline, et kohalikus venekeelses meedias kajastuksid proportsionaalselt nii positiivselt häälestatud A-, B- ja C-klastrite vaated kui ka kriitiliste D- ja E-klastrite hääl. **Seejuures on oluline teada, et reformi suhtes tugevalt kriitiline D-klastrid, kes oma suhtumiselt on vastand positiivsele ja avatud A-klastrile, ühendab eesti keelt oskavaid ja Eesti kodakondsust omavaid negatiivse hoiakuga muu rahvuse esindajaid, keda iseloomustab keskmisest kõrgem aktiivsus nii kohalikus kui ka sotsiaalmeedias, aga ka kohalikus poliitikas ja kodanikuühendustes.**

Joonis 10.7 Kuidas hindate valitsuse otsust minna üle eestikeelsele õppele? Klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

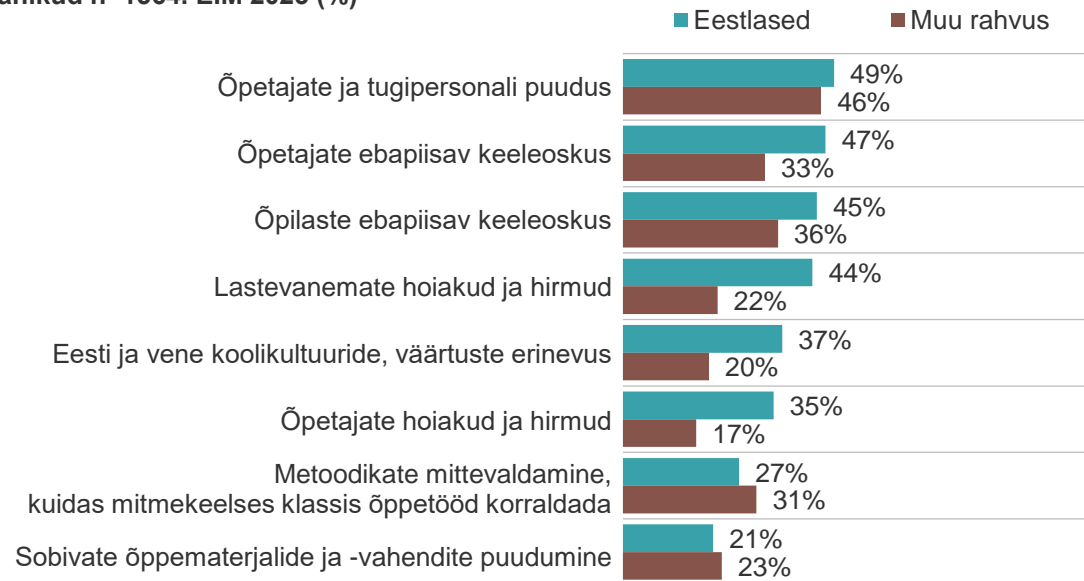
10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Takistused teel eestikeelsele haridusele

Üldjoontes on venekeelsed elanikud reformi suhtes ettevaatlikumad ja palju pessimistlikumad kui eestlased. Samas on monitooringus esile tõstetud probleemid pea kõik juba ka avalikkuse tähelepanu all ning mõnedki neist juba leidmas praktilisi lahendusi.

Nii eestlased kui muust rahvusest elanikud on üksmeel, et põhiprobleemiks on õpetajate ja tugipersonali puudus koolides (joonis 10.8). Venekeelsete vanemate murelikkus on suurem kui eestlastel ka reformiga seotud praktiliste ettevalmistuste osas, eriti mis puudutab koolide ja ka õppurite varustatust õppematerjalide ja -vahenditega, mis aitaksid nii õpetajatel kui ka lapsevanematel raskustega paremini toime tulla. Samuti muretsetakse selle pärast, kas õpetajad on piisavalt ette valmistatud mitmekeelses klassis õppetöö korraldamiseks.

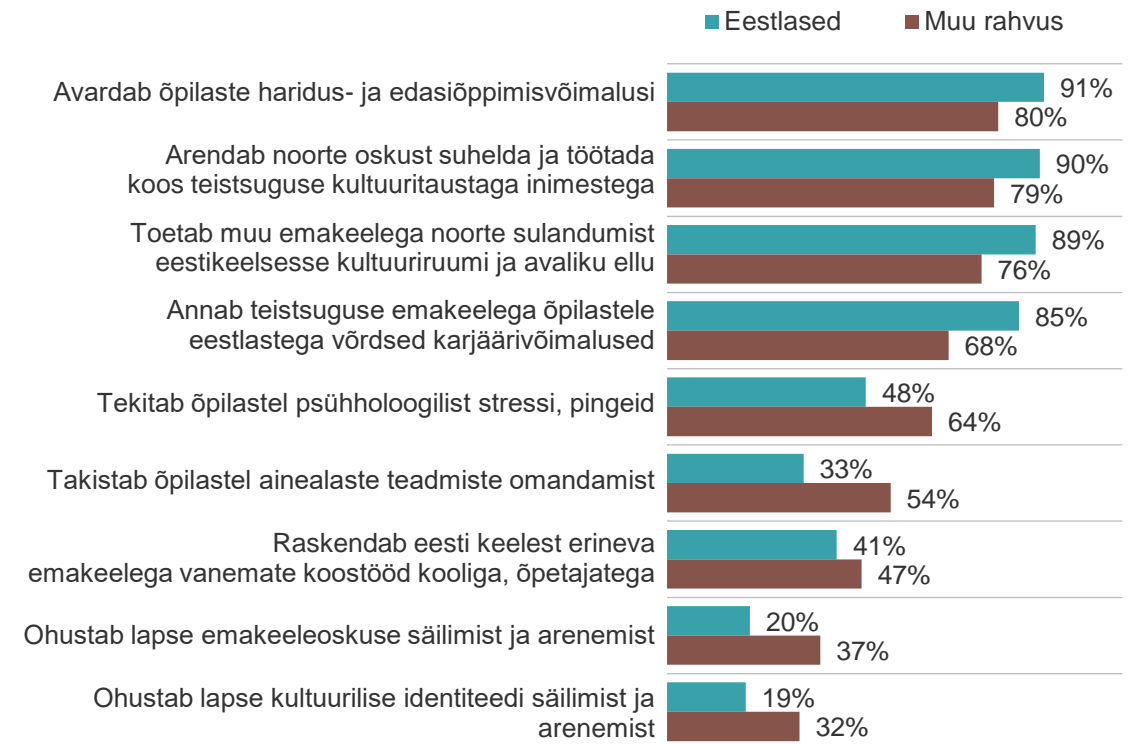
Joonis 10.8 Mis takistab üleminekut eestikeelsele haridusele? Hinnangute võrdlus. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Eestikeelsete vastajate jaoks on seevastu rohkem esiplaanil reformi psühholoogiline külg ning võimaliku väärtuste konfliktiga seonduvad probleemid. Nad peavad põhitakistuseks pigem õppijate ja venekeelsete vanemate ning õpetajate hirme ja eelarvamusi kui praktilisi probleeme. Samuti on eestlased suuremal määral rõhutanud venekeelsete koolide õpilaste ja õpetajate ebapiisavat eesti keele oskust kui põhilist takistust, miks reform võiks ebaõnnestuda.

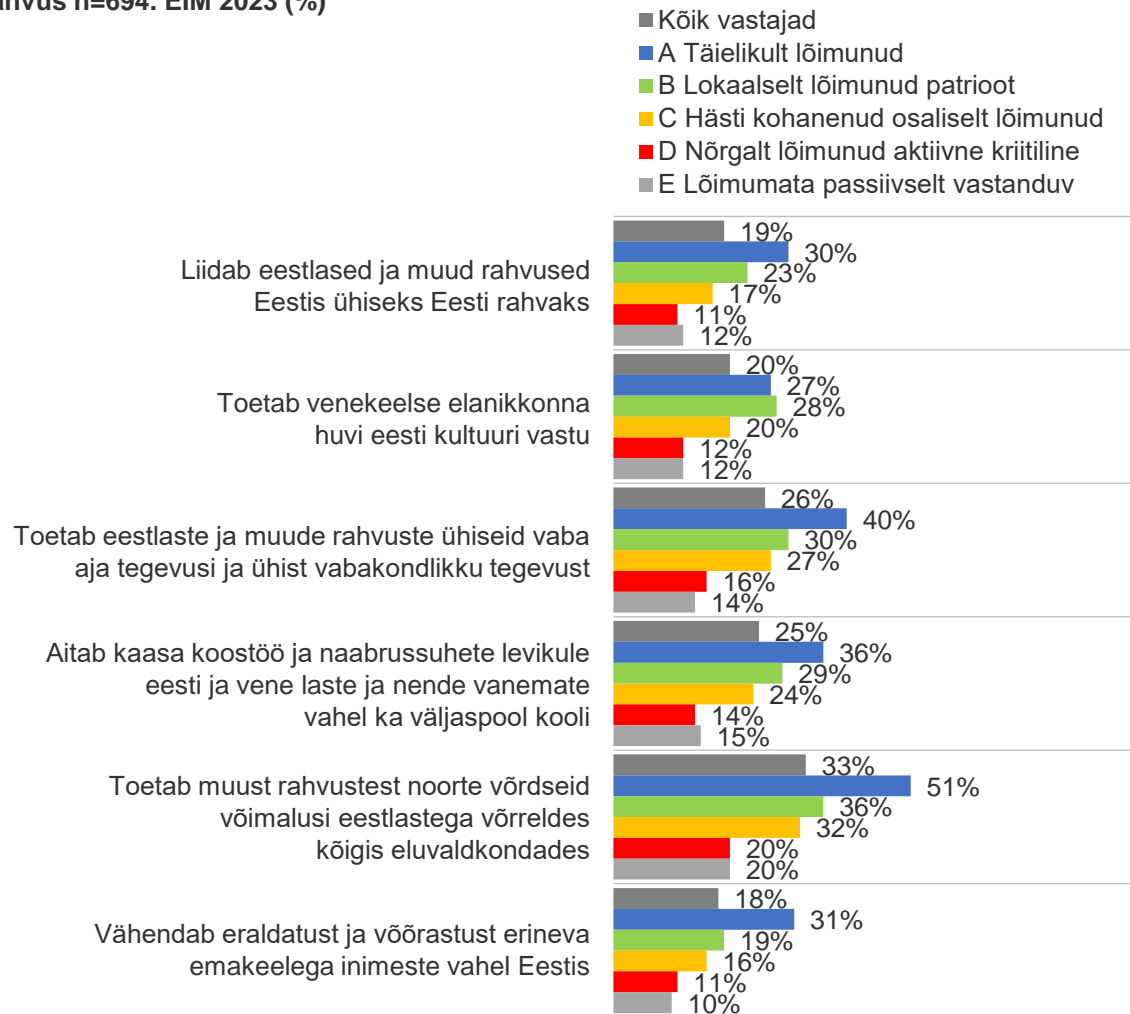
Venekeelsete vastajate jaoks on raskemini ette kujutatav ka eesti ja vene koolide koolikultuuri erinevus, millega lastevanematel kindlasti seisavad ees tõsised kokkupuuted.

Joonis 10.9 Oodatavad positiivsed ja negatiivsed mõjud muu emakeelega laste õppimisel eestikeelses koolis. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

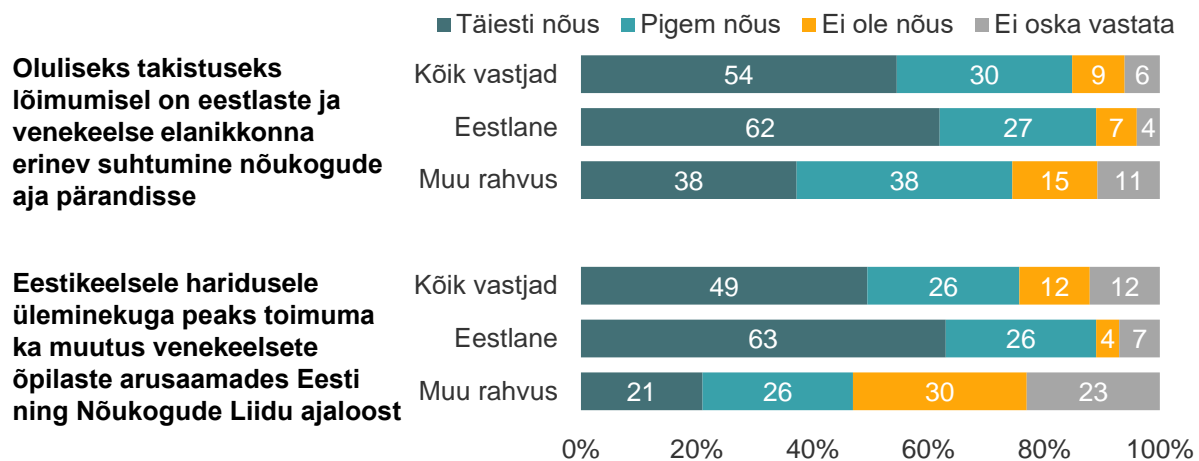
10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Joonis 10.12 Lõimklastrite arvamused haridusreformi mõjust lõimumisele. Klasterites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Üleminek eestikeelsele haridusele peaks aitama ületada erinevust eestlaste ja muust rahvustest Eesti elanike arusaamades ajaloost. **Erinevad arusaamad Nõukogude Liidu ja Venemaa ajaloost on olnud üks olulisemaid venekeelse elanikkonna lõimumist takistavaid probleeme, mis on saanud uue teravuse seoses Ukraina sõjaga.** Seetõttu on õigustatud eestlastest vastajate valdava enamuse ootus, et eestikeelsele haridusele üleminekuga peaks toimuma ka muutus venekeelsete õpilaste arusaamades Eesti ning Nõukogude Liidu ajaloost. See seisukoht leiab aga tuge vaid 47% muust rahvusest vastajate poolt, kusjuures 30% väidab kindlalt, et ei ole sellise lähenemisega nõus.

Joonis 10.13 Kas haridusreform peaks aitama lähendada eestlaste ja muust rahvusest elanikkonna ajalookäsitlust? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Selliste maailmavaatelistel lahknemistel puhul on eriti oluline meeles pidada, et venekeelne elanikkond ei ole oma hoiakutes sugugi ühetaoline. Selleks et maailmavaatelistel konfliktide korral venekeelsetes sihtühendustes täpsemalt orienteeruda, on hea teada lõimklastrite erinevat suhtumist Eesti ajaloo mõistmisse (Joonis 10.14).

10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

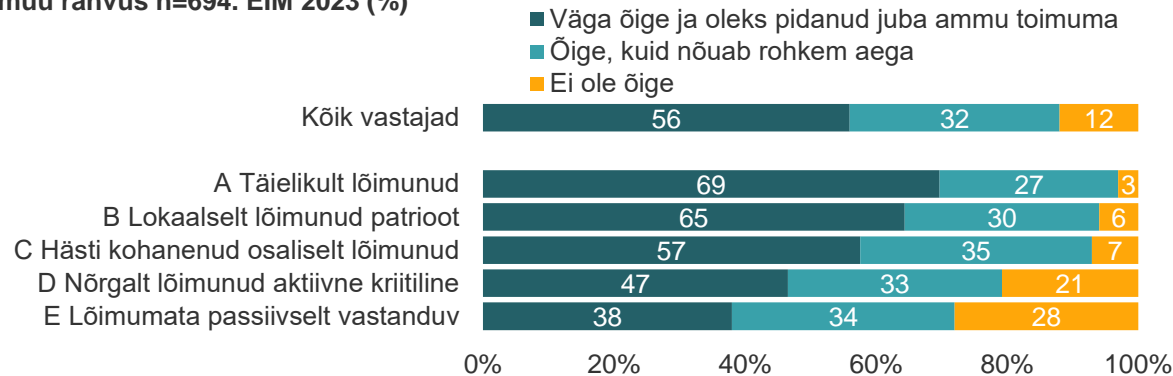
Lõimklastrite toimevõime haridusreformi rakendamisel

Suhtumises üleminekusse eestikeelsele haridusele avaldub selgesti lõimklastrite toimevõime lõimumisprotsessi kiirendajana või aeglustajana. Tundes neid klastreid iseloomustavaid hoiakuid ja suhtumisi, on võimalik nende toimevõimet rakendada reformidele positiivse toetuspinna loomiseks. A-, B- ja C-klastrisse kuuluvad õpetajad ja lapsevanemad moodustavad potentsiaalse tugivõrgustiku, kelle kaasamine reformi läbiviimisesse suurendab selle õnnestumise võimalusi.

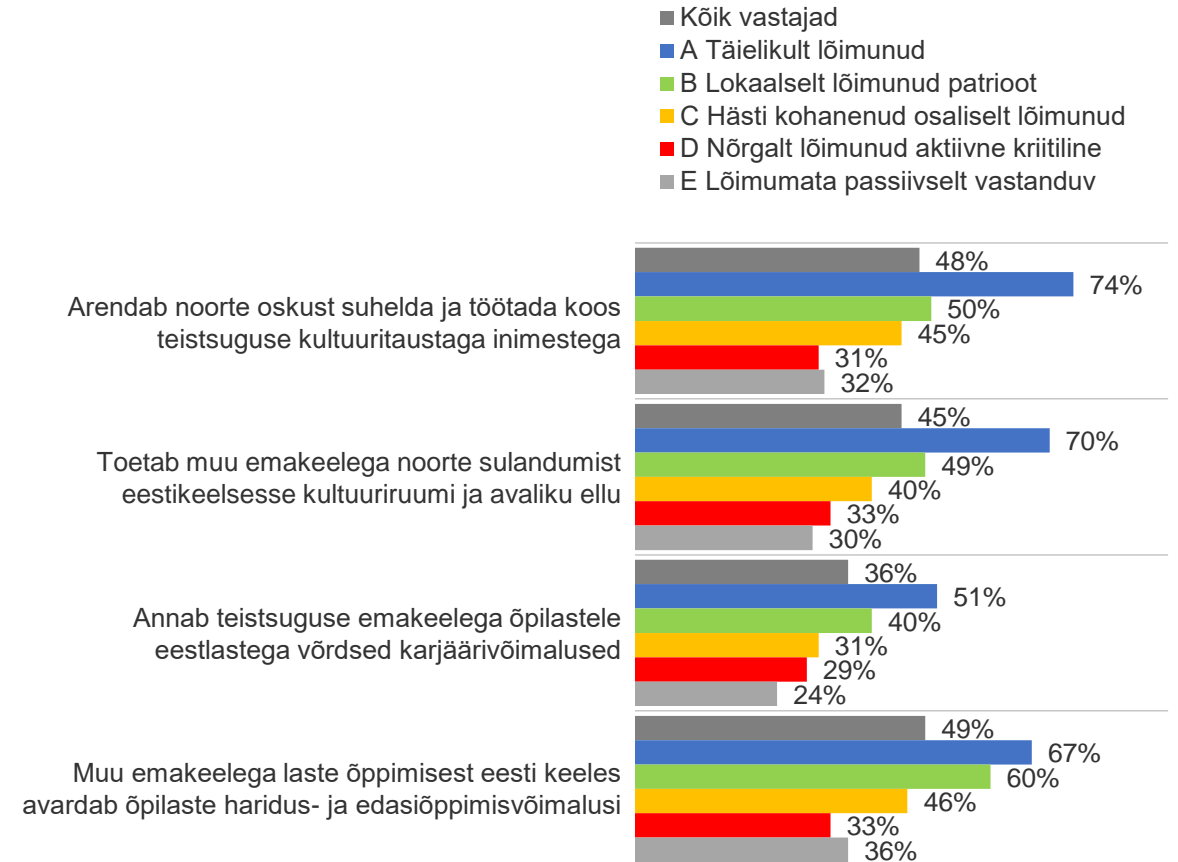
Aktiivse ja avatud reformi toetajatena paistavad eriti silma A- ja B-klaster. Viimase mõju on eriti oluline, arvestades, et siia klastrisse kuuluvad vanemad inimesed, kelle suhtlusringkond tõenäoliselt hõlmab ka õppurite negatiivistlikku E-klastrisse kuuluvaid vanavanemaid.

Kuna suur osa reformi suhtes pessimistlikke hoiakuid võimendub meedias ja suhtlusvõrgustikes, on oluline ka näiteks kohalikus venekeelses meedias olla tähelepanelik selles suhtes, et ei võimenduks ainult negatiivsete ja kriitiliste D- ja E-klastrite hääl. Seejuures on oluline, et reformi suhtes tugevalt kriitiline D-klaster, kes oma suhtumiselt on vastand positiivsele ja avatud A-klastrile, ühendab eesti keelt oskavaid ja Eesti kodakondsust omavaid negatiivse hoiakuga muu rahvuse esindajaid, keda iseloomustab keskmisest kõrgem aktiivsus nii kohalikus kui ka sotsiaalmeedias, aga ka kohalikus poliitikas ja kodanikuühendustes.

Joonis 10.10 Kuidas hindate valitsuse otsust minna üle eestikeelsele õppele. Klustrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

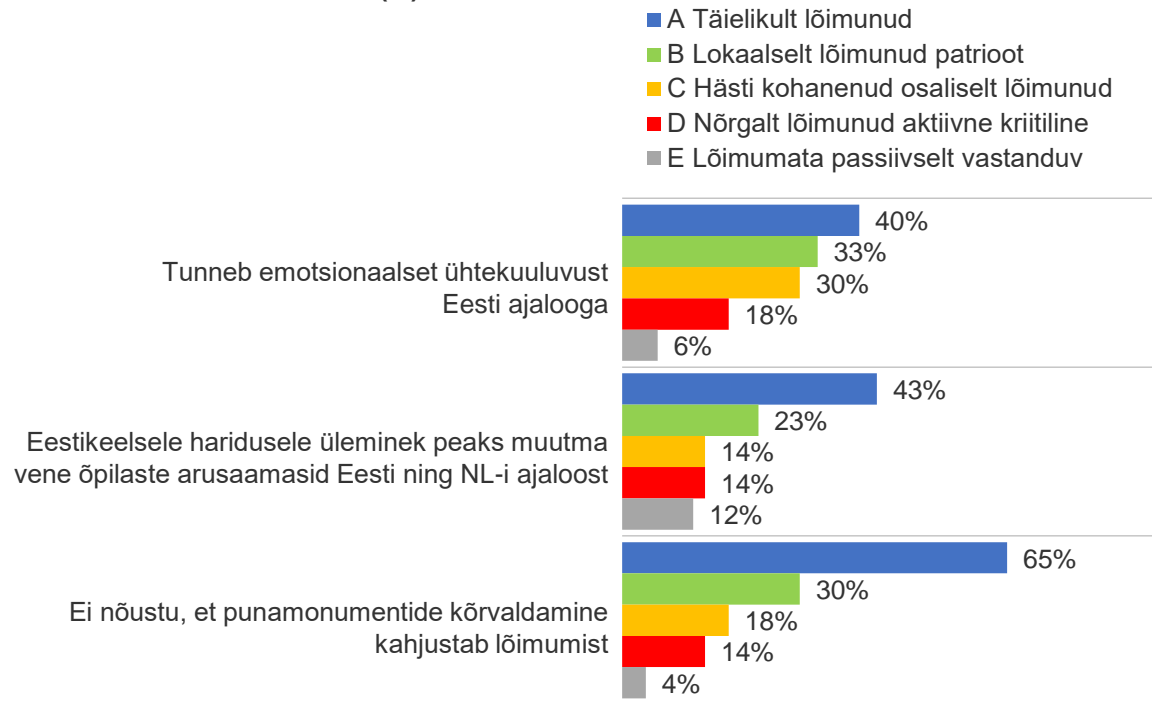

Joonis 10.11 Lõimklastrite hinnang haridusreformi mõjust õppijate võimalustele. Klustrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

10. Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele

Joonis 10.14 Ajalooga seotud erimeelsused muust rahvusest elanikkonna lõimklastrites.
Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Eelnevate aastate lõimumismonitooringutest on näha, kuidas kogus pooldajaid vajadus üle minna ühtsele eestikeelsele haridussüsteemile, mille vastu oli esimeste monitooringute ajal valdav osa venekeelsest elanikkonnast.

Käesoleva monitooringu tulemuste põhjal saame väita, et selles küsimuses kaua kestnud vastasseis eestlaste ja muust rahvusest elanike vahel on hakanud kaduma. **Suur osa muust rahvusest Eesti elanikke sooviks, et nende lapsed omandaksid vaba eesti keele oskuse juba maast madalast, ühinedes niiviisi loomulikult viisil oma eestlastest eakaaslastega nii pürgimuses hariduse kõrgematele tasemetele kui ka tööturul paremat positsiooni pakkuvatele ametitele.**

Oluline on ka see, et koos eestikeelsele haridusele üleminekuga oodatakse ka mentaalset muutust suhtumises nõukogude minevikku ja Venemaa ajaloolisesse taaka.

Ootus, et haridusreform aitab lahendada üldisi lõimumisprobleeme, on seda suurem, mida edukam on olnud vastajate endi lõimumiskogemus.

Kõige positiivsemad ootused on selles suhtes, et **üleminek eestikeelsele haridusele peaks olema tõhusaks toeks venekeelsete noorte sulandumisel eestikeelsesse kultuuriruumi ja avalikku ellu.**

Väiksem on usk sellesse, et eestikeelsele haridusele üleminekuga väheneb ka vanemate aastakäikude eestlaste ja muude rahvuste vaheline eraldatus ja usalduse vähesus.

Aktiivne ja juba usaldusbarjääri ületanud A-klaster on aga rohkem veendunud, et eestikeelne haridus võib vähendada eraldatust ja võõristust erineva emakeelega inimeste vahel ning liita eestlased ja muud rahvused ühiseks Eesti rahvaks.

11

Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Kaisa Esko

Kantar Emor

Aivar Voog

Kantar Emor

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Sissejuhatus

Kodakondsus on inimese ja riigi vaheline õiguslik seos, millega kaasneb mõlemale poolele nii õigusi kui ka kohustusi. Eesti kodanike õigusteks on hääletamine Riigikogu valimistel ning rahvahääletustel, kuulumine erakondadesse, kandideerimine Riigikogusse ja presidendiks. Eesti kodanikku ei tohi Eestist välja saata ega takistada teda Eestisse asumast. Lisaks Eesti kodakondsusele on igal Eesti kodanikul ühtlasi ka Euroopa Liidu kodakondsus. Eesti kodanike kohustusteks on põhiseadusliku korra järgimine, Eesti iseseisvuse kaitsmine ning meessoost kodanikele ka kaitseväekohustus.

Antud peatükis on analüüsitud kodakondsuse, poliitilise ja ühiskondliku osaluse ning hoiakutega seotud teemavaldkondi. Selles peatükis eristatakse joonistel kas kahest rahvuse jaotust (eestlane ja muu rahvus) või viiete kodakondsusrühma: Eesti kodakondsusega eestlased (67%), Eesti kodakondsusega muust rahvusest inimesed (14%), Venemaa kodanikud (7%), mõne teise riigi kodanikud (4%) ning määratlemata kodakondsusega inimesed (6%).

Kodakondsuse statistika

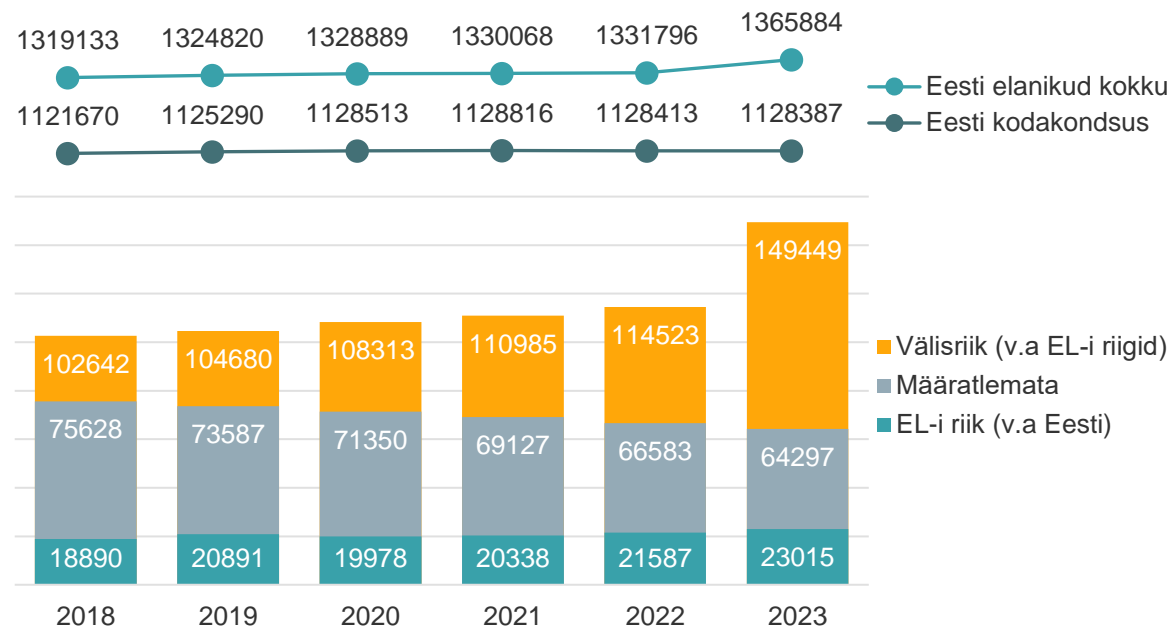
Viimaseid aastaid on püsiva trendina iseloomustanud Eesti kodanike arvu aeglane kasv (6 aasta jooksul on lisandunud üle 60 000 kodaniku) ja määratlemata kodakondsusega elanike hulga aeglane vähenemine (üle 10 000 võrra, ca 2000 aastas). Eesti kodanike arvu suurenemine on põhiliselt seotud tagasirände intensiivistumisega. Määratlemata kodakondsusega isikute hulk on vähenemas 60 000ni, kogu elanikkonnast moodustavad nad vaid 4,7%.

2022. aasta alguses moodustasid Eesti kodanikud elanikkonnast 85%. Eesti kodakondsust mitte omavatest Eesti elanikest moodustasid määratlemata kodakondsusega isikud 34%, Euroopa Liidu kodanikud 10% ning kolmanda riigi kodanikud 56%.

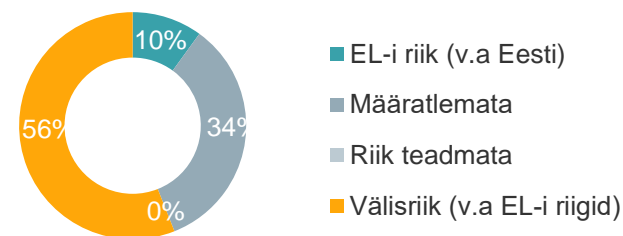
Vene Föderatsiooni täiemahulise sõja algus Ukrainas 2022. aasta veebruari lõpus suurendas oluliselt Ukrainast tulevat immigratsiooni ning Eesti kodakondsust mitte omavate elanike osakaal Eesti elanikkonnas suurenes 2023. aasta alguseks 17%-ni, kolmanda riigi kodanike hulgas suurenes Ukraina kodanike osakaal 8%-lt 21%-ni ning üldine kolmanda riigi kodanike osakaal 56%-ni Eesti kodakondsust mitte omavate elanike hulgas.

Vene kodanike absoluutarv 2023. aasta alguses oli natuke üle 80 000 ning nende osakaal Eesti kodakondsust mitte omavate inimeste hulgas on 36% ja kogu elanikkonnast moodustavad nad 5,9%. Viimase 6 aasta jooksul on nende hulk vähenenud vaid ca 4000 isiku võrra.

Joonis 11.1 Erineva kodakondsusega inimeste hulga dünaamika aastatel 2018–2023. Statistikaamet, RVO69U, 1. jaanuari seisuga (%)

Joonis 11.2 Eesti kodakondsust mitte omavate elanike kodakondsuslik struktuur 2023. Statistikaamet (%)

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Kodakondsuse soov

Eesti kodakondsust sooviks 48% nendest Eesti püsielanikest, kellel hetkel Eesti kodakondsust ei ole. Venemaa kodakondsuse soov ei ole Ukrainas toimuva sõjategevuse ägenemise ajal oluliselt langenud, hetkel sooviksid seda 7% Eesti kodakondsuseta Eesti püsielanikest. Olulise kasvu on teinud kodakondsuse mittesovimine ning praeguse kodakondsuse sobivus. Inimesed, kes on vastanud, et praegune kodakondsus sobib, on eelkõige Ukraina kodakondsusega või mõne teise (täpsustamata) kodakondsusega elanikud.

Joonis 11.3 Millist kodakondsust Te endale sooviksite? Mitu vastust võimalik. Eesti kodakondsuseta Eesti püsielanikud, n=295. EIM 2023 (%)

	Kõik EE koda- kondsuseta	Venemaa kodakondsus	Määratlemata kodakondsus	Mõne muu riigi kodakondsus
Eesti kodakondsust	48%	50%	60%	20%
Venemaa kodakondsust	7%	14%	5%	0%
Mõne teise riigi kodakondsust	6%	4%	5%	10%
Ei soovi kodakondsust	6%	2%	12%	4%
Praegune kodakondsus sobib	27%	25%	5%	57%
Ei oska öelda	11%	10%	16%	7%

Eesti kodakondsust sooviksid eelkõige määratlemata kodakondsusega Eesti elanikud.

Tabel 11.4 Millist kodakondsust Te endale sooviksite? Määratlemata kodakondsusega Eesti elanikud, n=121 (2023). EIM 2000, 2002, 2005, 2008, 2011, 2015, 2017, 2020, 2023 (%)

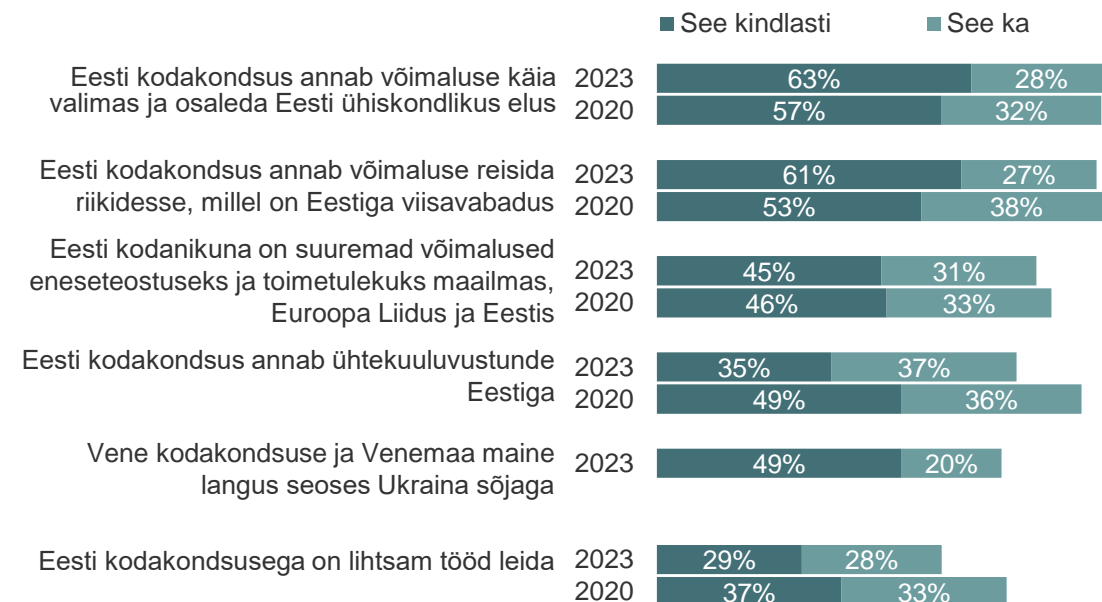
	2000	2002	2005	2008	2011	2015	2017	2020	2023
Eesti kodakondsust	60%	65%	74%	51%	60%	57%	58%	56%	60%
Venemaa kodakondsust	5%	6%	11%	19%	12%	7%	8%	9%	5%
Mõne teise riigi kodakondsust	7%	9%	5%	14%	7%	9%	7%	5%	5%
Ei soovi kodakondsust/ praegune kodakondsus sobib	16%	14%	7%	16%	16%	18%	15%	17%	17%
Ei oska öelda	12%	6%	3%	-	5%	10%	11%	13%	16%

Eesti kodakondsuse soovi põhjendavad selle soovijad eelkõige poliitilise ja ühiskondliku osalussooviga – 91% neist, kes sooviksid Eesti kodakondsust, põhjendavad seda soovi võimalusega käia valimas ja osaleda Eesti ühiskondlikus elus. Teine oluline põhjus on läbi otsese kasu – et Eesti kodanikuna on suuremad võimalused vabaks liikumiseks ja reisimiseks.

Põhjuseks on langenud Eesti kodakondsus kui Eestiga ühtekuuluvustunde tekitaja ning ka töö leidmise puhul ei nähta Eesti kodakondsust enam niivõrd olulisena kui aastal 2020.

Rohkem lõimunud Eesti kodakondsuseta elanikel (klastrid A, B ja C), kes aga tahavad Eesti kodakondsust, on ülekaalukalt peamiseks argumendiks soov osaleda aktiivselt poliitilises elus. Vähem lõimunute kodakondsuse omandamise soov on rohkem pragmaatilise iseloomuga – nad soovivad paremaid reisimisvõimalusi.

Joonis 11.5 Millised alljärgnevatest põhjustest võivad mõjutada Teie soovi omandada Eesti kodakondsust? Vastanud need, kes sooviksid Eesti kodakondsust, n=154. EIM 2020, 2023 (%)

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Peamiseks põhjenduseks Eesti kodakondsust mitte omada tuuakse jätkuvalt välja, et Eesti kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist (peamiselt määratlemata kodakondsusega elanike puhul). Enam-vähem samal määral tuuakse esile soov säilitada teise riigi kodakondsus, seda mainivad peamiselt Venemaa kodanikud. Kolmandana mainitakse soovi lihtsamalt külastada Venemaad (peamiselt määratlemata kodakondsusega).

Tabel 11.6 Millised alljärgnevatest põhjustest võivad mõjutada Teie soovi mitte omandada Eesti kodakondsust? Vastanud need, kellel ei ole Eesti kodakondsust ning ei soovi seda, n=141 (Vastusevariant "See kindlasti"). EIM 2011, 2015, 2017, 2020 ja 2023 (%)

	2011	2015	2017	2020	2023
Eesti ei luba topeltkodakondsust, aga on juba teise riigi kodakondsus	27%	25%	29%	38%	35%
Kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist	34%	34%	41%	48%	33%
Vene/määratlemata kodakondsus võimaldab lihtsamini Venemaad külastada	30%	29%	31%	32%	22%
Ei suuda ära õppida eesti keelt	51%	51%	41%	30%	17%
Kodakondsuseksami tegemine on liiga keeruline	57%	55%	46%	28%	16%
Venemaa kodakondsusest on tülikas vabaneda	-	-	-	-	11%
Eesti kodanike kohustuslik kaitseväeteenistus	-	-	-	15%	6%
Ei ole Eestis veel piisavalt kaua elanud	-	-	-	3%	6%
Ei ole infot selle kohta, mis õigusi ja kohustusi Eesti kodakondsus kaasa toob	-	-	-	5%	3%
Eesti kodakondsus ei ole oluline ega mainekas	15%	11%	12%	3%	3%
Ei ole piisavalt infot Eesti kodakondsuse saamise võimaluste kohta	-	-	-	5%	1%

Oluliselt on langenud nende põhjenduste mainimine, mis on seotud keele- ja kodakondsuseksamiga – vaid 17% ütleb Eesti kodakondsuse mittesoovimise põhjenduseks, et nad ei suuda eesti keelt ära õppida. Eelmises laines mainis seda 30%. Ka kodakondsuseksami keerukust on oluliselt vähem mainitud, langenud 28%-lt (2020) 16%-le (2023). Infopuudust on väga väike osa maininud (1–3%), ehk see Eesti kodakondsuse soovimise puhul probleemseks kohaks ei ole. Ka Eesti kodakondsuse mainekusega on olukord hea, see ei ole kodakondsuse soovi takistuseks.

11.7 Millised alljärgnevatest põhjustest võivad mõjutada Teie soovi mitte omandada Eesti kodakondsust? Ei ole Eesti kodakondsust ning ei soovi seda, n=141. EIM 2023 (%)

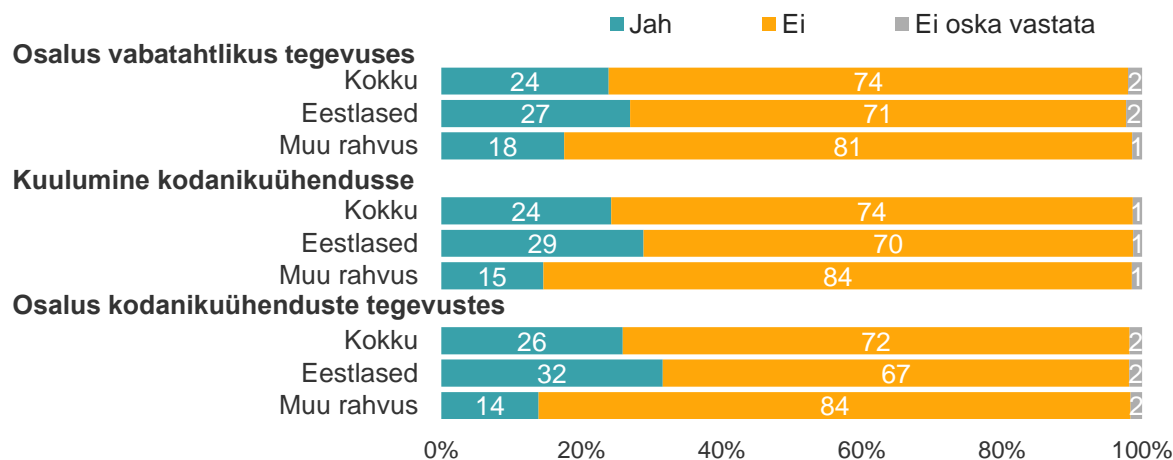

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Poliitiline ja ühiskondlik aktiivsus

Neljandik Eesti elanikest on viimase 12 kuu jooksul osalenud vabatahtlikus (24%) ja kodanikuühenduste tegevuses (26%) ning üldiselt kuulub ka ligi neljandik elanikkonnast mõnda kodanikuühendusse (24%). Eestlased on aktiivsemad kui muust rahvusest elanikud.

Joonis 11.8 Ühiskondlikes tegevustes osalemine (osalus on viimase 12 kuu jooksul, kuulumine kodanikuühendusse on ajalise täpsustusega). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

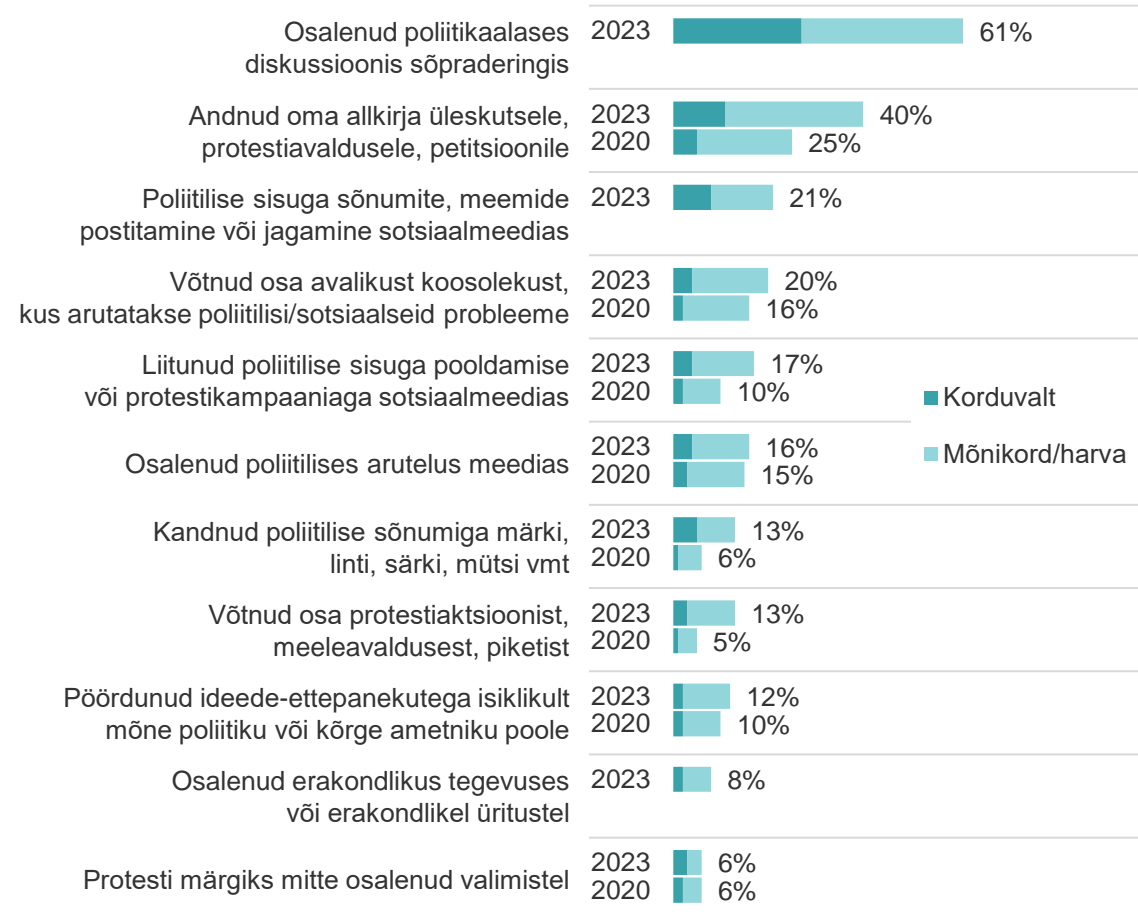

Vaadates tulemusi erinevate lõimumisklastrite lõikes, on näha, et täielikult lõimunud A-klastri ning nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastri on grupid, kes on ühiskondlikult väga aktiivsed, seejuures A-klastri oleval muust rahvusest inimesed isegi enam kui eestlased, D-klastri osaliselt vähem kui eestlased, kuid võrdväärselt seoses kodanikuühendustesse kuulumisega.

Erisuguste poliitiliste tegevuste osas on kõige sagedamini osaletud poliitilises diskussioonis sõpraderingis – eestlased teevad seda enam kui muust rahvusest inimesed. Ka oma allkirja andmine üleskutsetele, protestiavaldustele, petitsioonidele on tõusnud oluliseks poliitiliseks osaluseks Eesti elanike seas. Kõige vähem on kasutatud valimistel mitteosalemist protesti märgina.

Muust rahvusest elanike puhul on iga tegevuse juures aktiivsemad taas täielikult lõimunud A-klastri ning nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitiline D-klastri.

Joonis 11.9. Poliitiline aktiivsus: Kui sageli Te olete viimastel aastatel teinud järgmist ...? Püsielanikud n=1564. EIM 2020, 2023 (%)

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

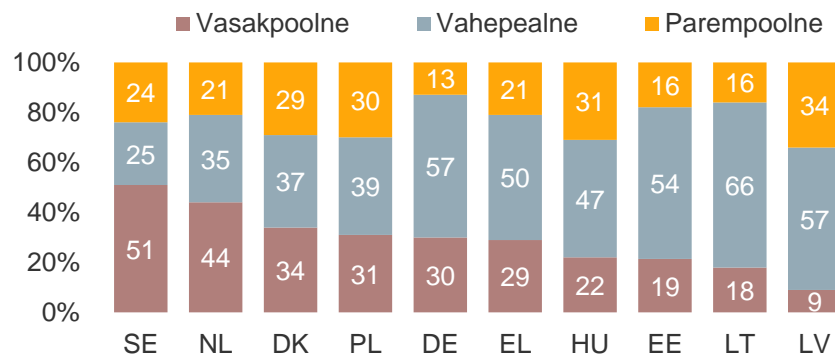
Poliitiline enesemääratlus ja maailmavaade

Maailmavaadet mõõtsime kahel skaalal: vasak- ja parempoolsus ning liberaalsus-konservatiivsus. Parem- ja vasakpoolsust on uuritud aastakümneid ja on ka rahvusvahelist võrdlusmaterjali mõistmaks, kuhu paigutuvad Eesti elanikud sellel skaalal. Nii nagu Euroopa Liidus tervikuna, soovivad ka Eestis pooled vastajad paigutada end kusagile keskele. Võrreldes Euroopa Liidu keskmisega on Eestis mõnevõrra rohkem neid, kes määratlevad end parempoolsena, ja vähem neid, kes vasakpoolsena. Eesti kodakondsust omavad elanikud on rohkem polariseerunud maailmavaatega kui Eesti kodakondsuseta elanikud ehk viimati mainitute hulgas on end keskele paigutajaid üle 70% ning eriti palju on neid määratlemata kodakondsusega elanike hulgas (77%). Eesti kodanikest määratleb end parempoolsena 31%, vasakpoolsena 16% ning ülejäänud paigutavad end keskele (Joonis 11.11).

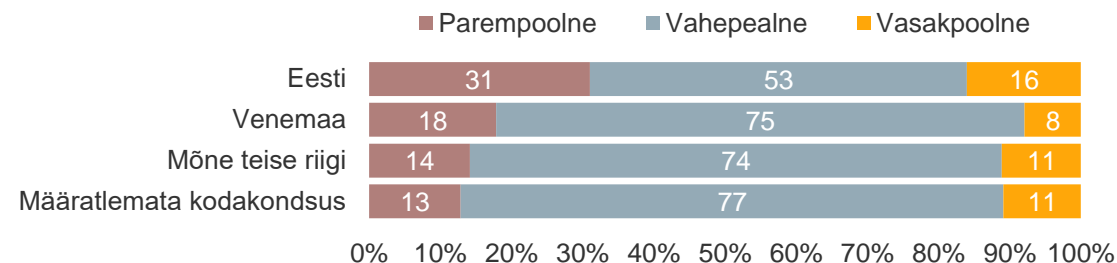
Liberaalsuse-konservatiivsuse skaalal paigutavad Eesti kodanikud end rohkem skaala otspunktide poole – liberaalne maailmavaade on mõnevõrra populaarsem (35%) kui konservatiivne (24%). 41% paigutab end keskele ja seda on oluliselt vähem kui vasak- ja parempoolsuse skaalal (53%).

Muust rahvusest täielikult lõimunud elanike hulgas domineerib selgelt liberaalne maailmavaade (57%). Määratlemata kodakondsusega isikute hulgas positioneeritakse end jällegi keskele nagu ka vasak-parem skaalal.

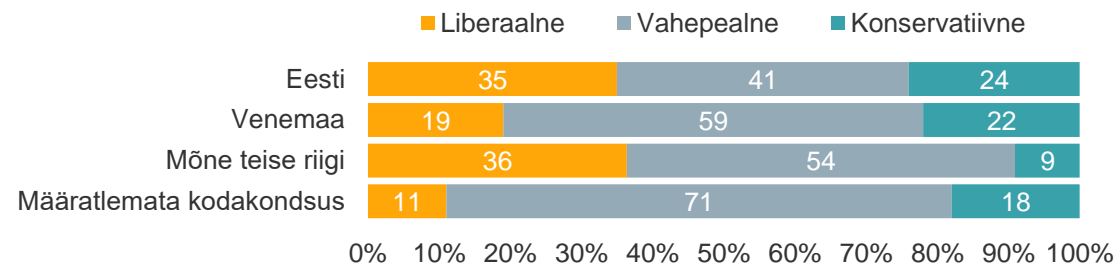
Joonis 11.10 Euroopa elanike enesemääratlus vasakpoolne-parempoolne skaalal. Mõõdetud 10-pallisel skaalal, 1–4 vasakpoolne, 5–6 vahepealne ja ei oska öelda, 7–10 parempoolne. Allikas: Eurobaromeeter 86.2

Joonis 11.11 Eesti elanike enesemääratlus vasakpoolne-parempoolne skaalal. Mõõdetud 10-pallisel skaalal, 1–4 vasakpoolne, 5–6 vahepealne, 7–10 parempoolne. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonis 11.12 Eesti elanike enesemääratlus liberaalsuse ja konservatiivsuse skaalal. Mõõdetud 10-pallisel skaalal, 1–4 liberaalne, 5–6 vahepealne, 7–10 konservatiivne. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Lähedase erakonna olemasolu

2023. aasta keskel oli 85% Eesti kodanike jaoks olemas oma lähedane erakond. Kuna erakondade eelistus on kodanike hulgas viimase aasta jooksul olnud üsnagi turbulentsne (*allikas: Emori Erakondade Toetuse seireuring*), siis ole väga oluline süüvida konkreetse erakonna eelistuse osakaaludesse, vaid pigem analüüsida n-ö pingerida erineva kodakondsusega Eesti elanike hulgas.

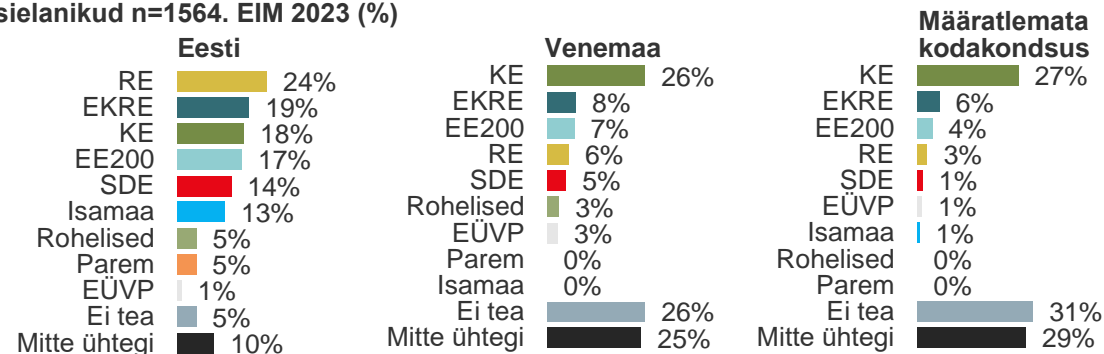
11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Eesti kodakondsust mitte omavate elanike hulgas on üle poole neid, kelle jaoks pole lähedast erakonda. Selliste inimeste osakaal pole aastate jooksul eriti muutunud. Nende hulgas, kellel on olemas oma lähedane erakond, moodustavad ligikaudu pooled Keskerakonna eelistajad ning teise poole muude erakondade eelistajad.

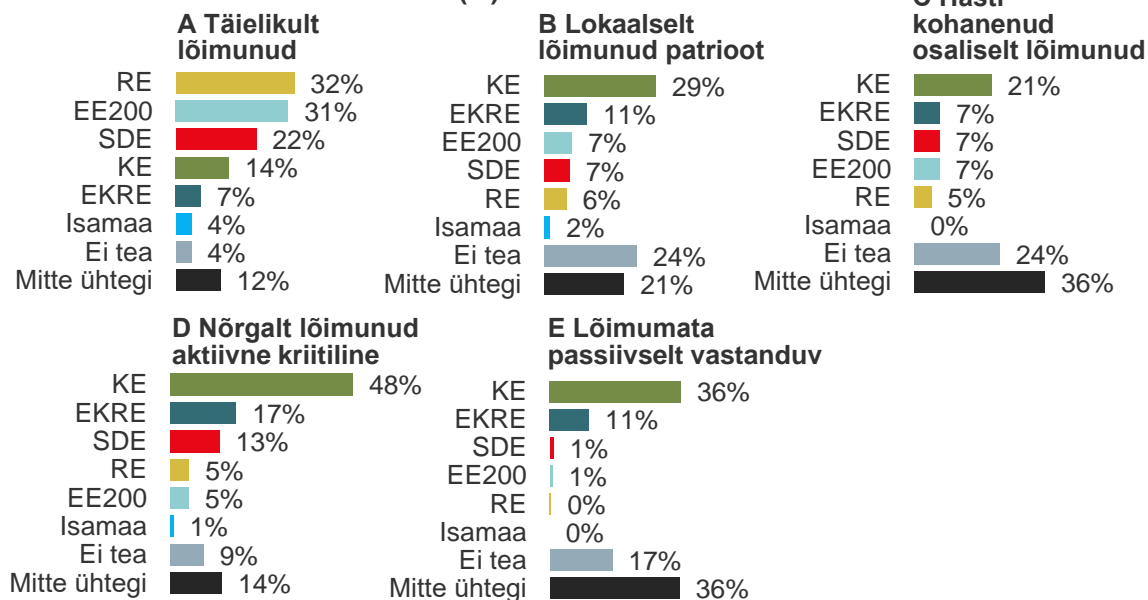
Konservatiivse maailmavaatega inimeste jaoks on lähedaseks põhiliselt kolm erakonda: EKRE, Isamaa ja Keskerakond. Muust rahvusest konservatiivid peavad lähedaseks vaid Keskerakonda ja EKRE-t. Liberaalse maailmavaatega inimeste jaoks on ootuspäraselt lähedased Reformierakond, Sotsiaaldemokraadid ja Eesti 200. Selle maailmavaate juures ei ole rahvuse lõikes olulisi erinevusi. Vahepealse maailmavaatega inimeste on hulgas on kõige enam neid, kes ei eelista ühtegi erakonda. Erakondadest on suurema osakaaluga Keskerakond.

Kõik lõimumisklastrid eristuvad vähemalt osaliselt lähedaste erakondade muustrites. Täielikult lõimunud A-klustrisse kuuluvad inimesed peavad enda jaoks lähedaseks peamiselt liberaalseid erakondi: Reformierakonda, erakonda Eesti 200 ning Sotsiaaldemokraate. Alles neljandal kohal on selles klustris üldiselt muu rahvuse eelistatav erakond – Keskerakond. Ülejäänud erakonnad on selles klustris marginaalse osakaaluga. B-, D- ja E-klustrid peavad erakondadest endale kõige lähedasemaks Keskerakonda ning Eesti Konservatiivset Rahvaerakonda. B- ja D-klustrid eristuvad E-klustrist üldiselt kirjuma erakondliku eelistusega – nad peavad lähedaseks ka liberaalseid erakondi. E-klustris enam kui poolte jaoks ei ole ühtegi lähedast erakonda. Ka C-klustris, kuigi nad on hästi kohanenud, pole suurema osa jaoks ühtegi lähedast erakonda. C-klastri eelistatav erakond on Keskerakond, kuid seda oluliselt väiksemale osale võrreldes osaga, kes ei eelista ühtegi erakonda.

Joonis 11.13 Eesti elanikele lähedased erakonnad sõltuvalt kodakondsusest. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

Joonis 11.14 Lõimklastrite erakondlikud eelistused. Klustrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

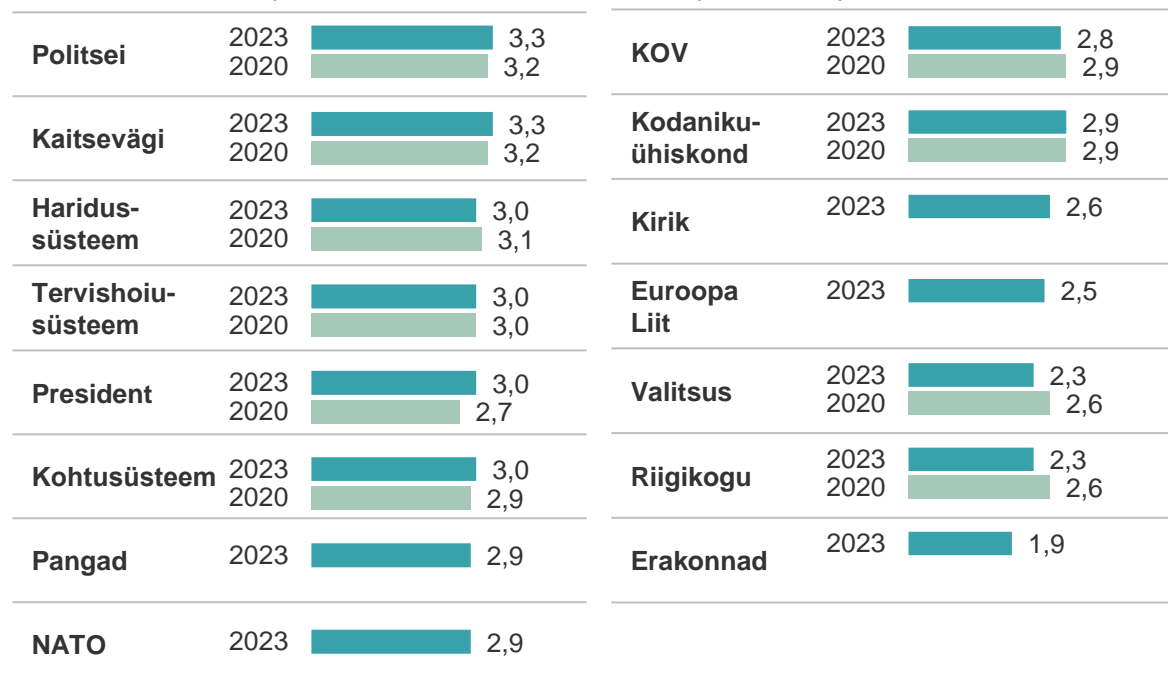
11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Usaldus riiklike institutsioonide vastu

Kõige kõrgem usaldus kaardistatud institutsioonidest on kaitseväel ja politseil, mis on Eestis olnud alati väga kõrge usaldusega institutsioonid. Küll aga usaldavad eestlased kaitseväge oluliselt enam kui muust rahvusest inimesed.

Kõige madalama usaldusväärsusega on erakonnad. Siin ei esine erinevust ka eestlaste ja muust rahvusest inimeste seas, kuid kõrgemalt lõimunud Eesti elanikud usaldavad erakondi enam kui nõrgalt lõimunud. Ka riigikogu ja valitsuse vastu ei ole usaldus kõrge, kuid näiteks valitsust usaldavad eestlased siiski rohkem kui muust rahvusest inimesed.

Joonis 11.15 Usaldus institutsioonide vastu. Mõõdetud 4-pallisel skaalal (1 = ei usalda üldse, 4 = usaldab täielikult). Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (keskmised)

Muutused võrreldes 2020. aasta lõimumismonitooringuga näitavad, et tugevnenud on usaldus presidendi vastu ning usaldus on langenud valitsuse ja riigikogu osas.

Rahvusvahelistest institutsioonidest on NATO keskpärase usaldusega ning NATO puhul on usaldus oluliselt kõrgem eestlastest Eesti kodanike hulgas kui Eesti kodakondsusega muust rahvusest elanike ning Venemaa ja määratlemata kodakondsusega Eesti elanike hulgas. Euroopa Liidul on veidi madalam keskmine usaldusväärsuse tulemus, kuid teisalt ei ole Euroopa Liidu puhul niivõrd teravaid erinevusi eestlaste ja muust rahvusest inimeste vahel ning ka erinevate kodakondsuste lõikes.

Üldiselt kõrgelt usaldavad institutsioone Eesti muust rahvusest püsielanikud, kes kuuluvad täielikult lõimunud A-klastrisse, ning nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastrer on kõige kriitilisem kõigi institutsioonide osas. Kahe grupi vahel on kirik ainus institutsioon, mida D-klastrer usaldab kõrgemalt kui A – Eesti ei ole väga religioosne riik, mis selgitab seda nähtust, et kõrgelt lõimunud inimeste puhul on usaldus kiriku vastu veidi madalam.

Madalamaid usaldushinnanguid annavad ka konservatiivid, seejuures erakondade Eestimaa Konservatiivse Rahvaerakonna, Isamaa Erakonna ning Eesti Keskerakonna toetajad.

(Eesti)venelasest peaminister

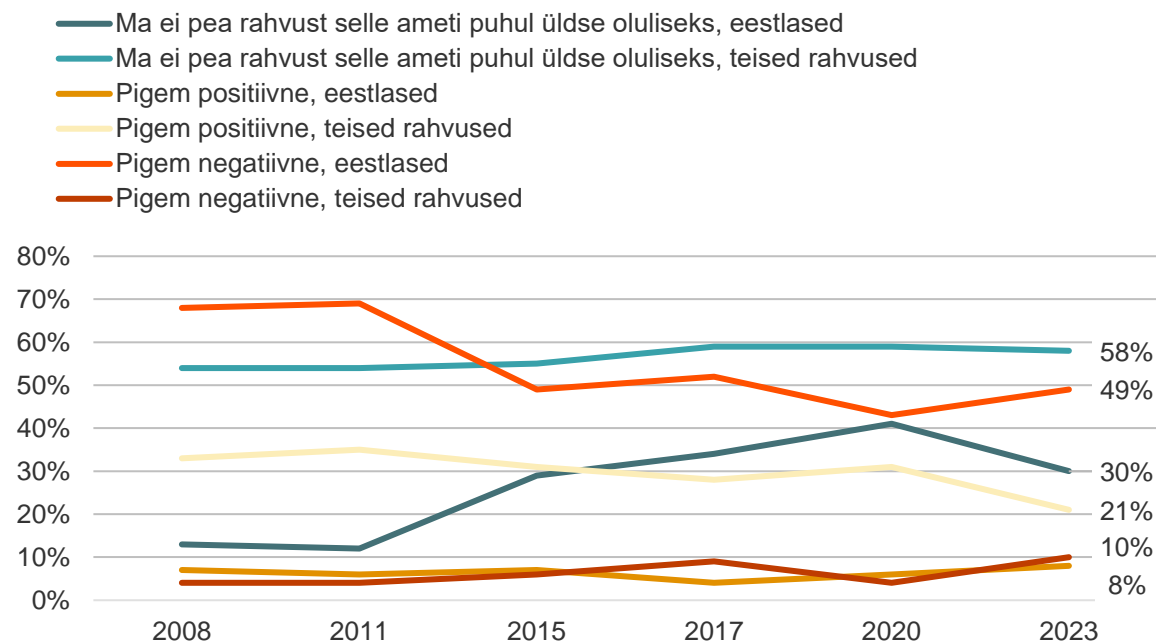
Tänavu peab peaministri rahvust oluliseks rohkem Eesti elanikke kui eelneva lõimumismonitooringu uuringulaines aastal 2020 (Joonis 10.16). Tõusnud on nende eestlaste osakaal, kes peavad seda väga negatiivseks (43%-lt 49%-le), ning langenud on nende eestlaste hulk, kes ei pea rahvust selle ameti puhul üldse oluliseks (43%-lt 30%-le).

Langenud on ka muust rahvusest elanike positiivne hinnang olukorrale, kui peaministriks saaks (eesti)venelane – langus on olnud 10 protsendipunkti suurune, 21% muust rahvusest Eesti elanikest peaks seda positiivseks. Peamine hoiak muust rahvusest elanike seas on see, et rahvus ei ole selle ameti puhul oluline – nii vastab 58%.

Lõimklastrite lõikes on täielikult lõimunud A-klastrer teistest oluliselt enam pigem negatiivselt meelestatud (25% vastab nõnda), kuid see on siiski oluliselt väiksem osakaal eestlaste hinnanguga võrreldes (49% vastab, et pigem negatiivne hoiak).

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Joonis 11.16 Milline oleks Teie suhtumine, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti)venelane? – Rahvusrühmade alusel. Püsielanikud n=1564. EIM 2008, 2011, 2015, 2017, 2020 ja 2023 (%)

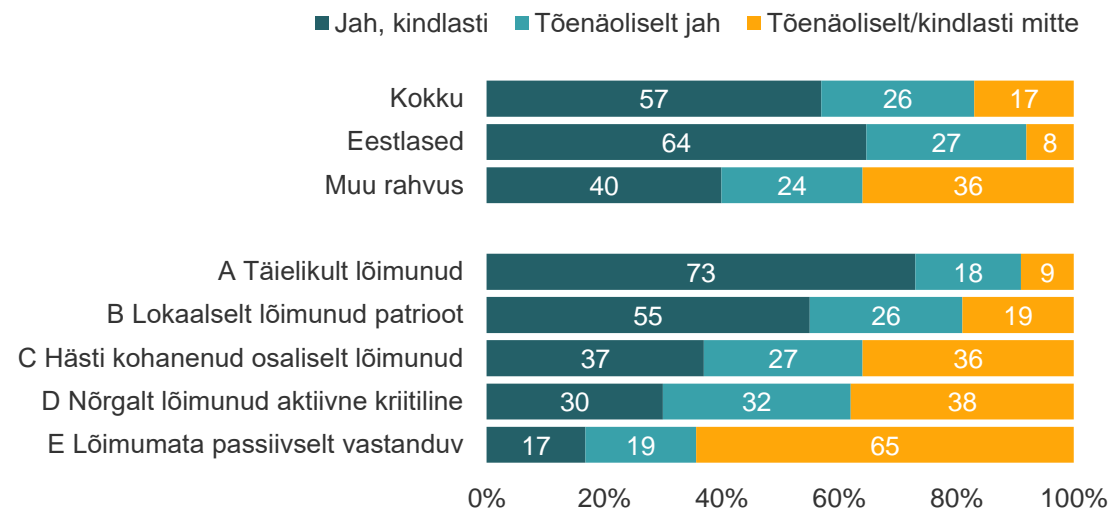

Eesti kaitsetegevus

Küsisime Eesti elanikelt, kas Eesti peaks riigile kallaletungi korral, sõltumata ründajast, igal juhul osutama relvastatud vastupanu. Kõigist püsielanikest 57% arvab, et kindlasti peaks; neljandik nendib, et tõenäoliselt peaks, ja 17% on arvamusel, et pigem või kindlasti ei peaks. Rahvuste lõikes on eestlased enam seda meelt, et kindlasti peaks relvastatud vastupanu osutama, kuid muust rahvusest elanikud on eestlastega võrreldes veidi enam seda meelt, et ei peaks.

Lõimklastrite lõikes on selgelt näha, et mida kõrgem on lõimumistase, seda enam ollakse selle poolt, et Eesti peaks kindlasti relvastatud vastupanu osutama, sõltumata ründajast. Täielikult lõimunud A-klaaster toetab seda seisukohta isegi rohkem kui eestlased kokku.

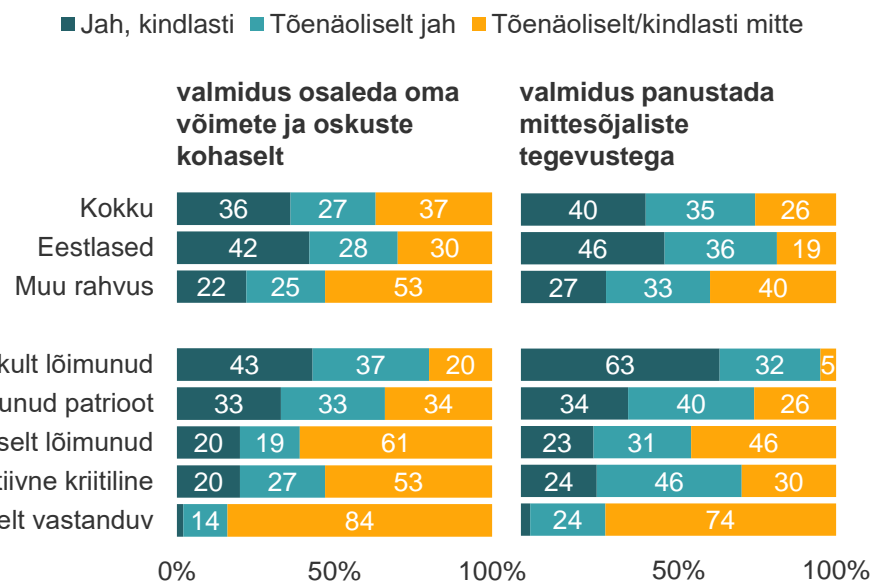
Joonis 11.17 Kui Eestile tungitakse kallale, siis kas me peaksime igal juhul, sõltumata ründajast, osutama relvastatud vastupanu? Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Kaitsetegevuses osaluse poolest oleks 36% kõigist püsielanikest kindlasti valmis oma võimete ja oskuste kohaselt osalema kaitsetegevuses ning 40% on kindlasti valmis vabatahtlikult panustama mittedõjaliste tegevustega (rahaliselt, toodete või teenuste kujul, füüsilise tööga jms) (Joonis 10.18). Ka nende küsimuste puhul on statistiliselt oluline erisus eestlaste ja muust rahvusest inimeste vahel, ehk eestlaste valmidus on palju kõrgem kui muust rahvusest elanike oma.

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Joonis 11.18 Valmidus panustama kaitsetegevusse. Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Ühiskondlikus elus ning kultuuri- ja spordiüritustel osalemine

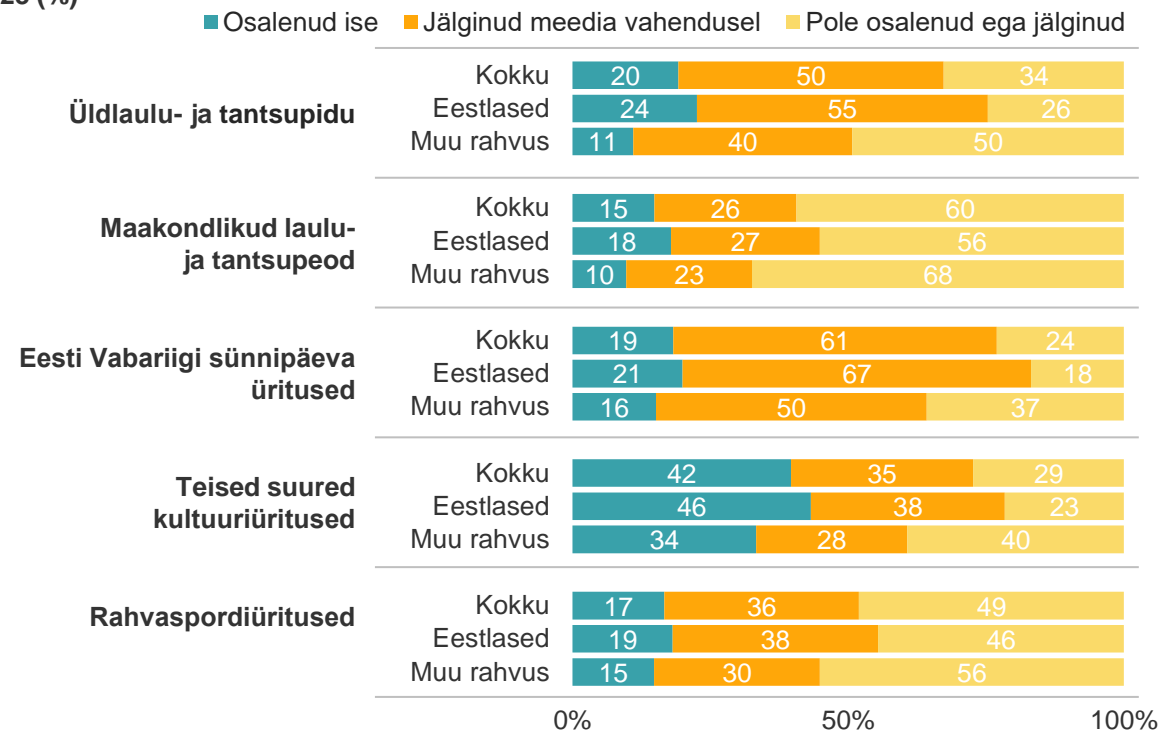
Nii eestlased kui ka muust rahvusest Eesti elanikud osalevad avalikel kultuuri ja spordi suurüritustel pea palju võrreldes 2020. aasta lõimumismonitooringu tulemustega. Igal kaardistatud kultuuri- ja spordiüritusel on muust rahvusest inimesed vähem aktiivsed kui eestlased – selline muster on ilmnunud igas lõimumismonitooringu laines.

Valdavalt on tänava kultuuri- ja spordiüritustel osalemise aktiivsus madalam kui aastatel 2011, 2015 ja 2017 ning selle aasta tulemused sarnanevad 2020. ning 2008. aasta tulemustega.

Meedia vahendusel jälgitakse enim üldlaulu- ja tantsupidusid ning Eesti Vabariigi sünnipäeva üritusi. Kohapeal osaletakse eelkõige teistel suurtel kultuuriüritustel.

Lõimklastrite lõikes on täielikult lõimunud A-klastrite teistest klastritest oluliselt enam osalenud üldlaulu- ja tantsupidudel, Eesti Vabariigi sünnipäeva üritustel ning teistel suurtel kultuuriüritustel. Lokaalselt lõimunud B-klastrite on veidi enam meedia vahendusel ürituste jälgija, seda teistest statistiliselt oluliselt enam just üldlaulu- ja tantsupeo, maakondlike laulu- ja tantsupidude ning Eesti Vabariigi sünnipäeva ürituste puhul. Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastrite eristub sellega, et see klastrite osaleb keskmisest enam maakondlikel laulu- ja tantsupidudel, teistel suurtel kultuuri- ning rahvaspordi üritustel. See klastrite on pigem aktiivne üritustel osaleja, nagu ka A-klastrite. Lõimumata passiivselt vastanduv E-klastrite on väga passiivne kultuuri- ja spordiüritustel osaleja.

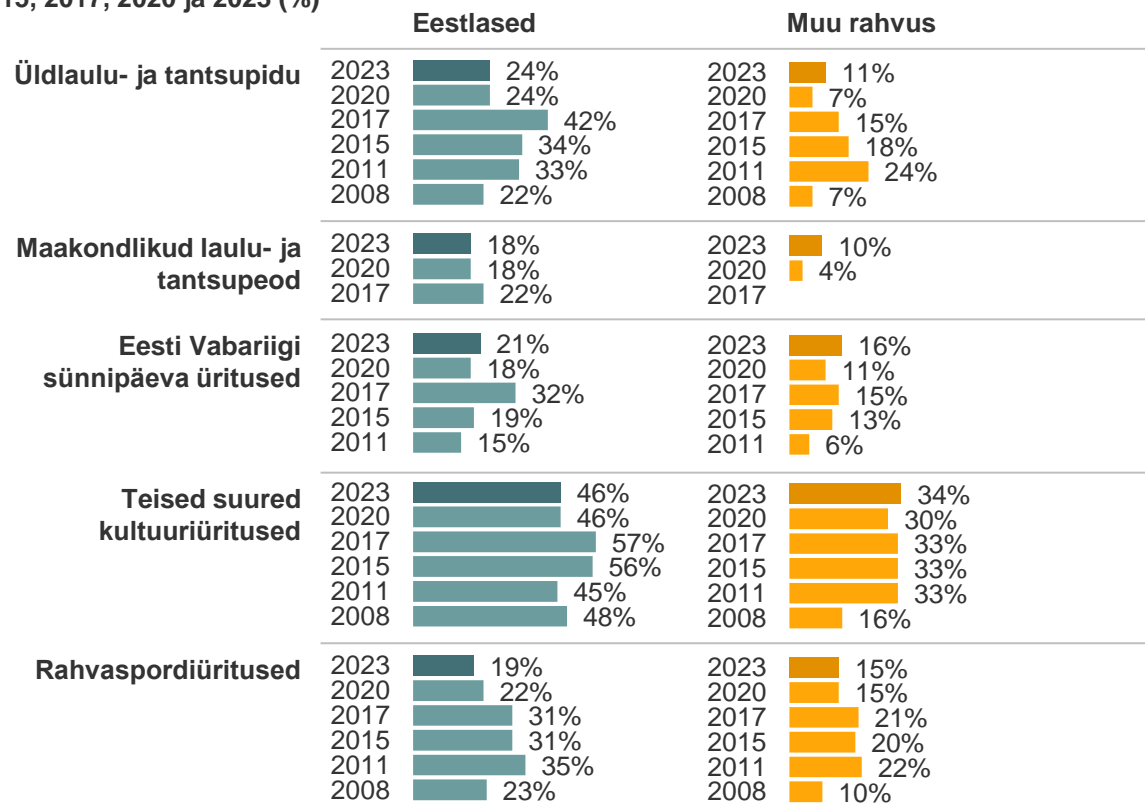
Joonis 11.19 Avalikel kultuuri- ja spordiüritustel osalemine. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Erinevused võrreldes 2020. aastaga ilmnevad eelkõige muust rahvusest elanike tulemustes: 4 protsendipunkti enam inimesi on osalenud üldlaulu- ja tantsupeol, 6 protsendipunkti enam inimesi maakondlikel laulu- ja tantsupidudel, 5 protsendipunkti enam inimesi Eesti Vabariigi sünnipäeva üritustel ning 4 protsendipunkti enam muust rahvusest elanikke on osalenud teistel suurtel kultuuriüritustel. See tähendab, et **muust rahvusest elanikud on eelneva uuringulainega võrreldes aktiivsemad kultuuriüritustel osalemises.**

Joonis 11.20 Avalikel kultuuri- ja spordiüritustel osalemine rahvuste lõikes. EIM 2008, 2011, 2015, 2017, 2020 ja 2023 (%)

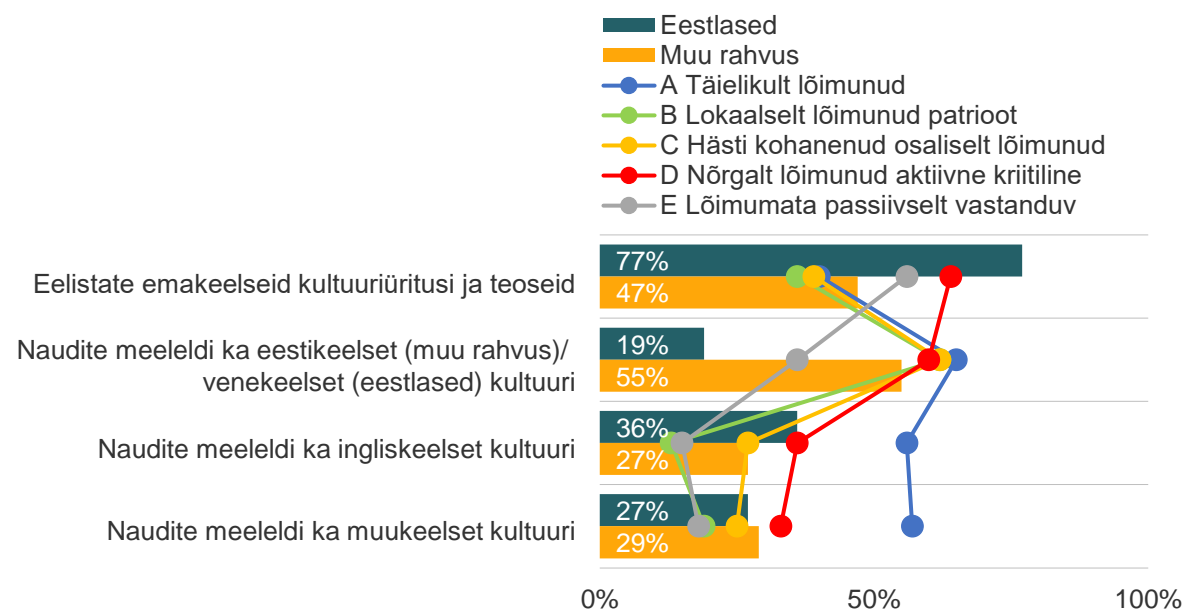

Kultuur ja keel

Eestis elavad eestlased eelistavad olulisel määral emakeelseid kultuuriüritusi ja teoseid – nõnda vastab kolm neljandikku vastajatest. Enam kui kolmandik naudib ka ingliskeelset kultuuri, 27% muukeelset ning 19% venekeelset kultuuri.

Muust rahvusest inimeste puhul on enim eelistatud samuti eestikeelne kultuur, veidi maha jääb emakeelse kultuuri eelistamine. Pea võrdväärne osa muust rahvusest Eesti elanikke naudib ka nii ingliskeelset kui ka muukeelset kultuuri.

Joonis 11.21 Keele olulisus kultuuris osalemise puhul. Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

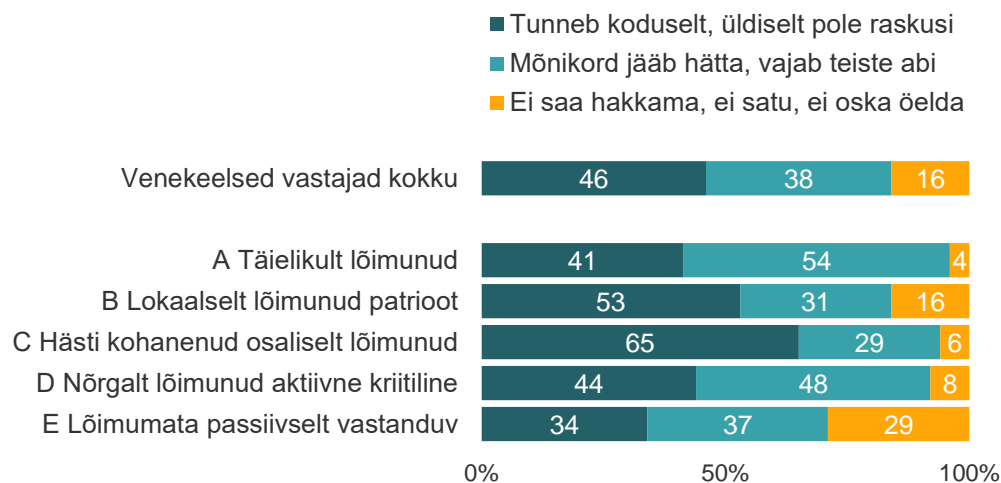
11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Klastrite lõikes eelistavad lõimumata passiivselt vastanduv E-klastris olevad inimesed eelkõige emakeelseid kultuuriüritusi ja teoseid – eestikeelset kultuuri naudivad nemad oluliselt vähem kui teised klastrid ja ka muu rahvus tervikuna. Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastrid eelistab samuti väga laias ulatuses emakeelseid üritusi ja teoseid, kuid nemad naudivad ka eestikeelset kultuuri. Teised kolm klastrit, mis on kõrgema lõimumistasemega, on eelistavad emakeelseid üritusi ja teoseid vähesemal määral ning eelistavad see-eest eestikeelset kultuuri rohkem. Ingliskeelset ning muukeelset kultuuri naudib eelkõige täielikult lõimunud A-klastrid ning teistest klastritest enam ka nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastrid.

Eestikeelses keskkonnas tuleb raskusteta toime 46% venekeelsetest Eesti elanikest. See-eest on neid inimesi, kes ei satu eestikeelses keskkonda või ei saa selles keskkonnas hakkama, kokku 16%.

Eristuv klaster siin on lõimumata passiivselt vastanduv E-klaster, milles on oluliselt enam inimesi kes ei saa eestikeelses keskkonnas hakkama või ei satu üldse sellesse keskkonda.

Joonis 11.22 Toimetulek eestikeelses keskkonnas. Vastanud vaid muust rahvusest venekeelsed vastajad n=595. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Eesti kodakondsuslik struktuur läbis olulise muutuse, tulenevalt Venemaa ulatuslikust invasioonist Ukrainasse 2022. aasta veebruari lõpus. **Ukrainast põgenenud inimesed suurendasid kolmandate riikide kodanike osakaalu Eesti elanikkonnas 17 protsendini.**

Hetkel Eesti kodakondsuseta inimestest sooviks 48% Eesti kodakondsust, sealhulgas 50% Venemaa kodakondsusega, 60% määratlemata kodakondsusega ning 20% mõne muu riigi kodakondsusega inimestest. Kodakondsust soovitakse eelkõige põhjusel, et see annaks võimaluse osaleda Eesti ühiskondlikus elus ning käia valimas. See näitab, et **Eesti kodakondsuseta püsielanikud tunnevad huvi ühiskonnas olulistel teemadel kaasa rääkimise vastu.** Selle väitega nõustuvad eelkõige lõimumisklastrid A, B ja C (ehk pigem kõrge lõimumistasemega). Teine väga oluline mõjutaja Eesti kodakondsuse soovimisel on võimalus reisida riikidesse, millel on Eestiga viisavabadus – see on mõjutajaks eelkõige vähem lõimunud klastritele D ja E. Eesti kodakondsuse mittesoovimise peamised kaks põhjust on, et Eesti ei luba topeltkodakondsust, kuid inimesel on juba teise riigi kodakondsus, ning et kodakondsuse puudumine ei takista Eestis elamist.

Poliitilise aktiivsuse puhul väljendavad Eesti püsielanikud oma arvamusi eelkõige läbi diskussioonide sõpraderingis. Võrreldes 2020. aasta lõimumismonitooringu tulemustega on tänavu kasvanud allkirjade andmine protestiavaldustele, üleskutsetele, petitsioonidele. Samuti on tõusnud nende inimeste osakaal, kes on võtnud osa protestiaktisioonist, meelevaldusest või piketist.

Erakondlike eelistuste puhul on Eesti kodanike eelistatuim erakond (uuringu läbiviimise ajal) Reformierakond ning Venemaa ja muu riigi kodakondsusega inimeste jaoks on tugev liider Keskerakond. Kui me vaatame erakondlike eelistusi muu rahvuse lõimklastrites, siis täielikult lõimunud A-klaster on väga liberaalse hoiakuga ning klaster kolm eelistatuimat erakonda on Reformierakond, Eesti 200 ning Sotsiaaldemokraadid. Teiste klastrite puhul on liider siiski Keskerakond, kuid erisus ilmneb ka selles, et nõrgalt lõimunud kriitiline D-klaster on ka oluline EKRE pooldaja, kui teised klastrid (B, C, E) võtavad suuresti poliitikakaugede hoiaku ning ei too välja ühtegi lähedast erakonda.

Institutsioonide puhul on olulisteks muutusteks võrreldes eelmise lõimumismonitooringuga **presidendi usaldusväärse tõus ning valitsuse ja riigikogu usaldusväärse langus.** Rahvusvahelistest organisatsioonidest on NATO eristuv seetõttu, et sellel institutsioonil on suur vahe usaldusväärse eestlaste (kõrge usaldus) ning muust rahvusest inimeste vahel (madal usaldus). Klastrite puhul on selge, et mida kõrgem on lõimumise tase, seda kõrgem on üldine usaldusväärse institutsioonide vastu.

11. Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus

Tänavu on oluliselt tõusnud nende eestlaste osakaal, kes suhtuksid negatiivselt sellesse, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti)venelane. Ka muu rahvuse seas on see osakaal tõusnud, kuid selle hoiakuga muust rahvusest inimesi on siiski väga vähe. Muu rahvus on eelkõige arvamusel, et rahvus ei ole selle ameti puhul oluline.

Kaitsetegevuses osaluse poolest on kõrge lõimumisastmega inimesed enam valmis kaitsetegevusse panustama kui madala lõimumistasemega klastrid. Kokku on pigem valmis osalema kaitsetegevuses oma võimete ja oskuste kohaselt 63% Eesti püsielanikest ning valmis panustama mittesõjaliste tegevustega 75% püsielanikest.

Avalikel kultuuri- ja spordiüritustel osalemine ei ole eestlaste seas taastunud langusest, mis toimus aastal 2020. Kuigi ka muu rahvuse puhul toimus selgelt langus koroonapandeemia ajal, on nende osaluste osakaalud suuresti taastunud varasemale, 2017. aasta tasemele. Kultuuri naudivad eestlased eelkõige emakeeles, kuid **Eestis elavad muust rahvusest inimesed naudivad lisaks emakeelsele kultuurile ka eestikeelset kultuuri.** Täielikult lõimunud A-klastrid on enam avatud eestikeelsele, ingliskeelsele ja muukeelsele kultuurile kui emakeelsele ning vähe lõimunud D- ja E-klastrid eelistavad siiski eelkõige emakeelset kultuuri ja teoseid. E-klastris on ka 29% neid, kes ei saa eestikeelses keskkonnas hakkama.

12

Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Kaisa Esko
Kantar Emor

12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Sissejuhatus

2022. aasta 24. veebruaril algas Venemaa täiemõduline agressioon Ukrainas. Sõda on mõjutanud Eesti majandust, energeetika julgeolekut, elanike turvatunnet ning ka rahvastiku koosseisu läbi sõjapõgenike migratsiooni. Viimane on omakorda olulise tähtsusega ka Eesti elanike lõimumise käsitluses, koos faktiga, et Eestis elab palju vene rahvusest inimesi. Olukord on inimsuhteid kindlasti teravdanud, kuid teisalt tekitanud ka solidaarsust. Antud peatükis käsitleme Eesti püsielanike hoiakuid seoses Ukrainas toimuva sõja mõju ning Eesti riigi toetusega Ukrainale.

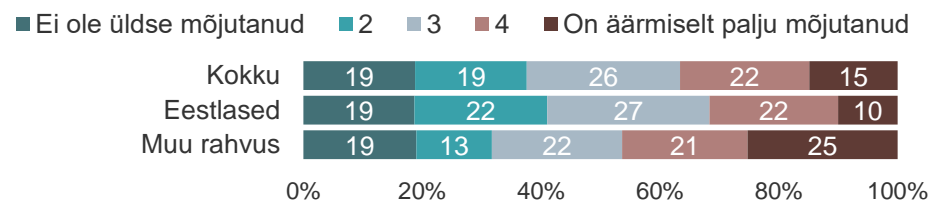
Ukraina sõja mõju isiklikule elule

Uuringus küsiti Eesti püsielanikelt, kuivõrd on Venemaa sõda Ukrainas nende elu otseselt mõjutanud. Vastused jagunevad skaalal peaaegu võrdselt kahte leeri – 38% tunneb, et sõda ei ole neid isiklikult pigem või üldse mõjutanud, ning 37% tunneb, et sõda on pigem või äärmiselt palju mõjutanud. Ülejäänud osa, 26% ehk neljandik Eesti püsielanikest on 5-pallisel skaalal andnud hinnangu 3, ehk nende hinnang jääb sõja mõju osas pigem neutraalseks.

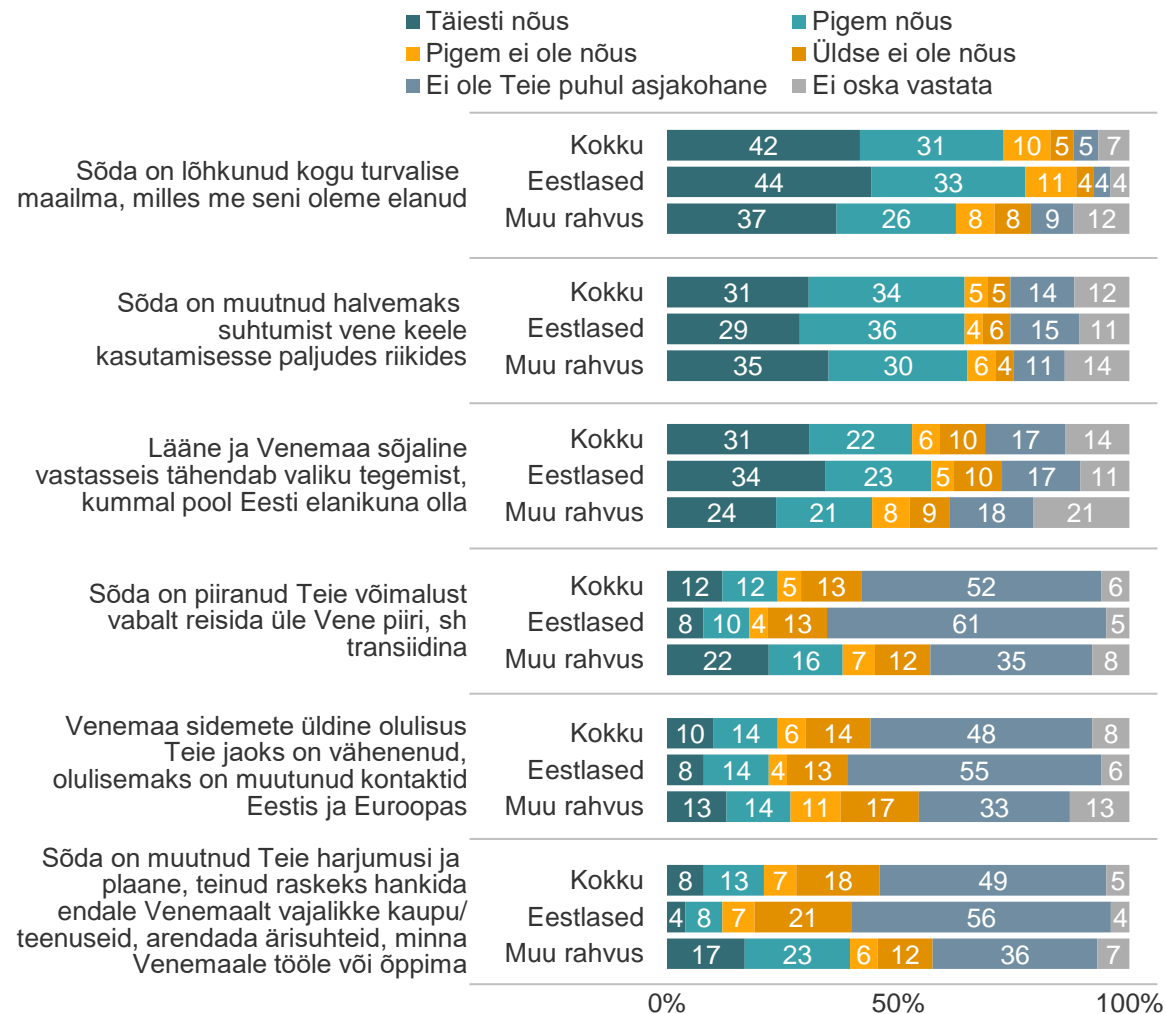
Võrreldes eestlasi ning muust rahvusest Eesti püsielanikke on näha, et suurem osa muust rahvusest inimesi hindab sõja mõju oma elule tugevalt – neljandik neist on andnud hinnangu „on äärmiselt palju mõjutanud“. Sealhulgas on sellise hinnangu andnud 23% Venemaa kodakondsusega ning 48% mõne muu riigi kodakondsusega Eesti elanikest.

Muust rahvusest elanike seas on enim sõja mõju tundnud täielikult lõimunud A-klastri ning nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klastri.

Joonis 12.1 Kuivõrd on Venemaa sõda Ukrainas otseselt mõjutanud Teie elu? Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

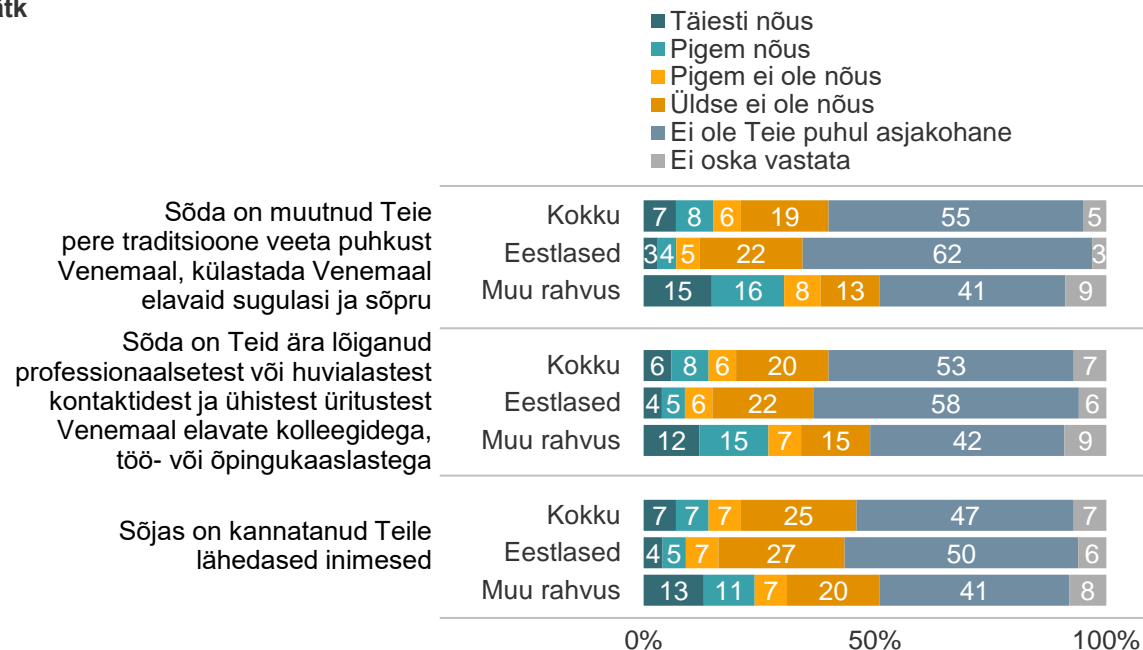

Joonis 12.2 Sõja mõjude erinevate aspektide tajumine. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%)

12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Joonis 12.2 Sõja mõjude erinevate aspektide tajumine. Püsielanikud n=1564. EIM 2023 (%). Jätk

Eesti elanikud on laialdaselt nõus väitega, et sõda on lõhkunud kogu turvalise maailma, milles me seni oleme elanud – täiesti nõus või pigem nõus on 73% Eesti elanikest. Eriti väljendavad seda hoiakut just need elanikud, kes tunnevad, et Venemaa sõda Ukrainas on nende elu äärmiselt palju mõjutanud. Olulisel määral nõustatakse ka sellega, et sõjal on negatiivne mõju suhtumisele vene keele kasutamisesse – selle väite puhul ei ole erinevust eestlaste ja muust rahvusest inimeste hoiakutes.

Kolmas suhteliselt suure nõustujate osakaaluga väide on „Lääne ja Venemaa sõjaline vastasseis tähendab valiku tegemist, kummal pool Eesti elanikuna olla“. Enam kui pool Eesti elanikest nõustub selle väitega, seejuures rohkem eestlasi kui muust rahvusest elanikke. Muust rahvusest elanike klasterite puhul on selle väitega suuremas osas nõus lõimunud elanikud (täielikult lõimunud A-klaster ning lokaalselt lõimunud patrioot ehk B-klaster). Väitega mitte nõustuvad inimesed on suures osas lõimumata passiivselt vastanduvad E-klasteris.

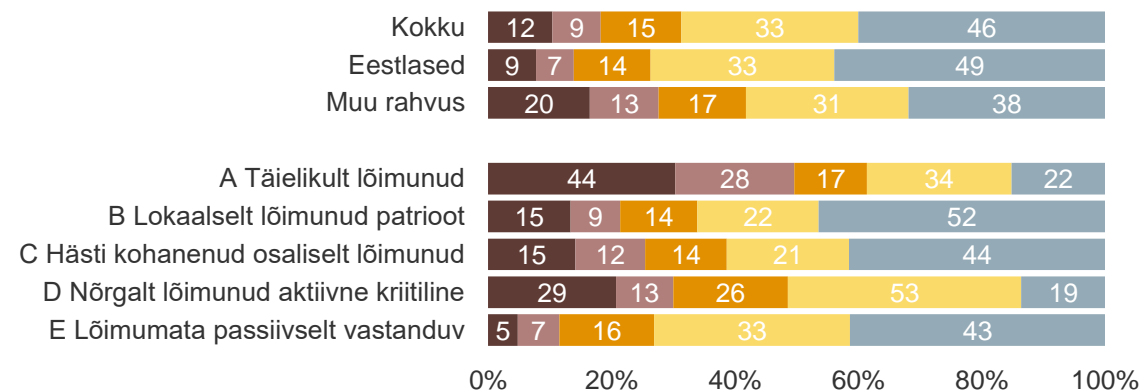
Eestlased nõustuvad muust rahvusest enam, et sõda on lõhkunud kogu turvalise maailma, milles me seni oleme elanud, ning et Lääne ja Venemaa sõjaline vastasseis tähendab valiku tegemist, kummal pool Eesti elanikuna olla. Vene keele kasutamise osas ei ole hinnangud eestlaste ja muust rahvusest inimeste võrdluses statistiliselt erinevad. Teiste aspektide osas on muust rahvusest elanikud mõjude ja teguritega enam nõus kui eestlased – neid on sõda üldiselt rohkem mõjutanud.

Ukraina sõja mõju suhetele teiste inimestega

Enam kui pooled Eesti elanikest nendivad, et Ukrainas toimuv sõda on mõjutanud nende suhteid teiste inimestega mõningal määral – eelkõige tunnetatakse just lõhestumist eestlaste ning venekeelsete kogukondade vahel.

Joonis 12.3. Ukrainas toimuva sõja mõju suhetele teiste inimestega. Püsielanikud n=1564, klasterites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

- Rikkunud suhteid või tekitanud pingeid suhetes perekonnaliikmete, sugulastega
- Põhjustanud konflikte, suhtlusest hoidumist töö- või õpingukaaslastega
- Suurendanud Teie suhtlusringkonnas mittemõistmist, süüdistusi ja umbusku
- Lõhestanud nii eestlasi kui ka venekeelset kogukonda
- Ei ole mõjutanud

12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Muust rahvusest inimeste seas on mõju suhetele olnud negatiivsem kui eestlaste hulgas – viiendik muust rahvusest Eesti elanikke sõnab, et sõda on rikkunud suhteid või tekitanud pingeid lähedastega. Eestlaste seas on enam neid, kes väidavad, et sõda ei ole nende suhteid teiste inimestega mõjutanud – nõnda vastab lausa 49% eestlastest. Lõhestumist eestlaste ja venekeelsete kogukondades tunnevad mõlemad rahvusgrupid pea samaväärselt (ligi kolmandik).

On kaks klasterit, mille liikmed tunnetavad mõju suhetele oluliselt enam kui teised muust rahvusest Eesti elanikud – nimelt täielikult lõimunud A-klaster ning nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klaster. Täielikult lõimunud muust rahvusest inimesed tunnetavad eelkõige pingeid suhetes perekonnaliikmete ja sugulastega. Kuna täielikult lõimunud klasterisse kuuluvad muust rahvusest inimesed on Ukraina sõja osas väga sarnased eestlastele, on tõenäoline, et pinged tekivadki muust rahvusest perekonnaliikmete ja sugulastega, kes ei ole niivõrd lõimunud ning kelle vaated ei klapi täielikult lõimunute ning eestlaste hoiakutega.

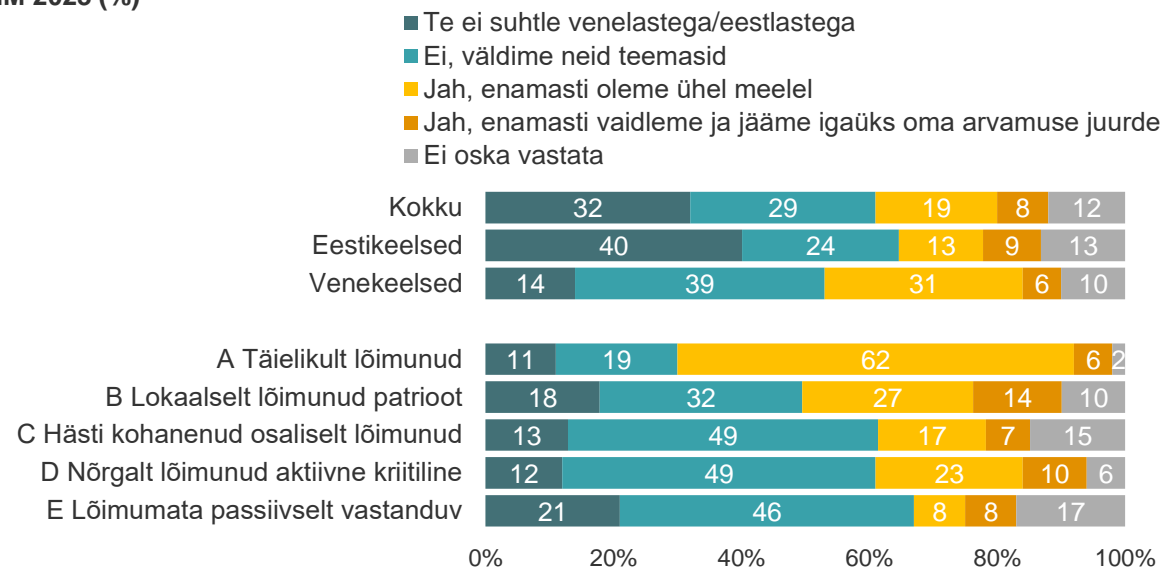
Nõrgalt lõimunud aktiivselt kriitilised toovad eelkõige välja lõhestumise kogukondade vahel. Nõrgalt lõimunute vaated ei ühti eestlaste omadega ning seetõttu tunnetavad nad enam just kogukondade lõhestumist, kuna nende vaated erinevad valdava osa eestlaste omadest.

Joonis 12.3 näitab, et Ukraina sõja teemade arutelusid eestlaste ja venelaste vahel pigem välditakse – 29% kõigist elanikest vastab nõnda. Teisalt on ka kolmandik elanikest neid, kes ei suhtle üldse teise väljatoodud rahvusega (eestikeelsed ei suhtle venelastega, venekeelsed ei suhtle eestlastega). Seejuures eestlaste seas on mittesuhtlemine venelastega suurem kui venelaste seas eestlastega.

Venekeelsed Eesti elanikud eelkõige väldivad Ukraina sõja teemadest rääkimist eestlastega suheldes, kuid suur osa (31%) väidab ka seda, et suhtlus toimub ja üldiselt ollakse eestlastega ühel meelel. Eelkõige on nende venekeelsete elanike seas, kes leiavad üksmeele eestlastega antud teemal suheldes, mõne teise riigi kodakondsusega elanikke (mitte Eesti ega Venemaa omaga). Samuti on nende peamiseks suhtluskeeleks enamjaolt siiski eesti keel.

Vaadates lõimumisklastreid, ilmestavad tulemused eelmainitud, et täielikult lõimunud A-klasterisse kuuluvad muust rahvusest Eesti elanikud on suures osas eestlastega ühel meelel Ukraina sõja teemade aruteludes (62%). Teiste klasterite puhul on ülekaalukalt peamiseks hoiakuks siiski teemade vältimine.

Joonis 12.4 Kas Teil on tulnud Ukraina sõja teemadel suhelda eestlastega/venelastega? (venekeelsed vastajad vastavad eestlaste kohta, eestikeelsed venelaste kohta). Eestikeelseid n=918; venekeelseid n=646, klasterites muust rahvusest venekeelseid n=595. EIM 2023 (%)

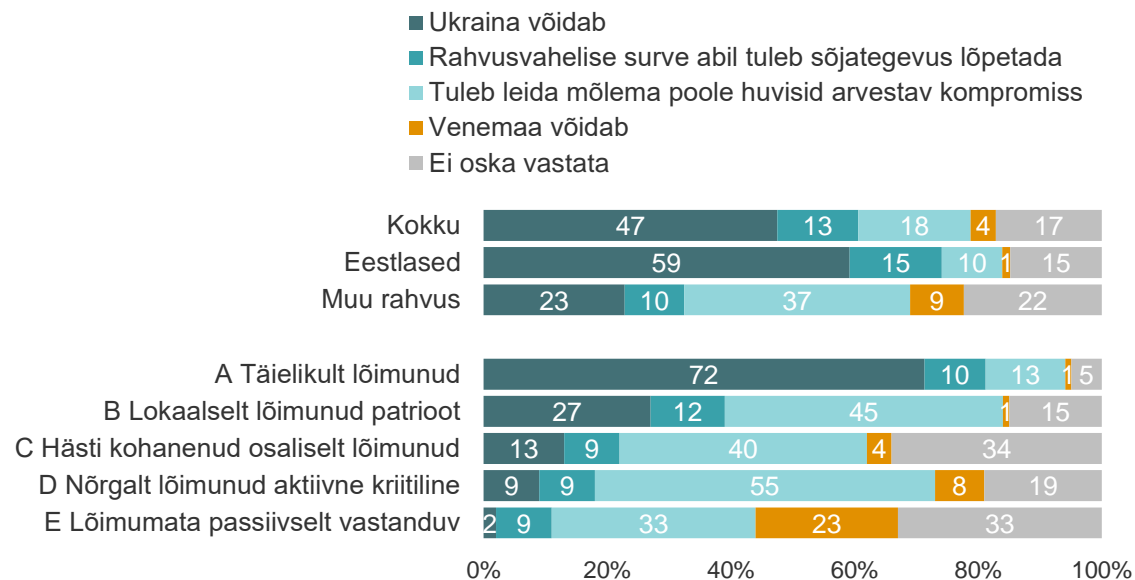
Ukraina sõja võimalik kulgemine ja tulevik

Ukraina sõja lõppu nähakse eelkõige läbi Ukraina võidu – nõnda vastab 47% Eesti elanikest (Joonis 12.5). Seejuures aga eestlastest on sellel arvamusel 59%, muust rahvusest inimestest vaid 23%. Muust rahvusest inimesed on eelkõige arvamusel, et sõja lõpetamiseks tuleb leida mõlema poole huvisid arvestav kompromiss.

Ukraina võitu usuvad täielikult lõimunud A-klasteris olevad muust rahvusest Eesti elanikud. Nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline D-klaster on oluliselt enam seda meelt, et tuleb leida mõlema poole huvisid arvestav kompromiss. Venemaa võidule panustab enim lõimumata passiivselt vastanduv E-klaster.

12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

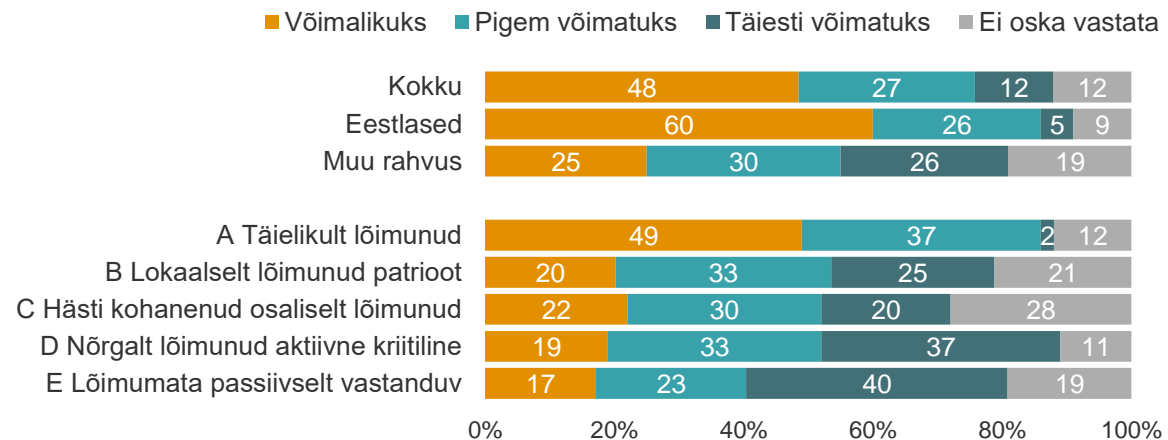
Joonis 12.5 Millisena Te näete Ukraina sõja võimalikku lõpetamist? Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

60% eestlastest peab pigem võimalikuks või väga võimalikuks seda, et Ukraina sõjale võib varem või hiljem järgneda Venemaa kallaletung Balti riikidele või mõnele teisele endisele Venemaa impeeriumi osale (Joonis 12.6). Muust rahvusest inimesed on teistsugusel arvamusel – vaid 25% usub selle tõenäosusesse.

Kahe küsimuse (Joonistel 12.5 ja 12.6) koos-analüüs näitab, et Eesti elanikud, kes usuvad Ukraina võitu, kardavad Venemaa kallaletungi Balti riikidele oluliselt enam kui need, kes usuvad Venemaa võitu.

Joonis 12.6 Kui võimalikuks Te peate, et Ukraina sõjale võiks järgneda varem või hiljem Venemaa kallaletung Balti riikidele või mõnele teisele endise Venemaa impeeriumi osale (näiteks Poolale)? Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Muust rahvusest inimeste klastritest on usk võimalikusesse, et Venemaa võib varem või hiljem Balti riikidele või mõnele teisele endisele Venemaa impeeriumi osale kallale tungida, kõrge just täielikult lõimunud A-klastrisse kuuluvate elanike seas ning usk rünnaku võimalikusesse on madal pigem madala lõimumistasemega inimeste seas.

Sotsiaaldemograafilistes lõigetes ei ole olulisi erinevusi – peamised hinnangute erinevused on seotud rahvusega, sh peamise keele lõikes (eesti vs. vene) ja elukoha lõikes (võimalikkuse hinnangud on madalamad piirkondades, kus on rohkem vene rahvusest inimesi, ehk Tallinnas ja Ida-Virumaal).

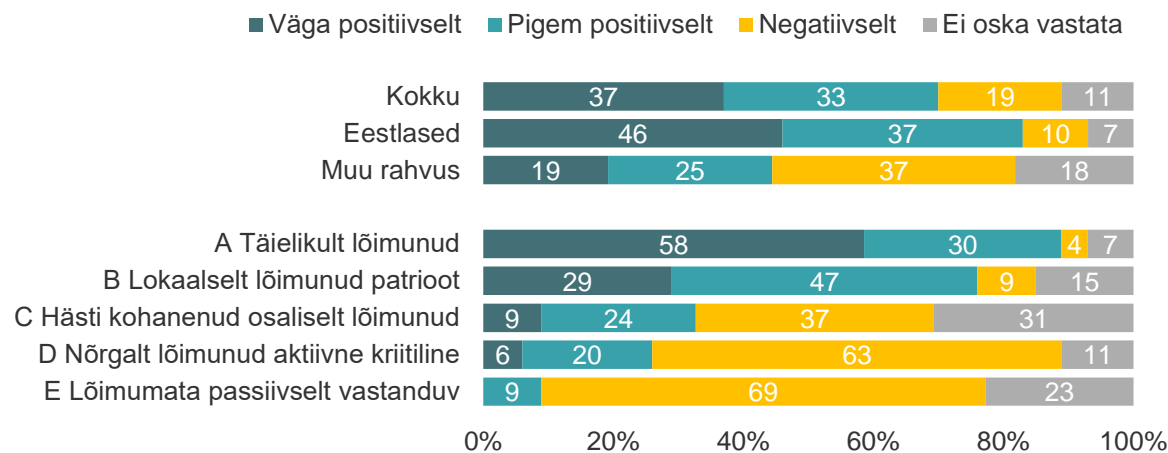
12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Hinnangud Eesti riigi toetusele sõdivale Ukrainale

Eesti püsielanikest 70% on positiivselt meelestatud Eesti riigi toetuse osas sõdivale Ukrainale. Seejuures eestlastest annab positiivse hinnangu 83% ning muust rahvusest inimestest 44%. Sotsiaaldemograafilistes lõigetes võib välja tuua mehed, kõrgema sissetulekuga ning kõrgharidusega inimesed, kes on statistiliselt oluliselt enam positiivselt meelestatud riigi toetuse osas.

Lõimumisklastrite puhul on klastrid A (täielikult lõimunud) ning B (lokaalselt lõimunud patrioot) andnud positiivseid hinnanguid ning negatiivsete hinnangute osakaal on marginaalne. Madalama lõimumistasemega klastrid D (nõrgalt lõimunud aktiivne kriitiline) ning E (lõimumata passiivselt vastanduv) on Eesti riigi toetuse osas Ukrainale aga valdavalt negatiivselt meelestatud.

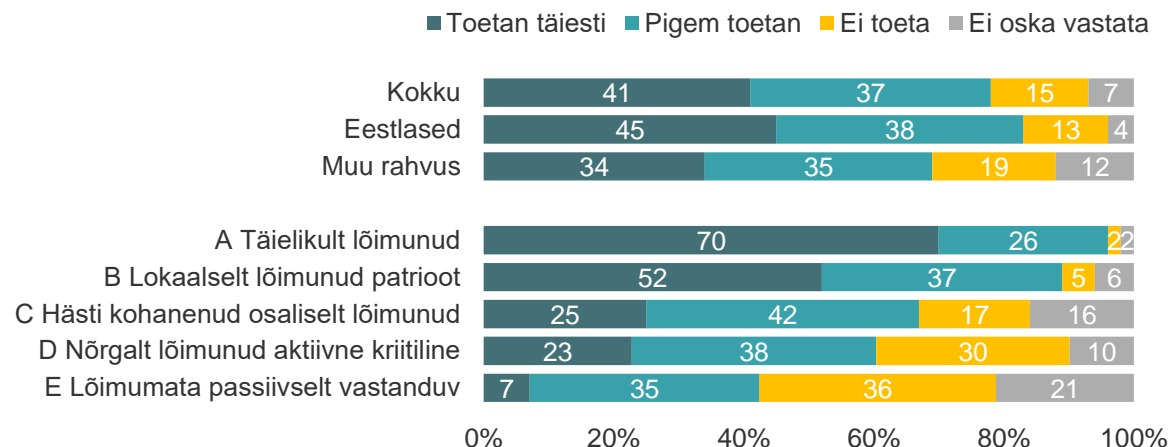
Joonis 12.7 Kuidas Te hindate Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale? Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Ukraina sõjapõgenike abistamisesse ja vastuvõtmisesse suhtutakse suuresti positiivselt – 78% toetab seda ning siinkohal ei ole niivõrd suurt erinevust eestlaste ja muust rahvusest inimeste hinnangutes kui eelnevas küsimuses.

Teistest väiksema toetuse osakaaluga on sotsiaaldemograafilised grupid nagu madalama haridustasemega, madala palgatasemega ning määratlemata kodakondsusega inimesed.

Joonis 12.8 Kuidas Te hindate seda, et Eesti võtab vastu ja abistab Ukraina sõjapõgenikke? Püsielanikud n=1564, klastrites muu rahvus n=694. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Eesti püsielanikest 37% nendib, et Venemaa sõda Ukrainas on otseselt nende elu mõjutanud. Eestlaste seas on see osakaal 32% ning muust rahvusest inimeste hulgas 46%.

Mõjude erinevate aspektide osas tuntakse enim seda, et sõda on lõhkunud kogu turvalise maailma, milles seni elati. Oluliselt nõustutakse ka väidetega, et sõda on muutnud suhtumist vene keele kasutamisesse halvemaks, ning et Lääne ja Venemaa sõjaline vastasseis nõuab valikut, kummal pool Eesti elanikuna olla. Valdavalt tunnevad muust rahvusest inimesed sõja mõjusid enam kui eestlased.

Täielikult lõimunud A-klastrisse ja B lokaalselt lõimunud patriootide B-klastrisse kuuluvad muust rahvusest inimesed usuvad sellesse, et Eesti elanikuna on vaja valik teha Lääne ja Venemaa vahel. Lõimumata passiivselt vastanduvasse E-klastrisse kuuluvad need, kes selle väitega ei nõustu.

12. Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud

Sõda Ukrainas on suurema osa elanike hinnangul mõjutanud suhteid teiste inimestega – muutust on täheldanud 54% kõigist elanikest ning seda eriti suures osas täielikult lõimunud A-klastrisse ning nõrgalt lõimunud aktiivsesse kriitilisse D-klastrisse kuuluvad muust rahvusest inimesed. A-klastrisse kuulujad toovad enim välja seda, et sõja teemad on rikkunud suhteid või tekitanud pingeid suhetes perekonnaliikmete ja sugulastega. D-klaster väljendab pigem tunnetust, et sõda on lõhestanud nii eestlasi kui ka venekeelset kogukonda.

A-klastrisse kuuluvatel elanikel on Ukraina sõja suhtes sarnased vaated eestlastega, D-klaster on aga kategooriliselt teistsuguste hoiakutega. Lõimunud A-klastri liikmed usuvad Ukraina võitu, toetavad Eesti riigi abi sõdivale Ukrainale ning usuvad võimalusse, et Venemaa võib ka teistele endistele Venemaa impeeriumi osadele kallale tungida. D-klastri arvamused on vastanduvad – usutakse sõja lõppu läbi kompromissi, hinnangud Eesti riigi toetusele Ukrainale on pigem negatiivsed ning kartus kallaletungi ees on madal.

Toetus Ukraina sõjapõgenike vastuvõtmisele ja abistamisele on kõrge – ka need, kes üldiselt Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale väga positiivselt ei hinda, on siiski valdavalt toetavad sõjapõgenike abistamise osas.

13

Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Jaanika Hämmal

Kantar Emor

Kaisa Esko

Kantar Emor

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Sissejuhatus

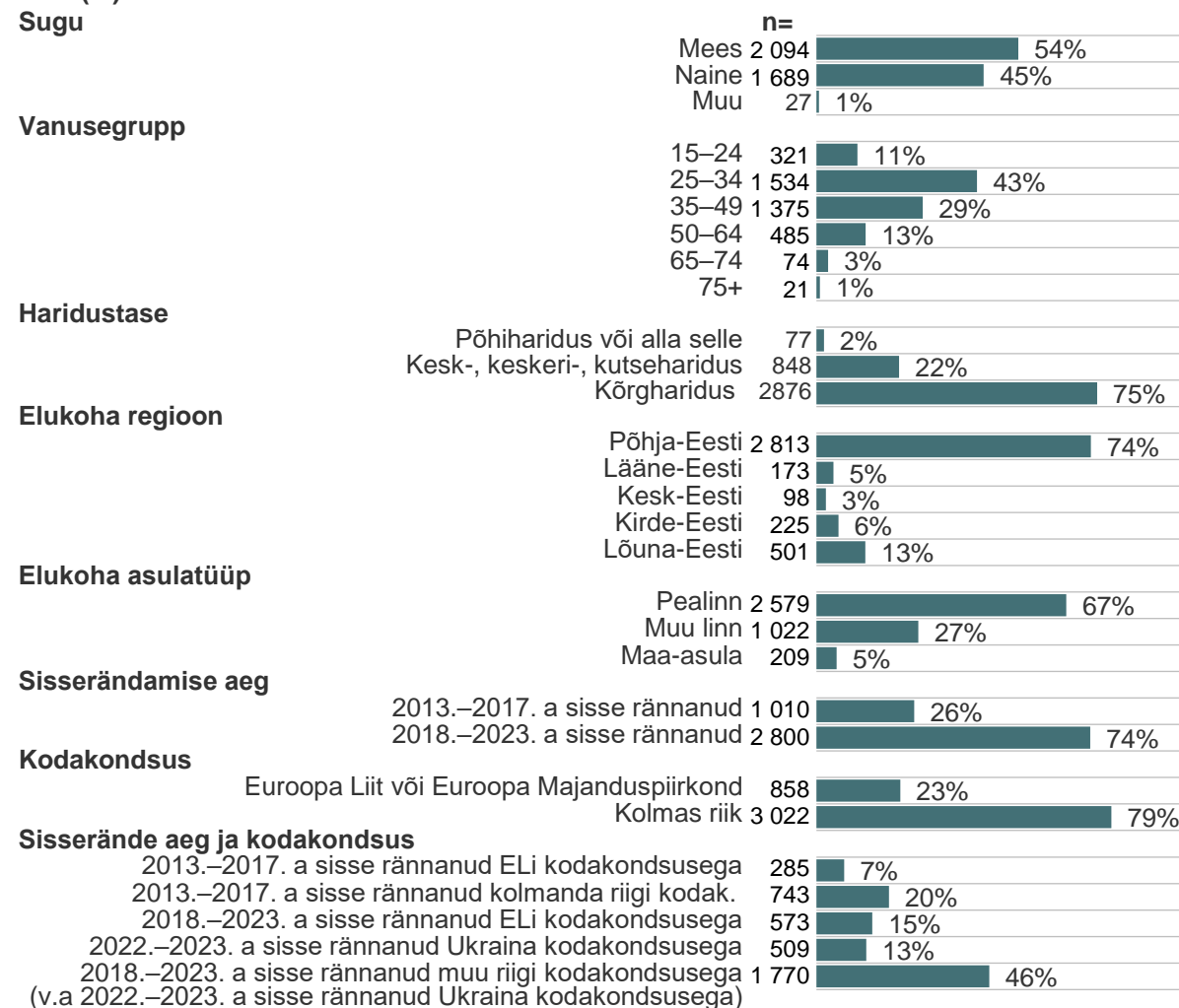
Käesolev lõimumismonitooring kogus uussisserändajate kohta kvantitatiivselt andmed kolmandat korda. Varasemalt on seda monitooringu raames tehtud 2017. ja 2020. aastal.

Uussisserändajateks on kohanemisprogrammi järgi vähem kui viis aastat Eestis elanud välismaalased, kuid käesolev uuring laiendas seda piiri kümne aastani ehk alates 2013. aastast sisse rännanud Euroopa Liidu (EL) ja Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) ning kolmanda riigi kodanikele (KRK), et hinnata ka seda, kuidas läheb varem sisse rännanud inimestel. Sihtrühmaks olid vähemalt 15-aastased sisserändajad. Selle sihtrühma koosseis on mitmekesine ning selles on Ukrainas 2022. aastal puhkenud sõja tõttu Eestisse tulnud põgenikest tingituna toimunud olulisi muutusi. See protsess on endiselt aktiivne seoses sellega, et osad sõjapõgenikest lähevad kodumaale tagasi, teised liiguvad edasi muudesse riikidesse ning teatud määral rändab neid endiselt Eestisse sisse. Kuna sisserännanute koosseis pidevalt muutub, ei ole seda kindlal ajahetkel toimuva küsitlusega kerge katta, kuid kõrvutades uuringu lõppvalimi jaotust Statistikaameti statistikaga aastate 2013–2022 kohta, saab siiski öelda, et valimi proportsioonid peamiste näitajate lõikes üldjoontes vastavad sellele (Joonis 13.1). Vastavalt statistikale tuli aastatel 2013–2022 Eestisse 29,5% EL-i/EMP kodakondsusega, 65,9% kolmanda riigi kodakondsusega ning 4,6% teadmata või määratlemata kodakondsusega inimesi. 2023. aasta kohta pole ametlikku statistikat veel avaldatud, kuid see paisutas kolmandatest riikidest pärit inimeste sisserännet veelgi. Sisserändajatest 26% tuli siia aastatel 2013–2017 ja 74% aastatel 2018–2022. Kui võrrelda ajavahemikke 2013–2017 ja 2018–2022, kasvas kolmandatest riikidest pärit sisserändajate osakaal 18 protsendipunkti.

Euroopa Liidu kodanike jaoks oli käesoleva monitooringu andmetel peamine Eestisse tuleku põhjus tööle asumine (41%), aga ka perega ühinemine (26%) ning õppimine (11%). Kolmanda riigi kodanike jaoks oli Eestisse asumise aluseks samuti töö (33%) või perekond (26%), aga ka rahvusvahelise või ajutise kaitse saamine (19%). Viimastest 91% oli Ukraina, 5% Venemaa ja 4% muu riigi kodakondsusega.

Tulemusi lugedes võiks silmas pidada seda, et sisserändajate küsitlusele vastajatest 75% olid kõrgharidusega inimesed ja see on palju kõrgem näitaja kui püsielanikkonnas (37%). Ka 2017. ja 2020. aasta monitooringus jäi kõrgharidusega vastajate osakaal 69–73% vahemikku. See peegeldab ühest küljest seda, et Eestisse tulebki enam hästi haritud sisserändajaid. Näiteks moodustasid aastatel 2009–2014 kõrgharidusega sisserändajad pea poole (46%) kõikidest sisserändajatest (Annist, 2018).

Joonis 13.1 Uussisserändajate uuringu valimi jaotus. Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Teisalt vastavad osad sihtrühmad veebiküsitlusele paremini ning seega on nende arvamus paremini esindatud. Samas on veebiuuringus alaesindatud eakamate naiste, aga ka päris noorte sihtrühmad, kellest ühtedel napib digipädevust ning teised on vähem alid küsitlustele vastama.

Uussisserändajate uuringu tulemusi on võimalusel võrreldud eelmiste monitooringute tulemustega, kuid arvestades sisserändajate sihtrühma mitmekesisust ja selle koosseisu muutumist viimase paari aasta jooksul, ei ole range võrreldavus tingimata tagatud. Seetõttu on analüüsis välja toodud võimalikud erisused viie sisserände aega ja sisserändaja kodakondsust kombineeriva grupi alusel (vt Joonis 13.1 sisserände aeg ja kodakondsus). Uussisserändajate uuringu täpsem meetodika on toodud peatükis nr 16.

Töötamine ja tööalane kindlustunne

Uussisserändajate 2023. aasta uuringu valimis on kõige enam tööga hõivatuid – 78%, sh palgatöötajaid 63% ning ettevõtjaid 15%. Eesti 15–74-aastastest alalistest elanikest oli 2023. aasta I–III kvartalis tööga hõivatud ca 69% (Statistikaamet, tabel TT330: 15-aastaste ja vanemate hõiveseisund). Võrreldes püsielanikkonnaga on uussisserändajate seas vähem pensionil olevaid inimesi (3%), aga ka (üli)õpilasi (5%). Töötuid oli 8%, neist enamik (7%) otsis aktiivselt tööd. ELi kodakondsusega inimeste seas on enam ettevõtjaid (24% vs. 13% kolmandate riikide kodanikke (KRK)) ning pensionäre (6% vs. 2% KRK). Kolmanda riigi kodanike seas aga palgatöötajaid (65% vs. 56% EL) ning töötuid (9% vs. 4% EL).

Valdav osa (73%) sisserännanute valimist oli oma tööalase seisundiga rahul ning vaid üsna väike osa (14%) rahulolematud. Ootuspäraselt on rahulolevamad ettevõtjad ja palgatöötajad (80%), samas kui töötutest oli olukorraga rahul vaid 14%. Sagedamini on rahul ka Euroopa Liidu kodanikud ja seda sõltumata sisserände aastast (83% vs. 70% kolmanda riigi kodanikest). Kõige vähem on rahul alates 2022. aastast sisse rännanud Ukraina kodakondsusega inimesed (51%). Viimastel on kohanemiseks olnud suhteliselt lühike periood ning nende seas on keskmisest kaks korda enam töötuid (15%)*. Teistest kolmandate riikide kodanikest on enam rahul kuni 10 aastat tagasi sisse rännanud inimesed (77%).

Majanduslikult aktiivsetest sisserändajatest** ligi pooled (45%) töötasid küsitlushetkel või viimati juhina, tipp- või keskastme spetsialistina, ning ligi viiendik (17%) ettevõtjana/iseendale tööandjana. Oskus- või lihttöölisi oli samuti ligi viiendik (19%). Ettevõtjana/iseendale tööandjana tegutsevad enam viimase viie aasta jooksul sisse rännanud inimesed (20% vs. 15% varem sisserännanute), samas kui varem sisse rännanute seas on veidi enam oskus- või lihttöölisi (20% vs. 16%).

* Vt ka statistikat Ukraina sõjapõgenike kohta <https://www.siseministeerium.ee/statistika-ukraina-sojapogenike-kohta>.

**Majanduslikult aktiivseteks on arvestatud ettevõtjad, iseendale tööandjad, palgatöötajad, töötud, lapsehoolduspuhkusel olijad.

*** Töötavad sisserändajad on ettevõtjad ja palgatöötajad.

Töötavatest sisserändajatest*** 34% pidas oma tööalast positsiooni väga kindlaks ehk nad töötasid ametikohal, mis oli nende haridustasemega kooskõlas, olid väga või pigem rahul oma palgaga ning uskusid, et leiavad vajadusel 3 kuu jooksul Eestis oma ametioskustele ja kogemustele vastava töökohta (Joonis 13.2). Vähemalt ühega neist kriteeriumitest nõustus 87% töötavatest sisserändajatest. Neist 67% töötas ametikohal, mis oli nende haridustasemega kooskõlas, 55% oli väga või pigem rahul oma palgaga ning 66% uskus, et nad kindlasti või tõenäoliselt leiaks Eestis järgneva 3 kuu jooksul oma ametioskustele ja kogemustele vastava töökohta, kui nad seda otsima peaksid (Joonis 13.2). Hoolimata sisserändajate rühma koosseisu muutmisest on enamik neist näitajatest samal tasemel nagu 2017. ja 2020. aasta monitooringutes, vaid rahulolu sissetulekuga on oluliselt langenud (-16% võrreldes 2020. aastaga). Viimane peegeldab kiiret inflatsiooni ja elukalliduse kasvu Eestis. Madalama kindlustunde poolest eristuvad viimase pooleteise aastaga sisse rännanud töötavad ukrainlased: neist vastas vähemalt ühele kindlustunde aspektile 71%. Nende seas oli enam inimesi, kes olid oma töö jaoks üle kvalifitseeritud ehk nende töö eeldas madalamat haridustaset (31%), vähem neid, kes olid rahul oma palgaga (34%) või kindlad 3 kuu jooksul sobiva töö leidmises (48%).

Majanduslik toimetulek

Mis puudutab sisserändajate majanduslikku toimetulekut, siis küsitlusele vastanute leibkonna igakuine sissetulek pereliikme kohta on küllaltki hea: 25% teenis üle 2000 euro pereliikme kohta, 19% 1301–2000 eurot pereliikme kohta, 24% 701–1300 eurot pereliikme kohta ja 20% kuni 700 eurot pereliikme kohta kuus. Sõja tõttu Eestisse tulnud ukrainlaste seas on enam neid, kes saavad madalamat sissetulekut: 52%-l jäi see alla 700 euro kuus. Suurema sissetulekuga on 2013.–2017. aastal sisse rännanud EL-i kodakondsusega inimesed, kellest 36% teenib üle 2000 euro kuus pereliikme kohta. Tuleb silmas pidada, et küsitlusele vastajatest enamik olid palgatöötajad või iseendale tööandjad/ettevõtjad ning suurem osa neist olid kõrgharidusega: 75% (Eesti 15+ püsielanikkonnas on neid 37%). Samuti elab suurem osa sisserändajatest kaheliikmelistes leibkondades (40%), kolmekesi (22%) või üksi (20%) ehk tõenäoliselt on ülalpeetavaid pigem vähe.

Pere- või sotsiaaltoetusi saab Eesti riigilt 26% sisserändajatest. Enam on neid sõja tõttu Ukrainast tulnute seas (34%), 2013–2017 sisse rännanud kolmanda riigi kodakondsusega inimeste seas (31%) ning lastega perede seas (63% vs. 7% neist, kel pole alaealisi hoolealuseid).

Eelnevat arvestades leidsid pea pooled sisserändajatest, et nad saavad oma sissetulekuga hakkama (46%), ning pea kolmandik, et nad saavad väga hästi hakkama (31%). Raske või väga

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Joonis 13.2 Töölane kindlustunne – hariduse ja töö kooskõla, rahulolu palgaga, kindlus töö leidmise osas 3 kuu jooksul. Vastanud töötavad sisserrändajad n=2965. EIM USR 2023 (%)

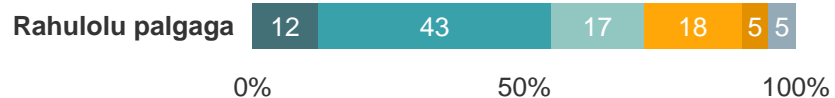
Kas Teie ametikoht Eestis ja Teie haridustase on/oli omavahel kooskõlas?

- Jah
- Ei, töö eeldab(s) kõrgemat haridustaset
- Ei, töö eeldab(s) madalamat haridustaset
- Ei oska öelda

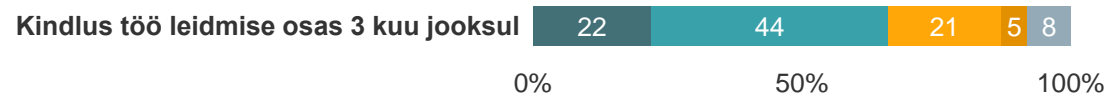
Kui rahul Te olete palgaga oma praegusest töökohast?

- Väga rahul
- Pigem rahul
- Ei ole rahul ega rahuolematu
- Pigem ei ole rahul
- Üldse ei ole rahul
- Ei oska öelda

Kui otsite või peaksite otsima endale töökohta, kas Teil õnnestuks Eestis leida oma ametioskustele ja kogemustele vastav töökoht järgneva 3 kuu jooksul?

- Jah, kindlasti
- Tõenäoliselt jah
- Tõenäoliselt mitte
- Kindlasti mitte
- Ei oska öelda

raske on toime tulla 20%-l kõigist sisserrändajatest ning see näitaja on madalam kui püsielanikkonnas (36%). Toimetulekuraskusi kogevad sarnaselt püsielanikkonnale sagedamini lastega pered (23%) ning sõja tõttu Eestisse tulnud ukrainlased (36%). Keeruline on hakkama saada ka töötutel, kellest 43% on toimetulekuraskustes, ning vähenenud töövõimega isikutel. Neist, kes on hõivatud palgatöö või ettevõtlusega, kogeb toimetulekuraskusi 17%. Pensionil olevad sisserrändajad on ühed paremini toime tulevad inimesed, neist 46% saab oma sissetulekuga väga hästi hakkama. Pensionäre on enam EL-i kodakondsusega sisserrändajate hulgas, kes võivad oma pensioni olla välja teeninud mujal.

Rahulolu haridussüsteemiga

Uussisserändajatelt uuriti nende ootusi ja hinnanguid seoses Eesti haridussüsteemiga. 2022. aasta detsembris võttis riigikogu vastu seadusemuudatused eestikeelsele õppele üleminekuks lasteaedades, üldhariduskoolides ja kutseõppeasutustes. See mõjutab nii muukeelseid Eesti püsielanikke kui ka uussisserändajaid. Seetõttu on tänavuses monitooringus varasemast detailsemalt kaardistatud uussisserändajate hoiakuid seoses Eestis antava hariduse ning õppekeelega.

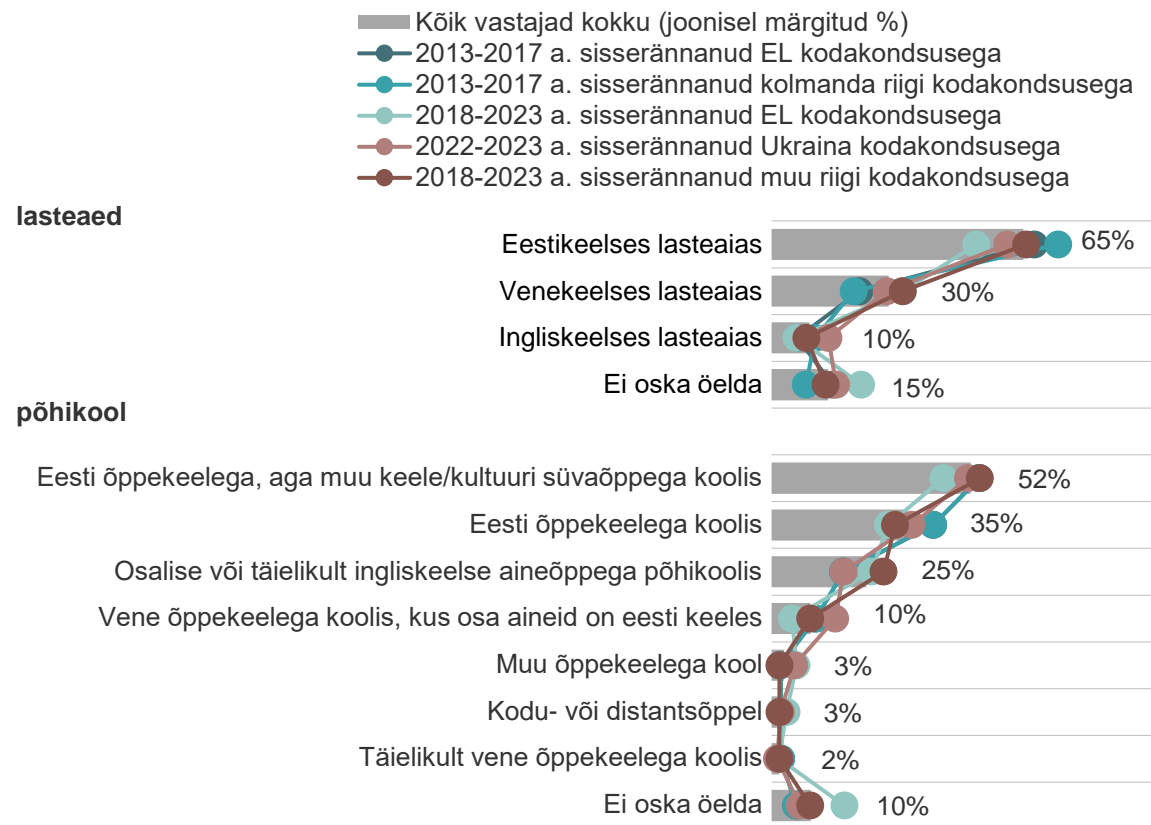
34% valimisse sattunud uussisserändajatest elavad Eestis koos alaealiste lastega, kelle eest nad hoolitsevad. Keskmisest sagedamini on see nii aastatel 2013–2017 sisse rännanud kolmanda riigi kodakondsusega inimestel ning aastatel 2022–2023 sisse rännanud Ukraina kodakondsusega inimestel.

Suur osa uussisserändajatest sooviks, et nende lapsed või lapselapsed käiksid eestikeelses lasteaias: 65% kõigist uussisserändajatest ja 74% neist, kelle hoole all on alaealisi lapsi (Joonis 13.3). Tõenäoliselt nähakse kasutegurit selles, et kui lapsed on varakult eestikeelses keskkonnas, saavad nad seeläbi ka keele selgeks.

Kui võrrelda uussisserändajate soove tegelikkusega, siis enamiku lapsed käivad sellise õppekeelega lasteaias, mida nende hooldajad eelistaksid, ehk neil on olnud võimalik valida perele sobiv teenus. 80% lastest, kelle hooldajad eelistavad eestikeelset lasteaeda, ka käib seal; vene õppekeelt eelistavate hooldajate lastest 77% käib venekeelses lasteaias. Kõige vähem on oma soove saanud realiseerida ingliskeelse alusharidusõppe eelistajad: nende hoolealustest 30% käib ingliskeelses lasteaias, suurem osa (56%) aga eestikeelses lasteaias. Eelkõige on eestikeelses lasteaias nende uussisserändajate lapsed, kes on Eestisse tulnud ajavahemikus 2013–2017, ehk on siin olnud kauem kui teised uussisserändajate grupid.

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Joonis 13.3 Millise õppekeelega lasteaias/põhikoolis Te sooviksite, et Teie lapsed või lapselapsed käiksid? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

Mis puudutab põhiharidust, siis veidi üle poole sisserändajatest sooviks, et nende lapsed või lapselapsed käiksid küll eesti õppekeelega koolis, aga seal pakutaks ka muu keele ja kultuuri süvaõpet (nt vene, inglise, prantsuse) (Joonis 13.3). Koos nendega, kes eelistavad lihtsalt eesti õppekeelega kooli, on eesti õppekeele eelistajate osakaal 72% (75% nende seas, kel on alaealisi lapsi). Seega on sisserändajate avatus eestikeelsele koolile üsna suur.

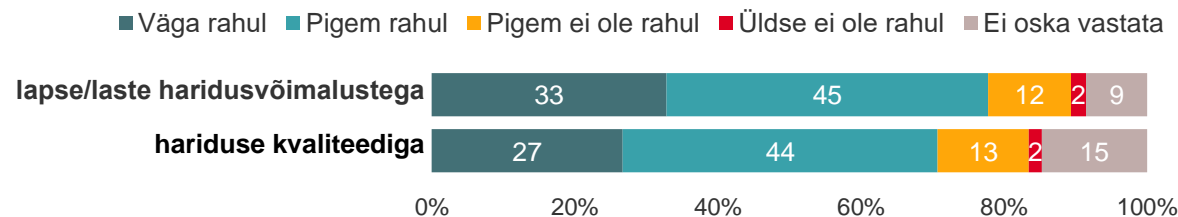
See on nii ka sõja tõttu sisse rännanud ukrainlaste seas, kuigi umbes viiendik neist eelistaks vene õppekeelega kooli, kus osad õppeained oleksid eestikeelsed. Teistes sisserännanute gruppides on sellise kooli eelistajate osakaal madal ja täielikult venekeelse kooli eelistajaid on marginaalselt.

Tegelikult käib 66% põhikoolis käivatest lastest, kelle hooldajad eelistavad eestikeelset kooli, ka tegelikult sellises koolis (keskmiselt 50% kõigist sisserändajate lastest, kes põhikoolis käivad). Vene õppekeele eelistajate lastest 82% käib venekeelses põhikoolis (sh osalise eestikeelse õppega). Inglise õppekeele eelistajate lastest 40% käib ingliskeelses põhikoolis.

Eesti õppekeelega koolis on enam varasemal perioodil sisse rännanud kolmandate riikide kodanike ning sõja tõttu Eestisse tulnud ukrainlaste lapsi (vastavalt 59% ja 58%). Vähem on seal viimase viie aasta jooksul tulnud kolmandate riikide kodanike lapsi, kes õpivad kõige sagedamini vene õppekeelega koolis, kus osa aineid on eestikeelsed (45% KRK lastest). Nende jaoks võib eestikeelsele haridusele üleminek pingeid tekitada.

Kaks kolmandikku neist, kelle hoole all olevad alaealsed lapsed käivad Eestis lasteaias või koolis, leidis, et kohanemine õppeasutusega pigem ei olnud keeruline, sh leidis 27%, et üldse mitte, ja 27% pidas seda keeruliseks. Keerulisemaks on kohanemist sagedamini hinnanud viimase viie aasta jooksul saabunud kolmandate riikide kodakondsusega sisserändajad (31%).

Joonis 13.4 Kui rahul Te olete ...? Alaealiste laste eest hoolitsevad uussisserändajad n=1277. EIM USR 2023 (%)

Suurem osa sisserändajatest, kel on alaealisi lapsi, on rahul nii Eestis pakutavate haridusvõimalustega (78%) kui ka hariduse kvaliteediga (71%) (Joonis 13.4). Haridusvõimalustega on eri sisserände aja ja kodakondsusega grupid (sh ELi ja kolmanda riigi kodakondsusega) võrdselt rahul. Hariduse kvaliteeti hindavad sõjapõgenikest ukrainlased teistest gruppidest pisut kõrgemalt (78% on rahul).

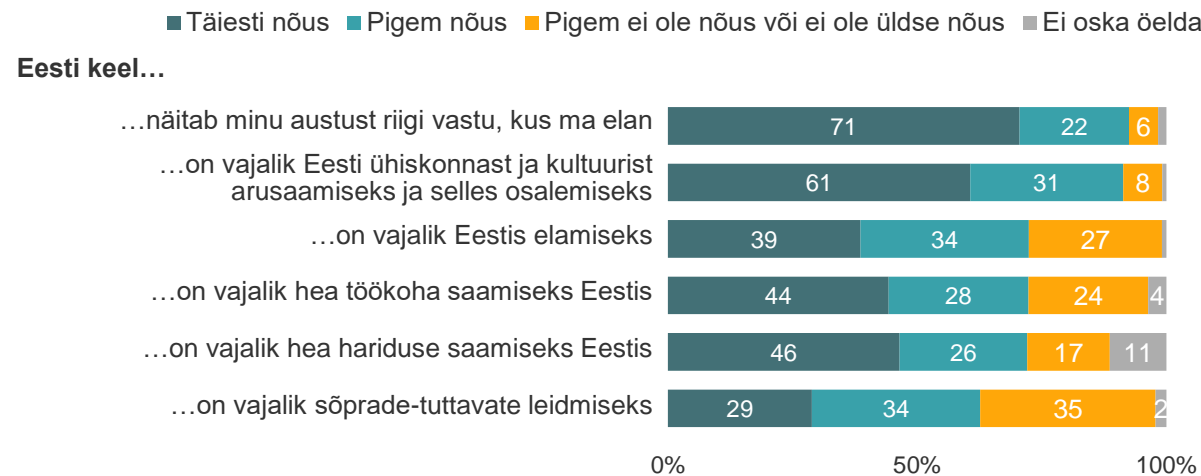
13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Keeleoskus

Kõige tugevamalt tajuvad uussisserändajad eesti keelega seoses kultuurilisi ja integratiivseid aspekte: eesti keel näitab üles austust riigi vastu, kus nad elavad, ning on vajalik Eesti ühiskonnast ja kultuurist arusaamiseks ja selles osalemiseks (Joonis 13.5). See väljendab tugevat emotsionaalset solidaarsust. Ligi kolm neljast sisserändajast väärtustab instrumentaalseid aspekte: eesti keel kui hea hariduse ja töökoha saamiseks ning üleüldse Eestis elamiseks vajalik vahend. Veidi vähem, kuid üle poole sisserändajatest (62%) väärtustab eesti keelt kui vahendit sõprade-tuttavate leidmiseks.

Hoiakud ei erine 2013–2017 ning 2018–2023 sisse rännanud gruppide võrdluses, ehk see Eestis olnud ajaperiood arusaamu ei muuda. Küll aga nõustuvad ELi kodakondsusega inimesed uuringus kaardistatud eesti keelt kirjeldavate aspektidega vähem kui kolmandate riikide kodakondsusega inimesed.

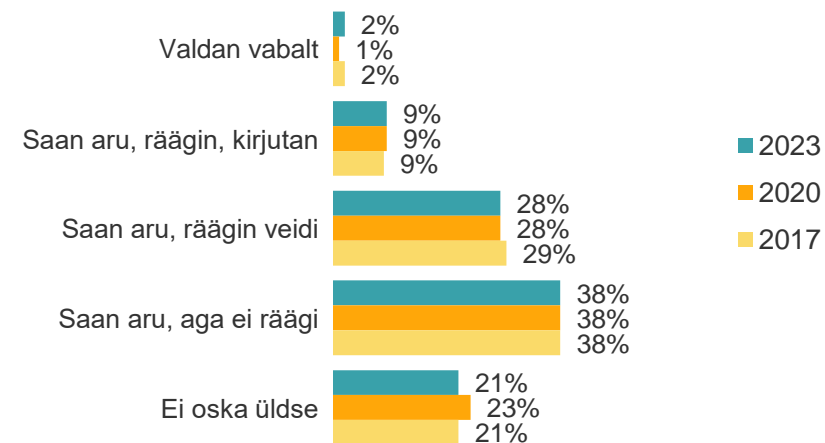
Joonis 13.5 Nõustumine eesti keelt puudutavate väidetega. Uussisserändajad n=3810. EIM USR (%)

Eesti keele aktiivne valdamine (valdab vabalt; saab aru, räägib, kirjutab) iseloomustab 11% sisserändajatest ning passiivselt (saab aru, räägib veidi või üldse mitte) oskab keelt 66% (Joonis 13.6). Viiendik ei oska üldse eesti keelt. Nende näitajate poolest jäädakse muust rahvusest püsielanikele alla, kellest aktiivselt valdab keelt 46% (sh 2% peab emakeeleks), passiivselt 50% ja üldse ei valda 4% (vaata ka ptk 7).

Eestis elatud aeg vähendab nende osakaalu, kes keelt üldse ei oska (9% varem vs. 26% hiljem sisse rännanutest), ning tõstab aktiivse keeleoskusega inimeste osakaalu (25% varem vs. 9% hiljem sisse rännanutest valdab aktiivselt), jättes passiivse keeleoskusega grupi sama suureks (ca 66%). Seega osa sisserändajatest õpib keelt väga aktiivselt ja omandab selle hästi, samas kui suurem osa omandab selle mõningal määral peamiselt arusaamise tasemel. Piilkolmele viimasele monitooringule näitab, et aktiivse ja passiivse keeleoskusega sisserändajate osakaalud ei ole muutunud (Joonis 13.6).

Joonis 13.6 Eesti keele valdamine. Uussisserändajad n=3810 (2023). EIM USR 2017, 2020, 2023 (%)

Inglise keelt valdab vähemalt mõningal määral väga suur osa sisserändajatest (93%). Euroopa Liidu kodanike seas on neid enam kui muu kodakondsusega inimeste hulgas. 15–29-aastastest saab vähemalt veidi inglise keelest aru 99% ehk peaaegu kogu sihtrühm.

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Vene keelt oskab mõningal määral 72%. Jättes kõrvale Venemaa kodakondsusega inimesed, kelle puhul on vene keel emakeel, siis valdavad vene keelt enim Ukraina kodakondsusega sisserrändajad. Ukraina kodakondsusega ajavahemikus 2022–2023 sisse rännanud inimesed ei ole väga kõrge inglise keele oskusega (aktiivselt valdab 33%), kuid vene keelt oskavad aktiivsel tasemel pea kõik (98%; sh 63% on märkinud selle emakeelena).

Uussisserändajad kasutavad nii tööl ja/või koolis kui ka vabal ajal suhtlemiseks palju inglise keelt. Tööl ja/või koolis kasutab seda 70% ning vabal ajal 65% sihtrühmast. Oluline suhtluskeel on ka vene keel, mida kasutatakse rohkem vabal ajal (61%) kui tööl/koolis (52%). Eesti keelt kasutab tööl või koolis 30%, vabal ajal 28%. Kuna keelekasutus on otseselt seotud selle valdamisega, siis on mõistetav, et varem Eestisse sisse rännanud inimesed, kellel on ka eesti keele oskus parem, kasutavad nii tööl/koolis kui ka vabal ajal eesti keelt rohkem kui 2018. aastal või hiljem sisse rännanud inimesed.

Eesti keelt õppis küsitlusetkel kolmandik uussisserändajatest ning sama paljud plaanivad selle ette võtta lähima aasta jooksul. Keskmisest enam on eesti keele õppijaid Vene kodakondsusega inimeste seas (43%). See näitaja on kõrgem kui Ukraina (30%) või muude riikide kodakondsusega inimestel (27%).

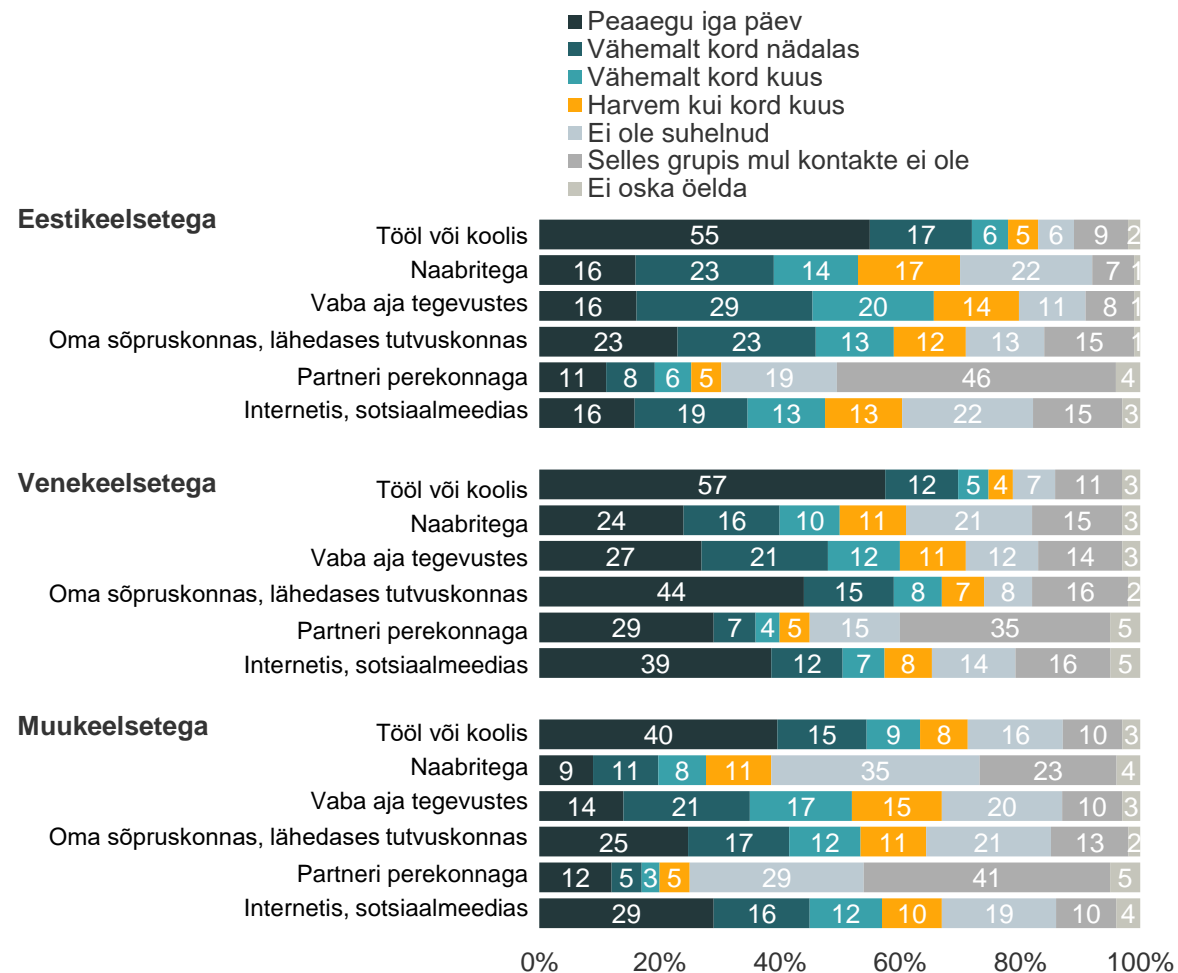
Eesti keele praeguse taseme omandamiseks on 30%-l sisserrändajatest kulunud 4–12 kuud ja 24%-l 1–2 aastat. Aktiivsel tasemel keeleoskuse (valdab vabalt; saab aru, räägib, kirjutab) omandamiseks läheb sõltuvalt inimesest kõige sagedamini 1–2 või 3–4 aastat (mõlemal juhul 30% sisserrändajatest). Passiivsel tasemel oskuse (saab aru, räägib veidi või üldse mitte) omandavad sisserrändajatest 33% 4–12 kuuga ja 23% 1–2 aastaga.

Eesti keele omandamiseks on veebikeskkondi või rakendusi kasutanud enam kui kaks kolmandikku (69%) uussisserändajatest.

Kontaktid ja suhtlus teiste Eesti elanikega

Uussisserändajad suhtlevad Eesti elanikega eelkõige tööl või koolis, seda nii eesti-, vene- kui ka muukeelsetega (Joonis 13.7). Kõige rohkem suheldakse üldiselt venekeelsete Eesti elanikega, seda nii sõpruskonnas, partneri perekonnaga, internetis kui ka sotsiaalmeedias. Eesti keelt kõnelevate püselanikega suheldakse enim, jättes kõrvale töö ja kooli, oma sõpruskonnas või lähedases tutvuskonnas ning seoses vaba aja tegevustega. Igapäevast suhtlust on siiski üsna vähestel. Muukeelsete Eesti elanikega suheldakse samuti sõpruskonnas/tutvuskonnas, internetis ning vaba aja tegevustes.

Joonis 13.7 Suhtluse sagedus antud keelt kõnelevate elanikega Eestis, ükskõik mis keeles, viimase poole aasta jooksul. Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

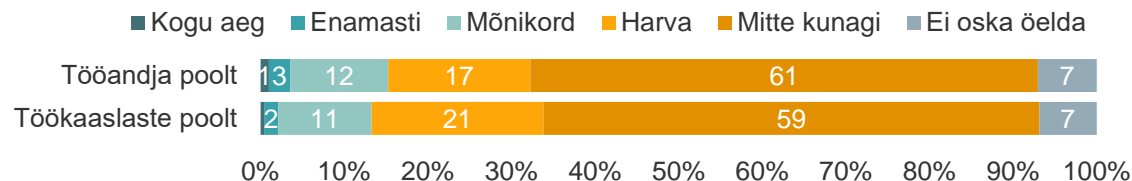
13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Võrdne kohtlemine

Kogemuste kohta ebavõrdse, halvustava või tõrjuva kohtlemisega uuriti sisserrändajatelt erinevate eluvaldkondade osas.

Töötavatest sisserrändajatest 32% on viimase paari aasta jooksul tööolukordades puutunud isiklikult kokku põhjendamata ebavõrdse, halvustava või tõrjuva kohtlemisega tööandja poolt (Joonis 13.8). Sealhulgas 4% on seda kogunud kogu aeg või enamasti. Sellist suhtumist on enam kogunud nooremad, 15–29-aastased naised ja mehed (38%) ning ka naised vanuses 30–44 (38%). **Töökaaslaste poolt ebavõrdset, halvustavat või tõrjuvat suhtumist on kogunud umbes sama paljud (34%).** Seda töid enam välja nii nooremad naised (42% 15–29-aastastest) kui ka veidi vanemad naised (38% 30–44-aastastest). Enamik neist on seda kogunud harva, mis võib tähendada ka üksikut korda, ning mitte keegi ei ole seda kogunud pidevalt.

Joonis 13.8 Kui sageli Te olete viimase kahe aasta jooksul tööalastes olukordades tundnud isiklikku kokkupuudet põhjendamata ebavõrdse, halvustava või tõrjuva kohtlemisega? Töötavad uussisserrändajad n=2965. EIM USR 2023 (%)

Tööandjapoolne ebavõrdne kohtlemine on kõige sagedamini olnud seotud tööülesannete jagamisega (31%), edutamise ja karjäärivõimalustega (30%), töö tunnustamise ja igapäevase suhtlusega (mõlemad 28%). Töö tasustamisel on ebavõrdsust kogunud oluliselt vähem. Võrdluseks, Eesti palgatöötajad on ebavõrdset kohtlemist kogunud enim just seoses palga määramise, tõstmise ja kärpimisega ning lisatasude ja preemiatega (Hämmal jt, 2021).

Kõige sagedamini peeti ebavõrdse kohtlemise aluseks mõnes tööolukorras eesti keele oskust (40%) ning rahvust või rahvuslikku kuuluvust (39%). Sugu tõi ebavõrdse kohtlemise põhjusena välja vaid 8%, kuid naised mainisid seda oluliselt enam (14%) kui mehed (3%), ning seksuaalset orientatsiooni või identiteeti 4%. Mehed peavad võrreldes naistega sagedamini ebavõrdse kohtlemise põhjusteks rahvust (45% vs. 32%) ning nahavärvust või rassi (9% vs. 3%).

Tööl klientide poolt on põhjendamatu ebavõrdset kohtlemist kogunud mõnevõrra vähem kui tööandja või kolleegide poolt: 26% neist, kel on klientidega kokkupuuteid, on seda vähemalt harva või korra kogunud, ning 2% on seda kogunud kogu aeg või enamasti. Sagedamini on seda kogunud Ukraina sisserrändajad, kellest mõnikord on seda tajunud 14%. Naised, eriti nooremad (15–29-aastased) on seda kogunud enam kui mehed (30% vs. 22%).

Väljaspool töökeskkonda on sisserrändajad ebavõrdse kohtlemisega kokku puutunud kõige sagedamini tänaval või teenindussituatsioonides. Mõlemal juhul on kokkupuuteid 46%-l sisserrändajatest, kuid ennekõike on need olnud harvad või üksikud juhtumid. Kogu aeg või enamasti on sellise kohtlemise osaks saanud 2–3% neist. Koolis, ülikoolis või ametiisikute poolt on ebavõrdset kohtlemist kogunud 29% ja sedagi enamasti harva. Ametiisikutepoolset ebavõrdset kohtlemist toovad enam välja kuni 10 aastat tagasi sisse rännanud ELi kodanikud (37%). Nüüdseks on subjektiivselt tajutav olukord paranenud niivõrd, et sõja tõttu Ukrainast tulnud sisserrändajatest on sellist kohtlemist kogunud 23%.

Sarnaselt töökeskkonnas kogutud ebavõrdsele kohtlemisele on ka muudes olukordades kõige sagedamini olnud tajutud põhjuseks eesti keele oskus (56%) ning rahvus või rahvuslik kuuluvus (53%). Muid põhjuseid nimetas umbes kümnendik või veelgi vähem sisserrändajatest. Sealhulgas eesti keele oskust töid enam välja ELi kodanikud ja rahvust muu riigi kodakondsusega inimesed, ning seda sõltumata sisserrände ajast. See, millised on tegelikkuses eri põhjustel kujunevad ebavõrdse kohtlemise olukorrad tööl või väljaspool seda, vajaks paremaks mõistmiseks kvalitatiivseid uuringuid.

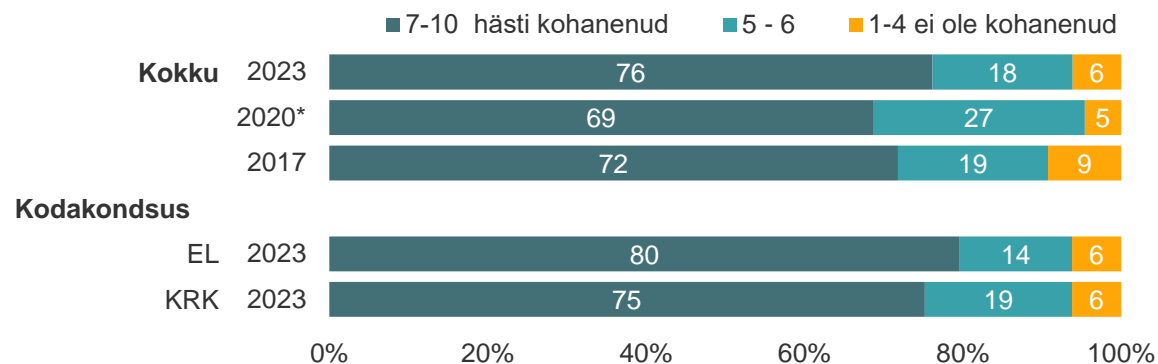
Kohanemine ja ligipääs teenustele

Esimeseks sammuks sisserrändajate lõimumisel ühiskonda on nende edukas kohanemisprotsess. Seetõttu kaardistati monitooringus uussisserrändajate hinnangut Eestis kohanemisele ning küsiti erinevate teenuste kättesaadavuse kohta: nii uussisserrändajatele kohanemiseks mõeldud baas- ja üleminekuteenuste osas kui ka igapäevaeluks vajalike üldteenuste kättesaadavuse kohta (teenuste kategoriseeringu kohta vt Tamm jt, 2016).

Suurem osa uussisserrändajatest peab end hästi kohanenuks. Enam kui kolm neljandikku (76%) hindab oma kohanemist väga heaks või suurepäraseks (10-pallisel skaalal 7–10 palli) (Joonis 13.9). Neid on 6 protsendipunkti enam kui 2020. aastal. Keskmisele lähedase hinnangu (5–6 palli) andis 18% uussisserrändajatest ja halvasti või üldse mitte kohanenuna tunneb end vaid 6% (1–4 palli).

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Joonis 13.9 Kui hästi Te olete enda hinnangul Eesti eluga senimaani kohanenud? Uussisserändajad n=3810 (2023). EIM USR 2017, 2020, 2023 (%)

*2020. aastal kasutati skaalat vahemikus 0–10. Variandid on koondatud järgmiselt: 0–3 palli, 4–6 palli, 7–10 palli.

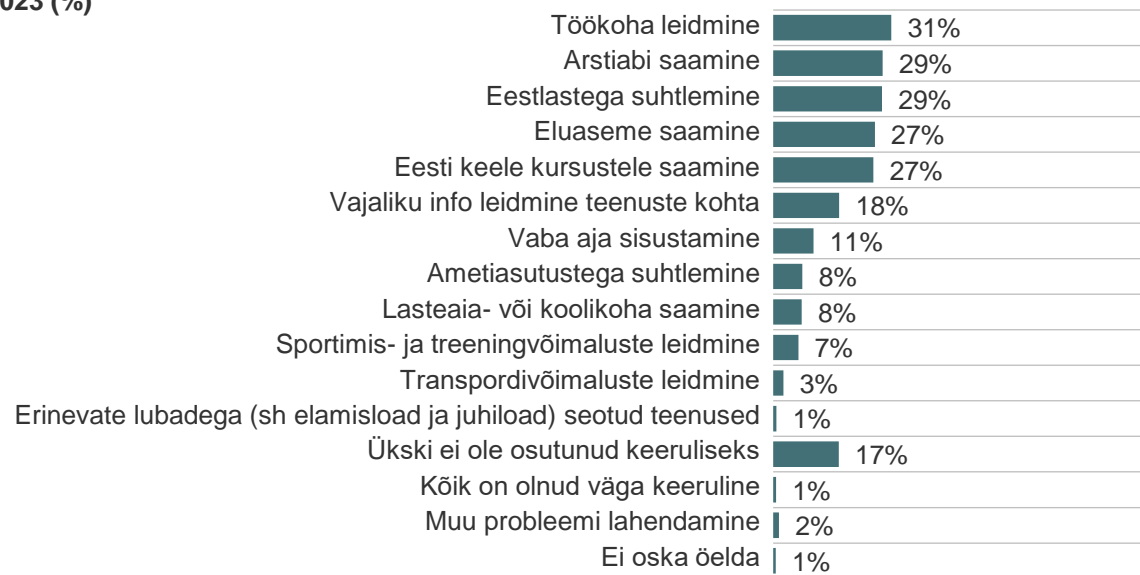
Sarnaselt eelmisele monitooringule kinnitab ka käesolev uuring seda, et kohanemine on järkjärguline protsess ja mida kauem on Eestis elatud, seda kohanenumaks end peetakse. Kui 2022–2023. aastal Eestisse saabunud inimestest tundis end hästi kohanenuna 67%, siis aasta varem, 2021. aastal tulnutest juba 74%. Tervikuna tunnevadki kuni viis aastat tagasi sisse rännanud ukrainlased (63%), kes on siia saabunud suhteliselt hiljuti ning teinud seda olude sunnil. Kuna nemad moodustavad suurema osa rahvusvahelise või ajutise kaitse alusel Eestis viibijatest (91%), on sel alusel siin viibijate hinnang kohanemisele ka veidi madalam (66% on enda sõnul hästi või suurepäraselt kohanenud).

Ajalises võrdluses varasemate monitooringutega on näha, et enda kohanemist on läbi kolme uuringu väga heaks või suurepäraseks hinnanud umbes 70% või veidi enam sisserändajatest. Kuna sisserändajate valim on eri monitooringutes olnud pisut erinev ja 2020. aastal oli ka skaala veidi teistsugune, siis tulemusi üks ühele võrrelda ei saa, kuid suurusjärk on jäänud samaks. Samuti on

püsinud väike erinevus hinnangutes ELi kodanike kasuks: nende seas on 5–8 protsendipunkti enam neid, kes hindavad kohanemist heaks või suurepäraseks, võrreldes kolmandate riikide kodanikega. Suurem osa uussisserändajatest leiab, et kohanemine ei ole üldse või pigem ei ole olnud keeruline protsess (74%), ning vaid veerand (25%) on seda tajunud keerulisena. Viimaste seas on veidi enam viimase ühe-kahe aasta jooksul Eestisse saabunud muu kodakondsusega inimesi (30%).

Kõige keerulisemaks on sisserändajatele osutunud töökoha leidmine, arstiabi saamine ning eestlastega suhtlemine, aga pea sama paljudele on muret valmistanud ka eluaseme ning eesti keele kursustele saamine (Joonis 13.10; vt ka Kaldur jt, 2019). Nende teemadega võrreldes on info puudumine teenuste kohta olnud mõnevõrra väiksem probleem, kuid siiski olulisel kohal ja peegeldab üht olulistest muredest, mis sisserändajatel on läbi aja olnud. Samas pea viiendikul sisserändajatest on kõik läinud libedalt ning probleeme oma elu sisseadmisega pole tekkinud.

Joonis 13.10 Milliste probleemide lahendamine on Teie jaoks olnud kõige keerulisem, tekitanud kõige rohkem muret? Valida sai kuni 5 varianti. Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Euroopa Liidu kodakondsusega inimesed on kõige keerulisemaks pidanud eestlastega suhtlemist ja arstiabi saamist, samas kui töökoha saamine on vähem probleeme valmistanud. Kolmandate riikide kodanikest veidi enam töid nad välja ka probleeme teenuste kohta vajaliku info leidmisega (21% vs. 17% ELi kodakondsusega sisserrändajatest). Kolmandate riikide kodanikele on aga kõige enam valmistanud probleeme just töökoha leidmine (35%), ning sellele järgnevad probleemid arstiabi ja eluaseme saamisega, eestlastega suhtlemisega ning eesti keele kursustega. Sõja tõttu Eestisse tulnud Ukraina kodakondsusega inimestele on enim muret valmistanud eesti keele kursustele saamine ja töökoha leidmine (mõlemad 32%), seejärel arstiabi saamine ja eestlastega suhtlemine (30%) ning eluaseme leidmine (26%).

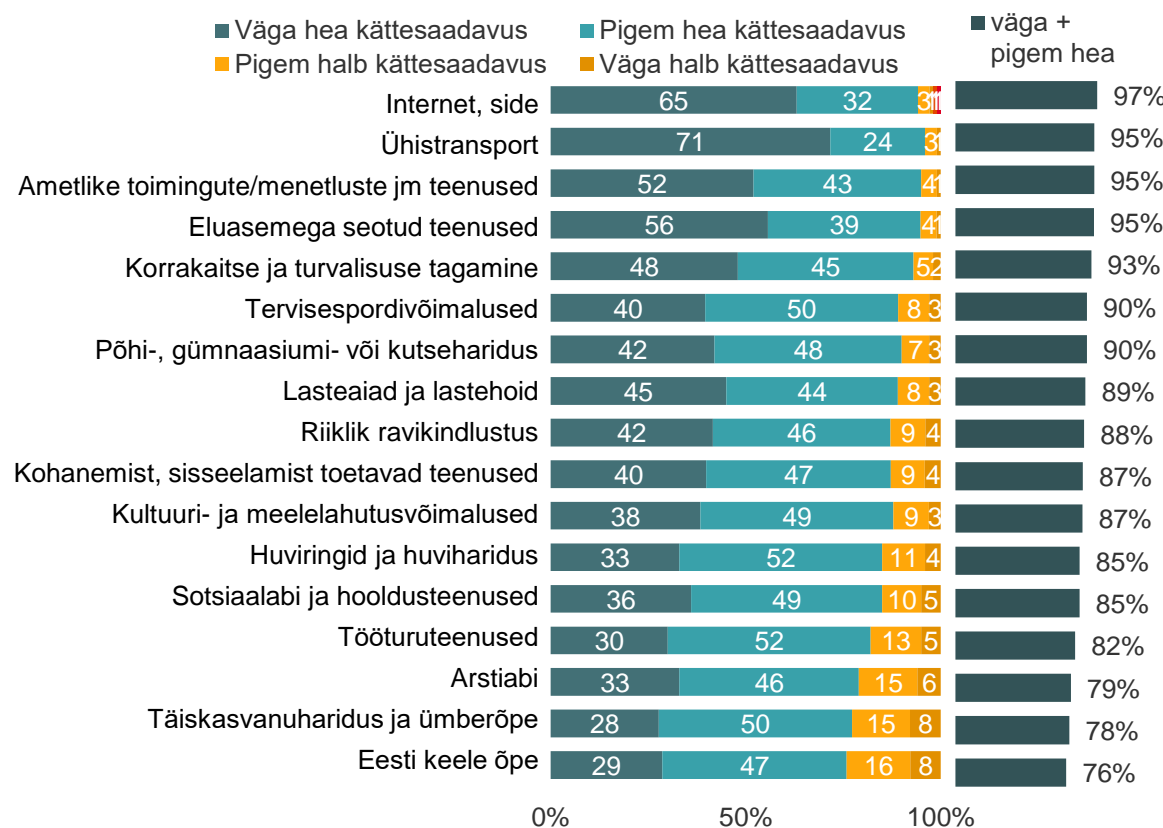
Kui vaadata informeeritust laiemalt kui ainult teenustesse puutuvalt, siis Eestis toimuva osas on vähemalt mõnikord olnud infopuuduses enda hinnangul 43% sisserrändajatest; sh enamasti või mõnikord 15%. Enam on seda tundnud viimase viie aasta jooksul sisse rännanud ELi kodakondsusega inimesed, kel võivad olla selles osas kõrgemad nõudmised. Infosulus olemine on seotud keeleoskusega: need, kes oskavad eesti või vene keelt vähemalt mingil tasemel, ütlevad harvem, et kogevad infopuudust. Vähemalt mõnikord on infopuuduses enam nooremad ja nooremas keskeas sisserrändajad (vanuses 15–44), kellest 46–47% kogeb seda, samas kui vanematest on seda kogunud 33–34%.

Kõige enam on uussisserrändajatel aidanud eluga kohaneda kolleegid tööl või õpingukaaslased koolis (38%), seejärel tulevad võrdse osakaaluga teistest rahvustest või eestlastest sõbrad või sugulased. Eesti riigi kohanemisprogrammi *Settle in Estonia* nimetas ligi viiendik (17%). Vähemalt ühte kohanemisel abistajat nimetas 93% uussisserrändajatest. Üldiselt on pea kõik uussisserrändajad leidnud endale vajalikku tuge, vaid 1% on enda sõnul jäänud abita ja 5% ei ole abi vajanud. Eesti inimesi peetakse üsna abivalmideks: 74% ütles, et nad on olnud väga või pigem abivalmid, ja vaid 13% leidis, et mitte. Sõja tõttu Eestisse tulnud Ukraina kodakondsusega inimestest tajub eestlaste abivalmidust veelgi suurem osa (85%).

Olulist rolli Eestis kohanemisel mängib eri tüüpi teenuste kättesaadavus. Mis puudutab baastaseme teenuseid, siis siinses uuringus võib nende alla lugeda ametlike toimingute, menetluste, lubade ja registreeringutega seotud teenuseid ning otseselt kohanemist ja sisseelamist toetavaid teenuseid (nt kohanemisprogramm, migratsiooninõustamine, INSA nõustamine, *Work in Estonia*, *Study in Estonia* jmt). Esimest teenust peab hästi või väga hästi kättesaadavaks väga suur osa sisserrändajatest (95%), teise puhul on osakaal väiksem, kuid siiski suhteliselt kõrge (87%) (Joonis 13.11).

Kohanemist ja sisseelamist toetavate teenuste kättesaadavuse hinnangut on mõjutanud sõja tõttu Ukrainast tulnud inimesed, kes kõige sagedamini hindavad kohanemisteenuste kättesaadavust väga heaks või heaks (85%). See mõjutab viimase viie aasta jooksul sisse rännanute koondhinnangut, mis on kõrgem kui enne 2018. aastat sisse rännanutel (74% vs. 64%).

Joonis 13.11 Kui hästi on Teie hinnangul Teie jaoks kättesaadavad järgmised avaliku või erasektori teenused Teie kodulinnas või -vallas? Vastajad, kes on vastava teenusega kokku puutunud või seda vajanud. EIM USR 2023 (%)

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Üleminekuteenused on teenused, mis aitavad kohanemist kiirendada ning minna üle kõigile elanikele mõeldud üldteenuste kasutamisele. Nendeks on antud uuringus eesti keele õpe, tööturuteenused, täiskasvanuharidus ja ümberõpe. Kuigi vähemalt kolmveerand nende teenustega kokku puutunud või neid vajanud sisserändajatest peab kättesaadavust heaks, on nende teenuste puhul kõige enam ka neid, kes ei ole kättesaadavusega rahul: tööturuteenuste puhul ligi viiendik ja ülejäänud teenuste puhul neljandik. Uussisserändajad peavad eesti keele õpet palju paremini kättesaadavaks (76%) kui siin pikalt elanud muust rahvusest püsielanikud (53%), ning suuresti on see nii tänu kohanemisprogrammi raames pakutavale keeleõppele. Eriti kõrgelt hindavad selle kättesaadavust sõjapõgenikest ukrainlased (86% hindab hästi kättesaadavaks).

Üldteenuste kättesaadavusega on rahulolu kõrge. Muuhulgas peab väga suur osa sisserändajatest väga hästi kättesaadavaks ühistransporditeenust, mis on tõenäoliselt seotud sellega, et suur osa neist elab suuremates linnalistes asulates, kus see teenus ongi paremini kättesaadav kui maal. See tegur võib osaliselt selgitada ka asjaolu, miks sisserändajad on mitmete teenustega enam rahul kui püsielanikud: koondumine suurematesse omavalitsustesse suurendab ka tõenäosust mitmete teenuste paremaks kättesaadavuseks.

Üldteenustest vajab siiski enam tähelepanu arstiabi kättesaadavus, mis on saanud suhteliselt madalamaid hinnanguid. Enam on see probleeme valmistanud just sõja tõttu Ukrainast tulnud sisserändajatele. Teenust halvasti kättesaadavaks hinnanud sisserändajad toovad kõige enam probleemina välja ebapiisavat infot teenuse kohta, kuid võrreldes teenusega rahul olevate inimestega ka teenusepakkujate tõrjuvat ja ebaviisakat suhtumist ning liiga pikki ootejärjekordi.

Seda, et rahulolu teenuste kättesaadavusega on üldiselt kõrge, näitas ka see, et pooled vastajatest (51%) ei väljendanud teenuste kättesaadavusega rahulolematust. Püsielanikkonnas oli neid oluliselt vähem (34% eestlastest ja 28% muust rahvusest püsielanikest). Ühe teenuse kättesaadavusega oli rahulolematuid veidi alla viiendiku (17%) ning kahe teenuse puhul umbes kümnendik (12%). Rohkemate teenuste kättesaadavusega väljendati rahulolematust juba oluliselt vähem. Maksimaalselt väljendati rahulolematust 10 teenuse kättesaadavusega, kuid nii paljude teenuste kättesaadavusega rahulolematuid oli vaid 1%. Suuri erinevusi sisserände aja või kodakondsuse lõikes ei ilmnenu.

Need, kes mõne teenuse kättesaadavusega rahule ei jäänud, tõid kõige sagedamini välja ebapiisavat infot teenuse kohta (47%), aga ka vajalike teenuste puudumist (37%) ja seda, et teenuseid ei osutata sobivas keeles (24%). Teenindajate tõrjuvat ja ebaviisakat suhtumist nimetas veidi üle kümnendiku (14%) ja pikki ootejärjekordi kümnendik.

Kõige olulisemaks infoallikaks teenuste kohta on sisserändajate jaoks infootsing internetis (90%) ning sõbrad-tuttavad (69%). Umbes pooled (47%) leiavad vajaliku info riigi infoportaalidest ja muudest ametlikest materjalidest, olulisel kohal on ka sotsiaalmeedia (40%).

Seotustunne Eestiga

Suurem seotustunne oma kogukonnaga (linna, valla, maakohaga) ja Eestiga tervikuna tähistab edukat kohanemist ja on lõimumise eelduseks. Sisserändajad tunnevad monitooringu andmetel Eestiga suuremat seotust (81% väga või pigem seotuna) kui oma kohaliku kogukonnaga Eestis (66% väga või pigem seotuna) (Joonis 13.12). Eestis veedetud aeg suurendab seotustunnet Eestiga: viimase 10 aasta jooksul sisse rännanutest tunneb end seotuna 86% ehk 7 protsendipunkti enam kui viimase 5 aasta jooksul sisse rännanutest. Samas ei määra Eestis elatud aeg seda, kuivõrd seotuna tuntakse end oma kogukonnaga. Eelmine monitooring näitas samuti, et kui seotustunne Eestiga aja jooksul kasvab, siis oma kogukonna tasandil see oluliselt ei muutu.

Kõige suurem osa sisserändajatest tunneb ootuspäraselt lähedust endaga sama etnilise taustaga inimestega (67%) (Joonis 13.12). Kõige enam tunnevad nii sõja tõttu sisse rännanud ukrainlased. Seejärel tunnevad pooled sisserändajatest lähedust ka etniliste eestlastega. Kõige enam tunnevad seda ELi kodakondsusega sisserändajad ning see tunne Eestis viibitud ajaga kasvab.

Sama paljud sisserändajad tunnevad seotust teiste Eestis elavate välismaalastega. Kõige enam on neid kuni 10 aastat tagasi sisse rännanud ELi kodakondsusega inimeste seas, kel on olnud aega siin suhteid luua. Samas on neid oluliselt vähem sõja ajal sisse rännanud ukrainlaste seas, kes on saanud suhteliselt hiljuti ning sageli koos pereliikmete, sugulaste või tuttavatega.

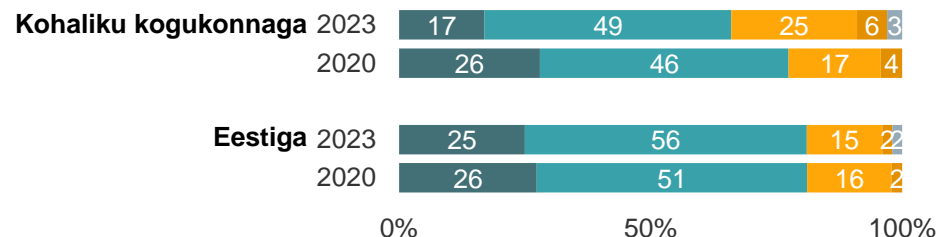
Suur osa sisserändajatest (80%) peab Eestit külalislahkeks ja sõbralikuks riigiks (7–10 palli 10-pallisel skaalal; keskmine näitaja 7,9 palli). Eriti tugevalt nõustuvad sellega ukrainlastest sisserändajad. Eestis elamise suurimateks väärtusteks peavad sisserändajad siinset turvalist ja stabiilset elukeskkonda (66%) ning puhast loodust (54%). Umbes kolmandik mainib lihtsust ja asjaajamise kiirust, ning väiksust ja kõigi asjade ning kohtade lähedust ja kättesaadavust. Samu asju hindab kõige enam ka püsielanikkond, vaid turvalisust ja stabiilsust rõhutavad sisserändajad enam, ja see on olulisem just viimase viie aasta jooksul sisse rännanud kolmandate riikide kodanike, eriti sõja eest pagenud ukrainlaste jaoks. Eestis elamise suurimateks puudusteks peavad sisserändajad ülekaalukalt ebasõbralikku kliimat, päikesepaiste ja soojuse vähesust (41%), ning alles seejärel tuleb mõningase vahega paljude asjade kättesaadavus ainult eesti keeles (25%). Püsielanikkonna jaoks on suurimaks puudujäägiks vaesus, ning alles seejärel mõningase vahega ebavõrdsus ja kehv kliima.

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Joonis 13.12 Seotus- ja lähedustunne. Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

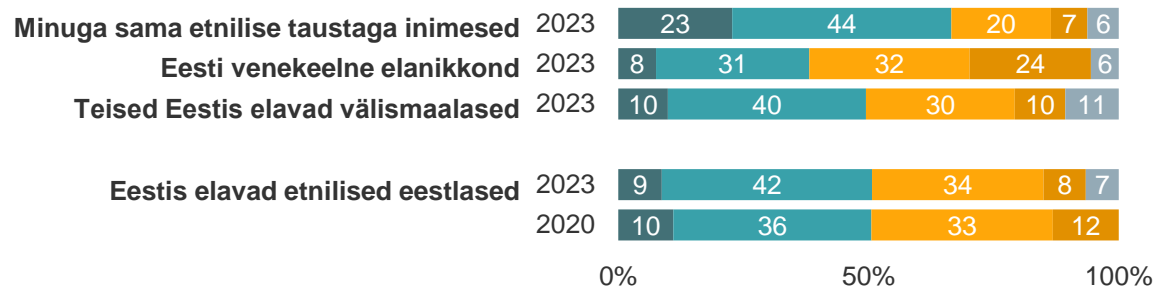
Kuivõrd seotuna Te tunnete end ...?

■ Väga seotuna ■ Üsna seotuna ■ Mitte väga seotuna ■ Üldse mitte seotuna ■ Ei oska öelda

Mil määral Te tunnete lähedust järgmiste Eestis elavate rahvusrühmadega?

■ Väga lähedasena ■ Üsna lähedasena ■ Mitte eriti lähedasena
■ Üldse mitte lähedasena ■ Ei oska öelda

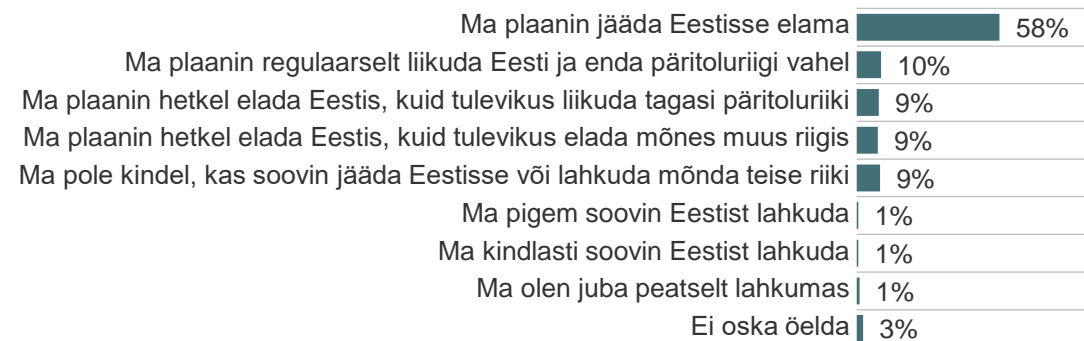

Kaks kolmandikku (68%) kõigist sisserrändajatest seob oma tuleviku Eestiga, plaanides jääda siia elama või liikuda regulaarselt Eesti ja enda päritoluriigi vahel (Joonis 13.13). Sarnaselt varasematele monitoriingutele plaanivad Eestisse elama jääda enam kolmandate riikide kodanikud. Lisaks ütles veidi alla viiendiku sisserrändajatest, et plaanib hetkel elada Eestis, kuid tulevikus minna tagasi oma päritoluriiki või mõnda muusse riiki. Enam on neid sõja tõttu Eestisse tulnud ukrainlaste seas. Ukrainlastest veidi alla poole plaanib jääda Eestisse, neljandik kolida tulevikus püsivalt tagasi ja veidi üle kümnendiku harrastada pendelrännet. Pendelrännet toovad teistest enam välja ka ELi kodakondsusega inimesed sõltumata sisserrände perioodist.

Eelmises monitoriingus oli küsimus sõnastatud mõnevõrra teisiti, kuid Eestisse soovis siis kindlasti või pigem jääda 61% sisserrändajatest. Seega on nende osakaal, kes end Eestiga pikemalt siduda soovivad, veidi kasvanud.

Eestist soovis lahkuda või on peatselt lahkumas 2% sisserrändajatest. Lahkuda soovijate osakaal on kolme aastaga vähenenud 7 protsendipunkti võrra. Neist ligi pooled töid peamiste põhjustena välja ootusi leida mujal paremat tööd või teenida enam ning Eesti ebameeldivat sotsiaalset atmosfääri. Esimest töid sagedamini välja kuni viis aastat tagasi sisse rännanud ELi kodakondsusega inimesed.

Joonis 13.13 Kuivõrd Te näete oma tulevikku seotuna Eestiga? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

Meedia ja infoväli

Informatsiooni kättesaadavus on uussisserändajate kohanemisel oluline tegur. Uussisserändajad on endi hinnangul pigem hästi informeeritud nii sellest, mis toimub nende kodukohas (73% hästi informeeritud), kui ka Eestis üldiselt (74% hästi informeeritud).

Varem sisse rännanud inimesed on veidi paremini informeeritud kui hilisemad sisserrändajad. Seda kinnitavad tulemused erinevates sisserrände aasta lõigetes: ajavahemikus 2013–2017 sisse rännanud inimesed leiavad sagedamini, et nad on nii kodukohas kui ka Eestis toimuvaga hästi kursis. Neil, kes on Eestisse tulnud juba mõni aeg tagasi, on olnud aega, et leida vajalikud

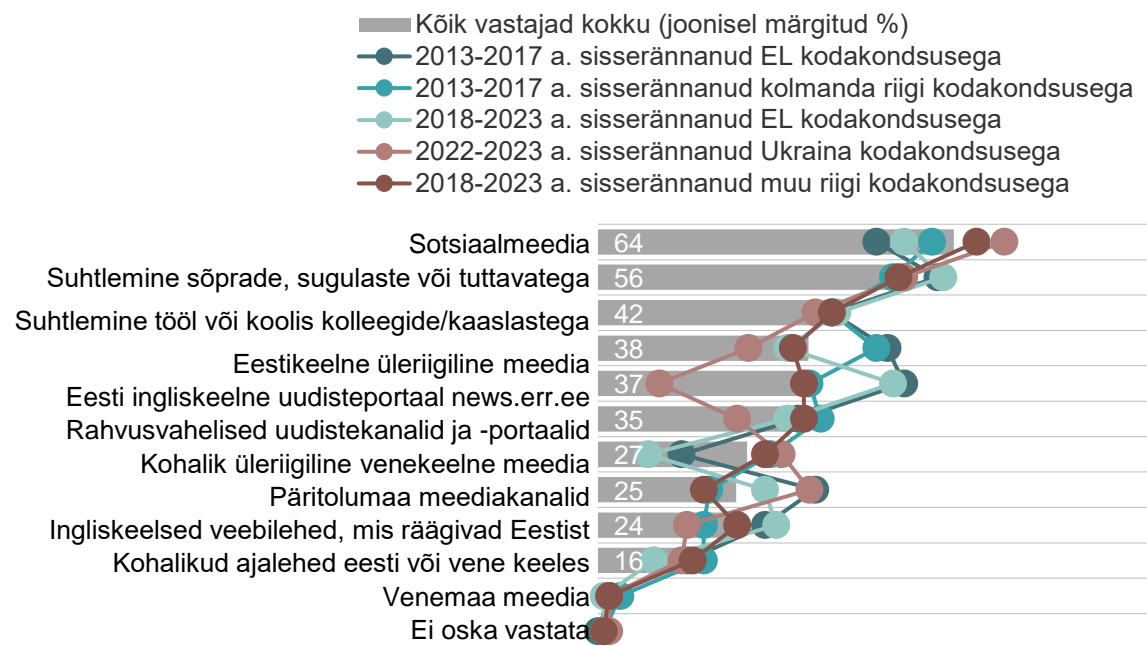
13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Infoallikad, ning osade jaoks on vähenenud ka keelebarjäär. Aktiivse eesti keele oskusega sisserrändajatest peab end hästi informeerituks 85–86%.

Kõige olulisemaks infoallikaks, uudiste ja teadmiste hankimise vahendiks on sisserrändajatele sotsiaalmeedia – seda on maininud pea kaks kolmandikku neist (Joonis 13.14). Eelkõige on see oluline just hiljaaegu sisse rännanud Ukraina ning muu riigi kodakondsusega inimestele, kes saavad seeläbi olla kursis uudistega oma kodukohast ning teha seda oma emakeeles. Ukrainas toimuva sõja osas on sotsiaalmeedial olnud informatsiooni jagamisel oluline roll.

Teine väga oluline infoallikas on suhtlus sõprade, sugulaste või tuttavatega. See on kõige olulisem kanal Euroopa Liidu kodakondsusega sisserrändajate jaoks, ületades sotsiaalmeediat.

Joonis 13.14 Millised järgnevad kanalid on Teile infoallikana, uudiste ja teadmiste hankimise vahendina kõige olulisemad? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

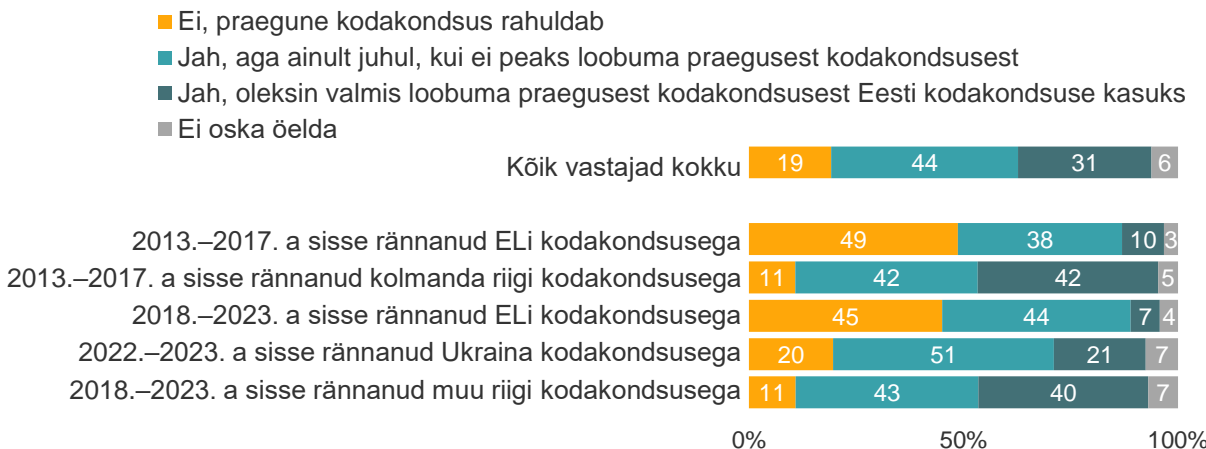
Seejärel tuleb suhtlus tööl või koolis, kolleegide ja kaaslastega. Kolm enim mainitud olulist uudiste ja teadmiste hankimise vahendit on kõik sotsiaalsed, nii-öelda inimeselt inimesele. See näitab, kuivõrd oluline roll on suhtlusel teadmiste ja uudiste omandamises, aga teisalt on see risk moonutatud informatsiooni saamiseks ehk millist infot uussisserrändajad saavad, on mõjutatud sellest, mida nad sotsiaalmeedias jälgivad ning kes on nende tuttavad, sõbrad, kolleegid ja koolikaaslased.

Ukraina kodakondsusega uussisserrändajate jaoks on nii Eesti üleriigiline meedia kui ka Eesti ingliskeelne uudisteportaal (ERR) veel pigem võõrad, need pole kuigi laialdase populaarsusega. Enam tuuakse välja kohalikku üleriigilist venekeelset meediat – mis on keeleliselt arusaadavam –, kuid ka päritolumaa ehk Ukraina meediakanaleid. Venemaa meediat uussisserrändajad olulise infoallikana välja ei too.

Kodakondsus ja institutsioonide usaldusväärsus

Uussisserrändajatest 44% sooviks endale Eesti kodakondsust, kuid seda juhul, kui nad ei peaks loobuma oma praegusest kodakondsusest (Joonis 13.15). Enam iseloomustab see hoiak 2022–2023. aastal sisse rännanud Ukraina kodakondsusega inimesi, kes omaksid meeleldi nii Eesti kui ka Ukraina kodakondsust.

Joonis 13.15 Kas te sooviksite endale Eesti kodakondsust? Küsitud neilt, kellel ei ole Eesti kodakondsust. EIM USR 2023 (%)

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Euroopa Liidu kodakondsusega uussisserändajad on aga valdavalt oma praeguse kodakondsusega rahul. Tugev soov Eesti kodakondsuse saamiseks puudub, eriti juhul, kui see nõuaks praegusest kodakondsusest loobumist. Küll aga on kolmandate riikide kodakondsusega inimesed enam valmis oma praegusest kodakondsusest Eesti kodakondsuse kasuks loobuma.

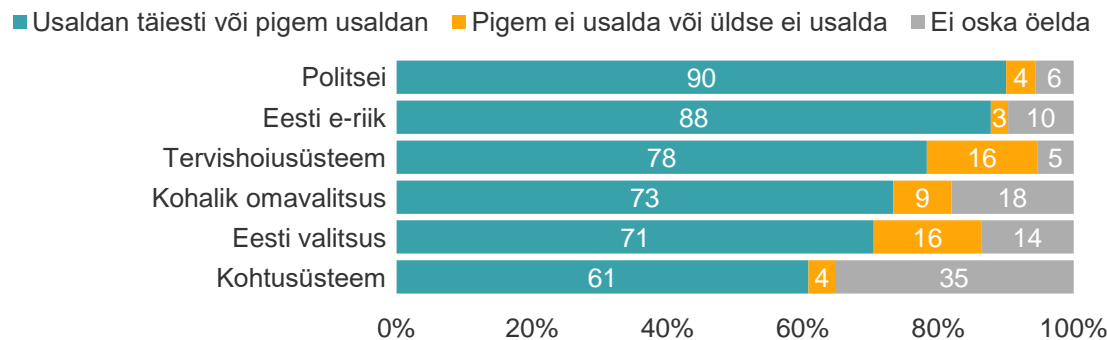
Uussisserändajate usaldus oluliste Eesti institutsioonide vastu on kõrge. Kõige kõrgemad mitteusalduse protsendid on saanud Eesti valitsus ja tervishoiusüsteem (16% pigem ei usalda või ei usalda üldse). Kohtusüsteem on enam kui kolmandikule sihtrühmast võõras ning sellele ei oska nad hinnangut anda.

Kohaliku omavalitsuse usaldusväärsus on madalam Euroopa Liidu kodanikest sisserändajate hulgas ning Kirde-Eestis elavate sisserändajate seas. Rahvusvahelise või ajutise kaitse all olevad sisserändajad aga hindavad KOV-ide usaldusväärst keskmisest kõrgemaks.

Tervishoiusüsteemi puhul on aga usaldus oluliselt madalam Ukraina kodakondsusega sisserändajate lõikes, kes on Eestisse tulnud 2022–2023. Monitooring näitab, et neil pole teenuse kohta infot, probleemiks on ka subjektiivne hinnang teenusepakujate suhtumisele neisse, ja pikad ootejärjekorrad.

Eesti valitsuse puhul on usaldus kõrgem nende seas, kes on Eestisse saabunud 2018–2023, kuid kauem Eestis elanud sisserändajad on veidi kriitilisemad. Oluliselt kriitilisemad on Venemaa kodakondsusega vastajad (31% ei usalda Eesti valitsust).

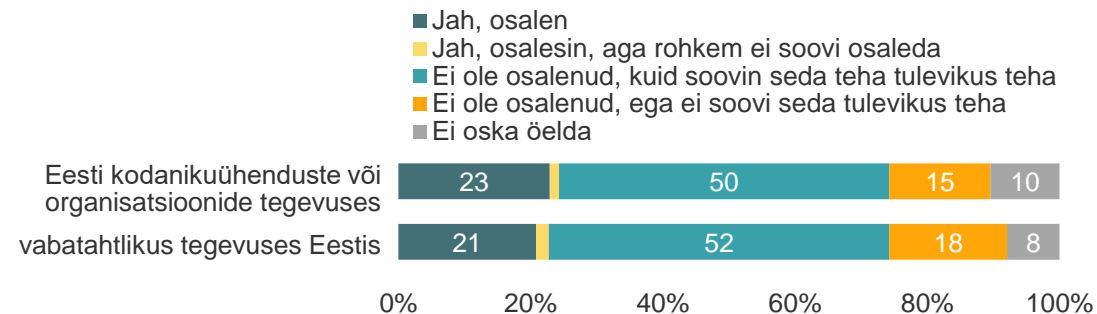
Joonis 13.16 Kuivõrd Te usaldate järgnevaid institutsioone Eestis? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

Ühiskondlik-poliitiline ja kultuuriline osalus

Umbes viiendik uussisserändajatest on aktiivselt osalenud Eesti vabatahtlikus või kodanikuühenduste tegevuses (Joonis 13.17). 2020. aasta monitooringus olid sarnased tulemused: vastavalt 17% oli osalenud vabatahtlikus ja 20% kodanikuühenduste tegevuses. Seega, hoolimata sellest, et nii eelmises kui ka käesolevas monitooringus pooled sisserändajatest väljendasid soovi tulevikus vabatahtlikus või kodanikuühiskonna tegevuses kaasa lüüa, ei ole see potentsiaal siiski mingil põhjusel realiseerunud. Veidi enam on sellisele tegevusele avatud viimase viie aasta jooksul sisse rännanud kolmanda riigi kodakondsusega inimesed ning varem sisse rännanud ELi kodakondsusega inimesed. Väike osa sisserändajatest, 15–18%, on kindel, et ei soovi ühiskondlikus tegevuses tulevikus kaasa lüüa ega pole seda ka viimase aasta jooksul teinud.

Joonis 13.17 Kas Te olete viimase 12 kuu jooksul osalenud ...? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

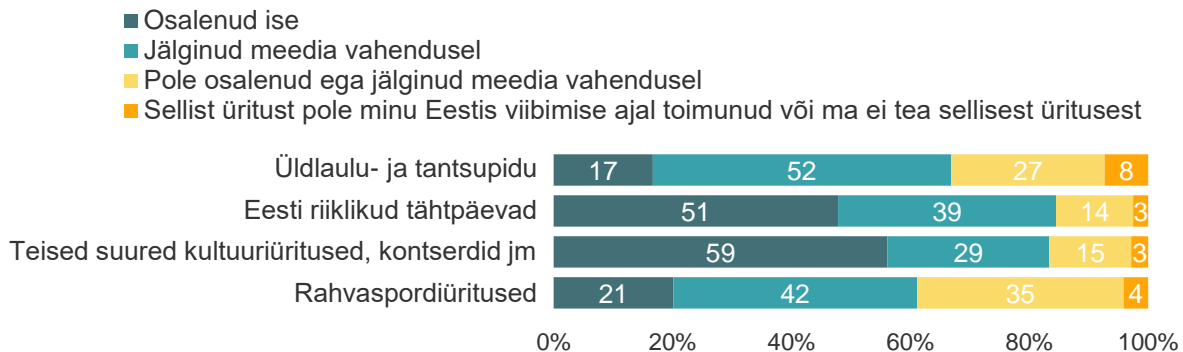

Mis puudutab kultuuriüritustel osalemist (Joonis 13.18), siis enim võetakse osa suurtest kultuuriüritustest, kontsertidest jms (59% on osalenud). 51% uussisserändajatest on ka ise osalenud Eesti riiklike tähtpäevade tähistamistel ning lisaks on 39% neid meedia vahendusel jälginud. Rahvaspordiüritustest on osa võtnud 21% ning üldlaulu- ja tantsupeost 17% uussisserändajatest.

Kultuuriüritustel osalemine on suuresti kooskõlas sisserändamise ajaga – ajavahemikus 2013–2017 sisse rännanud inimesed on enamal määral kas üritustel ise osalenud või neid meedia vahendusel jälginud ning hilisemad sisserändajad on seda jõudnud teha vähem.

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Joonis 13.18 Millistel kultuuri- ja suurüritustel Te olete viimastel aastatel osalenud või jälginud neid meediakanalite vahendusel? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

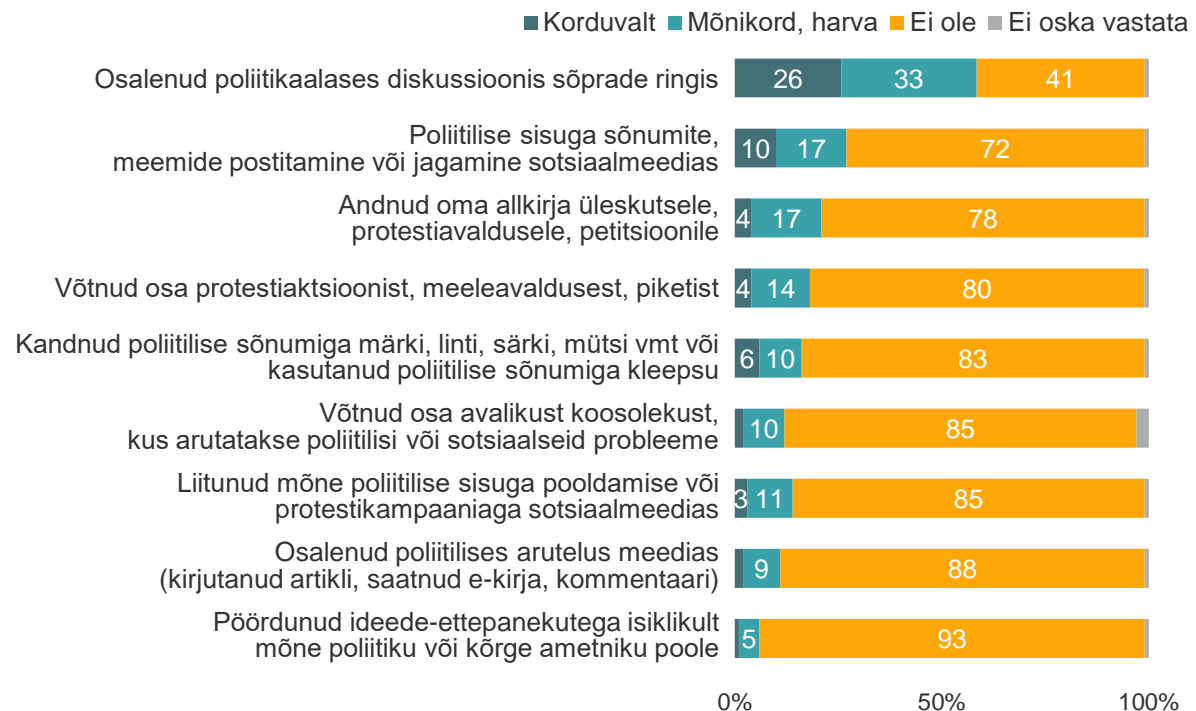

Poliitiline osalus piirdub eelkõige sõprade ringis toimuvate poliitikaalaste diskussioonidega. Pigem on sarnastes diskussioonides osalenud 2013–2017 sisse rännanud inimesed ning Euroopa Liidu kodanikud. Vähem on sellega tegelenud 2022–2023 Eestisse tulnud Ukraina kodakondsusega inimesed, kes on pidanud keskenduma primaarsemate vajaduste katmisele, nagu elu- ja töökoha ning haridusvõimaluste leidmine.

Selgelt eristub noorte sihtrühm – 15–29-aastased sisserändajad on vanematest sihtrühmadest aktiivsemad. Nad osalevad rohkem diskussioonides, kannavad poliitiliste sõnumitega märke või rõivaid ning võtavad sagedamini osa protestiaktsioonidest/meeleavaldustest.

Kõiki poliitilisi-ühiskondlikke tegevusi vaadates ei ole erinevate sihtrühmade vahel väga suuri erisusi, kuid Ukraina kodakondsusega inimesed on teistest veidi tagasihoidlikuma osalusega ning Eestis kauem elanud inimesed on aktiivsemad, kuna neil on ka olnud kauem aega kohaliku poliitikaga tutvuda ning oma elu Eestiga sidudes on neil ka enam motivatsiooni üritada selle kulgu mõjutada.

Joonis 13.19 Kui sageli olete Te viimastel aastatel Eestis teinud järgmist? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

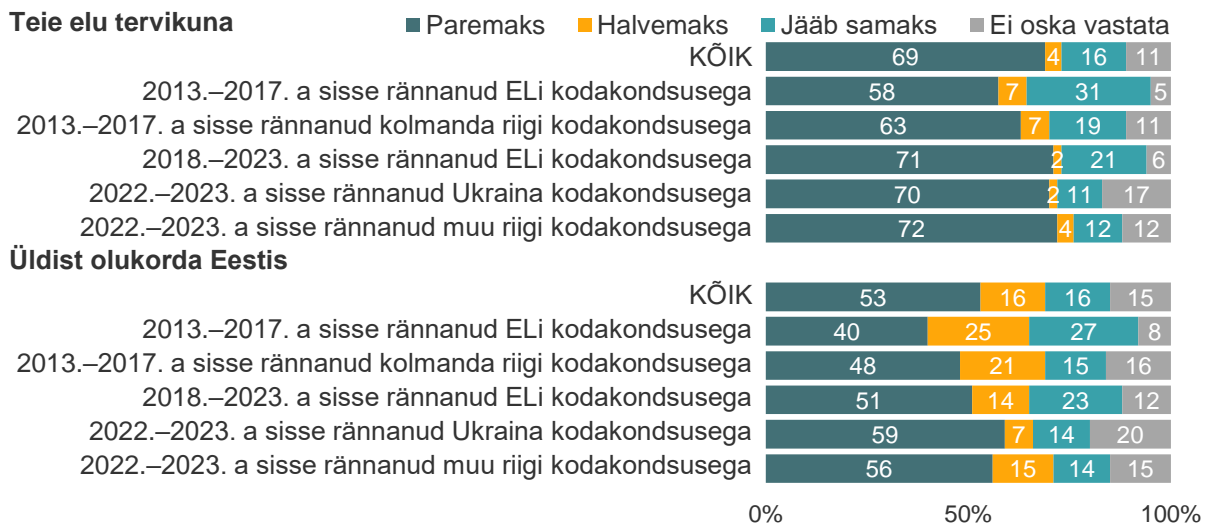
Eluga rahulolu ja tulevikuvaade

85% uussisserändajatest on oma eluga tervikuna väga või küllaltki rahul. See näitaja on kõrgem kui püsielanikkonnas (77%). Rahulolu on madalam aastatel 2022–2023 sisse rännanud Ukraina kodakondsusega inimeste seas: 74% on rahul. Euroopa Liidu kodakondsusega sisserändajad olid oma eluga teistest veidi enam rahul (89%).

Tuleviku osas on uussisserändajad optimistlikud. Valdavalt usutakse, et järgmise kahe aasta jooksul läheb isiklik elu tervikuna paremaks. Need, kes on juba praegu oma eluga väga rahul, ehk Euroopa Liidu kodakondsusega sisserändajad, usuvad ka teistest enam, et nende elu tervikuna jääb samaks.

Hinnangud Eesti riigi üldisele tulevikule ei ole nii optimistlikud. Kuigi veidi üle poole usub, et olukord läheb järgmise kahe aasta jooksul paremaks, siis märkimisväärne osa (16%) kardab olukorra halvenemist. Kriitilisemad on tuleviku suhtes varem, ajavahemikus 2013–2017 sisse rännanud inimesed.

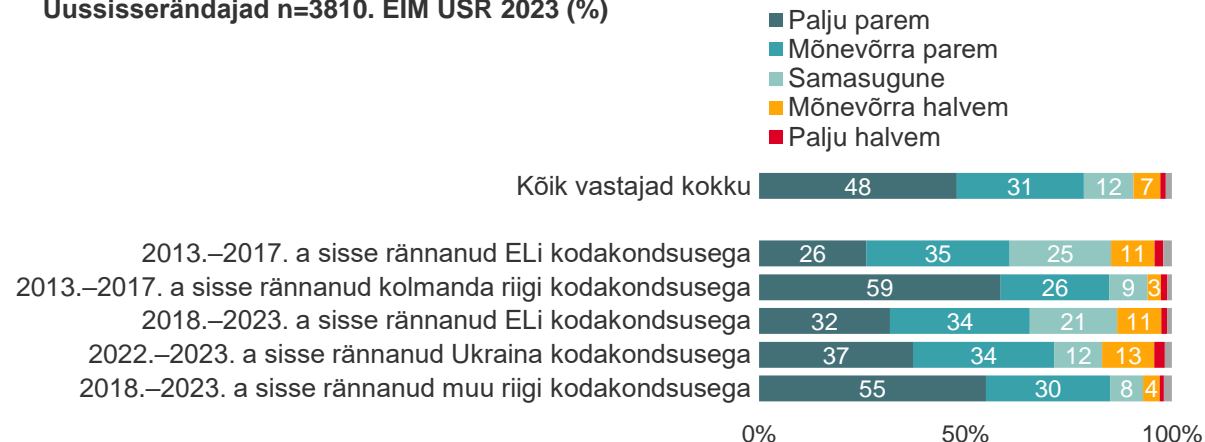
Joonis 13.20 Kas järgneva 2 aasta jooksul läheb olukord paremaks, halvemaks või jääb samaks, mis puudutab ...? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

Hinnangud oma elukvaliteedile Eestis võrreldes sisserändajate päritoluriikidega on samuti positiivsed, ehk elukvaliteeti Eestis hinnatakse palju paremaks (48%) või mõnevõrra paremaks (31%). Väga väike osa uussisserändajatest nendib, et elukvaliteet Eestis on halvem kui päritoluriigis.

Elukvaliteeti Eestis hindavad palju paremaks eelkõige kolmanda riigi ja muude riikide kodakondsusega sisserändajad, samas kui Euroopa Liidu kodakondsusega inimesed annavad keskmisest osaliselt madalamaid hinnanguid. Siiski, enam kui kolmveerand sihtrühmast hindab elu Eestis paremaks kui päritoluriigis. Ukraina kodakondsusega perioodil 2022–2023 sisse rännanud annavad elukvaliteedile Eestis võrdluses elukvaliteediga Ukrainas samuti häid hinnanguid. Küll aga on nende seas enam inimesi, kes on oma elukvaliteeti Eestis halvemaks hinnanud (15% vs. 8% kõigist uussisserändajatest) ehk kohanemine Eestis ei ole kõigi jaoks olnud ühtemoodi sujuv. Hinnangud sõltuvad ühelt poolt sellest, millise eluga oli harjutud kodumaal. Teiseks elavad sõjapõgenikud, erinevalt teistest sisserändajatest, enam üle Eesti laiali ning see ei pruugi kattuda nende eelistustega (mida näiteks töörandega tulnud inimene on saanud väljendada).

Joonis 13.21 Kuidas Te hindate oma elukvaliteeti Eestis võrreldes Teie päritoluriigiga? Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

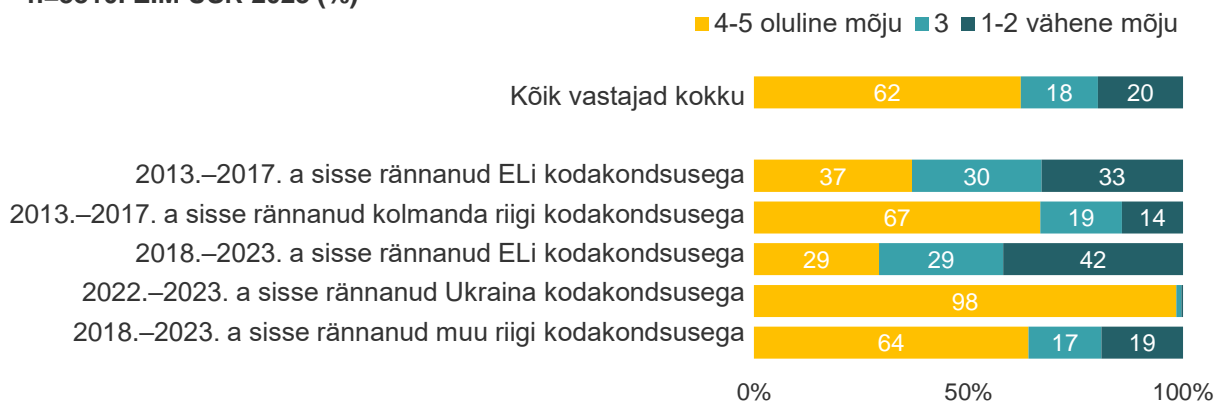
13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Ukraina sõda

Ukraina sõda on viimasel paaril aastal mänginud Eestisse sisse rännanute koosseisu kujunemisel olulist rolli. Eestisse on tulnud palju Ukraina sõjapõgenikke ning sõda ise on tekitanud pingeid ka püsielanikkonnas. Sarnaselt püsielanikkonna uuringuga kaardistati Ukraina sõjaga seotud teemasid sisserrändajate seas.

62% uussisserändajatest nendib, et Venemaa sõda Ukrainas on nende elu otseselt mõjutanud (5-pallisel skaalal 4–5 palli) (Joonis 13.22). Püsielanike uuringus andis samaväärseid vastuseid 37% elanikest. Arusaadavalt on enim sõja mõju tajunud Ukraina kodakondsusega uussisserändajad, kelle sisserränne on toimunud aastatel 2022–2023. Vähem tajuvad selle mõju Euroopa Liidu kodakondsusega inimesed.

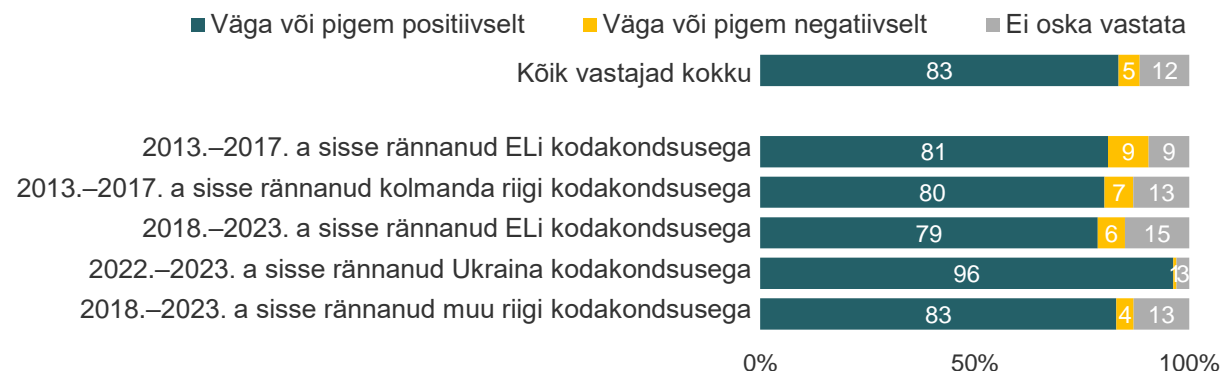
Joonis 13.22 Kuivõrd on Venemaa sõda Ukrainas otseselt mõjutanud Teie elu? Skaalal 1 kuni 5, kus 1 = ei ole üldse mõjutanud ning 5 = on äärmiselt palju mõjutanud. Uussisserändajad n=3810. EIM USR 2023 (%)

Hinnangud Eesti riigi toetusele sõdivale Ukrainale on valdavalt saanud positiivset tagasisidet – 83% uussisserändajatest toetab seda. Eriti positiivselt on Eesti toetuse suhtes meelestatud just Ukraina kodakondsusega 2022–2023 sisse rännanud inimesed, kes pea kõik (96%) annavad Eestile väga või pigem positiivse hinnangu.

Võrreldes uussisserändajate hoiakuid püsielanikega saab väita, et uussisserändajad on Eesti toetuse suhtes sõdivale Ukrainale positiivsemalt meelestatud: püsielanikest annab pigem või väga positiivse hinnangu 70% elanikest, seejuures eestlastest 83% ning muust rahvusest elanikest 44%, kui uussisserändajate puhul on toetavaid (väga või pigem positiivse hinnangu andjaid) 83%. Püsielanikest on eestlaste hinnangud võrdväärseid uussisserändajate hinnanguga, kuid püsielanike tervikhinnangut tõmbab alla muust rahvusest inimeste hinnang.

Joonis 13.23 Kuidas Te hindate Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale? Uussisserändajad n=3810. EIM 2023 (%)

Kokkuvõte

Hoolimata sisserrännanute koosseisu muutumisest seoses Ukrainast tulnud sõjapagulastega võib öelda, et suur osa sisserrändajatest – ligikaudu kolm neljast – on enda sõnul Eestis hästi kohanenud ning halvasti kohanenute osakaal on viimases kahes monitooringus jäänud vaid 5–6% juurde. **Sisserrändajad on oma eluga Eestis rohkemgi rahul kui püsielanikud. Selleks on neil mitmeid põhjuseid. Sisserrännanute keskmine vanus on madalam kui püsielanikel, haridustase kõrgem kui püsielanikel*, suurem osa neist töötab ning saab sissetulekut, mis võimaldab neil majanduslikult hästi või väga hästi toime tulla.** Töölaseks tunnevad sisserrändajad end üsna kindlalt. Ülekaalukas osa (79%) neist hindab oma elukvaliteeti Eestis paremaks kui päritoluriigis ning see ei hõlma ainult majanduslikke aspekte, vaid nad hindavad siinset turvalist ja stabiilset elukeskkonda (eriti kolmandate riikide kodakondsusega inimesed) ning puhast loodust.

13. Uussisserändajate kohanemine ja lõimumine

Rahulolu nii baas-, ülemineku- kui ka üldteenuste kättesaadavusega on sisserändajate seas kõrge, ületades samuti püsielanikkonna hinnanguid. Olulist rolli mängib siin sisserändajate koondumine suurematesse omavalitsustesse, mille võimekus teenuseid pakkuda on parem. Muuhulgas on sisserännanud oluliselt enam rahul ka eesti keele õppe kättesaadavusega kui siin pikalt elanud muust rahvusest elanikud (76% vs. 53% hindab hästi kättesaadavaks). Sellest hoolimata on **aktiivne eesti keele oskus** (valdab vabalt; saab aru, räägib, kirjutab) **vaid 11%-l sisserändajatest, sh 25%-l neist, kes rändasid sisse vahemikus 2013–2017. Eestis elatud ajast sõltumata jõuab enamik sisserändajatest vaid passiivse keeleoskuse tasemeni.**

Olles Eestis hästi kohanenud, plaanib kaks kolmandikku sisserändajatest oma elu Eestiga pikemalt siduda, elades püsivalt siin või harrastades pendelrännet mõne teise riigi vahel. Sagedamini on need kolmandate riikide kodakondsusega inimesed.

Kolm sisserändajat neljast tunneb, et ta on oma kodukohas Eestis ning riigis üldiselt toimuvast hästi informeeritud, ning vaid 15% on olnud pidevas infopuuduses Eestis toimuva kohta. Siiski on teatud hulk sisserändajaid, kelle jaoks teenuste kohta info leidmine on osutunud probleemiks ning kes toovad teenuste kättesaadavuse puhul esile sobivas keeles info leidmist. Näiteks on **üks keerulisemaid teemasid lisaks töökoha leidmisele olnud Eestis arstiabi saamine, mis samuti on osaliselt takerdunud keeleoskuse taha.**

Seoses sellega, et sisserändajad ei ole homogeenne grupp, on oluline välja tuua, et kõigil neist ei lähe ühtemoodi hästi ja on neid, kelle elu Eestis on keerulisem. **Ukraina sõjapõgenikud on vähem rahul oma positsiooniga tööturul: nende seas on keskmisest kaks korda enam töötuid, nad on sagedamini oma töö jaoks üle kvalifitseeritud, vähem rahul oma palgaga ning vähem kindlad võimaluses leida tööd, kui nad peaksid seda otsima.** Töökoha leidmine ning eluaseme saamine on nende jaoks olnud kõige suuremad probleemid. Nende seas on rohkem majanduslikke toimetulekuraskusi koge vaid ning riigilt pere- ja sotsiaaltoetusi saavaid inimesi. Nad on eluga tervikuna vähem rahul. **Sellest hoolimata hindab 63% neist Eestis kohanemist heaks ning ülejäänud sisserändajatest enam peavad nad Eestit külalishahkeks riigiks.** On märkimisväärne, et võrreldes 2013.–2017. aastal sisse rännanutega tunneb sama suur osa Ukraina sõjapõgenikest, et nad on harva või mitte kunagi Eesti ühiskonnast eraldatud (57%). Lisaks neile on ka teisi sisserändajaid, sageli sundrändes olijaid, kelle eesti keele oskus on madal, väljavaated hea töö leidmiseks kehvemad ning kelle seisund on sellest tingituna üldiselt ebakindlam. Kuidas toetada kohanemisprogrammi läbinud sisserändajaid, kes mõne aastaga pole Eestis piisavalt kohanenud, on omaette küsimus.

* *Veebiuuring võimendab kõrgharidusega vastajate osakaalu.*

Allikad

Anniste, A. (2018). Rändetrendid maailmas, Euroopas ja Eestis. Poliitikauuringute Keskus Praxis Arenguseire Keskuse tellimusel. https://www.riigikogu.ee/wpcms/wp-content/uploads/2018/08/ASK_R%C3%A4nne.pdf

Kaldur, K., Kivistik, K., Pohla, T., Veliste, M., Pertsjonok, N., Käger, M., Roots, A. (2019). Uussisserändajate kohanemine Eestis. Balti Uuringute Instituut.

Tamm, G., Nedožogina, O., Lees, K., Veskimäe, M., Espenberg, S., Kiisel, M. (2016). Uussisserändajatele mõeldud teenuste arendamise meetodika väljatöötamine. Aruanne nr 1. Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE.

14

Kokkuvõte:

**lõimumismonitooringu 2023
põhitulemused**

14. Kokkuvõte põhitulemustest

Eesti lõimumismonitooringu põhitulemused

Peatükk 1: Sissejuhatus (Marju Lauristin)

Eesti lõimumismonitooringu (EIM) 2023 andmed koguti 2023. aasta hiliskevadel ja suvel. Ehkki eelmisest samalaadsest uuringust oli möödunud vaid kolm aastat, olid vahepeal toimunud olulised sündmused, mis võisid mõjutada ka lõimumist: COVID-19 ja sellega seotud muutused majanduses, inimeste toimetulekus, liikuvuses ja kontaktide laadis; sõda Ukrainas, mis otse puudutas nii paljusid eestlasi kui ka Ukraina ja Venemaa taustaga vähemusrühma liikmeid, kaudselt aga kogu Eestit ning eestlaste ja venekeelse vähemuse suhteid; Riigikogu valimised, mille suhtes kevadel valitsesid optimistlikud ootused positiivseteks muutusteks mitmetes poliitika valdkondades.

Riikliku lõimumispoliitika eesmärgina on dokumendis „Sidusa Eesti arengukava 2021–2030“ kirja pandud lõimitud ja sidusa ühiskonna saavutamine: „Lõimunud ja sidusa ühiskonna alus on Eesti identiteet ning eesti keel ja kultuur“. Samas on lõimunud ühiskonna osad ka kõik teised keeled, kultuurid ja rahvused. Sidusas ühiskonnas ei sõltu inimeste kohtlemine nende soost, vanusest, erivajadusest või puudest, rassilisest või etnilisest kuuluvusest, seksuaalsest sättumusest, perekonnaseisust, elukohast jne. Sidusa ühiskonna aluseks on ka sotsiaalne kaasatus. Konkreetsete mõõdetavate eesmärkidena on nähtud ühelt poolt Eestile kui rahvusriigile oluliste sihtide saavutamist: rändetaustaga elanikkonna kodakondsuse, riigikeele oskuse ja poliitilise osaluse stimuleerimist ja reguleerimist, teisalt aga vähemuste elujärje tõstmist enamusrahvaga võrdsele tasemele, vähemuse liikmete võrdväärsete osalusvõimaluste loomist osalemiseks poliitikas, majanduses ja kultuuris ning noortele võrdväärsete arenguvõimaluste tagamist kvaliteetse hariduse abil.

EIM 2023 tulemuste analüüs tõi esile lõimumisprotsesside positiivse jätkuvuse, kuid ka eelmises monitooringus kajastatud lahendamata probleemide kestmise ning ka mõne probleemi teravamaks muutumise kriisi ja sõja mõjul toimunud olude halvenemise tõttu. Käesolev kokkuvõte annab nendest tulemustest lühiülevaate ning lisab ka üldisema arutluse lõimumisprotsessi käsitlemise põhimõtetest.

Käsitluse põhifookuses on lõimumine kui sotsiaalne protsess, lõimimismustrite mitmekesisus, lõimumise vaatluses mitte hierarhiliste suhete, vaid horisontaalse mitmekesisuse rõhutamine. Klasteranalüüsi abil loodud lõimumise empiiriline tüpoloogia võrdleb esmakordselt eestlaste kui muude rahvuste lõimumismustreid.

Lõimumisprotsessi kiirendajana käsitletakse haridusreformi mõju ning Ukraina sõda kui identiteedivaliku situatsiooni. Lähtume eeldusest, et praegune uus olukord eeldab ka teatavaid uuendusi lõimumise käsitlustes, milleks antud monitooring peaks pakkuma omapoolse sisendi.

Peatükk 2: Identiteet ja kuuluvus (Marju Lauristin)

Käesoleva aruande raames vaatleme me riigiidentiteeti kui vaid ühte aspekti sidusa ühiskonna kujunemisel. Eelistame seetõttu üldisemat Eesti identiteedi mõistet, mida kasutatakse ka dokumendis „Sidusa Eesti arengukava 2023“. **Eesti identiteeti näeme kui teatavat suhete kimpu, mis köidab Eesti elanikke selle maaga, tema ajaloo ja tulevikuga. Selles kimbus on mõistagi ka riigi- ning kodanikuidentiteet olulisel kohal, kuid samuti on tähtis lokaalne patriotism, Eesti elukeskkonna ja elulaadi väärtustamine ning keele ja kultuuriga suhestumine.** Alustades sümbolitest, siis ainult 75% eestlastest ja vaid 42% siin elavatest venelastest ning teistest rahvustest vastajatest tunnevad uhkust, kui näevad lehvimas sinimustvalget lippu. Samal ajal **91% eestlastest ja peaaegu kaks kolmandikku (63%) muust rahvusest elanikest tunneb ühtekuuluvust Eesti ajaloo ja traditsioonidega.**

Traditsiooniliselt on uuritud, kui seotult tunnevad end eestlased ja muust rahvusest elanikud oma kodukohaga (linna, vallaga), Eestiga ja Euroopaga. Tugev lokaalne patriotism, seotus oma kodukohaga, kindla linna, valla või maakohaga on omane nii eestlastele kui ka muust rahvusest Eesti elanikele. Seda tunneb 73% eestlastest ning 78% muust rahvusest vastajatest. **Tervelt 92% eestlastest ning 87% venekeelsest elanikkonnast tunneb end seotuna Eesti kui tervikuga. Võime väita, et eestlasi ja suurt osa venekeelsest elanikkonnast ühendab tugev emotsionaalne seos Eestiga.** Euroopaga seotust tajuvad nii eestlased kui ka muust rahvusest Eesti elanikud üsna sarnasel tasemel, väga seotuna tunneb end alla 20% (eestlastest kuuendik, muust rahvusest kümnendik) ning üsna seotuna eestlastest 40% ja muudest rahvustest 35%. Kaks viiendikku eestlastest ja pooled venekeelsest elanikkonnast ei tunneta seotust Euroopaga. Seotus Venemaaga on Ukraina sõja tõttu sattunud tugeva negatiivse surve alla, mingigi seose tundmist Venemaaga mõõnab vaid 22% venelastest ja 9% eestlastest (ehkki sõjaolukorras ilmselt on selle seotuse osakaal vähenenud, võib see siiski olla suurem, kui vastajad sõandasid tunnistada). Ka selle monitooringu sõja mõju käsitlevad peatükid näitavad Venemaaga seotuse vähenemist.

14. Kokkuvõte põhitulemustest

Emotsionaalne seos oma maaga pannakse proovile, kui seda tuleb kaitsta vaenlaste vastu. Selles küsimuses on venekeelne elanikkond jaotunud kahte leeri. **Valmisolekut Eesti riiki sõjaohu korral kaitsta väljendas (ainult) 70% küsitletud eestlastest ja (siiski) peaaegu pool, 47% muust rahvusest vastanuid.**

Lõimumise seisukohalt on esmatähtis enese tundmine selle ühiskonna osana, milles elatakse. Küsimusele, kas nad tunnevad end osana Eesti ühiskonnast, vastas täie kindlusega positiivselt vaid 59% eestlastest ja 29% muust rahvusest vastajatest. See on ärevust tekitav tulemus, mis viitab sotsiaalse võõrdumuse levikule. Kõigist vastajatest 15% (eestlastest 11%, muudest rahvustest 25%) tundis end Eesti ühiskonda mitte kuuluvana. **Seega iga kümnes eestlane ja iga neljas muust rahvusest Eesti püsielanik ei tunneta end aktiivse subjektina Eesti elus osalevat.** Ka muust rahvusest Eesti kodanikest ei tunne Eesti ühiskonna liikmena 22% ehk iga viies. **Siit koorub üks selle monitooringu olulisi tõdemusi: senine lõimumispoliitika on ülehinnanud kodakondsuse rolli lõimumises ning alahinnanud Eesti identiteedi kujunemise muid tegureid.**

Kuidas aga on keelega? Neist, kellele eesti keel pole emakeel, aga kes seda vabalt valdavad, ei tunne end osana Eesti ühiskonnast 12%, mis on umbes sama suur osa kui eestlastest vastajail. Neist aga, kes saavad aru, räägivad ja kirjutavad, ehk oskavad keelt vähemalt B2 tasemel, ei tunne end siiski osana Eesti ühiskonnast 23%. Seega ainult keele vaba valdamine ehk C tase, teeb teisest rahvusest inimesest end eestlasega samaväärselt tundva ühiskonnaliikme. Kui aga võrdlesime erineva majandusliku toimetulekuga inimesi, siis oli tulemus ilmekas: end majanduslikult hästi toime tulevate eestlaste seas ei tunne Eesti ühiskonna liikmena 4%, muust rahvusest majanduslikult hästi toime tulijatest aga 15%. Samal ajal kehvasti omadega toime tulevatest eestlastest ei tunne end Eesti ühiskonna liikmena 21% ning muust rahvusest 27%.

Juba sellest näitest piisab, et tõdeda: **mitte ainult muust rahvusest inimestel, vaid ka kehvema toimetulekuga eestlastel on probleeme Eesti ühiskonda lõimumisega.** Teine oluline järeldus, mis on kogu selle aasta monitooringu kandetala, on see, et lõimumine on olemuslikult mitmetahuline, mitte üheülbaline protsess, seda ei saa mõõta ühe mõõdupuuga kõigi kohta.

Küsimusele, mis siis on ikkagi Eesti ühiskonna eduka lõimumise tunnused, saime eestlaste ja muude rahvuste vastuseid võrreldes tulemuseks, et **kõige olulisemaks Eesti ühiskonna eduka lõimumise kriteeriumiks, nii eestlaste kui ka venekeelsete vastajate jaoks võrdselt oluliseks ühendavaks väärtuseks on vägivaldsete rahvuskonfliktide vältimine, mida peavad väga oluliseks võrdselt üle 80% nii eestlastest kui ka muust rahvustest püsielanikest.**

Teiseks ühendavaks väärtuskriteeriumiks lõimumise üle otsustamisel on **huvitatus Eesti edukast majandusarengust, sellesse ühine panustamine kõigi Eesti elanike poolt,** sõltumata rahvusest või kodakondsusest. Mõlemale poolele on oluline ka **vastastikune usaldus erineva emakeelega inimeste vahel,** mille puudumist tajuvad veidi tugevamalt venekeelsed vastajad.

Muus osas on kriteeriumide erinevuses näha selget tendentsi: ühele poole jäävad võrdse ligipääsu ja sotsiaalmajanduslike võimalustega seotud kriteeriumid, teisele poole aga keele, kultuuri ja identiteediga seotud kriteeriumid. Sotsiaalmajanduslikud kriteeriumid on olulisemad venekeelsetele vastajatele, kultuuri ja identiteedi teemad aga eestlastele. Seejuures kodakondsuse muutumine lõimumise puhul mitte eriti oluliseks näitajaks saab siin kinnitust, see jääb väga oluliste kriteeriumide pingereas eestlastel viimasele ja muust rahvusest eelviimasele kohale. On ka huvitav märkida, et eesti keele valdamist hindavad Venemaa kodanikud olulisemaks kui muust rahvusest Eesti kodanikud.

Sidusa Eesti arengukava rõhutab kaasamise olulisust, vajadust hõlvata ka muust rahvusest Eesti elanikud otsustusprotsessidesse. Samas näeme Eesti ühiskonnas tervikuna kasvamas kaasamise defitsiiti, üha enam kurdetakse oluliste otsuste tegemisel mööda minemist nendest, keda need otsused kõige enam puudutavad. Pikka aega oli ka lõimumispoliitika väljatöötamisel ja rakendamisel eestlaste käes juhtiv roll, mida 2020. aasta monitooringus on käsitletud kui 'rahvusriikluse kehtestamise' poliitikat.

EIM 2023 andmed näitavad, et üle poole muust rahvusest vastajatest, kodakondsusest sõltumata, peab ühist osalemist ühiskondlike otsuste tegemisel väga oluliseks lõimumise kriteeriumiks, samas kui seda suhtumist jagab vaid kolmandik eestlastest. Ka on 49% ehk pooled eestlastest vastanud eitavalt küsimusele, kas nad nõustuvad, et muust rahvusest elanike kaasamine Eesti riigi juhtimisse on Eestile kasulik. Võrreldes eelnevate monitooringutega on selline suhtumine ilmselt Ukraina sõja mõjul isegi veidi suurenenud.

Peatükk 3: Lõimumise klasteranalüüs (Marju Lauristin)

Esmakordselt on seekordses monitooringus lõimumise klasteranalüüsi hõlmatud mõlemad lõimumisprotsessi osapooled: eestlastest enamuse ja muust rahvustest vähemuse esindajad. Selle põhjendusest ning järeldustest anname põhjalikuma ülevaate kokkuvõtte järgmises osas. Siinkohal esitame lühidalt olulisemaid tulemusi.

14. Kokkuvõtte põhitulemustest

Eesti elanikkonna, nii eesti- kui ka venekeelse, valdav enamus kuulub lõimumisklastritesse A, B või C, mida iseloomustab Eesti ühiskonna stabiilsust ja positiivseid arenguid väärtustav hoiak ning valmisolek koostööks. **32% eestlastest ja 18% muust rahvusest vastajatest kuulub selle küsitluse põhjal täielikult lõimunud, aktiivsesse ja avatud A-klastrisse, keda võib pidada Eesti ühiskonna sidususe eestvedajaks. Sellesse aktiivsesse ja avatud klastrisse kuuluvate erineva rahvusliku päritoluga inimeste vahel ei ole ei keele- ega mentaliteedibarjääri.** Sellele positiivsele aktiivsele A-klastrile vastandub samuti aktiivne, kuid väga negatiivse, lõimumisele sisuliselt vastu hakkava häälestusega D-klaster, millesse kuulub küsitletud eestlastest 18% ning muust rahvusest inimestest 15%. 13% eestlastest ja 28% muust rahvusest Eesti elanikest kvalifitseerus kõige vähem lõimunud, sisuliselt ühiskonnast võõrandunud passiivsete ilmajaetute klastrisse, kes elavad täiesti sulgunud kogukonnas. Lõimumise eestvedajate ja vastu olijate vahele jäävad kaks mõõdukalt positiivset klastrit: nõrgemalt Eestiga seotud ja suurema välismaa kogemusega salliv hargmaine klaster (21% eestlaste seas, 23% muude rahvuste (sh ka Eestis elavate ukrainlaste, soomlaste, lätlaste jne) hulgas). Lõimumise suhtes on toetavalt häälestatud ka pragmaatilise positiivse ellusuhtumisega klaster (eestlaste seas 16%, muude rahvuste hulgas 17%).

Avalikkusele tuleb rohkem teadvustada, et ühiskonna stabiilsuse seisukohalt positiivsetesse klastritesse A, B ja C kuulub venekeelses elanikkonnas märkimisväärne osa ka Venemaa kodakondsust omavaid nooremaid inimesi. Samuti on neis, eriti B-klastris, ka väiksema eesti keele oskusega, venekeelset suhtlust eelistavaid vanemaid Eesti kodakondsusega inimesi. Nende pealiskaudne sildistamine ainult vähese keeleoskuse või Vene kodakondsuse alusel venemeelseteks on ebaõiglane.

Pingeline olukord maailmas on muutnud vähemuste lõimumise poliitikas eriti oluliseks turvalisuse ja julgeoleku aspektiga arvestamisel. Seetõttu on kahetsusväärne, et avalikkuses tähtsustatakse üle ja eriti sotsiaalmeedias võimendatakse nii eestlaste kui ka venekeelse vähemuse seas suhteliselt väikeste, kuid eriti sotsiaalmeedias aktiivse D-klastrit kahtlustavat ja lõimumisele vastanduvat hoiakut. **Venekeelse vähemuse lõimumise hindamisel, nende avaliku kuvandi kujundamisel ning nendega suhtlemisel tuleks peale eesti keele oskuse ja Eesti kodakondsuse omandamise rohkem tähelepanu pöörata mentaliteedile, väärtustele ja Eestisse suhtumisele, sh kaitsetahte.**

Peatükk 4: Töötamine ja karjäärivõimalused tööturul (Marre Karu)

Eestlaste ja muust rahvusest inimeste olukord ja võimalused tööturul on jätkuvalt erinevad. Koroonakriisi mõju tööturule ei ole võrreldes varasemate majanduskriisidega statistilises plaanis olnud kuigi pikk ega ka sügav. Selle mõju oli nii eestlastele kui ka muust rahvusest inimestele üsna lühiajaline. 2022. aastaks on hõive määrad koroonakriisi järel jõudsalt taastunud, kuid rahvuselised erinevused on läbi aegade suurimad.

Eesti tööturul püsib rahvuspõhine segregatsioon: muust rahvusest inimesed on töötlevas tööstuses hõivatud eestlastest sagedamini. Ühtlasi on viimase 20 aasta jooksul olnud muust rahvusest inimestel keerulisem jõuda kõrgemale ametikohale.

Kodakondsus ja keeleoskus mõjutavad inimeste tööturuvõimalusi ja -positsiooni, kuid veelgi selgem on muster – **mida integreerunud on inimene, seda parem on tema majanduslik toimetulek ja tööturupositsioon.** Spetsialistid ja juhtivatel positsioonidel või ettevõtluses tegutsevad inimesed on suurema tõenäosusega integreerunud kui oskus- või lihttöölised. Täielikult lõimunud inimesed tunnetavad oma võimalusi tööturul oluliselt parematena kui need, kes on lõimumata. Siiski tuleb öelda, et tegelikult ei ole seose suund teada – kas rohkem integreerunud inimesed, kes on ühiskondlikult aktiivsemad ning suhtuvad positiivsemalt Eesti riiki ja ühiskonda, on tööturul edukamad seetõttu, et nad on rohkem integreerunud. Või on parem positsioon tööturul andnud inimestele võimaluse integreeruda, olla Eesti ühiskonna, riigi ja elu suhtes üldiselt optimistlikum. Tõenäoliselt kehtivad seosed mõlemat pidi ning on üksteist tugevdavad.

Ka majanduslik heaolu on Eestis elavatel muust rahvusest inimestel madalam kui eestlastel. Seda kinnitavad nii suhtelise kui ka absoluutse vaesuse näitajad ning ka sissetulekujaotused kvintilidesse. Muust rahvusest inimeste palk moodustab keskmiselt vaid 82% eesti rahvusest inimeste sissetulekust.

Peatükk 5: Võrdne kohtlemine ja ligipääs teenustele (Jaanika Hämmal)

Rahulolematus teenuste kättesaadavusega erineb rahvuste lõikes vähe. Vähemalt ühe teenuse kättesaadavusega väljendas rahulolematust 66% eestlastest ja 72% muu rahvuse esindajatest. Muu rahvus on eestlastest rahulolematum eesti keele õppe ja arstiabi kättesaadavusega, ning rohkem rahul ühistranspordi ning ametlike toimingute, menetluste, lubade ja registreeringutega seotud teenuste kättesaadavusega.

15. Kokkuvõtte põhitulemustest

Nii eestlaste kui ka muu rahvuse esindajate jaoks põhjustab rahulolematust ennekõike see, et ei pakuta neile vajalikke teenuseid (nt tuleb see esile alushariduse kättesaadavusega rahulolematuse põhjusena).

Muu rahvuse seisukohast on endiselt oluline takistav aspekt ka keelebarjäär: nii teenuste kohta info saamisel kui ka sobivas keeles teenuste puhul. Näiteks mõjutab keeleoskus rahulolu tööturuteenuste kättesaadavusega. Teine oluline aspekt on teenuste regionaalne kättesaadavus ehk mitmete teenuste kättesaadavus väljaspool Tallinna (täiskasvanuharidus ja ümberõpe, ühistransport, ametlikud toimingud ja registreeringud, tööturuteenused, internet ja side, tervisesport, kultuur- ja meelelahutus). See valmistab probleeme nii muust rahvusest inimestele kui ka eestlastele. Eesti keele õppe kättesaadavusega on muust rahvusest inimesed rahulolematud üle Eesti ja see hinnang pole võrreldes 2020. aastaga paranenud.

Muust rahvusest inimesed tunnevad sagedamini kui eestlased, et nad ei suuda oma huve kaitsta (39%) ega ühiskonda mõjutada (67%) (vahe 11–12 protsendipunkti). Need näitajad on püsivad 2020. aasta tasemel. **Veelgi enam on muu rahvus hakanud tajuma sallimatut suhtumist oma rahvuse tõttu (33%), siin mängib oma rolli Ukrainas toimuva sõja foon, mis venelaste mainet laiemalt on kahjustanud.**

Mis puudutab võrdseid võimalusi, siis **kõige enam tajutakse ebavõrdsust ehk eestlaste paremaid võimalusi just neis valdkondades, mis muust rahvusest elanike hinnangul on eduka lõimumise oluliseks kriteeriumiks: need on head haridus- ja enesetäiendusvõimalused, erialase karjääri ja parema töö saamise ning materiaalse heaolu parandamise võimalused. Neile lisandub veel ka hinnanguline eestlaste parem võimalus ühiskondlik-poliitiliseks aktiivsuseks.**

Kokkuvõttes on osa ebavõrdsusest rahvuste lõikes ühine – mitmete teenuste kehvem kättesaadavus väljaspool Tallinna puudutab eri rahvusest inimesi ühtmoodi. Teisalt on etno-sotsiaalset ebavõrdsust, mis väljendub muust rahvusest elanike kehvas tööturupositsioonis ja majanduslikus toimetulekus ning kajastub ka nende hinnangutes muust rahvusest inimeste võimalustele.

Peatükk 6: Rahvustevahelised kontaktid (Külliki Seppel)

Sarnaselt varasemate uuringutega näitavad küsitluse tulemused, et eestlased ja muust rahvusest elanikud puutuvad kokku eeskätt töö ja koolis ning vähem on pidevaid kontakte erasfääris (vaba aja tegevused, sõpruskonnad), kus inimesed saavad ise valida oma suhtluspartnereid.

See kehtib ka hea eesti keele oskusega inimeste puhul, kuigi nende üldine kontaktide sagedus ja ulatus eestlastega on kõrgem võrreldes keele mittevaldajatega. Erandiks on selge eestlaste enamusega piirkonnad, kus muust rahvusest inimeste kontaktid eestlastega on sagedasemad ja mitmekesisemad ka erasfääris. Muust rahvusest elanike hulgas on töö- ja kooliga seotud kontakte eestlastega enam tööealistel, isiklikes suhtlussfäärides on veidi enam ja sagedasemaid kontakte nooremates põlvkondades. **Igapäevaselt suhtleb teise rahvusega kolmandik eestlasi ning kaks kolmandikku muust rahvusest inimesi.**

Eestlaste hulgas on muust rahvusest inimestega võrreldes rohkem neid, kes tunnevad end häirituna kokkupuutel teiste rahvustega, samas ei erine häiritute osakaal oluliselt konkreetsete rahvusrühmade suhtes. Muust rahvusest inimeste puhul on positiivselt ja negatiivselt suhtumise osas suuremad erinevused vastavalt konkreetsele rahvusrühmale. Eestlastesse suhtutakse kõige positiivsemalt, mis on vastuolus eestlaste negatiivsemale poolele kalduvate hinnangutega.

Samas ukrainlaste suhtes on muust rahvusest inimeste hoiakud tugevamalt polariseerunud kui eestlaste puhul ning häirituse tase erineb tugevamalt eurooplaste ja väljastpoolt Euroopat pärit inimeste suhtes.

Kuigi vastastikuse häirituse tase eestlaste ja venekeelsete inimeste vahel erineb oluliselt, on rahvustesisestelt häiritus madalam sarnastes rahvusesisestest rühmades: nende puhul, kes valdavad keelt paremini, kes elavad piirkondades, kus on teise rahvusrühma tugev ülekaal ning kellel on sagedane (samas mitte igapäevane) kokkupuude teise rahvusega. **Keskmine häiritus teistest rahvustest on eestlastel ja muust rahvusest inimestel väga sarnane, ning rahvusrühmade sees sõltub eeskätt vanusest (mida vanemad, seda häiritumad) ja üldisest rahulolust Eesti riigiga (mida rahulolematumad, seda häiritumad). Üheks oluliseks häirituse ennustajaks on ka üldine rahulolu Eesti riigi tegevusega: mida madalam on rahulolu riigiga, seda kõrgem on häiritus teisest rahvusest inimestega kokku puutudes. Teisalt on rändeprobleemiga seotud ka üldisem rahulolematust, seda nii eestlaste kui ka muust rahvusest püsielanike puhul.**

14. Kokkuvõtte põhitulemustest

Peatükk 7: Keeleoskus ja keelekasutus (Külliki Seppel)

Muust rahvusest inimeste eesti keele oskus on uuritud aastate (2008–2023) jooksul aeglaselt, kuid järjepidevalt kasvanud, seda nii eesti keele aktiivse oskuse osakaalu kasvus 32%-lt 46%-le kui ka nende inimeste osakaalu vähenemise läbi, kes eesti keelt üldse ei oska 20%-lt 4%-le.

Oluliseks murekohaks on tõik, et Eesti 15–29-aastaste noorte hulgas üle poole hindab oma keeleoskust keskmiseks või nõrgaks. Eesti keele valdajadki hindavad oma passiivset lugemisoskust kõrgemalt kui aktiivset suhtlusoskust, eesti keeles suhtlemisoskust peab heaks ainult kolmandik muust rahvusest noortest. **See näitab, et koolikeskkond ei paku piisavalt kõrgel tasemel eesti keele õpet.** Vanuserühmas 30–49 on eesti keele valdajate osakaal suurem, mis omakorda näitab, et teatud osa keelelisest arengust toimub veel koolijärgselt töökeskkonnas praktilises suhtluses.

Eesti elanike töökohad on valdavalt mitmekeelsed, ligi pooled Eesti töötavad või õppivad elanikud kasutavad tööl nii eesti kui ka vene keelt, veerand kasutab lisaks veel ka inglise keelt. Eesti keelt ei pea kasutama tööl üks kolmandik, vene keelt ei kasuta üldse ainult kümnendik muust rahvusest inimestest. Eestlastest töötab 39% töökohal, kus kasutatakse ka vene keelt. Vene keelt valdab kokku umbes pool Eesti elanikest. Inglise keele oskus on eestlastel parem kui muust rahvusest inimestel ning nad kasutavad ka tööl inglise keelt sagedamini.

Kuigi üle kahe kolmandiku töötavatest muust rahvusest inimestest kasutab töökeskkonnas eesti keelt, ei kandu see samaväärselt üle erasfääri, sh ka hea eesti keele oskusega inimestest kasutab eesti keelt väljaspool töökohta ja kooli alla kahe kolmandiku. Ainsana on suurem eesti keele kasutus töövälises kontekstis piirkondades, kus eestlastel on selge ülekaal.

Keeleõppe puhul peab arvesse võtma, et muust rahvusest inimesed väärtustavad eesti keele kui teise keele puhul selgelt instrumentaalseid aspekte rohkem kui kultuuriliselt ühendavaid aspekte, sh ka need, kes kuuluvad täiesti lõimunud rühma, ja need, kes on omandanud eesti keele eestikeelse kooli keskkonnas. See viitab vajadusele **paremini siduda keeleõpet inimestevahelise töövälise suhtluse ja eestikeelses kultuuriruumis praktilise osalemisega, sh huvihariduse kaudu.**

Peatükk 8: Ruumilised kogemused väljaspool Eestit ja hargmaisuus (Külliki Seppel)

Üldine välismaal käimise kogemus ja kontaktide omamine on muust rahvusest inimeste hulgas suurem kui eestlastel (78% vs. 72%), samas on selle põhjuseks just hargmaised seosed Venemaa

ja endise NL-i piirkonnaga (v.a Baltimaad). Väljaspool päritolupiirkonda on eestlaste ruumiline kogemus veidi kõrgem: teatud liiki isiklik kogemus või kontaktid vähemalt ühe riigi/piirkonnaga väljaspool Eestit on 69%-l eestlastest ja 61%-l muust rahvusest elanikest. Puhkuse- ja tööreiside osas on eestlaste osakaal suurem Läänemere piirkonnas, samas kui muust rahvusest elanikud eelistavad reisimiseks rohkem Türgit ja Lähis-Ida piirkonda.

Kui isiklik kogemus välismaaga seal elamise ja reisimise kaudu on eestlastel ja muust rahvusest inimestel suhteliselt sarnane, on muust rahvusest inimestel suurem isiklike kontaktide võrgustik nii päritolupiirkonnas kui ka väljaspool seda, mida võib osaliselt seletada suure venekeelse diasporaaga nii Euroopas kui ka mujal maailmas. Samas on eestlased märksa aktiivsemad meedia kaudu välismaailmaga kursis hoidmisel.

Muust rahvusest inimeste hargmaisuus väljendub kõige rohkem läbi isikliku suhtluse Venemaal ja endiste NL-i riikide elanikega (38%), vähemal määral on olnud isiklik kogemus kas sageda reisimise (20%) või pikema elamise (17%) kaudu. Kogemuse ja kontaktide ulatus on seotud ka ea ning sisserände põlvkonnaga, nooremate ning teise (ja veel enam kolmanda) põlvkonna hargmaisuus on vanemaalaste ning esimese põlvkonna sisserändajate omast väiksem.

Samas kinnitas ka käesoleva monitooringu tulemuste analüüs juba varasemates uuringutes välja tulnud aspekti, et **muust rahvusest inimeste hargmaisuus Venemaa ja endiste NL-i riikide suunas ei ole takistuseks lõimumisel Eestiga. Pigem on neil inimestel, kes omavad rohkem kogemusi ja kontakte muu maailmaga väljaspool Eestit, ka lõimumistase kõrgem.**

Peatükk 9: Meedia ja infoallikad (Külliki Seppel)

2023. aasta lõimumismonitooringu tulemuste alusel võib kinnitada, et 2020. aasta uuringust ilmnunud trend, et **muust rahvusest inimeste jaoks on Venemaa (tele)meedia asemel olulisimate infoallikate pingereas kõrgema koha võtnud kohalik venekeelne meedia (eeskätt veebipõhised uudisteportaalid).** Venemaa sissetungi järel Ukrainasse on veelgi enam langenud Venemaa meediakanalite jälgimine ja usaldusväarsus.

Venemaa sissetungile Ukrainasse järgnenud infosõja foonil on aga venekeelse elanikkonna silmis langenud hinnangud ka kohalike infokanalite olulisusele ja usaldusväarsusele. Kohalikke infokanaleid (ETV+, kohalikud venekeelsed uudisteplatvormid, kohalikud lehed) peab usaldusväärseks alla poole muust rahvusest inimestest, samas kui eestlaste jaoks on ETV endiselt tugevaks ankurkanaliks, mille pakutavale infole julgetakse tugineda (usaldus 86%).

14. Kokkuvõtte põhitulemustest

Mõlemas rahvusrühmas on kasvanud sotsiaalmeediaplatvormide kasutus, eriti vanemate põlvkondade puhul, kelle hulgas sotsiaalmeedia mittekasutajate hulk on võrreldes eelmiste uuringutega veelgi kahanenud. **Võrreldes eestlastega on muust rahvusest inimesed märksa aktiivsemad sotsiaalmeedia kasutajad, kui võtta arvesse erinevate kasutatavate platvormide ja keskkondade hulka, samuti on tähelepanuväärne kõige vanema vanuserühma eestlastest oluliselt aktiivsem tegutsemine erinevatel platvormidel, sh kõige rohkem YouTube'ist infot otsides.** See on kooskõlas ka varasemate Venemaa-Ukraina konflikti kontekstis läbi viidud uuringutega (Juzefovičs ja Vihalemm, 2020; Kantar Emor, 2023), mis on näidanud traditsiooniliste meediainstitutsioonide suhtes kasvanud usaldamatust muust rahvusest inimeste hulgas. **Eesti venekeelsele elanikkonnale on omane püüd kokku panna autonoomne tõlgendus maailmas toimuvast, toetudes väga mitmekesistele infoallikatele nii traditsioonilises kui ka uusmeedias, nii Eesti, Venemaa kui ka väliskanalitest saadavale infole.**

Peatükk 10: Üleminek eestikeelsele haridusele ja selle oodatavad mõjud Eesti ühiskonna lõimumisele (Marju Lauristin)

Kui eelnevates monitooringutes sai hinnata eestikeelsele haridusele üleminekut tulevikueelistuste võtmes, siis nüüd on fookuses realselt käivitunud reformiprotsessiga seonduvad probleemid. Vaatlesime nii eestlaste kui ka venekeelse elanikkonna suhtumist reformi, arusaamasid seda takistavatest teguritest ja ka reformi mõjudest lõimumise vaatepunktist. Eestikeelsele haridusele täielik üleminek kõigis kooliastmetes alates alusharidusest on valitsuse otsusega kavandatud aastateks 2024–2030 ja see peab kaasa tooma otsustava murrangu venekeelsete noorte senisest edukama lõimumise tagamiseks. Eestikeelsete vastajate seas toetab 86% valitsuse otsust, venekeelse elanikkonna seas on toetus oluliselt väiksem: kokku küll ka 70%, kuid sellest ainult 26% on täiesti positiivsed vastused, pea kaks korda rohkem (46%) on neid, kes reformi toetavad n-ö tingimuslikult, rõhutades takistusi reformi elluviimisel. 30% muust rahvusest vastajatest on reformi vajalikkuse suhtes eitaval seisukohal.

Kuigi valitsuse otsus lasteaedade ja algkooli esimeste klasside üleminekuks eestikeelsele õppele oli küsitluse ajaks juba tehtud, soovisime siiski saada täpsemalt teada ka seda, millist lasteaeda ja kooli vanemad/vanavanemad oma lastele eelistaksid. Selgus, et 2023 aasta kevadeks oli enamik venekeelseid vanemaid jõudnud seisukohale, et eesti keel tuleks lastel omandada kas juba eestikeelses lasteaia (58%) või põhikoolis (54%), vastavalt 23% ja 10% eelistaks eesti keele omandamiseks täiesti eestikeelsele koolile või lasteaiale siiski keelekümblusklassi või -lasteaiarühma. Ainult 3% soovis täielikult venekeelse õppega põhikooli ja 8% venekeelsete lasteaedade jätkamist.

Eestlaste seas on väga kõrged ootused reformi positiivse mõju suhtes kogu lõimumisprotsessile. Venekeelsete vastajate seas on ootused veidi tagasihoidlikumad. Loodetakse, et haridusreform aitab lõimumisprobleeme senisest edukamalt lahendada, vähendades ebavõrdsust ning soodustades ühiste suhtlusvõimaluste tekkimist, toetades ühist vabakondlikku tegevust ning aidates lahti saada elukondlikust segregatsioonist. Ligi pooled venekeelsetest vastajatest usuvad, et eestikeelne haridus vähendab rahvustevahelist usaldamatust ning liidab eestlased ja muud rahvused ühiseks Eesti rahvaks.

Kõige positiivsemad ootused on selles suhtes, et üleminek eestikeelsele haridusele peaks olema tõhusaks toeks venekeelsete noorte sulandumisel eestikeelsesse kultuuriruumi ja avalikku ellu ning tagama edu tööturul.

Nagu näitasid ka eelmised monitooringud, on nii eestlaste kui ka venekeelsete vastajate enamus positiivselt meelestatud erineva emakeelega laste õppimise suhtes samas klassis või rühmas. Seejuures on küll ainult kolmandik eestlastest ja veerand venekeelsetest vastajatest täiesti veendunud sellise õppevormi paremuses. Põhiprobleemi nähakse õpetajate võimekuses hallata sellist mitmekultuurilist klassi ning tagada piisav tähelepanu kõigile õpilastele.

Nii eestlased kui ka muude rahvuste esindajad on üksmeelel, et põhiprobleemiks on õpetajate ja tugipersonali puudus koolides. Venekeelsete vanemate murelikkus on suurem kui eestlastel ka reformiga seotud praktiliste ettevalmistuste osas, eriti mis puudutab koolide ja ka õppurite varustatust õppematerjalide- ja vahenditega, mis aitaksid nii õpetajatel kui ka lapsevanematel raskustega paremini toime tulla. Samuti muretsetakse selle pärast, kas õpetajad on piisavalt ette valmistatud mitmekeelses klassis õppetöö korraldamiseks.

Eestikeelsete vastajate jaoks on seevastu rohkem esiplaanil reformi psühholoogiline külg ning võimaliku väärtuste konfliktiga seonduvad probleemid. Nad peavad põhitakistuseks pigem õppijate ja venekeelsete vanemate ning õpetajate hirme ja eelarvamusi kui praktilisi probleeme. Samuti on eestlased suuremal määral rõhutanud venekeelsete koolide õpilaste ja õpetajate ebapiisavat eesti keele oskust kui põhilist takistust, miks reform võiks ebaõnnestuda. Venekeelsete vastajate jaoks on raskemini ette kujutatav ka eesti ja vene koolide koolikultuuri erinevus, millega lapsvanemana kindlasti seisavad ees tõsised kokkupuuted.

14. Kokkuvõtte põhitulemustest

Erinevad arusaamad Nõukogude Liidu ja Venemaa ajaloost on olnud üks olulisemaid venekeelse elanikkonna lõimumist takistavaid probleeme, mis on saanud uue teravuse seoses Ukraina sõjaga. Seetõttu on õigustatud eestlastest vastajate valdava enamuse ootus, et eestikeelsele haridusele üleminekuga peaks toimuma ka muutus venekeelsete õpilaste arusaamades Eesti ning Nõukogude Liidu ajaloost. See seisukoht leiab aga tuge vaid 47% venekeelsete vastajate poolt, kusjuures 30% väidab kindlalt, et ei ole sellise lähenemisega nõus.

Üldjoontes on venekeelne elanikkond reformi suhtes ettevaatlik ja palju pessimistlikum kui eestlased. Samas on monitooringus esile tõstetud probleemid pea kõik juba ka avalikkuse tähelepanu all ning mõnedki neist leidmas praktilisi lahendusi.

Peatükk 11: Kodakondsus, poliitiline enesemääratlus ja osalus ühiskonnas (Kaisa Esko, Aivar Voog)

Hetkel Eesti kodakondsuseta inimestest sooviks 48% Eesti kodakondsust, sealhulgas 50% Venemaa kodakondsusega, 60% määratlemata kodakondsusega ning 20% mõne muu riigi kodakondsusega inimestest. Kodakondsust soovitakse eelkõige selleks, et oleks võimalus osaleda Eesti ühiskondlikus elus ning käia valimas. See näitab, et Eesti kodakondsuseta püsielanikud tunnevad huvi ühiskonnas olulistel teemadel kaasa rääkimise vastu. Teine väga oluline mõjutaja Eesti kodakondsuse soovil on võimalus reisida riikidesse, millel on Eestiga viisavabadus – see on mõjutajaks eelkõige vähem lõimunud klastritele D ja E.

Poliitilise aktiivsuse puhul väljendavad Eesti püsielanikud oma arvamusi eelkõige läbi diskussioonide sõpraderingis. **Tänavu, võrreldes 2020. aasta EIM-iga, on kasvanud allkirjade andmine protestiavaldustele, üleskutsetele, petitioonidele. Samuti on tõusnud nende inimeste osakaal, kes on võtnud osa protestiaktisioonist, meelevaldusest või piketist.**

Erakondlike eelistuste puhul oli Eesti kodanike eelistatuim erakond uuringu läbiviimise ajal Reformierakond. Vene ja muu kodakondsusega inimeste jaoks on tugev liider Keskerakond. Kui me vaatame erakondlikke eelistusi muu rahvuse lõimklastrites, siis täielikult lõimunud A-klastri on väga liberaalse hoiakuga ning klaster kolm eelistatuimat erakonda on Reformierakond, Eesti 200 ning Sotsiaaldemokraadid. Teiste klasterite puhul on liider siiski Keskerakond, kuid erisus ilmneb ka selles, et nõrgalt lõimunud kriitiline D-klastri on ka oluline EKRE pooldaja, kui teised klasterid (B, C, E) võtavad suuresti poliitikakauge hoiaku ning ei too välja ühtegi lähedast erakonda. Üldiselt võib öelda, et ka venekeelse valijaskonna erakondlikud eelistused on mitmekesisemaks muutunud, mis on positiivne märk sisulise lõimumise kohta.

Institutsioonide puhul on olulisteks muutusteks võrreldes eelmise EIM-iga presidendi usaldusväärse tõus ning valitsuse ja riigikogu usaldusväärse langus. Rahvusvahelistest organisatsioonidest on NATO eristuv seetõttu, et sellel institutsioonil on suur vahe usaldusväärse eestlaste (kõrge usaldus) ning muust rahvusest inimeste vahel (madal usaldus). Samas on usaldus NATO vastu Ukraina sõja kontekstis muutunud väga oluliseks poliitilise lõimumise indikaatoriks. Klasterite puhul on selge, et mida kõrgem on lõimumise tase, seda kõrgem on üldine usaldusväärus institutsioonide, sh ka NATO vastu.

Kaitsetegevuses osaluse poolest on kõrge lõimumisastmega inimesed enam valmis kaitsetegevusse panustama kui madala lõimumistasemega klasterid. **Kokku on pigem valmis osalema kaitsetegevuses oma võimete ja oskuste kohaselt 63% Eesti püsielanikest ning valmis panustama mittesõjaliste tegevustega 75% püsielanikest.**

Avalikel kultuuri- ja spordiüritustel osalemine ei ole eestlaste seas taastunud langusest, mis toimus aastal 2020. Kuigi ka muu rahvuse puhul toimus selgelt langus koroonapandeemia ajal, on nende osaluste osakaal suuresti taastunud varasemale, 2017. aasta tasemele.

Kultuuri naudivad eestlased eelkõige emakeeles, kuid Eestis elavad muust rahvusest inimesed naudivad lisaks emakeelsele kultuurile ka eestikeelset kultuuri. Seejuures on täielikult lõimunud A-klastri enam avatud eestikeelsele, ingliskeelsele ja muukeelsele kultuurile kui emakeelsele, seevastu vähe lõimunud D- ja E-klastri eelistavad siiski eelkõige emakeelset kultuuri ja teoseid. E-klastri on ka suur osa (29%) neid, kes ei saa eestikeelses keskkonnas hakkama. **Arvestades A-klastri kultuuriaktiivsust ja avatust eestikeelsele meediale ja kultuurile, tuleks julgemini rõhutada lõimumise positiivset mõju ka rahvusriiklikust aspektist.**

Peatükk 12: Lõimumine ja Ukraina sõja mõjud (Kaisa Esko)

Eesti püsielanikest 37% nendib, et Venemaa sõda Ukrainas on otseselt nende elu mõjutanud. Eestlaste seas on see osakaal 32% ning muust rahvusest inimeste hulgas 46%. Valdavalt tunnevad muust rahvusest inimesed sõja mõjusid enam kui eestlased. Mõjude erinevate aspektide osas tuntakse enim seda, et sõda on lõhkunud kogu turvalise maailma, milles seni elati. Oluliselt nõustatakse ka väidetega, et sõda on muutnud suhtumist vene keele kasutamisesse halvemaks, ning et Lääne ja Venemaa sõjaline vastasseis nõuab valikut, kummal pool Eesti elanikuna olla.

14. Kokkuvõtte põhitulemustest

Sõda Ukrainas on suurema osa elanike hinnangul mõjutanud suhteid teiste inimestega – muutust on täheldanud 54% kõigist püsielanikest ning seda eriti suures osas täielikult lõimunud A-klastrisse ning nõrgalt lõimunud aktiivsesse kriitilisse D-klastrisse kuuluvad muust rahvusest inimesed. A-klastrisse kuulujad toovad enim välja seda, et sõja teemad on rikkunud suhteid või tekitanud pingeid suhetes perekonnaliikmete ja sugulastega. D-klaster väljendab pigem tunnetust, et sõda on lõhestanud nii eestlasi kui ka venekeelset kogukonda.

A-klastrisse kuuluvatel elanikel on Ukraina sõja suhtes sarnased vaated eestlastega, D-klaster on aga kategooriliselt teistsuguste hoiakutega. Lõimunud A-klastrite liikmed usuvad Ukraina võitu, toetavad Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale ning usuvad võimalusse, et Venemaa võib ka teistele endistele Venemaa impeeriumi osadele kallale tungida. D-klastrite arvamused on vastanduvad – usutakse sõja lõppu läbi kompromissi, hinnangud Eesti riigi toetusele Ukrainale on pigem negatiivsed ning kartus kallaletungi ees on madal.

Toetus Ukraina sõjapõgenike vastuvõtmisele ja abistamisele on kõrge – ka need, kes üldiselt Eesti riigi toetust sõdivale Ukrainale väga positiivselt ei hinda, on siiski valdavalt toetavad sõjapõgenike abistamise osas. Ukraina sõja kaudseks mõjuks võib pidada ka seda, et tänavu on oluliselt tõusnud nende eestlaste osakaal, kes suhtusid negatiivselt sellesse, kui Eesti järgmiseks peaministriks saaks (eesti)venelane. Ka muu rahvuse seas on see osakaal tõusnud, kuid selle hoiakuga muust rahvusest inimesi on siiski väga vähe. Muu rahvus on eelkõige arvamusel, et rahvus ei ole selle ameti puhul oluline.

Peatükk 13: Uussisserändajate kohanemine (Jaanika Hämmal, Kaisa Esko)

Hoolimata sisserännanute koosseisu muutumisest seoses Ukrainast tulnud sõjapagulastega võib öelda, et **suur osa sisserändajatest – ligikaudu kolm neljast – on Eestis hästi kohanenud ning halvasti kohanenute osakaal on viimases kahes monitooringus jäänud vaid 5–6% juurde.** Sisserändajad on oma eluga Eestis rohkemgi rahul kui püsielanikud.

Ülekaalukas osa uussisserändajatest (79%) hindab oma elukvaliteeti Eestis paremaks kui päritoluriigis ning see ei hõlma ainult majanduslikke aspekte, vaid nad hindavad siinset turvalist ja stabiilset elukeskkonda (eriti kolmandate riikide kodakondsusega inimesed) ning puhast loodust. Olles Eestis hästi kohanenud, plaanib kaks kolmandikku sisserändajatest oma elu pikemalt Eestiga siduda, elades püsivalt siin või harrastades pendelrännet mõne teise riigi vahel.

Seoses sellega, et sisserändajad ei ole homogeenne grupp, on oluline välja tuua, et kõigil neist ei lähe ühtemoodi hästi ja on neid, kelle elu Eestis on keerulisem. **Ukraina sõjapõgenikud on vähem rahul oma positsiooniga tööturul: nende seas on keskmisest kaks korda enam töötuid, nad on sagedamini oma töö jaoks üle kvalifitseeritud, vähem rahul oma palgaga ning vähem kindlad võimaluses leida tööd, kui nad peaksid seda otsima.** Töökoha leidmine ning eluaseme saamine on nende jaoks olnud kõige suuremad probleemid. Rohkem on nende seas majanduslikke toimetulekuraskusi kogevaid ning riigilt pere- ja sotsiaaltoetusi saavaid inimesi. Nad on eluga tervikuna vähem rahul. Sellest hoolimata hindab 63% neist Eestis kohanemist heaks ning ülejäänud sisserändajatest enam peavad nad Eestit külalishahkeks riigiks.

15

Teoreetiline refleksioon: lõimumisprotsess kui Eesti ühiskonna morfogeneetiline transformatsioon

Lõimumistüpoloogia

Marju Lauristin

Tartu Ülikool

Triin Vihalemm

Tartu Ülikool

15. Teoreetiline refleksioon

Lõimumisprotsess kui Eesti ühiskonna morfogeneetiline transformatsioon

Eesti ühiskonna lõimumisprotsess on jõudnud XXI sajandi esimese veerandi lõpuks uude ajajärku. Võime öelda, et alles nüüd hakkab uute vapustuste ja kriiside mõjul hajuma selle protsessi alguskümnendil valitsenud nn siirdetrauma (Sztompka 1991), mille tekitasid riikluse taastamise järgsed kiired ja dramaatilised muutused majanduses, poliitikas ja ühiskonnasisestes suhetes, sh rahvussuhetes. Kuigi 1990ndate alguses olid igapäevaelus kohanemissurve all nii eestlased kui ka muust rahvusest inimesed, oli Nõukogude Liidu lagunemine ja sellega kaasnenud poliitilise ja majandusliku staatuse järsk muutus Eesti venekeelset elanikkonda ühiselt tabanud väljakutse, mis sarnastas ka nende ühiskondlikke hoiakuid, väärtusi ja praktikaid ning eristas rühmana eestlastest (Lauristin ja Heidmets 2002).

Eesti lõimumispoliitika arusaamad kujunesid ajal, mil venekeelne elanikkond oli sunnitud pärast Eesti taasiseseisvumist loobuma talle Nõukogude Liidus ametlikult omistatud 'suure venna' positsioonist ning pidi kohanema talle seni mitteomase vähemuse olukorraga, kellele rakendusid Euroopas hästi läbi töötatud vähemuste poliitika põhimõtted ja vormid. Sellise poliitika üheks jooneks on demokraatlike rahvusriikide riigirahva põhiseaduslik vastutus vähemuste toimetuleku ja võrdse kohtlemise eest.

Venekeelse elanikkonna kohanemine oma uue, tema jaoks eelnevast 'madalama' rahvusvähemuse positsiooniga ei laabunud eriti ladasalt. Ka eestlased ei olnud oma riigirahva rolli veel saanud täielikult tunnetada ega selle vastutusega harjuda. Algselt oli olukord keeruline ka seetõttu, et pärast taasiseseisvumist oli venekeelse elanikkonna seas kodanikke väga väike osa ning seetõttu ka nende osalus uue õiguskorra loomises praktiliselt olematu. Tänapäevaks on olukord tunduvalt teisenenud. **Kolmekümne aastaga on venekeelse elanikkonna lõimumise üks tagajärgi olnud venekeelsete Eesti kodanike arvu kasv, mille tulemusena saab tekkida nende kui Eesti riigirahva, demose liikmete normaalne esindatus seadusandlikes institutsioonides. Samas on välja kujunemas venekeelse vähemuse sisemine eristumine huvide järgi nii majandusliku kihistumise lõikes kui ka erialase ja poliitilise aktiivsuse suunas.** Kui kahel esimesel kümnendil oli venekeelsete poliitikute roll defineeritud põhiliselt *in corpore* rahvusvähemuse esindajana, on tänapäevaks Eesti venekeelne elanikkond sisemiselt järjest enam eristunud, mida näitab käesolevas monitooringus täheldatud muust rahvusest valijaskonna erakondlike eelistuste mitmekesisustumine.

Selles uues olukorras saab rohkem esile tulla ka lõimumisvaldkonnas valitsev suhete ja rollide paljus. Eestlastel eraldi võetuna ei ole enam vaja kanda riigirahva vastutust vähemuste käekäigu pärast. Venekeelse elanikkonna esindajad on samuti poliitikat loovate aktiivsete subjektide rollis ning

riigirahva seas on muudest rahvustest kodanike osakaal kasvanud piisavalt suureks, et riigi ja omavalitsuste tasandil jagada vastutust eduka lõimumise tagamisel. Käimasolev haridusreform on nende muutunud suhete ilmekaks näiteks.

Seetõttu saame täna eestlasi ja muid rahvusi käsitleda lõimumisväljal partneritena, kelle ühine 'projekt' on lõimunud ja sidus Eesti ühiskond. Venekeelsetes vastajates näeme selle protsessi olulist osapoolt, kelle valmisolekust ja aktiivsusest sõltub lõimumise lõpptulemus samal määral kui eestlastest. Eestlaste osalemist lõimumisprotsessis käsitleme kui valmisolekut toetada muust rahvusest elanike sulandumist Eesti ühiskonda ja sisenemist eestikeelsesse kultuuriruumi, muust rahvusest Eesti püselanike osalemist lõimumisprotsessis aga omakorda selle aktiivsete subjektidena, kes eesmärgipäraselt aitavad kaasa Eesti ühiskonna demokraatlikule arengule ja sealhulgas ka Eesti kui rahvusriigi põhiseaduslike eesmärkide täitmisele.

Tegelikult määratles juba esimene riiklik lõimumisprogramm (2000) integratsiooni Eesti ühiskonnas kahepoolse protsessina, mis kätkeb endas kõiki ühiskonna liikmeid ühendava poliitika tekitamist ja edendamist koos etniliste erinevuste säilitamise võimaldamisega. Selle teoreetiliseks aluseks oli Kanada sotsiaaltropoloogi John Berry mudel, mille kohaselt vastuvõtva ühiskonna sisemine keerukus ja killustatus loob sisserännanutele ning nende järeltulijatele akulturatsiooni jaoks erinevad kohanemisrajad, alates segregatsioonist ja lõpetades assimilatsiooniga. Esimese riikliku integratsioonistrateegia koostamisest saadik 1990ndate lõpul valiti Eesti teeks eestlaste ja muust rahvusest elanike järkjärguline õiguslik, majanduslik, kultuuriline ja poliitiline integratsioon ehk kujunemine võrdseteks osalejateks ühises avalikus ruumis (Heidmets, Lauristin 2002). Raivo Vetik on rõhutanud selle lähenemise seost tollal domineeriva liberaalse rahvusriigi kontseptsiooniga, mis eeldas individualistlikku, mitte kollektivistlikku lähenemist vähemuste õiguste küsimustele ning igapäevase vaba valiku toetamist oma suhetes ühiskonnaga, samuti avaliku ruumi ja eraelu selget eristamist (Vetik 2020).

Liberaal-rahvuslik vähemuspoliitika kontseptsioon lähtus rahvusriikide huvist kujundada oma territooriumil sidus ühiskond, vältides separatistlikke, riiklikku tervikut ja stabiilsust ohustavaid tendentse. Seejuures eelistati rahvusvähemuste kollektiivsetele õigustele iga isiku individuaalset vabadust valida oma kultuurilist identiteeti ja keelt, samas rõhutades demokraatlike rahvusriikide kohustust tagada rahvusvähemuste liikmetele nende kultuuri ja emakeele säilimine (toetades vähemuste keele kasutamist hariduses ja meedias).

15. Teoreetiline refleksioon

Rahvusliberaalne lähenemine rahvusvähemuste lõimimisele oli aluseks ka 1998. aastal Euroopa Nõukogu poolt vastu võetud Rahvusvähemuste Kaitse Konventsioonile (FCNM), millega Eesti ka kohe ühines. Selline lähenemine, mis ei toetanud rahvusvähemuste kollektiivsete õiguste esiplaanile seadmist, vaid soodustas rahvusvähemuste liikmete individuaalseid lõimumisvalikuid, oli ka taustaks Eesti esimesele integratsioonistrateegiale, mis võeti vastu Riigikogus 2002. aastal. Samas oli individuaalse lõimumismudeliga seotud ka sotsiaalseid riske, kuna see võimendas sotsiaalse, kultuurilise ja majandusliku kapitali ebavõrdset jagunemist nii vähemuste sees kui ka ühiskonnas üldiselt ning sellega muutis lõimumisprotsessi ka omamoodi kihistumisteguriks (vt selle kohta Vetik 2020). Selle momendi olulisust näitavad ka käesoleva monitooringu tulemused.

Juba kümnenditagustes monitooringutes (Lauristin 2012, Kruusvall 2015) on Eesti venekeelse elanikkonna lõimumist kirjeldatud erinevate lõimrühmade (tüüpide) kaudu, kasutades lisaks kodakondsusele ja keeleoskusele veel mitmeid muid tunnuseid (poliitiline aktiivsus, usaldus institutsioonide suhtes, meediatarbimine jm), mis kujundavad inimese toimetulekut ja identiteeti Eesti ühiskonnas. Akadeemilistes uuringutes on lisaks kasutatud ka hargmaisuse tunnust ning loodud segmenteeritud lõimumise mudel (Vihalemm ja Leppik 2020, Leppik 2021). Siiski ei ole varasemates uuringutes vaadeldud venekeelse elanikkonna ühiskondliku sidustumise viise võrrelduna eestlastega, vaid ikka pigem läbi eestlaste pilgu. Samas on Eesti ühiskonna arenguid, inimeste eneseteostuse võimalusi ja kuuluvustunnet kujundavad tegurid muutunud üha mitmekesisemaks ja komplekssemaks. **On õige aeg asetada Eesti venekeelse elanikkonna lõimumise protsessi analüüs ning sellest tulenevate soovitude rakendamine üldisemasse Eesti ühiskonna sidususe raamistikku**, eriti arvestades Eesti ühiskonna 'lõhenemist' ja 'pragunemist' mitmes suunas, mis praegu meie silme ees toimub.

Sellise ühendava raamistiku loomiseks toetume käesoleva monitooringu tulemuste teoreetilisel mõtestamisel ühiskonna morfogeneetilise analüüsi mudelile, mille on loonud inglise sotsioloog Margareth Archer (Archer 2013). Ühiskonna areng liigub Archeri mudeli järgi ühest tsüklis teise (Joonisel 15.1 kujutatud liikumist tsüklis T1 uude tsüklisse T4) (vt Joonis 15.1). Lõimumist saab käsitleda ühiskonna arengu ja pideva uuenemise ühe väljundina läbi erinevate tsüklite, millest igaühel on iseloomulik struktuursete ja kultuuriliste tegurite ning domineerivate sotsiaalsete agentsuste vastastikmõju (vt Lauristin, Vihalemm P 2020). Ühiskondlikud sündmused ja olukorrad on Archeri järgi pöördumatu iseloomuga, nende mõjul kujuneb ühiskonnas igas tsüklis välja sotsiaalsete agentsuste ehk toimejõudude omavaheline suhete kimp, mis on oma ajahetkes igas ühiskonnas unikaalne ja annab

oma mõjutuse edasi selle ühiskonna järgmistesse arengutsüklitesse. Archeri morfogeneetilist mudelit lõimumise käsitlemiseks rakendades saame väita, et **Eesti ühiskonna lõimumisprotsess oma mehhanismides ja väljundites on unikaalne ühiskonna sotsiaalset sidusust edasi viiv ja mitmekesistav morfogeneetiline transformatsioon, mis viib uue toimejõudude struktuuri kujunemisele.**

Eesti ühiskonna okupatsioonijärgne mitmekultuuriline situatsioon ning Nõukogude koloniaalpoliitikast pärandiks saadud keeleline, tööhõivealane, hariduslik ja meedia segregatsioon on mitme aastakümne jooksul toiminud väljakutsena Eesti riigi ülesehitamiseks jõuka, tehnoloogiliselt võimeka, demokraatliku ja euroopaliku rahvusriigina. Sellise motiveeriva ja mobiliseeriva, aga ka konflikte ja tagasilööke tekitava interaktsiooni tulemuseks **on uus sotsiaalse agentsuse ehk ühiskondlike toimejõudude struktuur, mille sisu kajastavad käesolevas aruandes käsitletud lõimklastrid.**

Lõimklastrid ei märgi inimitüüpe ega sotsiaalseid kooslusi, vaid me mõistame neid kui ühiskonna teatud valdkonnas, antud juhul vähemuste lõimimisel kujunevaid toimejõudusid, otsuseid ja valikuid mõjutavaid praktikate kombinatsioone või motivatsioonikimpe, mida väljendavad ja teostavad teatavate hoiakute, kogemuste ja väärtustega inimesed, kes tegutsevad antud ühiskonnas ning konkreetsetes ajas ning ruumis. **Lõimklastrites peggelduv sotsiaalne agentsus võib pakkuda suureneva koostöövõime ja muutusteks valmisoleku näol uut ressursi ühiskonna arenguks, kuid võib toimida ka arengut pidurdava negatiivse tagasiside allikana, aeglustades otsustusprotsesse ja võimendades konfliktsust.**

Eesti ühiskonna arengutsüklite ning sotsiaalsete agentsuste kaardistamiseks sobiv empiiriline morfogeneetiline mudel on Archeri mudeli edasiarendusena loodud uurimisprojekti „Sotsiaalse ja personaalse aja kiirenemine infoühiskonnas: vahendatud kommunikatsiooni praktikad ja mõjud“ raames valminud teadustöös, mis põhines uurimisrühma originaalsel küsitlusuuringul „Mina.Maailm.Meedia“ (vt Lauristin ja P. Vihalemm 2020, Masso, Lauristin, Opermann, Kalmus 2020). Käesoleva lõimumismonitooringu empiiriliste tulemuste tõlgendamisel on seda mudelit kasutatud ning edasi arendatud. Lõimumismonitooringu andmeid analüüsid (vt pt 3) kirjeldasime sotsiaalseid agentsusi kui lõimklastrid. Käesolevas peatükis pakume selle analüüsi põhjal välja üldistatud lõimumistüpoloogia. Lõimklastrite alusel üldistatud lõimumistüüpide loomisel toetume varasemale uurimiskogemusele 2017. aastal uurimisprojekti „Mina. Maailm. Meedia“ raames (vt Vihalemm, Leppik 2017 ja 2020).

15. Teoreetiline refleksioon

Lõimumistüüpide moodustamine ja lõimumisvälja skeem

Lõimumistüüpide moodustamiseks ja nende nimetamiseks võrdlesime sisendtunnuste keskmisi ja muid lisatunnuseid ning paigutasime selle põhjal klastrid lõimumisvälja skeemile (Joonis 15.1). Klasterite paigutamiseks lõimumisväljale kasutasime nende iseloomustamiseks algse küsimustiku teemaplokkide kaupa moodustatud ühendtunnuseid (indekseid), mis iseloomustasid vastajate lõimumisvaldkonna praktikaid erinevatest aspektidest:

- a) majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise ja võimukapitali omamist ja kasutamist väljendavad indeksid ja üksiktunnused;
- b) Eesti identiteeti ja Eesti riigiga suhestumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused;
- c) lõimumisprotsessiga seotud muutuste suunda, ja nendega suhestumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused;
- d) positiivset või kriitilist hoiakut, muutuste toetamist või neile vastandumist väljendavad indeksid ja üksiktunnused.

Lõimumisvälja telgedeks valisime esiteks, teatud kapitalide (majandusliku, sotsiaalse, kultuurilise, sümboolse) omamisest tuleneva ressursirikkuse (vertikaalne telg), ja teiseks, positiivselt või negatiivselt lõimumisega suhestumise, lõimumisega seotud poliitikate vastustamise või toetamise (horisontaalne telg). Lõimklastrite paigutamisel lõimumisvälja telgede suhtes kasutati klasterite indeksite keskmiste erinevust samade indeksite kogu valimi keskmistest. Sellisena on lõimklastrid relatsioonilised subjektid, kes iseloomustavad käesolevat seisundit ning kujundavad järgmisi arengutsükleid. **Lõimklastrid on seega omamoodi prisma, mille kaudu tõlgendada Eesti ühiskonna arengut täna ning tulevikus.**

Klatri ressursirohkust, toimevõimekust iseloomustavad indeksid (vertikaaltelg):

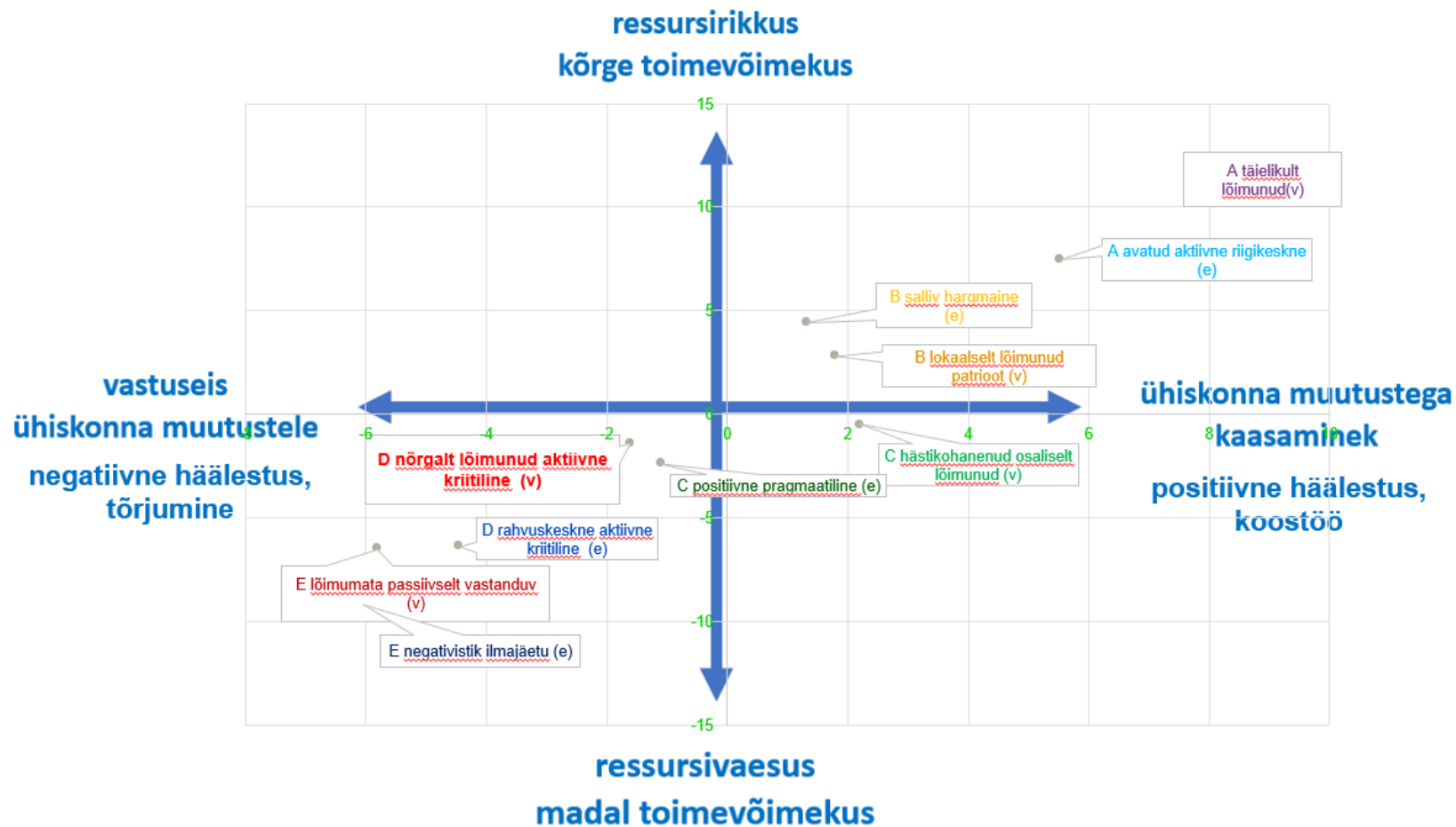
- Sissetulekute piisavus
- Eesti keele kasutamine
- Inglise keele oskus
- Informeeritus Eestis toimuvast
- Institutsionaalne usaldus
- Suudab oma huve kaitsta
- Võimalus mõjutada ühiskonda
- Võrdsustaju
- Eesti identiteet
- Tunneb end osana Eesti ühiskonnast
- Ei tunne rahvuse tõttu sallimatust
- Rahulolu oma eluga

Klatri suhestumist muutustega, orientatsiooni koostööle vs. vastandumisele iseloomustavad indeksid (horisontaaltelg):

- Rahulolu Eesti riigi tegevusega
- Suhtumine riigikaitse
- Kodanikuaktiivsus
- Valmisolek kohaneda muutustega (rohepöore, töö iseloomu muutus, elukestev õpe, digipöore)
- Sallivus
- Hinnang haridusreformile
- Osalemine protestiaktatsioonides
- Erinevus rikastab Eesti kultuurielu
- Erinevused ei lagunda ühiskonda
- Eestlast ei eelistata
- Suhtumine ajalukku

15. Teoreetiline refleksioon

Joonis 15.1 Eesti- ja venekeelsete lõimklustrite positsioonid agentsuste teljel

Originaali allikas: Masso, Lauristin, Opermann, Kalmus 2020

15. Teoreetiline refleksioon

Lõimumine läbi Eesti ühiskonna arengutsüklite

Võime lõimumisprotsessi vaadelda kui erinevates perioodides toimunud sotsiaalse ja kultuurilise interaktsiooni osa, mille toimetel kujunevad ja muutuvad ühiskondlikud agentsused ehk toimejõud. Lähtudes Lauristini ja Vihalemma kirjeldatud Eesti morfogeneetilise arengu tsüklitest (vt Lauristin, Vihalemm 2017, 2020), saame lõimumist siduda nende perioodide jaoks iseloomulike laiemate ühiskondlike arengutega (vt Joonis 15.2) .

Rahvusriigi ülesehitamise tsükkel 1992–2003 T1

Sotsiaalne interaktsioon: parlamentarismi areng, omandisuhted, tööhõive struktuuri muutus, sotsiaalne kihistumine; välismaalaste seadus, keeleseadus ja kodakondsusseadus, Vene sõjaväe ja sellega seotud venekeelse elanikkonna kahanemine, piirkondliku, ja etno-sotsiaalse ebavõrdsuse kujunemine, riikliku lõimumispoliitika loomine ja sellega seotud institutsioonide areng, 'tiigrihüpe', välisinvesteeringute kiire juurdevool.

Kultuuriline interaktsioon: rahvuskeskne vaade majandusele ja ühiskonnale. Üleminek eestikeelsele haridusele toimib lõimumise kiirendajana, kuid teatud määral võib võimendada ka vastuolusid ja tekitada uusi toimetuleku probleeme. Vene ohu identiteedipoliitikat toetav ja mobiliseeriv mõju; liberaalsete individualistlike vabaduste väärtustamine, motivatsioon kiireks ühinemiseks EL-i ja NATOga; edukeskne, kaotajaid (sh vähemusi) marginaliseeriv siirdekultuur, 'tiigrihüppe' tehnoloogiline optimism ja rahvusvaheline edukuvand.

Agentsused: uus poliitiline ja ärieline eliit; erakonnad, tööturu partnerid, Eesti kodanikud ja mittekodanikud, 'võitjad ja kaotajad', etnilised ja piirkondlikud identiteediühendused

Lõimumine: euroopaliku vähemustepoliitika mudeli ametlik omaksvõtt, riikliku lõimumispoliitika käivitumine; mitmekultuurilise hariduse kontseptsioon, "sotsiaalne kodakondsus" ja kohalik poliitiline agentsus, etniline palgavahe, keeleoskuse kujunemine kapitaliks, väljaränne kui alternatiiv, katsed eestikeelsele õppele üleminekuks, Venemaa meedia mõju.

2. Rahvusvahelistumise tsükkel 2004–2017 T2-3

Sotsiaalne interaktsioon: e-riigi areng; rände intensiivistumine ja tagasirände suurenemine, eurobürokratia kasv, majanduskasv ja heaolu tõus, majanduskriis ja eurole üleminek, kihistumise süvenemine.

Kultuuriline interaktsioon: 'rahvusliku liberalismi' ideoloogia, formalismi ja võõrdumuse kasv, 'eurokeele' levik; põlvkondliku väärtuskonflikti ilmnemine, uuskogukondlikkus, uute kultuurivormide ja sümbolite mitmekesisus, virtuaalne reaalsus ja identiteedimängud, hübriidkultuurid, infovoogude küllus, inglise keele muutumine üldkasutatavaks suhtlusekeeleks.

Agentsused: peavoolu erakonnad, 'eurokraatlik' ametnikkond, tehnouuendajad, tugevnevad kodanikuühendused, 'aeglustajad' ja 'kiirendajad', internetikogukonnad.

Lõimumine: Pronksiöö trauma, Venemaa identiteedinarratiivi tugevnemine, ressursirikka/aktiivse, venekeelse patrioodi, eestikeelse kriitilise ning ressursivaese/passiivse lõimumismustri eristumine ning soovitusel nende käsitlemiseks IM 2011/12 aruandes, hargmaisuse kasv.

15. Teoreetiline refleksioon

3. Turbulentsi ja alternatiiviotsingute tsükkel al 2018 T4

Väliskeskond: rändekriis, terrorismi kasv, Brexit, rohepöörde, Covid, Ukraina sõda ja tarneahelate katkemine, majanduslangus, tehisintellekti rolli suurenemine hüvede loomisel, andmeturve.

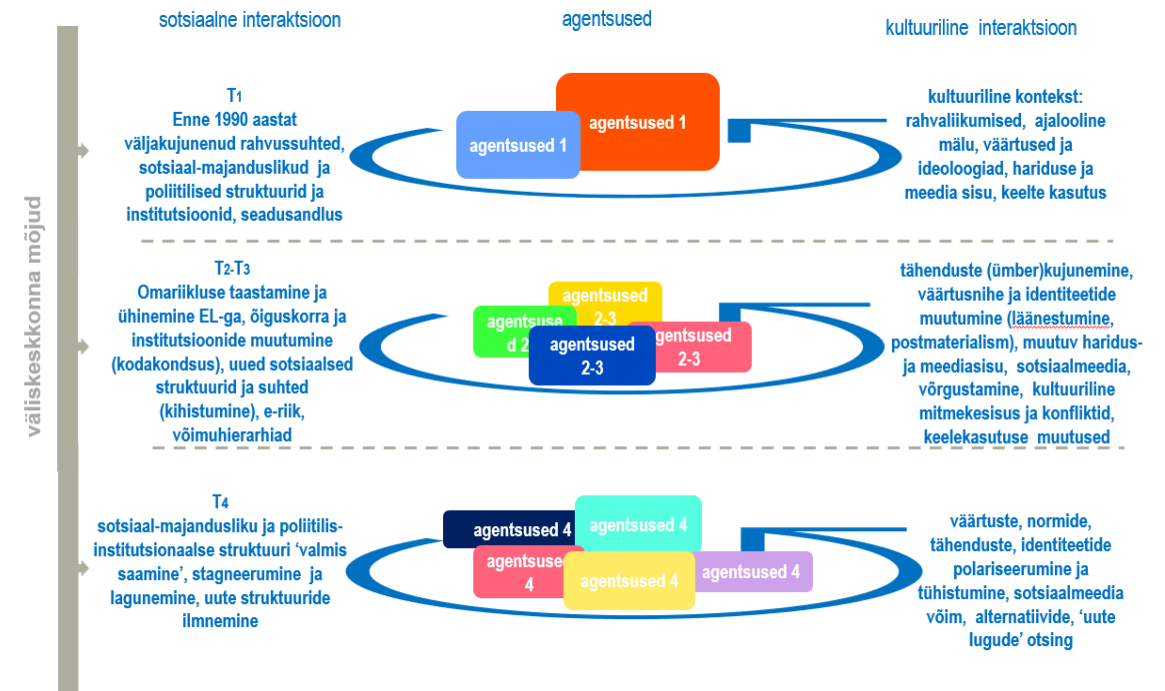
Sotsiaalne interaktsioon: suurenev ühiskonna polariseerumine, sotsiaalselt tõrjutute protest; neoliberaalse hegemoonia lagunemine, uusrahvuslus *contra* kosmopoliitiline uskukogukondlikkus, digiarengute ja sotsiaalmeedia mõju, rahvuskonservatiivide pealetung, koroonakriis kui lõhenemiste võimendaja, Ida-Viru siire põlevkivikeskselt uuele sotsiaalmajanduslikule mudelile.

Kultuuriline interaktsioon: digimeedia ja suunamudijate esiletõus, noore põlvkonna võõrdumine traditsioonilisest meediast, vaimse tervise probleemide pandeemiline levik, Ukraina sõda sunnib tegema selgemaid valikuid Ida ja Lääne orientatsiooni vahel.

Agentsused: 'liberaalid ja konservatiivid', teadlased (Covidi ajal), sõjaväelased (Ukraina), vandenõuteoreetikud, uskukogukondlik konkurentsist mitte huvitatud noor põlvkond; rahvusvahelistunud majanduslik ja kultuurieliit, reeglitesse ja kooskõlastustesse takerdunud ametnikkond.

Lõimumine: noore lõimunud põlvkonna esiletõus, Venemaa narratiivi järgijate selgem eristumine kriiside ajal (Covid, Ukraina sõda), eelmisel kümnendil välja kujunenud lõimumismustrite jätkumine, pragmaatilise kohaliku orientatsiooniga lõimumismustri väljajoonistumine, Ukraina sõja mõju venekeelsele elanikkonnale (sisemine lõhestumine, identiteedikriis) ja eestlastele (uusrahvuslus, julgeolekumaatika mõju lõimumispoliitikale).

Joonis 15.2 Eesti ühiskonna morfogeneetilise muutumise tsüklid

M. Archeri järgi Eesti arengule kohandanud Marju Lauristin, allikas: Masso, Lauristin, Opermann, Kalmus 2020

15. Teoreetiline refleksioon

Lõimumistüpoloogia

Eestlaste ja venekeelsete vastajate lõimklastrite sarnane asetus lõimumisväljal viitab lõimumisprotsessi kui üldisema sotsiaalse muutuse teatud reeglipärasusele. Kuna klastrite paigutus on tehtud klastreid kujundanud indeksite keskmiste väärtuste erinevuse alusel, on eestlaste ja muu rahvuse lõimklastrite paralleelne asetus ilmekaks tõendiks, et tegemist on samade lõimumistüüpide variantidega. Seetõttu moodustasime lõimumise eri astmete iseloomustamiseks kogu valimi kohta ühised lõimklastrid (vt pt 2), millest lähtub allpool esitatav lõimumistüpoloogia (vrd ka Vihalemm, Leppik 2017). Lõimumistüübid on järjestatud A-st E-ni Eesti riigi ja ühiskonnaga positiivse seotuse alusel, klastrite levikut vt Tabel 15.3)

- **A – tüüp: aktiivsel mitmekülgisel osalusel põhinev täielik lõimumine. Seda esindab aktiivne avatud üldklaster A, millesse kuulub 27% eestlastest ja 24% muust rahvusest elanikest.** Seda lõimumistüüpi iseloomustab tugev seotus Eesti ja Euroopaga, edukas tegutsemine spetsialistina erinevates valdkondades ning suhteliselt kõrgem sotsiaalne staatus ja haritus, hea eesti ja inglise keele oskus ning mitmekeelne suhtlus nii töösfääris kui ka väljaspool seda, samas eestikeelse meedia ja kultuuri aktiivne tarbimine. Selles erineva emakeelega inimeste aktiivses kihis ei lahuta inimesi keelebarjäär ega kultuurierinevused, vaid nad toimetavad igapäevaselt koos eestikeelses kultuuriruumis, avalikus elus ja töökohtades, olles valmis kohanema rohepöördest, digitaliseerimisest, töö olemuse muutustest tulenevate väljakutsetega. Neile on omane konstruktiivselt kriitiline hoiak lahendamata probleemide (sh lõimumise ja ebavõrdsuse) suhtes ja samas usaldus riigi institutsioonide võimesse neid probleeme lahendada. Tüüpi kuulub kolmandik muust rahvusest Eesti kodanikest, aga ka iga kuues siin elav Vene kodanik. Võrreldes 12 aasta taguse olukorraga (Integratsiooni monitooring 2011), koondab see lõimtüüp praegu rohkem kõrgharidusega inimesi ning uusi sisseerandajaid.
- **B – tüüp: kohalikul patriotismil ning Eesti riigiga positiivsel seotusel põhinev lõimumine. Seda vähemuse keelelist ja kultuurilist eripära säilitavat, kuid tugeva riigiidentiteediga lõimumistüüpi esindab üldine lõimklaster C kohalik patrioot, millesse kuulub 29% eestlastest ja 22% muust rahvusest inimestest.** Selle regionaalse eripäraga lõimumistüübi esindajad on tugeva kodutundega ning Eesti identiteediga nii eestlased kuid ka muukeelsed kohalikud patrioodid, kes peavad oluliseks turvalisust ning rahulikke ja sõbralikke suhteid ka teistsuguse emakeele ja kultuuriga kaaskodanikega ning on suhteliselt alalhoidlikud, tundlikud paigaga seotud muutuste ning kiirete tehnoloogiliste arengute ja muude n-ö pöörete suhtes.

Elukeskkonna turvalisus ja riigi poolt pakutavate avalike teenuste kättesaadavus on siin oluliseks hüveks, mis liidab erineva kultuuritaustaga inimesi. Venekeelsed selle tüübi esindajad oskavad eesti keelt keskmisest vähem, kuid on aktiivsed ERR-i venekeelsete programmide ja kohaliku venekeelse meedia kasutajad. Võrreldes 12 aasta taguse olukorraga (IM 2011), koondab see lõimtüüp praegu rohkem ka Eesti kodakondsuseta inimesi ja Ida-Virumaa elanikke. Eestlaste seas on see tüüp levinud pigem väikelinnade ja maaelanike seas.

- **C – tüüp (üldklaster B): pragmaatiline salliv lõimumistüüp, millesse kuulub 16% eestlastest ja 26% muu emakeelega elanikest.** See on nii eestlaste kui ka eesti keelest erineva emakeelega, eeskätt noorematele inimestele iseloomulik ettevõtliku ja praktilise hoiakuga, mitmes keeles suhtlev rahvusvahelistunud eluviisiga seltskond, kes on kultuuriliste erinevuste suhtes salliv, piiriüleselt liikuv, kuid eelistab Eestit elu- ja töökohana ning hindab eesti keelt ja elulaadi. Samas on talle sageli omane pigem mitmikidentiteet kui tugev seotus ühe rahvusega. Tüüp on kultuuriliselt ja sotsiaalselt aktiivne, kuid poliitikast vähe huvituv. Selle aktiivse tüübi eripäraks on innovatiivsus ja hea kohanemisvõime, ta on valmis suhtlema tehisaruga ja kaugetest kultuuridest pärit inimestega, omaks võtma digitaliseerimisega seotud uusi töösuhteid ja aktiivselt osalema kliimaprobleemide lahendamisel. 12 a tagasi (IM 2011) seda lõimtüüpi selgelt välja ei joonistunud. Ühiskonna sisemise kompleksuse suurenemine, välistegurite surve ning uue põlvkonna pealetulek on antud lõimtüübi loonud. Siia tüüpi kuuluvad muust rahvusest Eesti elanikud omavad pooled Eesti, pooled aga muude riikide, sh Vene, aga ka Ukraina, Soome jm kodakondsust.
- **D – tüüp: rahvuskeskne kriitiline nõrgalt lõimunud tüüp (siia kuulub 17% eestlastest ja kuni 10% muust rahvusest elanikest).** Nii eestlaste kui ka muu rahvuse puhul avaldub see kriitiline ja konfliktne tüüp Eesti riigi institutsioone mitte usaldavas, üldiselt negatiivses hoiakus. Olles ühiskonnas toimuvatest muutustest nõrduinud, häiritud ja vihane, ollakse samas valmis aktiivselt osalema poliitilistes aktsioonides, et lahendada probleeme. Võrreldes 12 aasta taguse olukorraga (IM 2011), koondab see lõimtüüp praegu rohkem Eesti kodakondsusega ning haritud inimesi, sh ka noori. Sellele tüübile on omane tugev rahvusliku suletuse ja ohustatuse tunne ja rahvustevaheliste kultuurikonfliktide vältimatuks pidamine. Venekeelses variandis on selles tüübis suhteliselt rohkem eesti keelt oskavaid Eesti kodanikke, kes on pettunud oma karjäärivõimalustes ja kogenud diskrimineerivat või halvustavat suhtumist.

15. Teoreetiline refleksioon

- **E – tüüp: negatiivne võõrdunud lõimumatu tüüp (10% eestlastest ja 20% venekeelsest elanikkonnast).** Tunneb end Eesti ühiskonnas võõrdununa, abituna, tõrjutuna ja hüvedest ilmajäetuna. Enamasti passiivselt endasse sulgunud, teatud olukorras aga ka aktiivselt ja vihaselt vastanduv Eesti riigis toimuvale. Suur osa sellest tüübist ei osale ega ei huvitu ühiskonnas toimuvast, olles vastu kõikidele muutustele. Klaster on eriti levinud mittekodanike hulgas, kellest kuulub siia ligi kolmandik. Võrreldes 12 aasta taguse olukorraga (IM 2011) leidub selles halvasti ühiskonnaga sidustuvas tüübis praegu aga rohkem ka Eesti kodakondsusega ning nooremaid inimesi, sh ka kibestunud ja pettunud kõrgema haridusega nii eestlasi kui ka venekeelseid elanikke. Uue joonena on selleski tüübis suurenenud sotsiaalmeedia aktiivne kasutamine. Selle suurearvulise tüübi radikaliseerumine poliitiliste manipuleerijate mõjul võib infosõja olukorras kujuneda ohuks ühiskonna stabiilsusele.

Tabel 15.3 Üldiste lõimklasterite levik sotsiaalsetes rühmades

		A	B/C	C/B	D	E
		Avatud aktiivne optimistlik (26%)	Prag- maatiline salliv (19%)	Kohalik patrioot (27%)	Rahvus- keskne kriitiline (14%)	Negatiivne võõrdunud (13%)
Rahvus	Eestlane	27%	16%	29%	17%	10%
	Muu rahvus	24%	26%	22%	8%	20%
Kodak/Rahvus						
	Eesti kodakondsusega eestlased	27%	16%	29%	18%	10%
	Eesti kodakondsusega muust rahvusest	33%	23%	24%	5%	14%
	Venemaa kodakondsusega	16%	20%	25%	7%	32%
	Määratlemata kodakondsusega	20%	18%	20%	13%	30%
	Mõne teise riigi kodakondsus	10%	58%	15%	12%	6%
Vanus						
	15–29 a	27%	32%	10%	15%	15%
	30–44 a	31%	20%	16%	19%	15%
	45–59 a	28%	18%	31%	14%	9%
	60+ a	20%	13%	42%	10%	14%
Sugu						
	Mees	29%	19%	26%	17%	10%
	Naine	24%	19%	28%	12%	17%
Haridustase						
	I tase (alg- või põhiharidus)	17%	16%	30%	19%	18%
	II tase (kesk- või kutseharidus)	24%	19%	25%	16%	15%
	III tase (kõrgharidus, kraadiharidus)	33%	21%	27%	10%	9%
Majanduslik toimetulek						
	Elan hästi/saan hakkama	28%	21%	28%	13%	10%
	Raske või väga raske hakkama saada	21%	15%	24%	19%	20%

14. Teoreetiline refleksioon

Lõimumistüpoloogia rakendamisest poliitikate kujundamisel

Siin esitatud lõimumistüpoloogiat võib käsitleda universaalse tööriistana mitmesuguste kaasamisprobleemide lahendamisel. Lõimklastrid on seejuures käsitletavad kui teatud poliitikaid mõjutavad toimejõud ja kommunikatsiooni sihtrühmad. Seejuures tuleb teadvustada, et ühiskonna toimejõudude vastastikused seosed on vahendatud ning mitmekihilised ja neid ei ole otsustajatel võimalik otsese sekkumisega soovikohaselt sisse ja välja lülitada, vaid ainult analüüsida ja oma tegevuses arvestada. Abiks on siin ka teadmine, et klastritel on üsna loogiline seos ka ühiskonna poliitikaväljal kujunenud jaotustega (vt pt 3 ja 6).

Reaalses ühiskondlikus ja poliitilises kontekstis toimub tihti võitlus selle nimel, et kavandatavad positiivsed sammud ei jookseks liiva nendest muudatustest ühel või teisel viisil puudutatud agentsuste vastassuunalise aktiveerumise tõttu, nii et tekib tugev negatiivse tagasiside voog, mis haarab kaasa järjest uusi toimejõudusid. Positiivselt või kriitiliselt häälestatud lõimklastrite eripära arvestamine võib aidata sellist negatiivset sidet ette näha ja ennetada nende otsuste ettevalmistamisel, mis puudutavad rahvusvähemuste ja muudest rahvustest sisserännanute olukorda. Enamasti on võimalik probleemide lahendamiseks otsida tuge aktiivselt positiivselt A-klastrilt, kelle puhul on tõenäoline näha kavandatavates muutustes enda jaoks positiivset väljakutset.

Oluline on hoiduda pragmaatiliste või alalhoidlike toimejõudude (B- ja C-klastrid) kaldumist muutuste suhtes skeptilisele poolele, mida võib kergesti juhtuda just kommunikatsioonivigade tõttu, näiteks mingeid rühmasid ennatlikult sildistades ja 'teisena' eemale tõugates. Kindlasti püüab sellist 'meie' ja 'nende' vastandumist kasutada muutuste suhtes aktiivselt kriitilised toimejõud (D-klastrid). Osundame mõningatele võimalikele suundadele, kus lõimklastrite konteksti arvestamine poliitika kujundamisel võiks olla oluline ja kasulik. Tuleb arvestada, et lõimumise suhtes negatiivselt häälestunud kriitilisel D-klastril on suhteliselt lihtne saada oma liitlaseks väheaktiivset negatiivistlikku E-klastrit, kuid ta saab endaga kaasa haarata ka positiivseid või mõõdukaid B- ja C-klastreid, kui neisse kuulujaid avalikus kommunikatsioonis mingi välise tunnuse alusel ennatlikult 'vaenulike jõududega' ühte patta pannakse.

Kommunikatsioonipoliitikas tuleb teadvustada, et Eesti elanikkonna, nii eesti- kui ka venekeelse, valdav enamus (76%) kuulub lõimumisklastritesse A, B või C, mida iseloomustab Eesti ühiskonna stabiilsust ja positiivseid arenguid väärtustav hoiak ning valmisolek koostööks. Ühiskonna stabiilsuse seisukohalt positiivsetesse klastritesse A, B ja C kuulub venekeelses elanikkonnas

märkimisväärne osa ka Venemaa kodakondsust omavaid nooremaid inimesi, samuti on neis, eriti B-klastris, ka väiksema eesti keele oskusega, venekeelset suhtlust eelistavaid vanemaid Eesti kodakondsusega inimesi. Nende pealiskaudne sildistamine ainult vähese keeleoskuse või Vene kodakondsuse alusel venemeelseteks on ebaõiglane ning protesti tekitav. Näiteks võib nii juhtuda, kui lokaalse patriootliku C-klastrit kohta kasutatakse samalaadset 'venemeelsuse' retoorikat kui negatiivistliku E-klastrit kohta.

Lõimklastrite arvestamine julgeoleku kontekstis. Venekeelse vähemuse lõimumise hindamisel, nende avaliku kuvandi kujundamisel ning nendega suhtlemisel **tuleks eesti keele oskuse ja Eesti kodakondsuse omandamise kõrval rohkem tähelepanu pöörata mentaliteedile, väärtustele ja Eestisse suhtumisele, sh kaitsetahtele.** Oluline on hoida eestlaste ja muust rahvusest Eesti elanike üksmeelt vägivalla lubamatuse suhtes mistahes rahvusliku taustaga konfliktides.

Praegune pingeline olukord maailmas on muutnud vähemuste lõimumise poliitikas eriti oluliseks turvalisuse ja julgeoleku aspektiga arvestamise. Seetõttu on oluline vältida olukorda, kus ületähtsustatakse ja avalikus meedias võimendatakse nii eestlaste kui ka venekeelse vähemuse seas suhteliselt väikeste, kuid eriti sotsiaalmeedias aktiivsete D-klastrite vihast, kahtlustavat ja lõimumisele vastanduvat hoiakut. Tuleks leida rohkem võimalusi A- ja B-klastritesse kuuluvate patriootlike eestimeelsete mittekodanike kaasamiseks ja motiveerimiseks ning igati toetada pragmaatilise C-klastrit Eesti-keskseid valikuid. Samas on eluliselt oluline vältida D-klastrit ärakasutamist Venemaa propaganda vahendajana ja E-klastrit tõmbamist infosõja püünistesse. Suurt tähelepanu nõuab D- ja E-klastritesse sattunud venekeelsete noorte kaasamine Eesti ühiskonda ja nende radikaliseerumise ennetamine. Positiivse meetmena oleks oluline leida õiguslik võimalus Eesti kodakondsuse saamiseks neile alaealistele, kes on sündinud Eestis, õpivad Eesti koolis, kuid ei saa Eesti kodakondsust omandada vanemate Vene kodakondsuse tõttu.

Juriidilises ja administratiivses kontekstis oleks oluline ette näha riske, mis tekivad, kui õiguslikke meetmeid välja töötades (näiteks valimisõigusega seoses) tehakse venekeelset elanikkonda puudutavaid otsuseid vähemuse ainult mingile formaalsele tunnusele toetudes (keeleoskus, kodakondsus), mis võivad negatiivselt mõjutada Eesti riigi suhtes lojaalsete ja positiivselt meeletatud klastrite õigusi ja sellega luua pinda protestiidentiteedi levikuks.

15. Teoreetiline refleksioon

Hariduspoliitikas on vaja ennetada ja vältida eestikeelsele haridusele üleminekul ebavõrdsuse ja pettumusega kaasnevat võõrdumust ja negatiivsust nii noorte kui ka eakate puhul, et ära hoida D- ja E-klastri tugevnemine ja aktiveerimine. Oluline on aegsasti märgata haridusliku ebavõrdsuse suurenemise ohtu vene noorte hulgas põhikooli vanemal astmel, mis tõukab neid halva eesti keele oskuse tõttu tõrjutud negativistlikku E-klastrisse. Samas on vajalik arvestada, et Ida-Virumaa pensioniealises õpetajaskonnas on kõige levinum just kohalike patriootide eestimeelne B-klastri, kelles võib aga pettumuse ja kibestumise korral kujuneda täiendus negatiivselt häälestatud ja konfliktsele D-klastri. Selle vältimiseks on oluline leida võimalusi kehvema eesti keele oskusega vanemaelaste õpetajate või vanavanemate positiivseks kaasamiseks eestikeelsele haridusele ülemineku protsessi.

Kultuuri- ja meediapoliitikas on võimalik senisest enam kasutada huvihariduse, kultuuris osalemise ja visuaalse meedia võimalusi muukeelsete noorte toomiseks eesti kultuuriruumi ja ühiste väärtuste kujundamiseks, eesti rahvale omase elutunde ja ajaloolise kogemuse avamiseks teistsuguse kultuuritaustaga publikule. Seejuures on oluline arvestada venekeelse auditoriumi vajadust tarbida Venemaast sõltumatut emakeelset meediat ja kultuuri. Eesti- ja venekeelset publikut ühendav kunstiline elamus võib olla ka ainus efektiivne tee negatiivselt häälestatud D- ja E-klastritesse kuuluvate inimestega positiivse kontakti loomiseks.

Allikad

Archer, M. (ed) (2013). *Social Morphogenesis*. Dordrecht: Springer (lk 7).

Heidmets, Lauristin. (2002). Introduction: The Russian Minority in Estonia as a Theoretical and Political Issue. *The Challenge of the Russian Minority. Emerging Multicultural Democracy in Estonia*. Ed by M. Lauristin and M. Heidmets, Tartu: Tartu University Press (lk 19–30).

Kruusvall, J. (2015). Lõimumisprotsessi dimensioonid: Lõimdimensioonid ja lõimklastrid. *Eesti ühiskonna lõimumismonitooring 2015* (lk 98–124) <http://www.kul.ee/sites/kulminn/files/8peatykk.pdf>

Lauristin M., Vihalemm P. The Estonian way of the post-communist transformation through the lens of the morphogenetic model. V. Kalmus, M. Lauristin, S. Opermann, T. Vihalemm (eds). *Researching Estonian Transformation: Morphogenetic Reflections*. Ed by, Tartu: Tartu University Press 2020 (lk 33–73).

Lauristin, M. (2011). Lõimumisprotsessi tulemuslikkus ja sihtrühmad: klasteranalüüs. *Integratsiooni monitooring 2011* (lk 194–207) Tallinn. Kultuuriministeerium https://www.kul.ee/sites/kulminn/files/imtmon-2011_pt_7.pdf

Lauristin, M. (2008). Kodanikud ja mittekodanikud: venekeelse elanikkonna erinevad kategooriad ja lõimumistendentsid. Vetik, R., Lauristin, M., Helemäe, J., Korts, K., Kruusvall, J., Nimmerfeldt, G., Saar, E., Trumm, A., Vihalemm, P., Vihalemm, T. *Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2008*. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuminiistri Büroo.

Masso, A., Lauristin, M., Opermann, S., Kalmus, V. Applying the Morphogenetic Perspective for the Analysis of Estonian Social Transformations. V. Kalmus, M. Lauristin, S. Opermann, T. Vihalemm (eds). *Researching Estonian Transformation: Morphogenetic Reflections*. Ed by, Tartu: Tartu University Press 2020.

Vetik, R. (2020). Raivo Vetik, Nikolai Kunitsõn, Katrina Koppel, Nawal Shaharyar, Ivan Polõnin. *Eesti ühiskonna lõimumise suur pilt. Segregatsioonist sidususeni? Eesti ühiskonna lõimumise monitooring 2020 Uuringu aruanne* (lk 101–117).

Vihalemm, T. & Leppik, M. (2017). Eesti venekeelse elanikkonna lõimumise viisid ja muutustega kohanemise praktikad. P. Vihalemm, M. Lauristin, V. Kalmus, T. Vihalemm. *Eesti ühiskond kiirenevas ajas, Uuringu "Mina.Maailm.Meedia" 2002–2014 tulemused*. Tartu. Tartu Ülikooli kirjastus (lk 557–591).

Vihalemm, T., Seppel, K., Leppik, M. (2020). Russians in Estonia: Integration and Translocalism. V. Kalmus, M. Lauristin, S. Opermann, T. Vihalemm (eds). *Researching Estonian Transformation: Morphogenetic Reflections*. Ed by, Tartu: Tartu University Press 2020 (lk 251–292).

16

Metoodika

16. Püsielanikkonna uuringu meetodika

Sihtrühm

Püsielanike uuringu sihtrühma kuulusid 15-aastased ja vanemad Eestis püsivalt elavad inimesed. Statistikaameti andmetel seisuga 1. jaanuar 2022 elas Eestis 1 113 997 selles vanuses inimest. Sihtrühm jagunes rahvuse alusel kaheks: 1) eestlased; 2) muust rahvusest püsielanikud (kõige suurema osa moodustavad vene rahvusest ja venekeelsed inimesed (ukrainlased, valgevenelased jt)).

Ankeet ja meetod

Ankeedi koostamisel võeti aluseks 2020. aasta monitooringu püsielanike uuringu ankeet, mille küsimusi täiendati või lisati uusi päevakajalisi küsimusi (nt seoses Ukrainas toimuva sõjaga ja eestikeelsele haridusele üleminekuga). Küsitlus viidi läbi kombineeritud meetodil kasutades nii veebiküsitlust (78% ehk 1214 intervjuud) kui ka telefoniküsitlust (22% ehk 350 intervjuud). Varasemad monitooringud on läbi viidud silmast silma küsitlustena vastajate kodudes. Küsitlusele sai vastata eesti ja vene keeles. Küsitluseks kasutati Kantar NIPO Software professionaalset tarkvaraplatvormi Nfield.

Valim

Küsitletavate kontaktibaasiks oli Kantar Emori vastajabaas Foorum ning väljavõtt rahvastikuregistrist. Viimasest taotleti Venemaa ja määratlemata kodakondsusega elanike kontakte. Uuringu läbiviimise aluseks olid Andmekaitse Inspeksiooni ning Tervise Arengu Instituudi Eetikakomitee (TAIEK) load (otsus nr 1207).

Valimi moodustamiseks kasutati üldkogumi mudelit, mille puhul võeti aluseks Eesti jaotus viieks regiooniks NUTS III klassifikatsiooni alusel (kihtvaliku meetod). NUTS III regioonid on: Põhja-Eesti, Hiiu-, Lääne-, Pärnu- ja Saaremaa, Kesk-Eesti, Kirde-Eesti, Lõuna-Eesti. Iga regiooni sees arvutati elanikkonna jaotus soo, vanuserühma (15–29, 30–44, 45–59, 60+), rahvuse ning asulatüübi lõikes (pealinn, muu linn, maa-asula) ehk küsitluse ajal jälgiti nende näitajate täitumist regiooni lõikes. Üleeestiliselt jälgiti elanikkonna jaotust haridustaseme lõikes (esimene, teine või kolmas tase). Selleks et analüüsida muust rahvusest elanike vastuseid eraldi, kasutati mitteproportsionaalset valimit, suurendades muust rahvusest elanike osakaalu valimis. Võimaldamaks teha järeldusi kogu püsielanikkonna kohta on tulemused vastavalt rahvuse tegelikule proportsioonile paika kaalutud. Planeeritud, tegeliku kaalumata ja kaalutud valimi jaotused on toodud järgnevates tabelites (16.1–16.3).

Kokku küsitleti 1564 püsielanikku, sealhulgas 870 eesti ja 694 muust rahvusest.

Küsitlusperiood

Andmekorje toimus vahemikus 13. juuni – 2. august 2023. Intervjuu keskmine pikkus telefonis oli 81 minutit ja veebis 57 minutit.

Küsitlustöö

Telefoniküsitluse 6115 numbrist kasutati ära 3833, sealhulgas:

- 350 juhul viidi intervjuu läbi
- 1795 juhul kontakt puudus
- 1518 juhul sihtrühma esindaja keeldus
- 29 juhul ei kuulunud inimene sihtrühma
- 125 juhul ei olnud inimene küsitlusperioodil kättesaadav
- 16 juhul intervjuu katkestati.

Veebiküsitluse 9617 kontaktist:

- 1214 juhul viidi intervjuu läbi
- 7790 juhul kontakt puudus
- 169 juhul ei olnud meiliaadress toimiv
- 51 juhul keelduti kontaktist
- 393 juhul intervjuu katkestati.

16. Püsielanikkonna uuringu meetodika

16.1 PLANEERITUD VALIM

ESA 1.1.22 15+ elanikkond		Põhja-Eesti		Lääne-Eesti		Kesk-Eesti		Kirde-Eesti		Lõuna-Eesti		Kokku valim	
			Planeeritud valim		Planeeritud valim		Planeeritud valim		Planeeritud valim		Planeeritud valim		
SUGU	mees	47%	311	47%	65	48%	56	45%	79	48%	145	47%	656
	naine	53%	352	53%	74	52%	61	55%	97	52%	160	53%	744
VANUS	15-29a	17%	115	17%	24	18%	21	14%	25	19%	59	17%	244
	30-44a	30%	201	22%	31	22%	26	20%	36	24%	74	26%	368
	45-59a	23%	153	24%	34	24%	28	24%	43	24%	72	24%	330
	60+a	29%	194	36%	50	36%	42	41%	72	33%	100	33%	458
RAHVUS	eestlane	49%	323	91%	126	90%	105	15%	27	84%	256	60%	837
	muu	51%	340	9%	13	10%	12	85%	149	16%	49	40%	563
ASULATÜÜP	Tallinn	75%	494	0%	0	0%	0	0%	0	0%	0	35%	494
	muu linn	6%	42	50%	69	35%	41	86%	152	55%	169	34%	473
	maa-asula	19%	127	50%	70	65%	76	14%	24	45%	136	31%	433
HARIDUS*	I tase											20%	279
	II tase											43%	601
	III tase											37%	520
KOKKU		100%	663	100%	139	100%	117	100%	176	100%	305	100%	1400

* I tase – põhiharidus või alla selle; kutseharidus põhihariduseta ja selle baasil; II tase – üldkeskharidus, kutsekeskharidus, kutseõpe keskhariduse baasil; III tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, kõrgharidus.

16. Püsielanikkonna uuringu meetodika

16.2 TEGELIK KAALUMATA VALIM

		Põhja-Eesti		Lääne-Eesti		Kesk-Eesti		Kirde-Eesti		Lõuna-Eesti		KOKKU	
		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
SUGU	Mees	47	343	43	69	41	51	46	117	44	133	46	713
	Naine	52	377	57	91	59	72	54	139	56	168	54	847
	Muu	0	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4
VANUS	15-29a	15	111	11	17	7	8	8	21	21	62	14	219
	30-44a	31	222	17	28	20	24	27	68	19	58	26	400
	45-59a	26	191	22	36	20	25	35	89	18	55	25	396
	60+a	28	199	50	80	54	66	30	78	42	126	35	549
RAHVUS	Eestlane	40	292	89	143	88	108	30	76	83	251	56	870
	Muu	60	431	11	18	12	15	70	180	17	50	44	694
ASULATÜÜP	Pealinn	79	573	0	0	0	0	0	0	0	0	37	573
	Muu linn	10	71	57	91	41	51	85	217	60	180	39	610
	Maa-asula	11	79	43	70	59	72	15	39	40	121	24	381
HARIDUS*	I tase	9	67	25	41	24	29	5	14	22	65	14	216
	II tase	36	260	40	65	48	59	40	103	45	136	40	623
	III tase	55	396	34	55	28	35	54	139	33	100	46	725
KOKKU		100	723	100	161	100	123	100	256	100	301	100	1 564

* I tase – põhiharidus või alla selle; kutseharidus põhiharidusest ja selle baasil II tase – üldkeskharidus, kutsekeskharidus, kutseõpe keskhariduse baasil; III tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, kõrgharidus.

16. Püsielanikkonna uuringu meetodika

16.3 TEGELIK KAALUTUD VALIM

		Põhja-Eesti		Lääne-Eesti		Kesk-Eesti		Kirde-Eesti		Lõuna-Eesti		KOKKU	
		%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n
SUGU	Mees	49	352	44	76	43	62	47	77	44	165	47	732
	Naine	50	361	56	97	57	82	53	85	56	207	53	832
	Muu	0	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	4
VANUS	15-29a	21	150	12	21	7	10	12	19	23	84	18	284
	30-44a	30	214	21	36	24	35	24	39	23	86	26	410
	45-59a	22	155	29	51	27	39	27	44	22	81	24	370
	60+a	28	197	38	66	42	60	37	61	32	120	32	504
RAHVUS	Eestlane	59	421	91	158	90	129	18	29	87	324	68	1 061
	Muu	41	295	9	16	10	15	82	133	13	47	32	507
ASULATÜÜP	Pealinn	72	517	0	0	0	0	0	0	0	0	33	517
	Muu linn	11	82	56	97	41	59	88	142	59	219	38	599
	Maa-asula	16	117	44	77	59	85	12	20	41	152	29	451
HARIDUS*	I tase	16	114	29	51	26	38	10	16	25	93	20	312
	II tase	41	291	40	70	46	66	48	78	46	169	43	674
	III tase	43	311	30	53	28	40	42	69	29	109	37	582
KOKKU		100	716	100	174	100	144	100	162	100	371	100	1 568

* I tase – põhiharidus või alla selle; kutseharidus põhihariduseta ja selle baasil; II tase – üldkeskharidus, kutsekeskharidus, kutseõpe keskhariduse baasil; III tase – keskeriharidus keskhariduse baasil, kõrgharidus.

16. Uussisserändajate uuringu meetodika

Sihtrühm

Monitooringu uussisserändajate uuringu sihtrühma kuulusid 15-aastased ja vanemad Eestisse rännanud ja väljaspool seda sündinud välismaalased, kes jagunesid omakorda kaheks: 1) uussisserändajad ehk aastatel 2018–2023 sisse rännanud välismaalased, sh rahvusvahelise või ajutise kaitse saajad; ning 2) varem ehk aastatel 2013–2017 sisse rännanud välismaalased.

Uuringu üldkogumi täpne suurus ei ole teada, kuid Statistikaameti andmetel rändas aastatel 2013–2022 Eestisse 100 660 välismaalast vanuses 15+. Siia lisanduvad monitooringu vaates veel 2023. aastal sisse rännanud inimesed (küsitlus toimus 2023. aasta teises pooles). See statistika kirjeldab vaid sisserändajate arvu teatud ajaperioodil, mitte 2023. aasta seis, kuna osad sel perioodil sisse rännanud inimestest on Eestist lahkunud ning on lisandunud uusi.

Ankeet ja küsitlustöö

Ankeedi koostamisel võeti aluseks 2020. aasta monitooringu uussisserändajate uuringu ankeet, mida täiendati nii, et kattuvad küsimused oleksid sõnastatud samamoodi nagu püsielanike ankeedis ning lisati või kohendati küsimusi lähtuvalt päevakajalistest teemadest (nt lisati mõned küsimused Ukrainas toimuva sõjaga seotult ning täiendati haridussüsteemi puudutavaid küsimusi). Andmekorje toimus veebis kasutades Kantari NIPO Software professionaalset tarkvaraplatformi Nfield, mis võimaldab tagada küsitluse vigadeta läbiviimise ning vastata nii arvutist kui ka nutiseadmelt. Kontaktidele saadeti vastamiskutse nii eesti, vene kui ka inglise keeles ning vastajal oli võimalik ankeedi täitmiseks valida endale sobiv keel. Vastajad said personaalse küsitluslingi, mis võimaldas jälgida valimi täitumist olulisemate taustatunnuste lõikes ning saata meeldetuletusi vastamiseks neile, kes seda veel teinud polnud. Kokku saadeti sõltuvalt sihtrühmast 2–3 meeldetuletust. Vastamiskutsele oli lisatud ka universaalne link, mis paluti võimalusel edastada 15–17-aastasele hoolealusele. Nii oli tagatud hooldaja nõusolek vastamiseks.

Andmekorje toimus vahemikus 3. august – 5. september 2023. Intervjuu keskmine pikkus oli 36 minutit.

Valim

Küsitletavate kontaktid saadi rahvastikuregistrist juhuvaliku teel. Selleks taotles Kultuuriministeerium vastutava töötajana luba Andmekaitse Inspeksioonilt (AKI) ning kuna uuring sisaldas eriliigilisi isikuandmeid, siis Andmekaitse Inspeksiooni soovil taotleti Tervise Arengu Instituudi Eetikakomitee (TAIEK) luba (otsus nr 1207). Kuna alaealiste küsitluseks oli vajalik vanema nõusolek, siis rahvastikuregistrist võeti ainult 18-aastaste ja vanemate inimeste kontaktid, kes olid 2013–2023

saanud esimest korda Eestis elamisloa (kolmandate riikide kodanikud) või registreerinud Eestis elamise õiguse (Euroopa Liidu kodanikud). Kokku väljastati 50 000 sisserändaja kõige viimasena registreeritud meiliaadressid koos vajalike taustatunnustega. Nendest 35 000 meiliaadressi kuulusid inimestele, kes rändasid sisse aastatel 2018–2023, sh 10 000 kontakti 2022–2023. aastal sisse rännanud Ukraina kodakondsusega inimestele, ja 15 000 meiliaadressi nendele, kes tulid aastatel 2013–2017. Kontaktide tellimisel järgiti kolme sisserände grupi (2013–2017; 2018–2023 Ukraina kodakondsus; 2022–2023 Ukraina kodakondsus) siseselt soo-vanuserühma (vanuse jaotus nagu püsielanike uuringus: 15–29, 30–44, 45–59, 60+) ning kodakondsuse (EL, KRK) proportsioone, toetudes Statistikaametist saadud vastavale statistikale.

Kokku kasutati 50 000 kontaktist ära 42 463, sealhulgas:

- 3810 inimest täitis ankeedi;
- 36 078 juhul kontakt puudus;
- 153 juhul anti tagasisidet, et kontakt ei kuulu sihtrühma;
- 2054 juhul oli inimene keelanud endale küsitluskutseid saata või tuli e-kiri tagasi;
- 356 juhul keeldus sihtrühma esindaja aktiivselt vastamast;
- 2905 juhul intervjuu katkestati.

Valimi proportsioonid vastavad üldjoontes kättesaadavale Statistikaameti statistikale. Ainsad grupid, mis jäid mõnevõrra alaesindatuks, on nooremad mehed (15–29-aastased), kes küll kasutavad interneti, kuid ei ole sageli avatud küsitlustele vastama, ning eakamad naised (60+), kellel võis takistuseks saada arvuti ja interneti kasutamine. Kuivõrd täpne statistika sisserändajate koosseisu kohta puudub ning olemasolev on kättesaadav ajalise viivitusega, ei ole antud uuringu valimi andmeid kaalutud.

Soovitusi edaspidiseks

Lähtuvalt 2020. aasta kogemusest võttis uuringu vastamiskutse arvesse, et osad ELi kodanikud võivad küsitlushetkeks olla Eestist juba lahkunud, kuid ei ole tühistanud siinset elukoharegistreeringut. Samuti võib elamisluba pikendanud inimene jääda rahvastikuregistrisse kui uue elamisloa saaja (kui ta ei pikenda seda enne eelmise elamisloa kehtivuse lõppu). Seepärast selgitas vastamiskutse neid võimalikke olukordi vastajale, ennetades võimalikku pahameelt sihtrühma mittekuulumise pärast. Samuti selgitati põhjalikult andmekaitsega seotud küsimusi ning viidati AKI ja TAIEK-i lubadele. Nende teemadega on oluline arvestada ka edaspidi.